

BOTIM I UNIVERSITETIT MESDHETAR TË SHQIPËRISË

EURO MEDITERRANEAN

EUROMEDITERRANEAN No. 2

POLITEIA

Revistë shkencore për studime juridike, sociale dhe politike

POLITEIA

Scientific journal for law, social and political studies.

Editor in Chief/ Redaktor Shkencor:
Prof. Dr. Ksenofon Krisafi

Scientific Board/Bordi Shkencor:
Prof. Dr. Paskal Milo
Prof. Dr. Gaetano Dammacco
Prof. Asoc. Nevila Rama
Prof. Asoc. Arben Cici
Prof. Asoc. Roland Lami
Prof. Asoc. Nevila Xhindi
Prof. Asoc. Alketa Elezi
PhD Kriton Kuci
PhD Besmir Premalaj
PhD Redion Luli
Dr. Ilir Hebovija
Dr. Emilio Cika
Dr. Luljeta Kodra
Dr. Gilda Hoxha
Dr. Klodiana Rafti

Editors:
Prof. Asoc. Nevila Rama
Prof. Asoc. Arben Cici
Prof. Asoc. Roland Lami
Prof. Asoc. Alketa Elezi
PhD Kriton Kuci
PhD Besmir Premalaj
PhD Redion Luli
Dr. Ilir Hebovija
Dr. Emilio Cika
Dr. Luljeta Kodra
Dr. Gilda Hoxha
Dr. Klodiana Rafti

Administrative assistant:
Dr. Gilda Hoxha

POLITEIA është një revistë shkencore e cila publikon peer reviewed artikuj në shqip ose në anglisht në fushën e shkencave juridike, sociale, politike, marrëdhënieve ndërkombëtare dhe shkencave humane. Revista publikohet dy herë në vit nga Fakulteti i Drejtësisë dhe Shkencave Humane të Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë. Revista ofron një hapësirë ku studiuesit të publikojnë punën e tyre kërkimore shkencore duke ruajtur standardet më të larta të kontrollit të cilësisë.

POLITEIA is a leading open access journal that publishes peer-reviewed research in Albanian or English on critical issues in law political and social science, international relations and related fields. It fosters both theoretical and quantitative contributions in the above mentioned fields. It is published twice a year by the Faculty of Law and Humanities of the Mediterranean University of Albania. The journal provides a venue for scholars to communicate, rapidly and succinctly, important new insights to the broadest possible audiences while maintaining the highest standards of quality control.

PËRMBAJTJA

1. Siguria në Internet dhe Mbrojtja e të Dhënave Personale të Studentëve- Gersi Hoxha, Endi Kalemaj..... 6

2. Transformimi i Arsimit Përmes Platformave Dixhitale: Ndryshimi Para dhe Pas Pandemisë së COVID-19- Arisa Tafani, Orsilda Pira, Ilona Shallari 22

3. Përdorimi i teknologjisë, avantazhet dhe disavantazhet- Belkisa Hyka 38

4. Politika fiskale dhe ndikimi i saj në zhvillimin ekonomik- Joana Bandilli, Eldrin Hema, Fiona Agolli 52

5. Sistemet e Automatizimit për Përmirësimin e Efikasitetit, Sigurisë dhe Komoditetit- Angjelo Mehani, Anxhela Dusha, Bjorni Qato 73

6. Sfidat e studentit në epokën digjitale- Epir Kodra.....97

7. Realiteti i shtuar i ndërthurur me turizmin kulturor -Mariela Meco....111

8. Qeverisja digjitale. Lundrimi në kufirin e transformimit teknologjik- Marinela Shuka.....124

9. Sfidat e detoksifikimit dixhital në mjedisin akademik: Si mund të balancojnë studentët nevojën për mjete dixhitale në arsim me rëndësinë e shkëputjes dhe shmangies së mbingarkesës dixhitale?

– Megi Hida.....146

10. Komunikimi dhe rëndësia e tij – Erjona Perdeda.....169

11. Transformimi i Arsimit me Teknologji – Xhuljano Shebeku.....178

Ky numër ri i Revistës Shkencore Politeia përmban punimet e përzgjedhura nga studentët pjesëmarrës në Konferencën dytë Shkencore Studentore në Shkencat Juridike, Sociale dhe Humane. Konferenca " Studentët në epokën digjitale" e organizuar nga Fakulteti i Drejtësisë dhe Shkencave Humane në UMSH në 30 Prill 2024. Kjo Konferencë kishte si qëllim bashkimin në një tryezë debati, të komunitetit studentor në vend për shkëmbimin e ideve dhe thellimin e punës së tyre kërkimore shkencore në lidhje me të gjitha aspektet e fushave ndërdisiplinare. Në Konferencë u prezantuan më shumë se 50 punime nga studentët e Fakulteteve të Universitetit Mesdhetar si dhe nga studentë të Universiteteve të tjera në vend. Konferenca shërbeu si një platformë për ndërlidhje, shkëmbim idesh dhe ballafaqim të punës kërkimore të studentëve e cila është në fazat e para, me një komunitet akademik të specializuar.

SIGURIA NË INTERNET DHE MBROJTJA E TË DHËNAVE PERSONALE TË STUDENTËVE

Gersi Hoxha
Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë
gersi.hoxha@umsh.edu.al

Endi Kalemaj
endikalemaj2000@gmail.com

ABSTRAKT

Shpesh, interneti është vend i dobishëm falë të cilit fitojmë aftësi, përvoja dhe njohuri të reja, por njëkohësisht ekzistojnë edhe rreziqe reale që mund të ndikojnë në privatësinë dhe sigurinë vetjake të secilit prej nesh, madje mund ta vënë në pyetje sigurinë e të gjithë familjes.
Teknologjia e informacionit përfshinë të gjitha llojet e teknologjisë së përdorur për shkëmbimin, ruajtjen, përdorimin ose krijimin e informacionit. Komunikimi më i shpejtë, ruajtja elektronike dhe mbrojtja e të dhënave janë përparësi që teknologjia informative mund të ketë në ndërveprimin tonë. Siguria dhe privatësia e atyre të dhënave ka rëndësi jashtëzakonisht të madhe, sidomos në ditët e sotme, ku siguria dhe privatësia mund të cenohen mjaft lehtë.

Me gjithë sfidën e mbrojtjes së të dhënave personale në epokën e zhvillimeve kolosale të teknologjisë së komunikimit, internetit dhe shpikjeve, ekziston shpresa dhe besimi për një botë me privatësi të mbrojtur. Megjithatë, mbrojtja dhe siguria e të dhënave personale vjen si rezultat këmbëngulës i njohjes së rregullave në të gjitha nivelet nga kornizat ligjore kombëtare e ndërkombëtare, njohjes së të drejtave dhe detyrimeve të të gjitha institucioneve, qofshin ato publike apo private. Të drejtat dhe liritë themelore të njeriut si dhe ngritja e njohurive në këtë drejtim, përmes sistemit edukativ-arsimor dhe formave tjera, padyshim e forcojnë mbrojtjen e të dhënave personale në të ardhmen.

Liritë e njeriut, drejtësia dhe siguria, si nocione të përhapura në vendin tonë, janë detyrime kushtetuese e ligjore që i japin stabilitet vendit. Forcimi i Autoriteteve Kombëtare të mbrojtjes së të dhënave personale dhe lirisë së informacionit, është dhe mbetet faktori kryesor për drejtësinë, liritë e njeriut dhe sigurinë, si standarde tashmë të vlerave globaliste.

Tema e marrë në studim është një çështje shumë e rëndësishme për të kuptuar rëndësinë që ka siguria dhe privatësia në shfrytëzimin e internetit. Fillimisht qëllimi kryesor i këtij hulumtimi ka qenë informimi rreth pikave kryesore të sigurisë. Përmes këtij hulumtimi, është trajtuar çështja e

rreziqeve të sigurisë së informacionit si dhe menaxhimi i tyre, duke përfshirë identifikimin, vlerësimin dhe kontrollin e rrezikut. Si pikë tjetër kryesore në pjesën e fundit do të jenë krimet kibernetike.

FJALË KYÇE: siguria në internet, krimet kibernetike, të dhënat personale, të drejtat dhe liritë e njeriut, etj

ABSTRACT

Often, the Internet is a useful place thanks to which we gain new skills, experiences and knowledge, but at the same time there are also real risks that can affect the privacy and personal security of each of us, and can even question the safety of the entire family.

Information technology includes all types of technology used to exchange, store, use or create information. Faster communication, electronic storage and data protection are advantages that information technology can have in our interaction. The security and privacy of that data is of extremely great importance, especially in today's times, where security and privacy can be violated quite easily.

Despite the challenge of protecting personal data in the era of colossal developments in communication technology, the Internet and inventions, there is hope and faith for a world with protected privacy. However, the protection and security of personal data comes as a persistent result of the knowledge of the rules at all levels from the national and international legal frameworks, the recognition of the rights and obligations of all institutions, whether public or private. Fundamental human rights and freedoms as well as the raising of knowledge in this regard, through the educational system and other forms, undoubtedly strengthen the protection of personal data in the future.

Human freedoms, justice and security, as widespread notions in our country, are constitutional and legal obligations that provide stability to the country. Strengthening the National Authorities for the protection of personal data and freedom of information, is and remains the main factor for justice, human freedoms and security, as standards of globalist values.

The topic taken up in the study is a very important issue for understanding the importance of security and privacy in the use of the Internet. Initially, the main purpose of this research was to provide information about the main points of security. Through this research, the issue of information security risks and their management, including risk identification, assessment and control, has been addressed. Another main point in the final part will be cybercrimes.

KEYWORDS: internet security, cybercrimes, personal data, human rights and freedoms, etc.

HYRJE

Me epokën e re të digjitalizimit, koncepti i të drejtave po merr forma të reja. Nuk mund të flitet vetëm për të drejtat që zotërohen në botën materiale, pra në përditshmërinë e çdokujt pa i lidhur ato tashmë me të drejtat digjitale, të drejta këto ku ndryshimi qëndron te zbatimi i tyre. Ai koncept që konsiderohet 'e drejtë' në botën materiale, si ajo e privatësisë, kuaskush nuk mund të cënoj jetën private të tjetrit, do konsiderohet po ajo 'e drejtë' në botën digjitale, pra në kompjutera, në faqet e internetit, në celular, në aplikacione dhe teknologji të tjera, që askujt të mos t'i cënohet jeta private. E përmbledhur, të drejtat digjitale janë jo më shumë se zgjatim i atyre të drejtave, që ekzistojnë tashmë në botën materiale dhe në përforcim të këtij mendimi vjen edhe një artikull i Organizatës së Kombeve të Bashkuara[1] duke i mëshuar mbrojtjes së të drejtave digjitale në atë shkallë sa e parashikon dhe vetë Konventa Europiane e të Drejtave të Njeriut.

Për shkak se teknologjia avancon më shpejt në disa fusha, detyrimisht që edhe të drejtat që përfshihen në atë fushë duhen përmirësuar dhe monitoruar me frekuencë më të lartë se normalja. E drejta për një jetë private p.sh është një nga ato të drejta që po kalon në ndryshime shumë të
mëdha dhe po zgjerohet dita ditës . AI, coockies, touch ID, face ID, kamerat, videot, skanera, regjistrues, mikrofona dhe shumë të tjera, që janë faktorë të dekadave të fundit, edhe pse janë krijuar për të na ndihmuar, fatkeqësisht përdoren dhe kundra çdokujt nga ne duke na e cënuar
privatësinë.

Mbrojtja e të dhënave personale është një çështje e rëndësishme në epokën digjitale, dhe për studentët në Shqipëri, kjo ka një rëndësi të veçantë. Ndërsa universitetet dhe institucionet arsimore përdorin gjithnjë e më shumë teknologji për menaxhimin e të dhënave, rritet edhe nevoja për sigurimin dhe mbrojtjen e informacionit personal të studentëve.

MBROJTJA E TË DHËNAVE PERSONALE

Mbrojtja e të dhënave personale është një e drejtë themelore në Shqipëri e cila është sanksionuar me Kushtetutë. Pra, Neni 35 paragrafi 1 parashikon se: "Askush nuk mund të detyrohet, përveçse kur e kërkon ligji, të bëjë publike të dhëna që lidhen me personin e tij" dhe paragrafi 2: "Kushdo ka të drejtën e mbrojtjes nga mbledhja, përpunimi, përdorimi dhe bërja publike e të dhënave personale, me përjashtim të rasteve të parashikuara me ligj.

1 https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf

Respektimi i jetës private kërkon në parim mosndërhyrjen në vendimet që merr vetë individi rreth mënyrës së bërjes së jetës së tij. Mbrojtja e jetës private dhe familjare, në Kushtetutën tonë, bëhet përmes disa dispozitave, veçanërisht nga neni 35 (mbrojtja e të dhënave personale), neni 36 (liria dhe fshehtësia e korrespondencës), neni 37 (paprekshmëria e banesës), neni 53 (mbrojtja e martesës dhe familjes), etj. Për çështjen në gjykim,[2] Gjykata Kushtetuese vlerëson se është e nevojshme të analizohet neni 35 i Kushtetutës, në të cilin, që në paragrafin e parë, deklarohet se "Askush nuk mund të detyrohet, përveçse kur e kërkon ligji, të bëjë publike të dhëna që lidhen me personin e tij". Padyshim që edhe në këtë rast, në parim, qëllimi i hartuesve të Kushtetutës ka qenë pikërisht garantimi i asaj hapësire të nevojshme brenda së cilës, individi, do të mund të zhvillonte në mënyrë të pavarur personalitetin e tij.

Zhvillimi i teknologjisë moderne dhe zhvillimi i teknologjive të reja për të automatizuar grumbullimin, përpunimin dhe përdorimin e informacionit personal, siç u diskutua tashmë, çoi në nivel ndërkombëtar në një seri rregullimesh ligjore të mbrojtjes së të dhënave personale. Ligjvënësi shqiptar pasoi këto rregullime ligjore me ligje të ngjashme.[3] Subjekte të së drejtës të nenit 35 janë të gjithë në Shqipëri, si shqiptarët ashtu dhe të huajt dhe personat pa shtetësi. Aq sa vetëm përmendja e përpunimit të paligjshëm të të dhënave të subjektit pa u nevojitur dhe mbështetja e të drejtave të tjera kushtetuese. Pranues i të drejtës është shteti si tërësi me subjektet juridike të së drejtës publike dhe të së drejtës private, kur ato ushtrojnë autoritet publik.

Gjithashtu, Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë është shprehur se ekziston një lidhje e drejtpërdrejtë ndërmjet çështjeve objekt gjykimi të cilat janë paraqitur për mbrojtien e të dhënave personale dhe kushtetutshmërisë së dispozitave ligjore, për të cilat kërkohet të ushtrohet kontrolli kushtetues.[4] Gjykatat referuese kanë konstatuar se palët ankuese, duke u bazuar tek ligji për gjendjen civile, si objekt shqyrtimi, kanë kërkuar ndryshimin e përbërësit "kombësi" në regjistrat e gjendjes civile. Nisur nga ky konstatim, gjykatat referuese kanë çmuar se dispozitat ligjore përkatëse, të zbatueshme për zgjidhjen e çështjeve konkrete, bien ndesh me parimin kushtetues të mos detyrimit për të shprehur përkatësinë etnike, të sanksionuar në nenin 20 të Kushtetutës dhe parimin e mos detyrimit për të bërë publike të dhëna personale, të parashikuar në nenin 35 të Kushtetutës.

Ligji Nr. 9887, datë 10.03.2008 "Për mbrojtjen e të dhënave personale" I ndryshuar

2 Vendim i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë nr.16/2004.

3 Integrimin e Direktivës së BE 95/46/KE me miratimin e ligjit Nr.9887, datë 10.3.2008 për "*Mbrojtjen e të dhënave personale*".

4 Vendim i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë nr.52 datë 01.12.2011.

Ligji i parë, miratuar në Shqipëri për mbrojtjen e të dhënave personale është ai i vitit 1999, ligji nr. 8517, datë 22.07.1999 "Për mbrojtjen e të dhënave personale", i cili u revokua nga ligji nr. 9887, datë 10.03.2008[5] "Për Mbrojtjen e të Dhënave Personale" ndryshuar me ligjin nr. 48/2012 dhe me ligjin nr.120/2014. Ky i fundit është hartuar në harmonizim edhe me Direktivat dhe rekomandimet e BE dhe të KE-së, si Direktivat 2002/58/KE dhe 95/46/KE të Parlamentit Evropian dhe Këshillit Evropian apo edhe Konventën e Këshillit Evropian "Për mbrojtjen e individëve nga Përpunimi Automatik i të Dhënave Personale", ratifikuar nga Republika e Shqipërisë me ligjin nr. 9288, datë 07.10.2004.

Me miratimin e këtij ligji u themelua për herë të pare " Autoritetit Mbikëqyrës për Mbrojtjen e të Dhënave Personale".

Këto janë ngjarje të rëndësishme që do të japin një kontribut thelbësor në përmbushjen e qëllimeve, objektivave dhe strategjive të vendit tonë në respektim të të drejtave e lirive të njeriut, në përputhje me standardet e Bashkimit Evropian. Një aspekt i rëndësishëm për funksionimin e këtij autoriteti mbikëqyrës që garanton mbrojtjen e të dhënave personale duke respektuar të drejtat dhe liritë themelore të njeriut është lidhja dhe bashkëpunimi me institucionet publike dhe private, që ligji i quan Kontrollues e Përpunues për respektimin e këtyre të drejtave kushtetuese të personave për t'u rreshtuar kështu përkrah vendeve më të zhvilluara të Evropës. Ligji i veçantë është i ndarë në dhjetë kapituj dhe 44 nene më të rëndësishmet e të cilave do të paraqiten si udhëzues thelbësor për të kuptuar rregullat sektoriale si dhe të përpunimit të të dhënave personale në sektorin e komunikimeve elektronike.

PËRPUNIMI I TË DHËNAVE PERSONALE DHE KRITERET LIGJORE TË PËRPUNIMIT TË TË DHËNAVE PERSONALE

Në kapitullin II të ligjit përcaktohen bazat dhe parimet e mbrojtjes së të dhënave personale që duhet të drejtojnë përpunimin e të dhënave personale të tilla si: a. parimi i ligjshmërisë së qëllimit të përpunimit;[6] b. kërkon mbledhjen e të dhënave personale për qëllime specifike, të përcaktuara qartë, e legjitime;[7] c) në mjaftueshmërinë e të dhënave, të cilat duhet të lidhen me qëllimin e përpunimit dhe të mos e tejkalojnë këtë qëllim; ç) në saktësinë që të dhënat duhet të kenë dhe, kur është e nevojshme, duhet të përditësohen; duhet ndërmarrë çdo hap i arsyeshëm për të fshirë apo korrigjuar të dhëna të pasakta apo të paplota, në lidhje me qëllimin për të cilin janë mbledhur

5 Ligji nr. 9887, datë 10.03.2008, ndryshuar me ligjin Nr. 48/2012, ndryshuar me ligjin nr.120/2014 "*Për Mbrojtjen e të Dhënave Personale*".

6 Neni 5, paragrafi 1, shkronja (a).

7 Po aty. Paragrafi 1, shkronja (b).

apo për të cilin përpunohen më tej; d) në mbajtjen në atë formë, që të lejojë identifikimin e subjekteve të të dhënave për një kohë, por jo më tepër sesa është e nevojshme për qëllimin, për të cilin ato janë grumbulluar ose përpunuar më tej. Kontrolluesi është përgjegjës për zbatimin e këtyre kërkesave në të gjitha përpunimet automatike ose me mjete të tjera të të dhënave.[8]

Kontrolluesit e përmendur më sipër, gjatë marrjes në punë ose për ushtrimin e kompetencave të tyre të ngarkuara me ligj, përpunojnë të dhëna si emri, mbiemri, gjendja civile, arsimi etj., (çdo informacion për një person fizik, i cili është i identifikuar ose i identifikueshëm) që mund të jenë të dhëna personale të zakonshme, por ndërmjet tyre ose kryesisht marrin të dhëna si gjendja shëndetësore (raporti mjekësor), dëshminë e penalitetit, gjurmë të gishtërinjve etj., që janë të dhëna sensitive.

Nuk ka ndarje te Kontrolluesit dhe Përpunuesit për përpunimin e të dhënave. Çdo njëri prej tyre mund të përpunojë njëkohësisht të dhëna të zakonshme dhe të dhëna sensitive. Kështu, Kontrolluesit gjatë marrjes në punë përpunojnë të dhëna si emri, mbiemri, gjendja civile, arsimi etj., që janë të dhënë personale të zakonshme, por ndërmjet tyre marrin dhe të dhëna si gjendja shëndetësore (raporti mjekësor), dëshminë e penalitetit etj., që janë të dhëna sensitive.

Përveç parimeve themelore të parashikuara të trajtimit, ligjvënësi parashikon ligjshmërinë procedurale d.m.th kriteret ligjore të kushteve të përpunimit.[9] Në mënyrë eksplicite theksohet se përpunimi i të dhënave personale është i lejuar vetëm nëse subjekti i të dhënave ka dhënë pëlqimin[10] si dhe kur përpunimi është i nevojshëm për përmbushjen e një kontrate[11] ose kur është e nevojshme për të mbrojtur interesat jetike të subjektit të të dhënave,[12] për përmbushjen e një detyrimi ligjor të kontrolluesit[13] ose kur është nevojshme për kryerjen e një detyre ligjore me interes publik ose ushtrimin e një kompetence të kontrolluesit ose të një pale të tretë, së cilës i janë përhapur të dhënat dhe kur tarifa e përpunimit është absolutisht e nevojshme për mbrojtjen e të drejtave dhe interesave legjitime të kontrolluesit, marrësit apo personave të tjerë të interesuar.

Por, në çdo rast, përpunimi i të dhënave personale nuk mund të jetë në kundërshtim të hapur me të drejtën e subjektit të të dhënave për mbrojtjen e jetës personale dhe private.

Ligji përcakton disa parime bazë që duhet të ndiqen gjatë përpunimit të të dhënave personale:

8 Po aty. Paragrafi 2.
9 Po aty. Neni 6.
10 Neni 6, paragrafi 1, shkronja (a).
11 Po aty. Paragrafi 1, shkronja (b).
12 Po aty. Paragrafi 1, shkronja (c).
13 Po aty. Paragrafi 1, shkronja (ç).

- Ligjshmëria, drejtësia dhe transparenca: Të dhënat personale duhet të përpunohen në mënyrë të ligjshme, të drejtë dhe transparente për individin;
- Kufizimi i qëllimit: Të dhënat duhet të mblidhen për qëllime specifike, të qarta dhe legjitime dhe nuk duhet të përpunohen më tej në një mënyrë që është e papajtueshme me ato qëllime;
- Minimizimi i të dhënave: Të dhënat personale duhet të jenë adekuate, të përshtatshme dhe të kufizuara në atë që është e nevojshme në lidhje me qëllimet për të cilat përpunohen;
- Saktësia: Të dhënat personale duhet të jenë të sakta dhe, kur është e nevojshme, të përditësohen;
- Kufizimi i ruajtjes: Të dhënat personale duhet të ruhen në një formë që lejon identifikimin e subjekteve të të dhënave për aq kohë sa është e nevojshme për qëllimet për të cilat përpunohen;
- Integriteti dhe konfidencialiteti: Të dhënat personale duhet të përpunohen në një mënyrë që garanton sigurinë e tyre, duke përfshirë mbrojtjen kundër përpunimit të paautorizuar ose të paligjshëm dhe kundër humbjes, shkatërrimit ose dëmtimit të rastësishëm.

TË DREJTAT E SUBJEKTEVE TË TË DHËNAVE

Ligji siguron të drejta të rëndësishme për individët në lidhje me të dhënat e tyre personale:
- E drejta për informim: Individët kanë të drejtë të informohen për përpunimin e të dhënave të tyre personale;
- E drejta për qasje: Subjektet e të dhënave kanë të drejtë të marrin konfirmim nëse të dhënat e tyre personale po përpunohen dhe, nëse po, të kenë qasje në ato të dhëna;
- E drejta për korrigjim: Individët kanë të drejtë të kërkojnë korrigjimin e të dhënave të pasakta ose të paplota;
- E drejta për fshirje ("e drejta për t'u harruar"): Subjektet e të dhënave mund të kërkojnë fshirjen e të dhënave të tyre personale në rrethana të caktuara, si dhe kur të dhënat nuk janë më të nevojshme për qëllimet për të cilat janë mbledhur;
- E drejta për kufizim të përpunimit: Individët kanë të drejtë të kërkojnë kufizimin e përpunimit të të dhënave të tyre personale në rrethana të caktuara;
- E drejta për kundërshtim: Subjektet e të dhënave kanë të drejtë të kundërshtojnë përpunimin e të dhënave të tyre personale në baza të caktuara;
- E drejta për transferim të të dhënave: Individët kanë të drejtë të marrin të dhënat personale që i kanë dhënë një kontrolluesi të dhënash në një format të strukturuar, të përdorshëm dhe të lexueshëm nga makina.

Për të harmonizuar legjislacionin shqiptar me GDPR-në, ligji nr. 9887 ka

pësuar disa ndryshime që forcojnë mbrojtjen e të dhënave personale dhe përmirësojnë mekanizmat e zbatimit. Disa nga këto ndryshime përfshijnë[14]:

- **Zgjerimi i të drejtave të subjekteve të të dhënave:** GDPR sjell të drejta shtesë për individët, si e drejta për portabilitetin e të dhënave dhe e drejta për të kufizuar përpunimin;
- **Kërkesat e reja për transparencën dhe përgjegjshmërinë:** Kontrolluesit e të dhënave janë të detyruar të jenë më transparentë dhe të mbajnë evidenca të detajuara të aktiviteteve të përpunimit të të dhënave[15];
- **Kritja e masave të sigurisë:** GDPR kërkon masa më të rrepta teknike dhe organizative për të mbrojtur të dhënat personale;
- **Kufizimi i ruajtjes së të dhënave:** GDPR kërkon që të dhënat personale të mos ruhen për më gjatë se sa është e nevojshme për qëllimet për të cilat janë mbledhur[16]

DETYRIMET E KONTROLLUESVE DHE PËRPUNUESVE TË TË DHËNAVE

Kontrolluesit duhet të ofrojnë informacion të qartë dhe të kuptueshëm për subjektet e të dhënave në lidhje me përpunimin e të dhënave të tyre. Kontrolluesit dhe përpunuesit duhet të zbatojnë masa teknike dhe organizative për të siguruar një nivel të përshtatshëm sigurie për të dhënat personale. Në rast të një shkeljeje të sigurisë së të dhënave personale, kontrolluesit duhet të njoftojnë autoritetin mbikëqyrës dhe, në raste të caktuara, subjektet e të dhënave.

AUTORITETI MBIKËQYRËS

Agjencia për Mbrojtjen e të Dhënave Personale (DPA) është autoriteti mbikëqyrës përgjegjës për zbatimin e këtij ligji. Ajo ka kompetenca të gjera për të mbikëqyrur dhe garantuar respektimin e rregullave për mbrojtjen e të dhënave personale, përfshirë:

- DPA-ja ka të drejtë të kryejë monitorime dhe auditime për të siguruar përputhshmërinë me ligjin;

- DPA-ja mund të marrë masa administrative kundër kontrolluesve dhe përpunuesve që shkelin ligjin, duke përfshirë vendosjen e gjobave;

- DPA-ja ofron udhëzime dhe trajnime për të rritur ndërgjegjësimin dhe kuptimin e ligjit për mbrojtjen e të dhënave personale.[17]

14 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679
15 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/albania_en
16 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679
17 https://idp.al/

KOMISIONERI PËR TË DREJTËN E INFORMIMIT DHE MBROJTJEN E TË DHËNAVE PERSONALE

Një kapitull shumë i rëndësishëm i këtij ligji është kapitulli i VIII i cili parashikon funksionimin e institucionit të "Komisionerit" i cili është shumë i rëndësishëm në mbrojtjen e të drejtës së informimit dhe mbrojtjen e të dhënave personale.[18] Ligji për herë të parë ka krijuar një autoritet mbikëqyrës të pavarur, puna e të cilit është që të sigurojë që nga të gjithë institucionet publike dhe private, përpunimi i të dhënave personale po bëhet sipas disa rregullave të përcaktuara në ligj.[19]

Komisioneri për të drejtën e informimit dhe mbrojtjen e të dhënave personale është autoritet mbikëqyrës i pavarur dhe kjo përmendet qartë në nenet 29-38 të ligjit për mbrojtjen e të dhënave personale. Në këto nene dhe në tërësinë e ligjit për mbrojtjen e të dhënave personale përcaktohet se vlerat dhe parimet mbi të cilat vepron ky institucion, janë pavarësia, paanshmëria, profesionalizmi dhe konfidencialiteti. Komisioneri për të drejtën e informimit dhe mbrojtjen e të dhënave personale, duke u vënë në lëvizje me ankimin e subjektit të të dhënave si dhe me iniciativën e tij, kur e sheh me vend sipas nenit 30 të ligjit numër 9887, datë 10.3.2008 "Për Mbrojtjen e të Dhënave Personale" kryen hetim administrativ dhe ka të drejtën e aksesit në përpunimet e të dhënave personale si dhe ka të drejtë të mbledhë të gjithë informacionin e nevojshëm për përmbushjen e detyrave të mbikëqyrjes. Këtë hetim Komisioneri e kryen në zbatim të procedurave të parashikuara në Kodin e Procedurave Administrative.

Ndër funksionet e Komisionerit për të Drejtën e Informimit Mbrojtjen e të Dhënave Personale është promovimi i praktikës së mirë në mbrojtjen e të dhënave personale për institucionet private dhe publike.

Të marrë vendime për ankesat dhe duke nxjerrë akte normative lidhur me mbrojtjen e të dhënave personale. Komisioneri caktohet nga Kuvendi dhe ka status të pavarur duke raportuar drejtpërsëdrejti në Parlament sipas përgjegjësive të përcaktuara në ligj. Detyra primare e Komisionerit është mbikëqyrja e mbrojtjes së të dhënave personale, të cilën e realizon në sajë të hetimit të plotë administrativ duke kërkuar/kontrolluar ndër të tjera:

- zbatimin e rregullave të përpunimit të të dhënave personale;
- mbrojtjen e të dhënave gjatë përpunimit;
- plotësimin e kritereve ligjore të përpunimit;
- respektimin e të drejtave të subjekteve të të dhënave dhe rivendosjen e të drejtave të shkelura;
- zbatimin e të gjitha detyrimeve që ngarkon ligji "Për mbrojtjen e të

18 Neni 29.
19 Po aty. Paragrafi 1.

dhënave personale" për informimin, fshirjen, sigurinë e të dhënave personale, dhe ruajtjen e konfidencialitetit të tyre;

- përcaktimin e përgjegjësisë dhe kur ekzistojnë rrethanat e parashikuara në ligj vendos sanksione administrative.[20]

Për realizimin e kompetencave, zyra e Komisionerit vihet në lëvizje me këto mënyra ligjore: (1) Nëpërmjet ankimit drejtuar Komisionerit nga ana e individëve ose kontrolluesve të të dhënave ; (2) Me nismën e vetë zyrës së Komisionerit, nëpërmjet: a) shqyrtimit të njoftimeve që janë të detyruar të dërgojnë kontrolluesit, për të dhënat personale që ata përpunojnë, dhe b) nëpërmjet kontrolleve të programuara nga zyra e Komisionerit, hetimit administrativ dhe inspektimit.[21]

Komisioneri gëzon gjithashtu statusin e një organi këshillues në lidhje me aktet e Kuvendit apo institucioneve të tjera shtetërore si dhe me sipërmarrjet e subjekteve kontrolluese të të dhënave që prekin të dhënat personale. Në ligj thuhet se Komisioneri është përgjegjës për dhënien e mendimeve për projekt- aktet ligjore dhe nënligjore që kanë të bëjnë me të dhënat personale si dhe projektet që kërkohen të zbatohen nga kontrolluesit vetëm apo në bashkëpunim me të tjerë.[22] Veprimtaria e Komisionerit karakterizohet nga vendosja e rregullave të hollësishme për sigurimin e të dhënave personale. Gjatë veprimtarisë së tij, praktika administrative e Komisionerit, konsiston në nxjerrjen:

-e rekomandimeve të veçanta për inspektimet që i bëhen kontrolluesve të të dhënave personale dhe zyra e Komisionerit ka nxjerrë disa rekomandime në lidhje me to. Një nga rekomandimet që i bëhet gjyqësorit në zbatim të ligjit në ngarkim të kontrolluesit "Ministria e Drejtësisë", "Për ligjshmërinë e përpunimit të të dhënave Personale në publikimin e vendimeve gjyqësore në portalin e Gjykatave", konsiston që të merren masa që publikimi i vendimeve gjyqësore në portalet e gjykatave të bëhet duke bërë anonime të dhënat personale të subjekteve që marrin pjesë në procese gjyqësore, vendimet gjyqësore që do të hidhen në portalet e gjykatave, pas këtij rekomandimi të jenë pa të dhëna personale të cilat identifikojnë personat pjesëmarrës në proceset gjyqësore, të ndërtohet një strategji lidhur me anonimizimin e të dhënave personale për vendimet e vjetra të cilat aktualisht ndodhen të publikuara ne portale.[23]

Koncepti i sigurisë, vlerësohet jo vetëm në lidhje me marrjen e masave fizike

20 Çabej (Pogaçe), F., Gjoleka, A., Shala, A. (2010). *"Komentar i ligjit për mbrojtjen e të dhënave personale"*, Tiranë, fq.64.

21 Po aty.

22 Neni 29 i ligjit nr. 9887.

23Rekomandim nr. 8 i Komisionerit për të Drejtën e Informimit Mbrojtjen e të Dhënave Personale, dt.05.06.2013.

por gjithashtu dhe në organizimin e punës në mënyrë të tillë që rreziku të minimizohet. Ndërmarrja e hapave të nevojshëm me qëllim ndërgjegjësimin dhe trajnimin e stafit për sa i takon nevojës së sigurisë në përpunimin e të dhënave dhe përforcimit të saj, shikohet si një aspekt kyç në rritjen e efektivitetit të mbrojtjes. Një kërkesë tjetër lidhet me marrjen e masave për funksionimin e sistemeve në mënyrë të tillë, që ato të garantojnë shërbimin në mënyrë të vazhdueshme. Këto masa marrin një rëndësi të veçantë në rastet e përpunimit të të dhënave në sektorin e komunikimeve elektronike me qëllim sigurimin e shërbimeve përkatëse të komunikimit, për garantimin ndër të tjera të vazhdimësisë në përdorimin e shërbimit. Për sa i takon marrjes së masave me natyrë teknike, rregullat kryesore lidhen me: instalimin dhe përditësimin e programeve antivirus (barrierave mbrojtëse) në të gjithë pajisjet kompjuterike, përdorimin e fjalëkalimeve në aksesin e të dhënave dhe ndryshimin e tyre periodik, kërkesën për t'iu dhënë përparësi në blerje pajisjeve teknike që ofrojnë elemente të përshtatshme sigurie, marrjen e masave për të garantuar që komunikimi të jetë i sigurt dhe të shifrohet, aty ku është i nevojshëm, gjatë transmetimit të të dhënave personale dhe përpunimit e tyre në rrjet. Komisioneri, në rast shkeljesh serioze, të përsëritura ose të qëllimshme të ligjit nga një kontrollues ose përpunues, veçanërisht në rastet e përsëritura të moszbatimit të rekomandimeve të tij, vepron sipas nenit 39 të këtij ligji dhe e denoncon publikisht ose e raporton çështjen në Kuvend dhe në Këshillin e Ministrave.

Duke njohur natyrën tepër delikate të çështjeve që lidhen me përpunimin e të dhënave personale nga ana e medias për qëllime të kërkimit dhe përhapjes së informacionit, zyra e Komisionerit ka nxjerrë një udhëzim në të cilin parashtrohen rregullat themelore që duhet të respektohen për mbrojtjen e të dhënave personale nga media gjatë ushtrimit të aktivitetit të saj.[24] Në udhëzimin e Komisionerit jepen orientime të qarta në lidhje me kërkesat që duhet të respektohen nga media kur informacioni i përhapur përcjell fakte në interes publik: 'edhe në prezencën e një fakti në interes publik, publikimi i të dhënave të përpunuara nga përgjimet telefonike duhet të respektojë parametrat e thelbit të informacionit. Nuk duhet të publikohen pjesë nga aspekte ngushtësisht personale ose që kanë lidhje me sferën seksuale.' Dinjiteti njerëzor shihet si një vlerë e lidhur ngushtë me vetë respektin dhe vetëvlerësimin që çdo qenie njerëzore ushqen ndaj vetes dhe si i tillë, shoqërohet domosdoshmërisht nga nevoja për garantimin e një sfere private për zhvillimin e lirë nga çdo ndërhyrje e jashtme të raporteve me botën e jashtme. Në kuptim të këtij udhëzimi, do të konsiderohen se përbëjnë fakte

24 Udhëzim nr. 9, dt. 15.09.2010 "*Për rregullat themelore në lidhje me mbrojtjen e të dhënave personale në median e shkruar, vizive dhe audiovizive*".

në interes publik, të dhënat që lidhen me interesa të sigurisë kombëtare; integritetin territorial ose sigurinë publike; parandalimin e trazirave apo krimit; mbrojtjen e shëndetit ose moralit; mbrojtjen e reputacionit ose të drejtave të të tjerëve; parandalimin e zbulimit të informacioneve konfidenciale ose për të garantuar paanshmërinë e pushtetit gjyqësor, etj. Për garantimin e privatësisë së komunikimeve kërkohet gjithashtu që gazetarët 'të mos publikojnë tekstet e mesazheve, diskutimet telefonike që kanë të bëjnë me jetën private të të interesuarve, raportet e tyre personale ose interesit profesional'.

PËRPUNIMI I TË DHËNAVE PERSONALE NË INSTITUCIONET ARSIMORE

Përpunimi i të dhënave personale në institucionet arsimore është një aspekt kritik për të garantuar privatësinë dhe sigurinë e të dhënave të studentëve dhe stafit. Këto institucione përpunojnë një sasi të konsiderueshme të dhënash personale, duke përfshirë informacionin identifikues, të dhënat akademike, shënimet shëndetësore dhe të dhëna të tjera sensitive. Ligji nr. 9887, datë 10.03.2008 "Për mbrojtjen e të dhënave personale" dhe harmonizimi i tij me GDPR ofrojnë një kornizë ligjore për mbrojtjen e këtyre të dhënave.

Institucionet arsimore përpunojnë një gamë të gjerë të dhënash personale, duke përfshirë:

- **Informacion Identifikues:** Emri, mbiemri, data e lindjes, numri i identifikimit personal, adresa e banimit, numri i telefonit dhe emaili;
- **Të Dhëna Akademike:** Rezultatet e provimeve, vlerësimet, prania, dosjet akademike dhe kreditet e fituara;
- **Të Dhëna Shëndetësore:** Informacion mbi gjendjen shëndetësore, raportet mjekësore, dhe historiku i vaksinave;
- **Të Dhëna Financiare:** Informacion mbi pagesat e tarifave të shkollimit, bursa dhe ndihma financiare;
- **Të Dhëna Familjare:** Informacion mbi prindërit ose kujdestarët ligjorë, gjendja civile dhe kontaktet emergjente.

Detyrimet e Institucioneve Arsimore si Kontrollues të të Dhënave

Transparenca dhe Informimi

Institucionet arsimore duhet të sigurojnë që studentët dhe prindërit e tyre janë plotësisht të informuar për përpunimin e të dhënave të tyre personale. Kjo përfshin:

- Qëllimet e Përpunimit: Institucionet duhet të specifikojnë qartë përse të dhënat personale po mblidhen dhe përpunohen. Kjo mund të përfshijë

qëllime si regjistrimi, vlerësimi akademik, administrimi financiar, ofrimi i shërbimeve shëndetësore, dhe të tjera;
- Kategoritë e të Dhënave: Duhet të bëhet e qartë se cilat lloje të të dhënave personale do të mblidhen dhe përpunohen, si të dhënat identifikuese, të dhënat akademike, të dhënat shëndetësore, dhe të dhënat financiare;
- Marrësit e të Dhënave: Informacion mbi palët e treta që mund të kenë qasje në të dhënat personale, si autoritetet arsimore, institucionet shëndetësore, ose ofruesit e shërbimeve të IT-së.
Këto informacione duhet të jenë të qarta dhe lehtësisht të kuptueshme për studentët dhe prindërit, duke përdorur një gjuhë të thjeshtë dhe të qartë.

Sipas jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut si dhe jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të Drejtësisë, koncepti i privatësisë interpretohet lato sensu, duke përfshirë jo vetëm shtëpinë dhe familjen por dhe vendin e punës dhe atë të komunikimit profesional.

GJEDNj me çështjen *Niemietz kundër Gjermanisë* zgjeroi konceptin e "jetës private dhe reagimit" në çdo aspekt të marrëdhënieve industriale dhe të gjitha llojeve profesionale ose komunikimi tjetër. GJEDNj konsideroi se që t'i mohohet dikujt e drejta për mbrojtjen e privatësisë dhe banimit vetëm sepse bëhet fjalë për vendin e punës dhe komunikimin profesional, do të përbënte trajtim të padrejtë për çdo person të cilit nuk mund t'i dallohen aktivitetet profesionale ose jo profesionale.[25]

Përkatësisht, në çështjen *"Amann kundër Zvicrës"*, GJEDNj argumentoi përsëri mbi arsyetimin për një interpretim të gjerë të "jetës private" e cila përfshin të drejtën e individëve për të krijuar, për të zhvilluar marrëdhënie me individë të tjerë si dhe për natyrën profesionale.[26] Gjithashtu në një gjykim më të fundit në çështjen *" KU kundër Finlandës"* mbi mbrojtjen e privatësisë në hapësirën kibernetike, GJEDNj përcaktoi konceptin e privatësisë si një koncept që mbulon identitetin fizik dhe moral të njeriut.[27] Për më tepër, sipas jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, përcaktohet se komunikimet elektronike varen nga koncepti i intimitetit në nenin 8, paragrafi 1 i KEDNj dhe për këtë arsye u dha mbrojtje e ngjashme lidhur me disa çështje (*Klass kundër Gjermanisë,*[28] *Niemitz*

25 *Niemietz v. Germany,16 E.H.R.R. 97 (ECHR 1991) pjesa 29-33, në http://hudoc.echr. coe .int /sites/e*ng/pages/search.aspx?i=001-57887#{%22itemid%22:[%22001-57887%22]}

26 *Amann v. Switzerland* [GC], no. 27798/95, §§ 65-67, (ECHR 2000 II); në http://hudoc.ech.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{%22dmdocnumber%22:[%22696374%22], %22itemid%22:[%22001-58497%22]}

27 *K.U v. Finland,* judgment of 12 December 2008 në https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-115760&filename=CASE%20OF%20K.U.%20v.%20FINLAND%20-%20%5BAlbanian%20Translation%5D%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.docx&logEvent=False

28 *Klass and Others v. Germany,* judgment of 6 September 1978, Series A no. 28, p. 21, § 41; në http://

kundër Gjermanisë, Copland kundër Mbretërisë së Bashkuar,[29] *Halford kundër Mbretërisë së Bashkuar,*[30] *Malone kundër Mbretërisë së Bashkuar, Amann kundër Zvicrës*).

Nga ana tjetër dhe Gjykata Evropiane e Drejtësisë, në Rastin *"Österreichischer Rundfunk kundër Austrisë"*,[31] për t'iu përgjigjur pyetjeve të gjykatave austriake se nëse ligji kombëtar përputhet me Direktivën 95/46/KE, u përgjigj mes çështjeve të tjera shqetësuese për aplikimin ose jo të Direktivës 95/46/KE, ku pjesë të jetës profesionale mund të konsiderohen si elementë të lidhur me intimitetin individual dhe si të tilla janë të mbrojtura nga dispozitat e Direktivës Evropiane i cili nga ana e saj i referohet Nenit 8 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Në çdo rast, koncepti i privatësisë dhe kufijve të mbrojtjes ndryshon nga koha në kohë dhe nga shoqëria në shoqëri.[32] Ai që në një shoqëri është një element i mbrojtur i privatësisë, në një tjetër mund të jetë një faktor në socializimin e individit dhe publikimin si parakusht për pjesëmarrjen e tij në jetën publike. Por një gjë është fakt, se të paktën tradita morale dhe ligjore perëndimore është themeluar si përmes perspektivës së lashtë dhe filozofisë mbi vlerat e njeriut në lidhje me krijimin dhe zhvillimin e strukturave shtetërore. Mbrojtja e sferës private si një kusht për zhvillimin e lirë të personalitetit të tij do të jetë udhërrëfyes në të ardhmen për çdo referim në këtë temë.

KONKLUZIONET

Përpjekjet në nivel global për mbrojtjen e të dhënave personale dhe privatësisë nga rritja e rrezikut të zhvillimit të shpejtë të teknologjive të informacionit është e pamohueshme. Instrumentet legjislative në nivel

---

hudocechr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{%22dmdocnumber%22:[%22695387%22],%22itemid%22:[%22001-57510%22]}

29 *Copland v.United Kingdom 2007]ECHR 62617/00 (3 April 2007),* në http:// hudoc. echr. coe.int /sites/eng/pages/search.aspx#{%22dmdocnumber%22:[%22793888%22],%22itemid%22:[%2200173049%22]} GjEDNj-ja vendosi se komunikimet elektronike të personave (ndër të cilat në mënyrë eksplicite interneti dhe email) sipas konceptit të privatësisë gëzojnë mbrojtjen e nenit 8 të KEDNJ, pavarësisht nëse ndodhin në një hapësirë profesionale ose jo (Rasti *Niemitz v. Gjermnisë, Ialford v. Mbretërisë së Bashkuar dhe Amann v. Zvicrës*).

30 *Malone v. the United Kingdom*, judgment of 2 August 1984, Series A no. 82, pp. 30-31, § 64; http:// hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57533#{%22itemid%22:[%22001-57533% 22]}, Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut me këtë vendim piketë në Ligjin për Mbrojtjen e të Dhënave Personale vuri re se gjatë monitorimit (vëzhgimit) të kërkuesit (paditësit) është shkelur Neni 8 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut sepse arkivat e regjistrimit përmbanin informata, numrat e telefonatave, të cilët janë sipas Gjykatës "pjesë integrale e telekomunikacionit kryer nëpërmjet telefonit".

31 GJED 20.5.2004, C-465/00,C-138/01, Osterreichischer Rundfunk (ORF), Përmbledh..2003.I-4989, paragrafët 21, 68 dhe 77, në http://eur-lex.europa.eu/legal-content /EN/TXT/ PDF/?uri =CELEX :620 12C J0342&from=EN

32 Po aty. Whitman, J., fq. 2.

ndërkombëtar dhe kombëtar dëshmojnë përpjekjen që kushtëzon mbrojtjen e të dhënave personale dhe privatësisë si të drejta të njeriut dhe reduktimin e tyre, në të mira të mbrojtura me kushtetutë. A janë vendosur përfundimisht kufijtë e mbrojtjes së privatësisë? Teoria e Brandeis dhe Warren për të drejtën që dikush të jetojë i vetmuar (to be let alone), e kuptueshme për kushtet e shekullit të 19-të, duket se nuk ka asnjë vend sot. Ne jetojmë në epokën e aksesit ku qasja në shërbime e rrjete dhe pjesëmarrja në një seri aktivitetesh transferohet në hapësira kibernetike dhe rrjete kompjuterike.

Është e nevojshme të shikohet mundësia e një rishikimi të ligjit në mënyrë që të arrihet një përqasje e cila garanton më së miri të drejtën e individit për jetë private dhe për mbrojtjen e të dhënave personale në përputhje me standardet e vendosura në instrumentat ndërkombëtare dhe ligjet e brendshme që mbrojnë posaçërisht këto të drejta. Ajo që duhet thënë është se në amendamentet e mëtejshme të këtij ligji do të ishte e domosdoshme zgjerimi i përkufizimit të shumë termave të fushës së mbrojtjes së të dhënave personale, pasi është fushë e re e pa lëvruar asnjëherë më parë.

Informacioni duhet të jepet pas grumbullimit, sa më shpejt që të jetë e mundur. Kur të dhënat mblidhen nga individët e interesuar, informacioni mund të jepet në kohën e grumbullimit të të dhënave. Ligji nuk parashikon formën e dhënies së informacionit dhe në këtë kontekst duhet të bëhen ndryshime duke parashikuar dhe parashtruar në mënyrë specifike modalitetet e grumbullimit të të dhënave dhe detyrimet e kontrolluesit dhe të përpunuesit të të dhënave. Për sa i përket njoftimit, mund të themi se nga ky përcaktim, kontrolluesit duhet të njoftojnë Komisionerin vetëm një herë, përveç rasteve kur ka ndonjë ndryshim që do të thotë se njoftimi që është dhënë fillimisht është i gabuar. Ligji nuk përcakton një formë të caktuar të njoftimit. Këtë mund ta përcaktojë Komisioneri.

BIBLIOGRAFIA

Integrimin e Direktivës së BE 95/46/KE me miratimin e ligjit Nr.9887, datë 10.3.2008 për "*Mbrojtjen e të dhënave personale*";

Ligji nr. 9887, datë 10.03.2008, ndryshuar me ligjin Nr. 48/2012, ndryshuar me ligjin nr.120/2014 "*Për Mbrojtjen e të Dhënave Personale*";

Çabej (Pogaçe), F., Gjoleka, A., Shala, A. (2010). *"Komentar i ligjit për mbrojtjen e të dhënave personale"*, Tiranë;

Rekomandim nr. 8 i Komisionerit për të Drejtën e Informimit Mbrojtjen e të Dhënave Personale, dt.05.06.2013;

Udhëzim nr. 9, dt. 15.09.2010 "*Për rregullat themelore në lidhje me mbrojtjen e të dhënave personale në median e shkruar, vizive dhe audiovizive*";

Vendim i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë nr.52 datë

01.12.2011;

Copland v.United Kingdom 2007]ECHR 62617/00 (3 April 2007), në https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-2765 ;
Malone v. the United Kingdom, judgment of 2 August 1984, Series A no. 82, pp. 30-31, § 64; https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57533 ;

GJED 20.5.2004, C-465/00,C-138/01, Osterreichischer Rundfunk (ORF), Përmbledh..2003.I-4989, paragrafët 21, 68 dhe 77, në http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62012CJ0342&from=EN ;
*Niemietz v. Germany,*16 E.H.R.R. 97 (ECHR 1991) pjesa 29-33, në https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887 ;
Amann v. Switzerland [GC], no. 27798/95, §§ 65-67, (ECHR 2000 II); në https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:[%22Amann%20v.%20rland%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58497%22]%7D ;
K.U v. Finland, judgment of 12 December 2008 në https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-115760&filename=CASE%20OF%20K.U.%20v.%20FINLAND%20-%20%5BAlbanian%20Translation%5D%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.docx&logEvent=False ;
Klass and Others v. Germany, judgment of 6 September 1978, Series A no. 28, p. 21, § 41; në https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57510 ;
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679 ;
https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/albania_en ;
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679 ;
https://idp.al/ ;
https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf ;

Vendim i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë nr.16/2004.

TRANSFORMIMI I ARSIMIT PËRMES PLATFORMAVE DIXHITALE: NDRYSHIMI PARA DHE PAS PANDEMISË SË COVID-19

Arisa Tafani
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
arisa.tafani@umsh.edu.al

Orsilda Pira
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
Orsilda.pira@umsh.edu.al

Ilona Shallari
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
ilona.shallari@umsh.edu.al

ABSTRAKT:

Ky studim analizon ndikimin e platformave dixhitale në fushën e arsimit para dhe pas përhapjes së pandemisë së COVID-19. Pandemia ka shtyrë një ndryshim të shpejtë në mënyrën se si arsimi ofrohet dhe konsumohet, duke rritur rëndësinë e teknologjisë dixhitale. Platformat dixhitale kanë sjellë një transformim të thellë në mënyrën se si mësimi dhe mësimdhënia realizohen, duke krijuar mundësi të reja për qasje në arsim dhe ndërtimin e komuniteteve të mësimit në distancë.

Para pandemisë, platformat dixhitale ishin të pranishme, por përdorimi i tyre ishte më i kufizuar në krahasim me pasojat e pandemisë. Në këtë kontekst, platformat dixhitale janë bërë një mjet kryesor për të siguruar qasje në arsim për studentët në kohë pandemie. Kjo ka sjellë një rritje të ndjeshme në përdorimin e teknologjisë për të përmbushur nevojat arsimore.

Pas pandemisë, pritet që platformat dixhitale të vazhdojnë të luajnë një rol kyç në arsimin global. Shfrytëzimi i tyre efektiv do të kërkojë përshtatje të kornizave arsimore, përmirësimin e infrastrukturës teknologjike dhe zhvillimin e aftësive të mësimdhënies dhe mësimit në distancë. Ndërhyrjet dhe investimet e qeverive, institucioneve arsimore dhe sektorit privat do të jenë të nevojshme për të përmirësuar përdorimin dhe efektivitetin e platformave dixhitale në arsim.

Ky studim synon të ndriçojë rolin dhe ndikimin e platformave dixhitale në fushën e arsimit, duke theksuar përparësitë dhe sfidat përpara dhe pas pandemisë së COVID-19. Përmes kërkimeve të mëtejshme dhe zhvillimit të

politikave arsimore të përshtatura, është e mundur të shfrytëzohen potencialet e këtyre platformave për të përmirësuar qasjen në arsim dhe për të ndërtuar një shoqëri më të përfshirë dhe të përgatitur për sfidat e ardhshme.

ABSTRACT:

This study analyzes the impact of digital platforms in the field of education before and after the spread of the COVID-19 pandemic. The pandemic has driven a rapid change in the way education is delivered and consumed, increasing the importance of digital technology. Digital platforms have brought about a profound transformation in the way learning and teaching are carried out, creating new opportunities for accessing education and building distance learning communities.

Before the pandemic, digital platforms were present, but their use was more limited compared to the aftermath of the pandemic. In this context, digital platforms have become a key tool to ensure access to education for students in times of pandemic. This has led to a significant increase in the use of technology to meet educational needs.

After the pandemic, it is expected that digital platforms will continue to play a key role in global education. Their effective use will require adaptation of educational frameworks, improvement of technological infrastructure and development of teaching and distance learning skills. Interventions and investments by governments, educational institutions and the private sector will be necessary to improve the use and effectiveness of digital platforms in education.

This study aims to illuminate the role and impact of digital platforms in the field of education, highlighting the advantages and challenges before and after the COVID-19 pandemic. Through further research and the development of tailored educational policies, it is possible to harness the potential of these platforms to improve access to education and build a more inclusive society prepared for future challenges

KEYWORDS: Education, Digital Platform, Google Classroom, Virtual Classroom, Covid-19, Traditional Education, Digital Education

HYRJE

Studimi i Yoon et al. (2012) tregoi se mësimi dixhital (E-Mësimi) u propozua për herë të parë nga Jay Cross në vitin 1999. Me avancimin dhe zhvillimin e mjeteve teknologjike, u shfaqën shpjegime dhe terminologji të ndryshme, si trajnimi bazuar në internet, trajnimi bazuar në web, ose mësimi në linjë, mësimi në rrjet, mësimi në distancë. Doris Holzberger et al. (2013)

e konsiderojnë mësimin dixhital si dorëzimin me forma dixhitale të medias (p.sh. tekstet ose fotografitë) përmes internetit; dhe, përmbajtjet e dhëna për mësim dhe metodat e dhëna për të përmirësuar efikasitetin e mësimit ose për të promovuar njohuritë dhe aftësitë personale të nxënësve. Kështu, kompjuterët dhe mediat e teknologjisë së rrjetit aplikohen në situata mësimore, duke përfshirë mësimin e rrjetit sinkronik dhe asinkronik, për të thyer kufizimet në kohë, vend dhe orar, dhe për të arritur mësimin individualizuar që është qendruar në nxënës[33]. Në epokën kur njohuria dhe informacioni rrjedhin me shpejtësi, aplikimi i mësimit dixhital përfshin fusha dhe industritë të ndryshme. Bazuar në pozicionet ose pikëpamjet e ndryshme, përkufizimet janë të ndryshme. Njëra nga më të përfaqësuarat është përkufizimi i propozuar nga Shoqata Amerikane e Trajnimit dhe Edukimit (ASTD). Ajo e përkufizon e-mësimin si procesin ku nxënësit aplikojnë media dixhitale për të mësuar. Mediat dixhitale përfshijnë internetin, rrjetin korporativ, kompjuterët, transmetimin me satelit, audiotapes, videotapes, TV interaktive dhe CD-të kompakte. Aplikimi përfshin mësimin bazuar në rrjet, mësimin bazuar në kompjuter, klasat virtuale dhe bashkëpunimin dixhital. Anttila et al. (2012) e konsiderojnë mësimin dixhital si një mjet dixhital për të përfituar materiale mësimore dixhitale për aktivitete mësimore në linjë ose jashtë linje përmes rrjeteve të kabllosura ose pa kabllo (Hockly, 2012).

Globalizimi i arsimit tashmë ka bërë të nevojshme aplikimin e teknologjive dixhitale. Platformat online ishin në dispozicion për zhvillimin e orëve, shkëmbimin e burimeve, kryerjen e vlerësimit dhe menaxhimin e aktiviteteve të përditshme të institucioneve akademike. Megjithatë, përdorimi i këtyre platformave ishte proaktiv. Pandemia e COVID-19 ka detyruar institutet të miratojnë mënyrën e mësimdhënies online për të mbështetur sistemin arsimor. Vendet e zhvilluara ishin të pajisura mirë për t'u përballur me këtë krizë. Megjithatë, vendet në zhvillim punuan shumë për të përmbushur këtë kërkesë.

Teknologjitë dixhitale janë shfaqur si shpëtimtarja e arsimit në ato kohë kritike. Kjo krizë globale ka nxjerrë në pah nevojën për t'u integruar ndërkombëtarisht në sistemin arsimor. Teknologjitë dixhitale ndihmojnë në zhvillimin e aftësive që do të kërkojnë performancë profesionale të studentëve, të tilla si zgjidhja e problemeve, krijimi i strukturës së të menduarit dhe të kuptuarit e procesit. Ata po përgatiten gjithashtu për një të ardhme më të paparashikueshme dhe në ndryshim, në të cilën teknologjia do të luajë një rol kritik. Cilësitë dhe aftësitë e fituara të studentëve do të jenë thelbësore për suksesin e tyre profesional. Burimet arsimore dhe mjetet dixhitale ndihmojnë në përmirësimin e atmosferës së klasës dhe e bëjnë procesin e

33 Kaklamanou et al., 2012

mësimdhënies-të nxënit më bindës. Për më tepër, ato i japin çdo institucioni arsimor fleksibilitet më të madh dhe personalizim të kurrikulës bazuar në kërkesat e secilit student.

Studentët mund të angazhohen më shumë në të mësuar nëse teknologjia përdoret në klasë. Për shkak se të rinjtë në ditët e sotme janë mjaft të mësuar me përdorimin e pajisjeve elektronike, përfshirja e tyre në shkollë do të ndihmonte padyshim në nxitjen e interesit të tyre dhe rritjen e niveleve të përfshirjes së tyre.[34] Integrimi i teknologjisë në arsim u ofron studentëve një përvojë mësimore tërheqëse, duke i lejuar ata të mbeten më të interesuar për këtë temë pa u shpërqendruar. Përdorimi i projektorëve, kompjuterëve dhe pajisjeve të tjera teknike të fundit në klasë mund ta bëjë studimin magjepsës dhe argëtues për studentët. Mësimi i studentëve mund të bëhet më dinamik dhe më tërheqës duke vendosur detyra në klasë që përfshijnë burime teknologjike, prezantime gojore dhe pjesëmarrje në grup. Pjesëmarrja mund të shtrihet edhe përtej komunikimit verbal.

Përdorimi i kompjuterëve dhe pajisjeve të tjera në lidhje me mjetet dixhitale i lejon studentët të luajnë një rol më proaktiv dhe të jenë në qendër të procesit. Mësuesi bëhet udhërrëfyes në këtë proces dhe mund të miratojë efikasitetin e të mësuarit. Duke përdorur një mori burimesh dixhitale, nxënësit mund të shkarkojnë informacionin e kërkuar ose të ngarkojnë përmbajtjen e tyre. Teknologjitë e uebit 2.0 (wiki, podkaste, blogje etj.) lehtësojnë nxënësit të gjenerojnë përmbajtje, të bashkëpunojnë me të tjerët, të vlerësojnë punën e njëri-tjetrit dhe të lëvizin drejt mësimit të përbashkët. Teknologjitë dixhitale e bëjnë të lehtë përdorimin e taktikave në klasë si gamifikimi(të mësuarit nëpërmjet lojërave virtuale) ose qasjet që optimizojnë mësimin. Peizazhet e të nxënit kanë evoluar si një mjet didaktik që përzien disa teknika dhe mundëson paraqitjen e itinerareve të dallueshme për secilin student. Teknologjia e bën udhëzimin më frymëzues dhe kuptimplotë ...duke krijuar një ambient më tërheqës dhe të personalizuar të të mësuarit. Me përdorimin e mjeteve dixhitale, studentët kanë mundësinë të eksplorojnë tema në mënyrë të pavarur, të punojnë në projekte bashkëpunuese dhe të zhvillojnë aftësi të rëndësishme për të ardhmen, siç janë mendimi kritik dhe zgjidhja e problemeve. Për më tepër, teknologjia lejon mësuesit të përshtatin materialet mësimore sipas nevojave dhe stilit të të nxënit të çdo nxënësi, duke përdorur analiza të të dhënave dhe mjete të inteligjencës artificiale për të monitoruar progresin dhe për të ofruar mbështetje specifike aty ku është më e nevojshme. Kjo qasje gjithëpërfshirëse ndihmon në adresimin e diversitetit në klasë dhe nxit një mjedis ku çdo student mund të arrijë potencialin e tij të plotë. Përfundimisht, teknologjitë dixhitale jo vetëm që përmirësojnë cilësinë

34 Science Direct, 2022

e arsimit, por gjithashtu përgatitin studentët për një botë gjithnjë e më të ndërlidhur dhe të teknologjizuar.

Tabelë përmbledhëse [35]

Nr.	Aplikacionet	Përshkrimi
1	**Përmirëson produktivitetin e mësimit**	Produktiviteti i mësimit mund të përmirësohet duke përdorur ndihmës teknologjike të avancuara, që lehtësojnë planifikimin më të mirë, mësimin e lehtë dhe praktik, vlerësimin e shpejtë, burime më të mira, aftësi të reja, etj.
2	**Zhvillon bibliotekat online**	Avancimet teknologjike kanë ndihmuar në krijimin dhe zhvillimin e bibliotekave online, të cilat kanë hequr nevojën për hapësirën fizike dhe kanë lehtësuar ndërveprimin midis studentëve, mësuesve dhe hulumtuesve nga të gjithë bota. Forume online kanë sjellë specialistë temash për të diskutuar tema specifike dhe për të vlerësuar programin mësimor, pedagogjinë dhe metodat e vlerësimit.
3	**Promovon mësimin në distancë**	Në realitet, përparimi teknologjik ka nxitur arsimin në distancë. Ai ofron qasje të lehtë në të gjitha burimet e mësimit dhe lejon përdorimin e përshtatëshm. Mësuesit mund të ndërtojnë dhe të menaxhojnë grupet me mjetet dhe teknologjinë e mësimit si platformat sociale të mësimit.
4	**Lehtëson mësimin e nxënësve me nevoja të jashtëzakonshme**	Është inkurajuese të shohim sa teknologji ndihmëse është e disponueshme për të ndihmuar nxënësit me aftësi të kufizuara, të kapërcejnë shpejtë dhe të marrin pjesë aktivisht në klasat e tyre. Teknologjitë si njohja e zërit, mjetet për leximin e ekranit dhe zgjidhjet për leximin e tekstit në zë janë midis teknologjive revolucionare për të verbërit, aplikacionet për titrat e mbyllura, amplifikuesit e tingullit dhe teknologjitë për video-konferencë lehtësojnë gjuhën e shenjave dhe leximin e buzëve.

35 Augmented reality in education: current technologies and the potential for education

5	**Krijon klasa virtuale**	Teknologjitë dixhitale në arsim kanë sjellë ndryshimin e sistemeve të menaxhimit të mësimit (LMS). Këto LSM kanë promovuar klasa virtuale ku një mësues mund të ndërveprojë me nxënësit në kohë reale, të ndajë burimet e tij, të mbajë ligjëratat e tij, të vlerësojë mësimin e nxënësve, të marrë feedback dhe të përgjigjet në pyetjet e tyre.
6	**Ndërton njohuritë dhe aftësitë e kuptimit**	Teknologjitë përpiqen të ndërtojnë njohuri, kuptim dhe aftësi për të siguruar që nxënësit të zhvillohen si individë dhe si një ekip. Mësuesit mund të inkurajojnë kuriozitetin dhe vëmendjen e studentëve përmes materialeve tërheqëse dhe të mësueshme, të cilat janë lidhur me performancën e tyre akademike.
7	**Krijon mjediset e mësimit gjithëpërfshirës**	Një mjedis gjithëpërfshirës ofron një mundësi të barabartë për çdo student me nivele të ndryshme të aftësisë për të mësuar në të njëjtën vend. Klasat virtuale, video, realiteti i zgjeruar dhe mjetet e tjera teknologjike bëjnë klasën interesante dhe krijojnë mjedise mësimore të përfshirë që nxisin bashkëpunimin dhe kuriozitetin ndërsa lejojnë mësuesit të marrin të dhëna për performancën e studentëve.
8	**Zhvillon aftësitë e bashkëpunimit dhe komunikimit**	Bashkëpunimi dhe aftësitë e komunikimit janë dy atributet kritike që ndihmojnë në zhvillimin e një profesionisti të suksesshëm. Teknologjitë dixhitale luajnë një rol themelor në zhvillimin e këtyre aftësive.
9	**Zgjidh sfidat arsimore**	Nxënësit bashkëpunojnë për të zgjidhur sfidat arsimore aktuale duke përdorur platforma online.

Krahasimi mes edukimit tradicional dhe edukimit dixhital

Kur krahasohet mësimi tradicional me mësimin dixhital, vihen në dukje dallimet në përmbajtjet e materialeve mësimore, kanaleve të mësimit dhe

metodave të praktikës. McKiernan (2011) nënvizon se përmbajtjet e mësimit që fokusohen në lehtësi dhe fleksibilitet janë të përshtatshme për mësimin dixhital, ndërsa mësimi tradicional është më i mirë për kurset që kërkojnë operacione praktike ose punë ekipore. Edhe pse mësimi dixhital nuk mund të zëvendësojë plotësisht mësimin tradicional, ai mund të arrijë efektin më të mirë të mësimit dhe të bëjë që nxënësit të ndihen të lumtur të mësojnë duke përforcuar mësimin tradicional me mësimin dixhital dhe duke praktikuar gjithashtu të dy metodat në aktivitetet mësimore. Yien et al. (2011) nënvizon dallimin mes mësimit dixhital dhe mësimit tradicional në mjedisin mësimor dhe personat. Mësimi tradicional, me ligjeratë në klasa, është metoda më tradicionale dhe më reprezentative e mësimit. Në krye të kësaj, ai përshkruan instruktorët që dorëzojnë materialet mësimore në aktivitetin mësimor për nxënësit përmes interpretimit. Me një histori të gjatë, ai është aplikuar gjerësisht dhe ende është një nga metodat më të preferuara të mësimit nga instruktorët.

Sebastian et al. (2012) e konsiderojnë mësimin dixhital si modalitetin e mësimit më të zhvilluar në vitet e fundit si dhe kryevepra e mësimit në të ardhmen. Përveç sfondit kohor, ai u zhvillua shpejt për shkak se thyente modelet tradicionale të mësimit dhe prezantonte shumë forca të ndryshme.

Avantazhet: Mësim pa probleme; Mësimi dixhital lejonte nxënësit të mos kishin kufizime në kohë dhe hapësirë siç ndodhte në mësimin tradicional, kështu që nxënësit mund të zgjidhnin kohën dhe vendndodhjen për mësimin në linjë dhe nuk kishin presionin dhe pengesën e kohës dhe hapësirës përmes mekanizmit të ndërveprimit në internet të instruktorëve. Burime të pasura rrjetore: Interneti mbulon informacion të pasur dhe të ndryshëm që nxënësit mund të marrin të dhëna thjesht duke kërkuar fjalë kyçe. Kur një platformë mësimi dixhital ishte në gjendje të organizonte burime relevante për përdorimin ose lidhjen e nxënësve, burimet rrjetore do të aplikoheshin efektivisht përmes mësimit dixhital, dhe instruktorët ose nxënësit mund të përfitonin informacion më të pasur përtej materialeve mësimore në kurrikulë për të përmirësuar efektin e mësimit[36]. Përmbajtje mësimore dixhitale dhe orar mësimi i përshtatur: Nxënësit trajtoheshin në mënyrë të barabartë në mësimin tradicional për të njëjtin orar mësimi dhe përmbajtje, pavarësisht nga nivelit e nxënësve. Megjithatë, dizajni i kurrikulës dhe prodhimi i materialeve mësimore për mësimin dixhital ishin përmbajtje dixhitale që nxënësit mund të zgjidhnin lirshëm kurse dhe materiale mësimore të ndryshme, sipas nivelit dhe preferencës, për të arritur rezultatin e mësimit të përshtatur[37]. Regjistrime të plota të historisë së mësimit të nxënësve: Një platformë mësimi dixhital e

36 Im et al., 2011
37 Sun et al., 2012

mirë duhet të jetë në gjendje të regjistrojë plotësisht historinë e mësimit të nxënësve në mënyrë që instruktorët të mund të kuptojnë kushtet e mësimit të nxënësve dhe nxënësit të mund të kuptojnë qartë nivelin ose rezultatin e mësimit për rregullim dhe përmirësim. Mësim interaktiv: Mësimi dixhital ishte mësim vetëm që prodhimi i materialeve mësimore duhej të përmbante më shumë media si fotografi, tinguj ose imazhe se sa ato tradicionale për të krijuar materiale mësimore më tërheqëse dhe të gjalla. Për më tepër, platformat mësimi dixhital do të ofronin funksione interaktive si dhoma bisedash dhe diskutim për komunikim më të dyanshëm midis nxënësve dhe instruktorëve dhe mes nxënësve . Zvogëlimi i kostove të mësimit: Përmbajtjet e materialeve mësimore të përdorura në një platformë mësimi dixhital mbaheshin si skedarë dixhitale që materialet e mësimit të përfunduara mund të përdoren përsëri. Në fjalë të tjera, përmbajtjet e materialeve mësimore të bëra nga instruktorët përpara mësimeve lejonin nxënësit të përdornin për disa herë dhe të mësonin përherë. Mësimi tradicional kërkonte që të gjithë nxënësit të mblidheshin në të njëjtin kohë dhe në të njëjtin vend për udhëzim që kostot e mësimit rritesin. Akumulimi efektiv i njohurive: Modaliteti i mësimit dixhital mund të regjistronte sistematikisht dhe plotësisht të gjitha materialet mësimore në linjë dhe historinë e mësimit të nxënësve. Për nxënësit, kjo mund të akumulonte njohuritë personale në mënyrë efikase dhe hapat e hapa. Për instruktorët, përmbajtjet e materialeve mësimore mund të organizoheshin dhe akumulohej efikasht përmes një platforme mësimi dixhital dhe të dorëzohej shpejt nxënësve për të zbatuar efektivisht menaxhimin e njohurive. Përmirësimi i interesit për të mësuar: Udhëzimi mund të jetë më i gjallë dhe më i gjallë përmes teknologjisë së informacionit dhe prezantimit të medieve të ndryshme për të përmirësuar interesat e nxënësve, bërë mësimin më efikas dhe promovuar qëndrueshmërinë e mësimit të nxënësve. Njëkohësisht mësimi i teknologjive të reja: Mësimi dixhital thekson se nxënësit mësojnë njohuri të ndryshme dhe teknologji të reja të kompjuterëve dhe rrjetit me mjete dixhitale për të promovuar aftësinë e përdorimit të teknologjisë së informacionit.

Në përfundim, mësimi dixhital është I parezistueshëm sepse përmbajtjet nuk do të ndryshojnë, kështu që nxënësit mund të operojnë lehtësisht për të mësuar dhe për të thyer kufizimin në kohë dhe hapësirë për një mësim të plotë dhe të suksesshëm. Motivimi për të mësuar lejon studentët të përgatiten për të mësuar dhe do të ndihmojë në rritjen e vëmendjes dhe absorbitjes së njohurive të reja.

Tabelë përmbledhëse

Dallimet	Edukimi Tradicional	Edukimi Dixhital
Përmbajtje Mësimore	Përshtatet për operacione praktike ose punë ekipore	Fokusohet në lehtësi dhe fleksibilitet
Kanale Mësimi	Ligjerata në klasë	Mësim në linjë, interaktivitet online
Metodat e Praktikës	Dorëzim i materialeve mësimore nëpërmjet interpretimit	Përdorimi i media të ndryshme për të bërë mësimin më tërheqës
Avantazhet	Njëkohësisht mësimi për të gjithë nxënësit	Lejon mësimin në çdo kohë dhe vend
	Përmbajtje mësimore të gjalla dhe interaktive	Burime të pasura rrjetore dhe mundësi për mësim të përshtatur
	Kosto të ulëta për përmbajtjet e mësimit	Regjistrime të plota të historisë së mësimit për monitorim dhe përmirësim
	Mundësi për të akumuluar njohuri efikas	Përmirësim i interesit për të mësuar dhe përdorimi i teknologjisë së informacionit
	Rrit efikasitetin e mësimit dhe përgatit nxënësit për tu përshtatur me teknologjinë e informacionit	Lejon nxënësit të mësojnë në mënyrë të pavarur dhe të personalizuar

Google Classroom si platformë dixhitale para dhe pas COVID-19

Google Classroom u krijua dhe nga Google për të përmirësuar përvojën e mësimit dhe të mësuarit duke përdorur teknologjinë. Platforma u lëshua për herë të parë në vitin 2014.[38]Ideja e krijimit të Classroom erdhi nga nevoja për

38 What is google classroom

një mjet të specializuar për mësuesit dhe studentët për të menaxhuar mësimin online dhe për të përdorur avantazhet e teknologjisë në klasë. Arsyet kryesore të krijimit ishin **nevoja për një platformë të specializuar për edukim online**: Me zhvillimin e teknologjisë, ka pasur një rritje të mësimdhënies dhe mësimit online. Nevoja për një platformë të specializuar që të përshtatet me kërkesat e edukatorëve dhe studentëve ishte e rëndësishme, **integrimi i mjeteve të Google**: Google kishte një gamë të gjerë të mjeteve për produktivitet, si Google Docs, Sheets, Slides, dhe Gmail. Krijimi i Classroom lejonte integrimin e këtyre mjeteve brenda një platforme të vetme, duke e bërë më të lehtë për mësuesit dhe studentët për të përdorur dhe aksesuar materiale të ndryshme mësimore, **lehtësia e përdorimit dhe siguria**: Google Classroom u dizajnua për të qenë e lehtë për t'u përdorur, duke ofruar një ambient të thjeshtë për mësuesit dhe studentët për të organizuar dhe për të aksesuar mësimet. Përveç kësaj, siguria ishte një prioritet i lartë, duke u siguruar që informacioni i dhënë në platformë të ishte i mbrojtur dhe i privatësisë së të dhënave, **ndihma për mësuesit në organizimin e mësimit**: Përhapja e COVID-19 ka ndikuar jashtëzakonisht shumë në arsim duke zbatuar mësimin online në shkolla dhe universitete në mbarë botën. Google Classroom (GC), për shkak të rëndësisë së tij, ka pasur një prirje në rritje në shqyrtimin e perceptimit të përdoruesve të tij për përdorimin e GC gjatë pandemisë COVID-19. Mësimi normal në klasë u kufizua si rezultat i bllokimeve të COVID-19, gjë që ka sjelle që Google Classroom të ketë parë një rritje të shkarkimeve në Google Play Store.

Aplikacioni i fokusuar në mësim ka arritur gjatë periudhës së pandemisë mbi **100 milionë shkarkime** në portalin e aplikacioneve në internet, ndërsa studentët kaluan në një model të të mësuarit nga shtëpia. Me klasat që shkonin nga personalisht në online, kjo do të ndodhte pasi miliona studentëve në të gjithë globin iu tha të qëndronin larg shkollave, kolegjeve dhe universiteteve.[39]

Google Classroom është plotësisht falas për shkollat, organizatat jofitimprurëse ose këdo që ka një llogari personale Google. Ky ka qenë padyshim një bonus i madh për mësuesit që kërkonin të ofronin një qasje të lehtë në materialet e kursit dhe më shumë, plus përfitimi i shtuar i integrimit të **Google Meet** i bën thirrjet e konferencës me studentët pak më të thjeshtë. Ky ishte gjithashtu katalizatori për një rritje të madhe të shkarkimeve të aplikacionit.

Pas periudhës së COVID-19 e cila erdhi gradualisht, shifrat e shkarkimeve të GC vazhdonin të ishin në rritje dhe të tejkalonin limitet e vendosura më pare. Në shtator 2022, aplikacioni Google Classroom u shkarkua më shumë se 200,000 herë në Mbretërinë e Bashkuar, që ishte

39 D.Wilde Google Classroom achieves 100 million downloads 2020

kulmi i shkarkimeve të këtij aplikacioni gjatë periudhës kohore të dhënë.[40] Google Classroom është një platformë e jashtëzakonshme në fushën e arsimit, duke u shndërruar në një mjet kyç për shkollat dhe universitetet në të gjithë botën. Përveç se ka qenë një mjet i rëndësishëm gjatë periudhës së pandemisë së COVID-19, duke ofruar një mënyrë të lehtë për pedagogët për të drejtuar mësimet online, ajo vazhdon të jetë e rëndësishme edhe pas kësaj periudhe. Në fakt, është kthyer në platformën kryesore për shumë shkolla dhe universitete, duke sjellë lehtësi në organizimin dhe menaxhimin e mësimeve. Duke përdorur Google Classroom, studentët kanë akses të lehtë në materiale mësimore, mund të bëjnë detyrat e tyre, të komunikojnë me pedagogët dhe të bashkëveprojnë me bashkëmoshatarët e tyre, duke e bërë këtë platformë një partner të vlefshëm në udhën e tyre të arsimit.

Cfarë mendojnë studentët për këto platforma?

Duke u bazuar në një Google Form në të cilën jan pyetur 10 studentë MSc të fakulteteve dhe universiteteve të ndryshme në Tiranë, kur janë pyetur për përvojat e tyre me përdorimin e aplikacioneve mësimore në periudhën pas pandemisë(Google Classroom, Powerpoint Presentations etc), 25% e tyre janë shprehur si konfuzuese, 50% si ndihmuese dhe përvojë pozitive dhe 25% si neutral.

Kur është shtruar pyetja se cilat janë aspektet më të rëndësishme të përparimit të teknologjisë së arsimit në kohën para pandemisë, në krahasim me periudhën pas saj, 25% kanë hasur vështirësi në focus dhe thithje të mësimit, 25% janë shprehur se mësimi është I kuptueshëm dhe I lehtë, 25% se para ekzistencës së këtyre aplikacioneve studentët përpiqeshin më shumë për të studiuar dhe 25% kanë pasur një qëndrim neutral.

Kur po këta studentë janë pyetur për ndryshimet që kanë vënë re në disponueshmërinë dhe përdorimin e aplikacioneve mesimore në shkolla/ universitete pas pandemisë,75% kishin vënë re ndryshime dhe 25% nuk kishin vënë re asnje ndryshim.

40 Monthly number of downloads of Google Classroom in the UK 2015-2022

Pyetja	Para Pandemisë (%)	Pas Pandemisë (%)
Përvoja me aplikacionet mësimore (Google Classroom, Powerpoint Presentations, etj.)	Pozitive	Pozitive
- Konfuzuese	0	25
- Ndihmuese dhe pozitive	100	50
- Neutral	0	25
Aspektet më të rëndësishme të përparimit të teknologjisë së arsimit para dhe pas pandemisë		
- Vështirësi në focus dhe thithje të mësimit	25	25
- Mësimi i kuptueshëm dhe i lehtë	25	25
- Përpjekja e madhe për të studiuar para ekzistencës së aplikacioneve	25	25
- Neutral	25	25
Ndryshimet në disponueshmërinë dhe përdorimin e aplikacioneve mësimore në shkolla/universitete para dhe pas pandemisë		
- Vënë re ndryshime	75	75
- Nuk kishin vënë re ndonjë ndryshim	25	25

Pas intervistimeve me studentët për përvojën e tyre me platformat dixhitale përpara dhe pas pandemisë së COVID-19, është evidentuar një panoramë e pasur e opinioneve dhe perceptimeve të tyre në lidhje me këtë çështje të rëndësishme për arsimin e tyre. Në fillim, para pandemisë, përdorimi i platformat dixhitale si Google Classroom nuk ishte aq i përhapur sa tani. Studentët shpesh përballonin një proçes më tradicional të mësimit, duke u bazuar kryesisht në ligjërimet dhe materialeve të dorës së parë. Kjo situatë ndryshoi ndjeshëm me ardhjen e pandemisë së COVID-19. Me shkollat dhe universitetet që u mbyllën fizikisht, platformat dixhitale u bënë thelbësore për vazhdimësinë e mësimeve.

Këto platforma u kthyen në një mjet kryesor për të organizuar, drejtuar dhe marrë pjesë në mësimdhënie online. Megjithatë, ndryshimi i paradigmes

së mësimit nga një ambient fizik në një ambient virtual solli edhe sfida të reja. Studentët u përballën me çështje teknike, shpesh duke hasur probleme me lidhjen e internetit ose pajisjet e tyre. Gjithashtu, ndihma dhe përkrahja personale e pedagogëve u kufizua në mënyrë të caktuar. Pas fillimit të pandemisë, përvoja e studentëve me këto platforma është zhvilluar në mënyra të ndryshme. Disa prej tyre u bënë më të zotë në përdorimin e tyre, duke përfituar maksimalisht nga mundësitë që ofrojnë për organizimin e mësimeve dhe bashkëpunimin me kolegët e tyre. Në anën tjetër, disa studentë kanë mbetur të ndarë në lidhje me përfitimet e mësimit online në krahasim me mësimin tradicional.

Ata kanë pasur vështirësi të përshtaten me mënyrën e re të mësimit ose kanë ndjekur më pak angazhimisht sesa do të donin. **Në përgjithësi, studentët tregojnë se ka potencial** të madh në përdorimin e këtyre platformave për të përmirësuar përvojën e tyre arsimore, por ka nevojë për përmirësime të mëtejshme për të adresuar sfidat teknike dhe për të rritur përfshirjen dhe angazhimin e tyre. Në këtë kontekst, është e rëndësishme që zhvilluesit e platformave dixhitale dhe pedagogët të punojnë së bashku për të siguruar një përvojë më të pasur dhe më të përshtatshme për studentët, duke përdorur mësime nga përvoja e humbur gjatë pandemisë së COVID-19 për të përmirësuar an praktikat e tyre për të ardhmen.

KONKLUZIONE

Në konkluzion, e-mësimi, ose mësimi dixhital, ka ndryshuar paradigmat e mësimit dhe mësimdhënies duke përdorur teknologjinë për të përmirësuar përvojën arsimore. Nëpërmjet platformave si Google Classroom, mësuesit dhe studentët kanë pasur mundësinë të organizojnë, të aksesojnë dhe të ndajnë materiale mësimore në mënyrë më efikase. Kjo ka sjellë përparime të konsiderueshme, duke përfshirë mësimin pa kufizime kohore dhe hapësinore, përdorimin e burimeve të pasura rrjetore, dhe mundësinë për të ndjekur historinë e mësimit të studentëve për të përmirësuar më tej performancën e tyre. Teknologjia ka transformuar ndjeshëm arsimin, duke sjellë një sërë përfitimesh dhe përmirësimesh në procesin e mësimdhënies dhe të mësimit. Në renditjen e mëposhtme, përshkruhen disa nga mënyrat kryesore se si teknologjia ka ndikuar pozitivisht në arsim:

1. **Përmirësimi i produktivitetit të mësimit**: Teknologjia ndihmon në planifikimin më të mirë, mësimin praktik dhe vlerësimin e shpejtë, duke rritur produktivitetin e të mësuarit.
2. **Zhvillimi i bibliotekave online**: Krijimi i bibliotekave online ka hequr nevojën për hapësirë fizike dhe ka lehtësuar ndërveprimin global midis studentëve, mësuesve dhe hulumtuesve.

3. **Promovimi i mësimit në distancë**: Teknologjia ka bërë të mundur arsimin në distancë, duke ofruar qasje të lehtë në burimet e mësimit dhe duke lejuar menaxhimin e grupeve mësimore nëpërmjet platformave sociale.

4. **Lehtësimi i mësimit për nxënësit me nevoja të jashtëzakonshme**: Teknologjitë ndihmëse si njohja e zërit, leximin e ekranit dhe video-konferencat kanë ndihmuar nxënësit me aftësi të kufizuara të marrin pjesë aktive në mësime.

5. **Krijimi i klasave virtuale**: Sistemet e menaxhimit të mësimit (LMS) kanë promovuar klasa virtuale, duke mundësuar ndërveprim të drejtpërdrejtë midis mësuesve dhe nxënësve.

6. **Ndërtimi i njohurive dhe aftësive të kuptimit**: Teknologjia ndihmon në ndërtimin e njohurive dhe aftësive të kuptimit përmes materialeve tërheqëse dhe të mësueshme.

7. **Krijimi i mjediseve gjithëpërfshirëse të mësimit**: Teknologjitë si klasat virtuale dhe realiteti i zgjeruar krijojnë mjedise gjithëpërfshirëse që nxisin bashkëpunimin dhe kuriozitetin.

8. **Zhvillimi i aftësive të bashkëpunimit dhe komunikimit**: Teknologjitë dixhitale luajnë një rol kyç në zhvillimin e aftësive të bashkëpunimit dhe komunikimit, të cilat janë thelbësore për suksesin profesional.

9. **Zgjidhja e sfidave arsimore**: Platformat online u mundësojnë nxënësve të bashkëpunojnë për të zgjidhur sfidat arsimore aktuale.

Në këtë kontekst, mësimi dixhital ka demonstruar avantazhet e tij në krahasim me mësimin tradicional, duke sjellë një përvojë mësimore tërheqëse dhe të personalizuar për studentët. Në të njëjtën kohë, është e rëndësishme të mbahet parasysh se mësimi dixhital nuk duhet të zëvendësojë plotësisht mësimin tradicional, por të përdoret si një mjet shtesë për të përforcuar mësimin dhe për të përshtatur përvojën arsimore në nevojat e nxënësve të epokës sonë të dixhitalizuar. Google Classroom është një platformë e fuqishme edukative, e krijuar nga Google në vitin 2014, për të përmirësuar përvojën e mësimdhënies dhe të mësimit duke shfrytëzuar teknologjinë. Kjo platformë u zhvillua për të përmbushur nevojat e mësuesve dhe studentëve për një mjet të specializuar për menaxhimin e mësimit online. Integrimi i mjeteve të tjera të Google si Docs, Sheets, Slides dhe Gmail, e bën atë një mjet të gjithanshëm dhe të lehtë për t'u përdorur. Google Classroom ka parë një rritje të jashtëzakonshme të përdorimit, veçanërisht gjatë pandemisë COVID-19, kur mësimi online u bë një domosdoshmëri. Me mbi 100 milionë shkarkime gjatë pandemisë dhe një

rritje të vazhdueshme të shkarkimeve pas saj, platforma ka mbetur një mjet kyç për shkollat dhe universitetet globalisht. Duke qenë plotësisht falas për shkollat dhe organizatat jofitimprurëse, si dhe me integrimin e Google Meet për konferencat online, Google Classroom ka lehtësuar ndjeshëm procesin e mësimdhënies dhe të mësimit. Platforma vazhdon të jetë e rëndësishme edhe pas pandemisë, duke ofruar lehtësi në organizimin dhe menaxhimin e mësimeve, dhe duke ndihmuar studentët në aksesin e materialeve mësimore, detyrave, dhe komunikimin me mësuesit dhe bashkëmoshatarët.

Në një periudhë të dominuar nga pandemia e COVID-19, Google Classroom ka luajtur një rol kritik në përkrahjen e mësimdhënies online dhe në lehtësimin e tranzicionit nga mësimi tradicional në atë online. Përvoja e suksesshme e kësaj platforme gjatë pandemisë ka dëshmuar rëndësinë dhe efikasitetin e mjetit dixhital në arsim. Kjo platformë ka ofruar një mjedis të sigurt dhe të lehtë për mësuesit dhe studentët për të organizuar, drejtuar dhe përdorur mësimet online.

Përmes teknologjisë dhe inovacionit në fushën e arsimit, po shihet një transformim thelbësor në mënyrën sesi mësohet dhe mësohet. Duke përdorur mjetet dixhitale, studentët janë në gjendje të angazhohen më shumë në mësim dhe të zhvillojnë aftësitë e tyre në një mjedis më të përshtatshëm për epokën dixhitale. Kjo sfidë dhe mundësi e përbashkët shërbejnë si themel për një arsim më të avancuar dhe të përshtatshëm për nevojat e shoqërisë së sotme dhe të ardhshme.

BIBLIOGRAFIA

Google Classroom achieves 100 million downloads, boosted by COVID-19 pandemic Damien Wilde , Jun 29 2020 - 6:36 am PT

What is google classroom, aksesuar nga : https://www.structural-learning.com/post/google-classroom#:~:text=It%20was%20introduced%20as%20a,classrooms%20and%20enable%20digital%20learning me 21.03.2024

Monthly number of downloads of Google Classroom in the UK 2015-2022, aksesuar nga: https://www.statista.com/statistics/1266735/uk-google-classroom-downloads/ me: 22.03.2024

Google Form krijuar nga A.Tafani- https://docs.google.com/forms/d/19Mm0Pr9RbmKdl2rMeXAFbFKMC5lly3AqXdKiELsP1GM/edit?pli=1#responses

Science Direct, Understanding the role of digital technologies in education: A review, aksesuar nga: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666412722000137, me: 25.03.2024

M. Kesim, Y. Ozarslan, Augmented reality in education: current technologies and the potential for education,Procedia-social and behavioral

sciences, 47 (2012), pp. 297-302
Yoon, J., Kwon, S., & Shim, J. E. (2012). Present Status and Issues of School Nutrition Programs in Korea. Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition, 21(1), 128-133.
Kaklamanou, D., Pearce, J., & Nelson, M. (2012). Food and Academies: A Qualitative Study. Department for Education, 1-23.
McKiernan, G. (2011). Configuring the 'Future Textbook'. Search, 19(4), 43-47.
Sebastian, D., Ali, S., Ivo, B., Jan, M. L., & Helmut, K. (2012).Determinants of physicians' technology acceptance for e-health in ambulatory care. International Journal of Medical Informatics, 81(11), 746-760

PËRDORIMI I TEKNOLOGJISË, AVANTAZHET DHE DISAVANTAZHET

Belkisa Hyka
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
belkisa.hyka@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Më shumë se gjysma e botës është e lidhur me internetin ku pjesa më e madhe e tyre e përbëjnë moshat e reja. Pavarësisht se interneti nuk është një fenomen relativisht i ri, studime dhe kërkime mbi përdorimin e zgjatur të mjeteve teknologjike akoma nuk kanë arritur në konkluzione të sigurta, ama ne mund të shohim lidhje të dukshme midis përdorimit të internetit dhe ndikimit psikologjik. Epoka dixhitale përfaqëson një shoqëri të përqëndruar në teknologjinë informatike, gjë që përfshin të gjitha fushat industriale, ekonomike, akademike, por edhe personale e shumë të tjera. Përfshirja e teknologjisë dhe internetit në hapësirat akademike nuk është diçka e ditëve të fundit, por me masat kufizuese të vëna gjatë pandemisë COVID-19 dhe kalimit të papritur të procesit edukativ në platforma online formoi një ndikim të fortë në mirëqenien psikologjike të studentëve dhe mënyrën se si ata tashmë mund të studiojnë dhe të ndërveprojnë me njerëzit e tjerë.

Të studiuarit në epokën dixhitale ka shumë avantazhe, por në të njëjtën kohë dhe disavantazhe. Njohja e teknologjisë, formimi i mendimit kritik dhe zgjidhjes së problemeve, komunikimi dhe bashkëpunimi virtual, fleksibiliteti dhe përshtatja, dhe aksesi për informacion janë vetëm disa nga anët pozitive që epoka dixhitale ka bërë të mundur për studentët e ditëve të sotme. Në anën tjetër të monedhës kemi mbipërdorimin e mjeteve teknologjike, shqetësime mbi sigurinë në internet, varësi ndaj teknologjisë, shpërqëndrim nga studimet, dhe shume të tjera. Është e rëndësishme që studentët në epokën dixhitale të njihen dhe të kuptojnë të gjitha dobitë, por dhe pasojat që vijnë nga përdorimi i teknologjisë, gjë që është përfshirë në çdo aspekt të përditshmërisë. Informimi dhe ndërgjegjësimi i popullit mund të sjellë përmirësime në përdorimin e shëndetshëm të mjeteve dixhitale jo vetëm për studentët e sotëm, por edhe për brezin pasardhës të lindur në këtë epokë.

FJALËT KYÇE: studentë, epoka dixhitale, mirëqenie psikologjike, gjendje mendore, varësi.

ABSTRACT

More than half of the world is connected to the internet, with the majority of them being young people. Although the internet is not a relatively new phenomenon, studies and research on the prolonged use of technological tools have not yet reached certain conclusions, but we can see obvious links between internet use and psychological impact. The digital age represents a society focused on information technology, which includes all industrial, economic, academic, but also personal and many other fields. The inclusion of technology and the internet in academic spaces is not something of the last days, but with the restrictive measures imposed during the COVID-19 pandemic and the sudden transition of the educational process to online platforms, it has formed a strong impact on the psychological well-being of students and the way they can now study and interact with other people.

Studying in the digital age has many advantages, but at the same time disadvantages. Knowledge of technology, the formation of critical thinking and problem solving, virtual communication and collaboration, flexibility and adaptation, and access to information are just some of the positive sides that the digital age has made possible for today's students. On the other side of the coin, we have the overuse of technological tools, concerns about online security, addiction to technology, distraction from studies, and many others. It is important that students in the digital age are recognized and understand all the benefits, but also the consequences that come from the use of technology, which is included in every aspect of everyday life. Informing and raising awareness of the public can bring improvements in the healthy use of digital tools not only for today's students, but also for the next generation born in this era.

KEYWORDS: students, digital age, psychological well-being, mental state, addiction.

Ardhja e epokës dixhitale ka sjellë përparime të paparashikuara teknologjike, duke transformuar aspekte të ndryshme të jetës moderne, përfshirë arsimin. Studentët sot janë të rrethuar nga pajisje dixhitale dhe kanë akses të vazhdueshëm në internet, duke ndryshuar thellësisht mjediset e tyre të të mësuarit dhe rutinat e përditshme. Kjo prani dixhitale ka implikime të rëndësishme psikologjike që kërkojnë ekzaminim të plotë.

Të kuptuarit e ndikimit të epokës dixhitale në mirëqenien psikologjike të studentëve është thelbësore, pasi ajo ndikon në shëndetin e tyre mendor, zhvillimin konjitiv, dhe ndërveprimet sociale. Lidhja e vazhdueshme, mbingarkesa e informacionit, dhe presioni i konformizmit të identitetit

në internet mund të çojnë në rritje të stresit, ankthit, dhe depresionit tek studentët. Për më tepër, mënyrat në të cilat studentët përpunojnë informacionin, mbajnë vëmendjen, dhe përfshihen në të menduarit kritik po riformohen nga eksperiencat e tyre dixhitale.

Epoka dixhitale jo vetëm që ka transformuar metodologjitë edukative, por gjithashtu ka ripërcaktuar mënyrën se si studentët ndërveprojnë me bashkëmoshatarët e tyre dhe se si perceptojmë veten. Platformat e mediave sociale, mjetet e komunikimit në internet, dhe komunitetet virtuale luajnë një rol kryesor në jetën e studentëve, duke ndikuar në vetëvlerësimin e tyre, aftësitë sociale, dhe në ndjenjën e përkatësisë. Gjatë kërkimit të aspekteve psikologjike të studentëve në epokën dixhitale, është e rëndësishme të eksplorohen si sfidat dhe disavantazhet, ashtu edhe mundësitë dhe avantazhet e paraqitura nga kjo epokë e re.

1. Implikimet në gjendjen mendore

Ankthi dhe Stresi

Fëmijët dhe adoleshentët tashmë zotërojnë telefonat e tyre personal, duke i ekspozuar ata me një mori informacionesh dhe të dhënash të reja, të cilat mund të krijojnë mbingarkesë informacioni. Pavarësisht se nuk ka një përkufizim të qartë mbi këtë term, studiuesit e përmbledhin duke thënë se mbingarkesa ndodh kur "informacioni i marrë bëhet pengesë në vend se të ndihmojë edhe kur ky informacion është i dobishëm." (Zimmerman, n.d.) Një studim i cili merret me këtë fenomen tek studentët e gjimnazeve tregon se si ata përgjigjen kur ndihen të mbingarkuar. Më pak se 300 studentëve iu kërkua të tregonin gjendjet e tyre për një kohë një-javore kur ata përballen me këtë fenomen. Përgjigjet e tyre tregojnë se ata ndiheshin shpesh të mbingarkuar në shkollë dhe në punë, koha më e zakonshme ishte gjatë darkës ose orëve të vona të natës. Ata raportojnë se ndjenin nervozizëm, dhimbje koke, dhe lodhje, ndërsa emocionet më të shpeshta ishin ankthi, dëshpërimi dhe zemërimi. (Zimmerman, n.d.) Ky studim tregon qartazi efektet e marrjes së informacionit të tepruar tek moshat e reja, në një botë ku dixhitalizimi vazhdon dhe zhvillohet çdo sekond.

Gjatë pandemisë COVID-19, në të gjithë botën mësimi dhe leksionet u dhanë online për studentët, duke kaluar papritur në platforma të papërdorura më parë, gjë që ndryshoi procesin edukativ edhe pasi masat kufizuese u ngritën. Shkolla tashmë është vendosur edhe në shtëpi, ku disa studentë mund ta mos përballojnë mirë stresin akademik. Stresi akademik përkufizohet si "gjendja psikologjike e një studenti që rezulton nga presioni i vazhdueshëm social dhe i vetë-imponuar në një mjedis shkollor që shteron rezervat psikologjike të studentit." Me mësimin online, studenti mund të ndihet i detyruar të kalojë

më shumë kohë i përqëndruar jo vetëm në materialin edukativ, por edhe me problemet teknike që mund të ndodhin, çka mund të krijojë një mjedis stresues. (*How Academic Stress Affect Mental Health in the Age of Digital Learning?*, n.d.)

Studentët e ditëve të sotme, duke shkuar deri në mosha të vogla, krijojnë llogaritë e tyre personale në platformat e shumta dhe të ndryshme të mediave sociale, në mënyrë që të përshtaten me kohët moderne, pa ditur ndikimet e shumta që sjellin ato. Ne një studim i cili kërkonte të gjente nivelet e stresit dhe ankthit të akorduara me kohën që studentët kalonin në media sociale, tregon se këto dy fenomene janë të lidhura. Sipas studiuesve, nevoja për të ndjekur zhvillimet e fundit në media sociale gjeneronte më shumë stres se sa koha e kaluar në to, ndërsa nivelet e ankthit rriteshin në të dyja rastet. (Aydogan & Buyukyilmaz, 2017, fq. 253-260) Një aspekt i cili është bërë kaq i rendësishëm në përditshmëri, mediat sociale, shikohet se mund të jetë një nga faktorët që krijon tensionin e pashpjegueshëm i cili ndihet çdo ditë.

Depresioni dhe Vetmia

Një fenomen prevalent me ardhjen e epokës dixhitale dhe aksesibilitetit nga moshat studentore është dhe bullizmi online ose cyberbullying. Një studim i bërë në Ghana me përfshirjen e 1374 studentëve të ciklit Bachelor kërkoi të zbulonte perceptimet e tyre mbi këtë fenomen. Studimi raportoi se shkaqet më të zakonshme të cyberbullying janë popullariteti mes shoqërisë, zhvatja, hakmarrja, stresi, trauma, dhe vetëvlerësim i ulët. Pasojat e bullizmit online përfshinin shtim të stresit, vështirësi për të besuar njerëzit, dhe vetëvlerësim të ulët. (Tetteh et al., 2023, fq. 163-180) Është e rëndësishme që fenomenet virtuale të merren aq seriozisht sa ato fizike, pasi implikimet psikologjike në gjendjen mendore të viktimës janë të ngjashme.

Epoka dixhitale nuk solli vetëm mbështetje edukative dhe informuese, por edhe një lidhje virtuale mes njerëzve në cepat e ndryshëm të botës, duke ofruar mbështetje emocionale për to. Shpesh, suporti që paraqesin konceptet virtuale bëjnë që njerëzit të izolohen nga bota sociale. Në një studim të bërë në Indi mbi përdorimin e internetit dhe izolimit social tek studentët e universiteteve, u pa që njerëzit të cilët nuk ndiheshin të plotësuar nga familja dhe shoqëria i kthehen internetit dhe komuniteteve virtuale për të kërkuar vlerësim mbi emocionet dhe interesat e tyre. Përdorimi i shpeshtë i internetit nuk lë vend për ndërveprimet sociale, ndaj rriten ndjenjat e izolimit, ulet vetëvlerësimi, personi nuk zhvillon aftësi të dobishme komunikimi, etj. (Gorain et al., 2018, fq. 361-364) Është e nevojshme që të promovohet një balancë e shëndetshme midis socializimit dhe përdorimit të teknologjisë.

Varësia dhe Mbështetja

Përdorimi i shpeshtë i internetit krijon dhe varësi ndaj tij, një varësi e cila duhet të trajtohet me seriozitet. Personat e varur nuk e kuptojnë vetë se si sillen kur nuk kanë afër një pajisje teknologjike, shpesh telefonin personal. Heqja e kësaj pajisjeje në mënyrë të menjëhershme mund të tregojë të njëjta shenja kërkimi si dikush i varur nga një substancë, dhe mekanizmat e përballimit shpesh tregojnë mërzinë dhe bezdisjen e tyre. Varësia ndaj internetit ka implikime të mëdha në gjendjen mendore. Sipas një studimi në Iran për varësinë ndaj internetit, nga 1000 studentë, 1.1% ishin të varur dhe 33.1% ishin në rrezik të formonin varësi. Gjithashtu, u konfirmua se nivele të larta të internalizimit (si simptoma të ankthit dhe depresionit) dhe eksternalizimit (si sjellje që thyejnë ligjin dhe agresivitetin) janë të lidhura me varësinë ndaj internetit. (Aleebrahim et al., 2022, fq. 126)

Në një studim tjetër të studentëve të universiteteve, të cilët përdornin pajisjet e tyre dixhitale në mënyrë eksesive, u zbulua se simptomat psikologjike të lidhura me varësinë ndaj internetit përfshinin: somatizim, obsesione-kompulsione, sensitivitet ndërpersonal, depresion, ankth, armiqësi, ideim paranojak, dhe psikozë. (Adalier & Balkan, 2012, fq. 42-49) Efektet psikologjike të përdorimit të tepërt dixhital vijnë dhe përkeqësohen, gjë që krijon shqetësim për gjendjen emocionale dhe mendore të studentëve të sotëm dhe brezit pasardhës.

Ekzistojnë strategjitë për menaxhimin dhe zbutjen e varësisë dixhitale. Ato përfshijnë një qasje të gjerë duke përfshirë teknika sjellore dhe ndërhyrje mbështetëse. Një strategji është zbatimi i periudhave "detox" nga pajisjet dixhitale, ku studentët mund të bëjnë pushime të rregullta nga ekrani dhe të përfshihen ne hobi offline dhe ushtrime fizike. Një strategji tjetër është përdorimi i programeve që gjurmojnë dhe kufizojnë kohën përpara ekranit, duke i bërë studentët më të vetëdijshëm për kohën që kalojnë në to. Studimet sugjerojnë se përfshirja e praktikave të "mindfulness" mund të ulë ndjeshëm simptomat e varësisë dixhitale dhe të përmirësojë mirëqenien e përgjithshme. (Elhai et al., 2019, fq. 45-52)

1. **Zhvillimi konjitiv**

Përqëndrimi dhe Vëmendja

Ndërsa njerëzit bëhen gati të futen në një periudhë të re të jetës së tyre, studentët dëshirojnë të marrin pjesë në komunitete të ndryshme, dhe në këtë epokë shpesh këto janë dixhitale. Sipas studiuesve, studentët bëjnë disa gjëra përnjëherësh ndërkohë që janë në internet për shkollë ose punë, për shembull ata marrin informacion të ndryshëm nga burime të shumta, duke bërë një detyrë me televizorin ndezur në sfond, gjë që jo vetëm mbingarkon mendjen

por gjithashtu zhvendos vëmendjen. Ky koncept gjithashtu është vëzhguar strukturalisht se si pjesë të ndryshme të trurit përgjigjen ndaj aksesit konstant të informacionit sot. (Betteridge et al., 2023)

Gjatë përqëndrimit në një detyrë të caktuar, njoftimet me zhurmë nga telefonat personal shpesh shkaktojnë një dëshirë dhe kuriozitet për ta kontrolluar, gjë që lë detyrën parësore në gjysëm dhe të papërfunduar. Është e vështirë të injorosh kuriozitetitn, ndaj vendimi për ta kontrolluar telefonin është i lehtë dhe i shpejtë. Por, ndërrimi i mjedisit studiues ne mjedis argëtues shpesh vjen me disa pasoja. Observimet kanë treguar se ndërrimi midis mjediseve rrit ngarkesën konjitive, çka e bën më të vështirë që informacioni të procesohet efektivisht. Gjithashtu, zhurmat e njoftimeve kanë treguar të fshijnë informacionin e mësuar në 90 sekondat e fundit, çka pengon kujtesën afatshkurtër dhe atë afatgjatë. (Oaten, 2023)

Zhvillimi i teknologjisë ka qenë shumë i shpejtë vitet e fundit, çka sjell situata dhe probleme të reja, të cilat duan vite studimi dhe vëzhgimi për t'i identifikuar dhe zgjidhur. Varësia ndaj internetit prek shumë aspekte të jetës së një studenti, në një botë ku është i rrethuar gjithmonë nga interneti. Por, ekzistojnë këshilla të shumta që mund ta përmirësojnë këtë problem. Disa nga ato përfshijnë: trajtimin e internetit si diçka luksoze, krijimi i një orari për përdorimin e pajisjeve teknologjike, veçimi nga telefoni personal gjatë studimit, përdorimi i teknologjisë si një alternativë për të mësuar dhe jo si parësore, dhe përqafimi i hobive të cilat nuk janë të lidhura me teknologjinë. (*Leave Your Phone Alone: 5 Tips To Help Focus On Your Studies In The Digital Age*, 2019)

Kujtesa dhe Të Mësuarit

Në këtë periudhë, informacioni është gjithmonë i aksesueshëm, ai qëndron në majat e gishtave. Rrjeti i gjerë botëror i internetit ka bërë të mundur që njerëzit të mbajnë të gjithë dijen e mundshme në xhepin e tyre, por sa informacion në të vërtetë mbajnë njerëzit në kujtesën e tyre pasi lexojnë diçka online? Individët rreth botës mbështesin kujtesën e tyre në pajisjet teknologjike që zotërojnë dhe nuk shqetësohen nëse harrojnë diçka, pasi kujtesa e tyre është vetëm "një prekje larg". Disa studiues në Indonezi tregojnë: "Nga njëra anë, kjo mbështetje ofron akses të shpejtë në sasi të mëdha informacioni, lehtëson eksplorimin e këndvështrimeve të ndryshme dhe rrit komoditetin në jetën tonë të përditshme. Për më tepër, tiparet organizative të pajisjeve dixhitale ndihmojnë në strukturimin e informacionit dhe ndërtimin e kornizave koherente të njohurive. Megjithatë, është thelbësore të pranohet se një mbështetje e tepërt në ruajtjen e jashtme të kujtesës mund të çojë në harrimin e informacionit të disponueshëm, të pakësojë angazhimin në

proceset aktive të kujtesës, dhe të kontribuojë në problemin e mbingarkesës së informacionit." (Musa et al., 2023, fq. 313-326)

Pavarësisht efekteve të shumta të dixhitalizimit, ky koncept ka hapur dyer të shumta, sidomos në sektorin arsimor. Tashmë është më e lehtë të marrësh pjesë në leksione online kur nuk ke mundësi të jesh fizikisht. Komunikimi në kohë të shpejtë, bashkëpunimi, dhe të mësuarit kanë lejuar që studentët të ndihen më rehat në përfshirjen për diçka të re. Gjithashtu, burimet e shumta online lejojnë për një qasje të thelle mbi tema të cilat studentëve mund t'ju interesojë, pa patur nevojë të harxhohen financiarisht.

Mendimi Kritik dhe Zgjidhja e Problemeve

Ndikimi i informacionit lehtësisht të aksesueshëm në aftësitë e të menduarit kritik paraqet një sfidë për studentët në epokën dixhitale. Nga njëra anë, interneti ofron një grumbullim të gjerë njohurish që mund të përmirësojë të mësuarit dhe të zgjerojë perspektivat. Nga ana tjetër, masa e madhe e informacionit të disponueshëm mund të çojë në përpunim sipërfaqësor dhe të zvogëlojë nxitjen për t'u përfshirë në të menduarit e thellë dhe analitik. Studentët mund të mbështeten në kërkime të shpejta dhe përgjigje të menjëhershme në vend që të zhvillojne aftësitë për të vlerësuar në mënyrë kritike burimet dhe për të analizuar informacionin në mënyrë të pavarur. Studimet kanë treguar se ndërsa mjetet dixhitale mund të mbështesin të menduarit, ato gjithashtu mund të kontribuojnë në një rënie të të menduarit kritik dhe aftësive të zgjidhjes së problemeve nëse nuk përdoren me mend. (Carr, 2011)

Teknologjitë e reja, si ato artificiale që përfshijnë ChatGPT, janë bërë një pjesë e rëndësishme të jetës së studentëve. Ky program përdoret nga çdokush për të gjeneruar tekste të ndryshme, të cilat shoqëronë njerëzit jo vetëm në jetën e përditshme, por dhe në studime. Pavarësisht se ChatGPT po pengon studentët të mendojnë kritikisht dhe të zgjidhin probleme, ai mund të asistojë studentët për drejtimin që ata duhet të marrin për të filluar diçka. Por, përdorimi i shpeshtë mund të çojë në krijimin e varësisë dhe mbështetjes tek përgjigjet e inteligjencës artificiale, gjë që mund të çojë më tej në humbjen e besimit tek aftësitë dhe opinionet vetjake.

Mendimi kritik është ai çka na diferencon nga makineritë dhe inteligjenca artificale, aftësia për të analizuar dhe gjykuar informacionin që na vendoset përpara. Ky lloj mendimi është një aftësi e cila mund të mësohet dhe të zhvillohet me disa zakone, të cilat përfshijnë: menaxhimin e kohës, përqëndrimi në një detyrë në kohë dhe jo në disa detyra njëkohësisht, ekzaminimi i gjykimeve të cilat mund të jenë të pavetëdijshme, dhe gjithashtu përmirësimi i aftësive për të shkruar, e cila ndihmon të qartësojë mendimet dhe të reflektojë sjelljen. (Chatfield, 2022)

2. NDËRVEPRIMET SOCIALE DHE MARRËDHËNIET

Komunikimi Online VS Offline

Njerëzit brendësisht janë qenie sociale, qenie të cilat kanë nevojë të shoqërizohen me njerëz të tjerë dhe të qëndrojnë në komunitet. Komunikimi është një nga shtyllat më të rëndësishme në socializimin midis njerëzve, por dekadat e fundit kanë sjellë ndryshime të reja në këtë pjesë. Tashmë, komunikimi mund të bëhet nëpërmjet internetit dhe distanca nuk përbën më problem. Edhe pse interneti ka hapur një derë të madh për mundësimin e komunikimit, ka disa ndryshime rrënjësore midis komunikimit online dhe ballë për ballë, çka ndikojnë në kualitetin e jetës. Ato përfshijnë: socializimi online merr kohë nga socializimi ballë për ballë, çka mund të çojë në degjenerimin e aftësive sociale për t'u përfshirë në ndërveprime me të tjerët; ndërveprimet online mund të promovojnë anagazhimin pasiv, ku platformat e mediave sociale shpërqëndrojnë individin nga ndërveprimet sociale me përmbajtjet e tyre; temat e bisedave mund të jenë më sipërfaqësore, të cilat drejtojnë drejt përgjigjeve të shkurtra dhe pa substancë; shenjat joverbale janë më të vështira për t'u dalluar, të cilat mund të çojnë në mosmarrëveshje dhe keqkuptime; dhe shumë të tjera. (Plumridge, 2020)

Në një studim të kryer mbi studentët e një universiteti në Malajzi, u kërkua të konfirmohej nëse përdorimi i mediave sociale ndikonte mbi aftësitë e komunikimit të tyre. Me ndihmën e një pyetësori, 93 studentë u pyetën mbi orët që kalonin në media sociale dhe aftësitë e tyre komunikative, dhe u pa që sa më shumë të rritej koha e kaluar në internet, aq më shumë uleshin aftësitë për të komunikuar. (Rahman, 2014, fq. 213-219) Kjo përbën shqetësim për brezin e ri, që është i rrethuar nga platforma të ndryshme mediash, të cilët në të ardhmen do të jenë në pozicione të veshtira në ambiente profesionale por dhe personale.

Identiteti dhe Perceptimi i Vetes

Mediat sociale nuk ndikojnë vetëm në aftësitë komunikative, por gjithashtu dhe në mënyrën se si perceptohet vetvetja dhe imazhi i trupit. Platformat e mediave sociale promovojnë një perfekte të përdoruesve të tyre, me ndihmën e mjeteve filtruese të cilat krijojnë një iluzion për konsumatorët e tyre. Këto mjete filtruese ndikojnë drejtpërdrejt në perceptimin vetjak të individit, çka sjell dëmtim të imazhit dhe identitetit të formuar për veten. Disa efekte negative përfshijnë: krahasimi konstant mes vetes dhe të tjerëve, standarde të bukurisë të paarritshme natyralisht, dhe bullizmi virtual ose cyberbullying nëse vlerësohesh ndryshe nga standardi. (Lim et al., 2023)

Formimi i identitetit online dhe presioni për t'u përshtatur janë çështje të rëndësishme më të cilat brezi i ri përballet, përfshirë studentët. Ndërkohë që studentët angazhohen me platformat e mediave sociale, ata shpesh formojnë

personalitete, ose "online persona", në mënyë që t'u përshtaten normave dhe pritshmërive sociale. Një studim ka zbuluar se nevoja për të mbajtur një identitet tërheqës në internet mund të ndikojë ndjeshëm në shëndetin mendor, duke çuar në probleme të tilla si vetëvlerësim i ulët dhe rritja e vulnerabilitetit ndaj presionit të të tjerëve. (Chou & Edge, 2012, fq. 117-121) Dëshira për pranim në internet mund t'i shtyjë personat të portretizojnë veten në mënyra që mbledhin ndjekës dhe komente, ndonjëherë duke shpërfillur identitetin e tyre të vërtetë.

Shpesh, në platforma online që kanë si qëllim bisedimin me të tjerët, njerëzit mund të krijojnë një identitet tjetër duke përfituar nga anonimiteti që ofron platforma. Për shembull, një person i cili është më introvert në jetën e tij të përditshme, mund të marrë përsipër një identitet ekstroverti kur është online. Këto mospërputhje midis çka tregohet në internet dhe çka tregohet jashtë tij mund të krijojë konfuzion mbi personalitetin vetjak. Shumë studime kanë treguar se individet të cilët janë të varur ndaj lojërave në internet e vlerësojnë veten më negativisht se bashkëmoshatarët e tyre. (Chuan et al., 2022)

Komuniteti dhe Përkatësia

Siç u përmend më parë, njerëzit brendësisht janë qenie sociale, të cilët kërkojnë komunitete për aspekte të ndryshme të ekzistencës së tyre. Në këtë epokë dixhitale, studentët të cilët kërkojnë një komunitet tjetër nga ai familjar, i kthehen internetit për të gjetur atë që dëshirojnë. Në shumë mënyra, gjetja e grupeve me të njëjtat interesa online është diçka e thjeshtë dhe e shpejtë, që tregon arsyen pse studentët preferojnë këtë mënyrë. Në një studim të bërë në Dubai, u gjet se studentët kërkonin më shumë përgjigje për pyetjet e tyre akademike nga komunitetet online se sa në librat e ofruar të bibliotekave të shkollave. Ata vëzhguan se si studentët kërkonin një zgjidhje të shpejtë të problemeve të tyre dhe në të njëjtën kohë mësonin nga eksperiencat e anëtarëve të tjerë në komunitetet që merrnin pjesë. (Akre et al., n.d., fq. 570-583)

Por, ndjenja e përkatësisë në komunitetet virtuale kundrejt atyre fizike mund të ndryshojë shumë, duke ndikuar në mirëqenien sociale dhe emocionale të studentëve. Në komunitetet online, studentët mund të lidhen me bashkëmoshatarët e tyre që kanë interesa dhe eksperienca të ngjashme, duke kapërcyer kufijtë gjeografikë. Megjithatë, këtyre lidhjeve mund t'u mungojë thellësia dhe autenciteti i ndërveprimeve ballë për ballë. Komunitetet fizike, si mjediset shkollore ose klubet e ndryshme studentore, ofrojnë më shumë mundësi për komunikim spontan, shenja joverbale, dhe lidhje më të thella emocionale. Prania fizike në një hapësirë të përbashkët shpesh nxit një ndjenjë më të fortë përkatësie dhe mbështetje të komunitetit.

3. STRATEGJITË ZBUTËSE DHE SISTEMET MBËSHTETËSE.

Ndërhyrja Edukative

Në epokën dixhitale, përfshirja e ndërgjegjësimit dixhital në programin mësimor universitar është thelbësore për të përgatitur studentët për kompleksitetin dhe mundësitë që jep bota moderne. Ndërgjegjësimi dixhital përfshin një gamë të gjerë kompetencash, duke përfshirë aftësinë për të përdorur mjetet dixhitale në mënyrë efektive dhe të kuptuarit e privatësisë dhe sigurisë së të dhënave. Për t'ju qasur kësaj nevoje, universitetet mund të zhvillojnë programe gjithëpërfshirëse të ndërgjegjësimit dixhital, që të integrohen në programin mësimor bazë. Këto programe mund të fillojnë me tema hyrëse, si aftësitë bazë kompjuterike, navigimit në internet, etj., dhe më pas tema më të avancuara, si siguria kibernetike, gjurma dixhitale, dhe përdorimi etik i teknologjisë. Kjo qasje siguron që studentët jo vetëm të jenë të aftë në përdorimin e mjeteve dixhitale, por gjithashtu të njohin dhe të jenë të vetëdijshëm mbi ndikimet që mund të kenë veprimet e tyre dixhitale. Duke futur arsimimin dixhital në programin mësimor, universitetet mund të krijojnë një kulturë të të mësuarit dhe përshtatjes së vazhdueshme, duke i përgatitur studentët për këtë epokë të re.

Mbështetja e studentëve gjatë kësaj kohe mund të jepet nëpërmjet menaxhimit efektiv të kohës dhe promovimit të zakoneve të shëndetshme dixhitale. Përfshirja në pajisjet dixhitale dhe burimeve të shumta të internetit, megjithëse është shumë e dobishme, mund të çojë në shpërqëndrime dhe menaxhim të dobët të kohës nëse nuk merret seriozisht. Universitetet mund të luajnë një rol kyç në mësimin e studentëve se si të balancojnë përgjegjësitë e tyre akademike me jetën e tyre dixhitale. "Workshop"-et apo leksione dhe seminare të fokusuara në menaxhimin e kohës mund t'i ndihmojnë studentët t'i japin përparësi detyrave, te vendosin qëllime realiste, dhe te zhvillojnë rutina ndihmuese të studimit. Mjete të tilla si kalendarët dixhitalë dhe aplikacione për produktivitetin mund të futen për të ndihmuar studentët me mbingarkesën me të cilën përballen. Për më tepër, promovimi i zakoneve të shëndetshme dixhitale është thelbësor për ruajtjen e mirëqenies të studentëve. Kjo përfshin edukimin e tyre për rëndësinë e marrjes së pushimeve të rregulta nga koha që kalojnë para ekranit dhe praktikimin e ndërgjegjshëm të teknologjisë. Një studim tregoi se koha e tepërt para ekranit mund të ndikojë negativisht në shëndetin mendor, duke çuar në çështje të tilla si ankth, depresion, dhe shqetësimet e gjumit. (Twenge & Campbell, 2018, fq. 271-283) Universitetet mund t'i zbusin këto rreziqe duke përfshirë mësime mbi mirëqenien dixhitale në programet e tyre orientuese dhe duke ofruar mbështetje të vazhdueshme nëpërmjet seminareve dhe burimeve të tjera.

Ofrimi i sistemeve të fuqishme mbështetëse nga universitetet për të adresuar nevojat e shëndetit mendor të studentëve që mund të përjtetojnë stres dhe

ankth të shtuar për shkak të kërkesave të jetës dixhitale eshtë e rëndësishme për të përpalluar sfidat e reja që sjell kjo epokë. Shërbimet e këshillimit, seminaret e shëndetit mendor, dhe grupet mbështetëse janë pjesë themelore të një strategjie për t'u përballur me këtë situatë. Gjithashtu, universitetet mund të krijojnë fushata ndërgjegjësimi për të reduktuar stigmën apo paragjykimin që lidhet me kërkimin e mbështetjes për mirëqenien psikologjike, dhe për të inkurajuar studentët që të përfitojnë nga burimet në dispozicion. Ofrimi i trajnimit për fakultetin dhe stafin për njohjen e shenjave të shqetësimeve psikologjike dhe kryerja e referimeve të duhura mund të përmirësojë rrjetin mbështetës për studentët. Duke i dhënë përparësi shëndetit mendor dhe duke ofruar sisteme mbështetëse të aksesueshme, universitetet mund t'i ndihmojnë studentët të lundrojnë në internet dhe t'i përballen sfidave të epokës dixhitale në mënyrë më efektive.

Masa Institucionale

Promovimi i një qasjeje të balancuar ndaj përdorimit të teknologjisë është jetike për të siguruar që studentët të mund të përdorin mjete dixhitale për rritjen e tyre akademike dhe personale pa përjetuar pasoja negative. Institucionet mund të nxisin këtë ekuilibër duke inkurajuar studentët që të vlerësojnë në mënyrë kritike përdorimin e tyre të teknologjisë dhe të zhvillojnë strategji për të zbutur anët e mundshme negative. Iniciativat arsimore, të tilla si programet e mirëqenies dixhitale, mund t'i mësojnë studentët për përfitimet dhe rreziqet e teknologjisë, duke i ndihmuar ata të bëjnë zgjedhje të informuara për zakonet e tyre dixhitale. Gjithashtu, universitetet mund ta mbështesin këtë qasje të balancuar duke krijuar një mjedis që inkurajon ndërveprimet online dhe ato offline. Për shembull, ofrimi i hapësirave të studimit në grup që bashkojnë mjetet dixhitale me metodat tradicionale të të mësuarit mund të promovojnë një eksperiencë shkollore më edukative. Inkurajimi i pjesëmarrjes në aktivitetet jashtëshkollore, sporte, dhe ndodhi sociale ballë për ballë mund t'i ndihmojë studentët gjithashtu të mbajnë një ekuilibër të shëndetshëm midis jetës së tyre në internet dhe jashtë tij. Duke promovuar një qasje të tillë të balancuar, institucionet mund t'i ndihmojnë studentët të rrisin përfitimet e teknologjisë duke ulur të metat e saj të mundshme, duke çuar në një eksperiencë universitare të kënaqshme dhe produktive.

KONKLUZIONE

Si përfundim, epoka dixhitale ka ndikuar ndjeshëm në mirëqenien psikologjike të studentëve, duke riformuar shëndetin e tyre mendor, zhvillimin e tyre konjitiv, dhe ndërveprimet sociale dhe marrëdhëniet me njëri-tjetrin. Prania e përhapur e teknologjisë në jetën e studentëve sjell mundësi dhe sfida

të reja, duke e bërë thelbësore trajtimin e këtyre ndikimeve të rëndësishme, të cilat prekin jo vetëm aspektin psikologjik, por dhe aspekte të tjera të jetës. Duke kuptuar efektet psikologjike të epokës dixhitale, njerëzit me autoritet mund t'i mbështesin më mirë studentët në menaxhimin e eksperiencave të tyre dixhitale.

Efektet psikologjike të trajtuara përfshinin shumë anë të ndryshme, si stres dhe ankth të shtuar për shkak të mbingarkesës së informacionit dhe presionit për t'u përshtatur me të tjerët në internet. Ndikimet konjitive si vështirësia në përqëndrim, probleme me kujtesën dhe implikime tek të mësuarit, dhe rënia e mundshme e aftësive e të menduarit kritik janë gjithashtu shqetësime të dukshme. Nga pikëpamja sociale, u vëzhgua se dixhitalizimi mund të çojë në ndjenja vetmie dhe izolimi, pavarësisht nga ndërveprimet e shumta virtuale, duke përbëre shqetësim dhe në ndjenjat e përkatësisë dhe formimit të identitetit, komponentë të rëndësishëm në zhvillimin psikologjik të moshës studentore.

Përfundimisht, nxitja e një qasjeje të ekuilibruar ndaj përdorimit të teknologjisë është thelbësore për promovimin e mirëqenies dhe suksesit të përgjithshëm të studentëve. Duke krijuar mjedise mbështetëse dhe duke i pajisur ato me aftësitë e nevojshme për të lundruar në peisazhin dixhital, studentët mund të lulëzojnë si në jetën e tyre akademike, ashtu edhe personale, të përgatitur për një të ardhme ku teknologjia është një pjesë integrale por e menaxhueshme e ekzistencës së tyre.

BIBLIOGRAFIA

Adalier, A., & Balkan, E. (2012). The Relationship Between Internet Addiction and Psychological Symptoms. *nternational Journal of Global Education*, *1*(2), 42-49.

Akre, V., Rizvi, A. H., & Arif, M. (n.d.). Role and Importance of Online Communities in Academic Life: An Empirical Study. 570-583.

Aleebrahim, F., Daneshvar, S., & Tarrahi, M. J. (2022). The Prevalence of Internet Addiction and Its Relationship with Mental Health Among High School Students in Bushehr, Iran (2018). *International Journal of Preventive Medicine*, *13*, 126.

Aydogan, D., & Buyukyilmaz, O. (2017). The Effect of Social Media Uage in Students' Stress and Anxiety: A Research in Karabuk University Faculty of Business. *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 253-260.

Betteridge, B., Chien, W., Hazels, E., & Simone, J. (2023). How Does Technology Affect the Attention Spans of Different Age Groups. *OxJournal*.

Carr, N. (2011). *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. W.W Norton New York.

Chatfield, T. (2022). *Developing critical thinking skills for success in the digital age*. CrossKnowledge. https://www.crossknowledge.com/
Chou, H. T. G., & Edge, N. (2012). "They Are Happier and Having Better Lives than I Am": The Impact of Using Facebook on Perceptions of Others' Lives. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(2), 117-121.
Chuan, H., Rui, C., Jiao, H., & Ying, W. (2022). The Effect of Self-Discrepancy on Online Behavior: A Literature Review. *Frontiers In Psychology, 13*.
Elhai, J. D., Levine, J. C., & Hall, B. J. (2019). The relationship between anxiety symptom severity and problematic smartphone use: A review of the literature and conceptual frameworks. *Journal of Anxiety Disorders, 62*, 45-52.
Gorain, S. C., Mondal, A., Ansary, K., & Saha, B. (2018). Social Isolation in Relation to Internet Usage and Stream of Study of Under Graduate Students. *American Journal of Educational Research, 6*(4), 361-364.
How Academic Stress Affect Mental Health in the Age of Digital Learning? (n.d.). Pacific Teen Treatment. https://pacificteentreatment.com/academic-program/how-does-academic-stress-affect-mental-health-in-the-age-of-digital-learning/
Leave Your Phone Alone: 5 Tips To Help Focus On Your Studies In The Digital Age. (2019). Ryan Edunation School. https://www.ryanedunationschooljaipur.edu.in/blogs/leave-your-phone-alone-5-tips-to-help-focus-on-your-studies-in-the-digital-age
Lim, J., Jamil, M. H. B., & Bakkar, N. A. (2023). *The Impact of Social Media On Self-esteem And Body Image*. Impossible Psychological Services. https://www.impossiblepsychservices.com.sg/our-resources/articles/2023/11/15/the-impact-of-social-media-on-self-esteem-and-body-image
Musa, N., Mukhtaruddin, & Bakkara, V. F. (2023). The Effects of Digital Amnesia on Knowledge Construction and Memory Retention. *Khizanah AlHikmah : Jurnal Ilmu Perpustakaan, Informasi, Dan Kearsipan,, 11*(2), 313-326. https://journal.uinalauddin.ac.id/index.php/khizanahal-hikmah/article/view/43959
Oaten, J. (2023). *What Notifications Are Doing to Our Brains*. Santa Maria College. https://santamaria.wa.edu.au
Plumridge, N. (2020). *Communication: Online vs. Face-to-Face Interactions*. Psychminds. https://psychminds.com/communication-online-vs-face-to-face-interactions/
Rahman, S. H. A. (2014). Can't Live without my FB, LoL: The Influence of Social Networking Sites on the Communication Skills of TESL Students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 134*, 213-219.
Tetteh, A., Awaah, F., & Addo, D. (2023). Perception of cyberbullying among students: the study of a developing country. *Journal of Aggression, Conflict and*

Peace Research, 15(2), 163-180.
Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2018). Associations between screen time and lower psychological well-being among children and adolescents: Evidence from a population-based study. *Preventive Medicine Reports, 12,* 271-283.
Zimmerman, T. (n.d.). *Information Overload & Its Effects on High School Students.*

POLITIKA FISKALE DHE NDIKIMI I SAJ NË ZHVILLIMIN EKONOMIK

Joana Bandilli
Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë
joana.bandilli@umsh.edu.al

Eldrin Hema
Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë
eldrin.hema@umsh.edu.al

Fiona Agolli
Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë
fiona.agolli@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Në një vend në zhvillim si Shqipëria, politika fiskale për shkak të kompleksitetit të saj tërheq vëmendjen e ekspertëve të fushës dhe jo vetëm. Duke marrë parasysh natyrën dinamike të ekonomisë, është e rëndësishme që të monitorohet përmes kontrollit të vazhdueshëm si edhe të analizohen herë pas here masat e ndërmarra nëpërmjet instrumenteve "manipulues" të kësaj politike së bashku me efektet që implikimi i tyre sjell. Nëpërmjet këtij studimi, synojmë të analizojmë faktorët dhe aktorët e politikave fiskale duke dhënë një panoramë të kuadrit ligjor, administriv si dhe të ndikimit të tyre në zhvillimin ekonomik të Shqipërisë. Në qendër të politikës fiskale qëndrojnë objektiva të ndryshme duke nisur nga rishpërndarja e të ardhurave, stabilizimi i ekonomisë deri te rritja e qëndrueshme. Qeveria përdor një gamë mjetesh në funksion të arritjes së qëllimeve të saj duke vendosur masën e tatimeve, taksave, si dhe përdorimit të shpenzimeve publike dhe menaxhimit të borxhit të brendshëm dhe të jashtëm, një tjetër sfidë kjo tepër e rëndësishme për politikat fiskale. Në 25 vitet e fundit, këto mjete fiskale kanë treguar që kanë pasur një ndikim pozitiv në nxitjen e rritjes ekonomike në Shqipëri. Ekonomia shqiptare ka rrugëtuar nga një ekonomi e centralizuar në ekonominë e tregut, ku aplikimi i MSA-së, shërbeu si guidë për hyrjen e vendit në strukturat e BE-së, jo vetëm politikisht por edhe ekonomikisht. Shqipëria ka hedhur themelet e një infrastrukture ligjore dhe administrative në harmonizim me standartet e BE-së, në funksion të shmangies së rrisqeve politike në kryerjen e reformave të suksesshme fiskale duke shmangur ndryshimet e shpeshta të legjislacionit fiskal. Informaliteti, të operuarit jashtë kornizave formale

dhe shmangia e tatimit, paraqet gjithashtu një sfidë unike për politikën fiskale. Ndërhyrjet e shtetit në çështjet fiskale nëpërmjet tekonologjisë dhe digjitalizimit reflektojnë jo vetëm detyrat ekonomike, por edhe qëllimet më të gjëra shoqërore dhe realitetet politike. Në përfundim, politika fiskale mbetet një mjet dinamik dhe i nevojshëm për të promovuar zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm, si në plan lokal ashtu edhe global.

FJALË KYÇE: politika fiskale, ekonomia e qëndrueshme, informaliteti.

ABSTRACT

In a developing country like Albania, fiscal policy, due to its complexity, attracts the attention of experts in the field and not only. Considering the dynamic nature of the economy, it is important to monitor through continuous control as well as to analyze from time to time the measures taken through the "manipulative" instruments of this policy along with the effects that their implication brings. Through this study, we aim to analyze the factors and actors of fiscal policies by providing an overview of the legal, administrative framework as well as their impact on the economic development of Albania. At the center of fiscal policy are various objectives ranging from income redistribution, economic stabilization to sustainable growth. The government uses a range of tools in order to achieve its goals by setting the amount of taxes, duties, as well as the use of public spending and the management of internal and external debt, another very important challenge for fiscal policies. In the last 25 years, these fiscal tools have shown to have had a positive impact on stimulating economic growth in Albania. The Albanian economy has moved from a centralized economy to a market economy, where the application of the SAA served as a guide for the country's entry into EU structures, not only politically but also economically. Albania has laid the foundations of a legal and administrative infrastructure in harmony with EU standards, in order to avoid political risks in carrying out successful fiscal reforms by avoiding frequent changes to fiscal legislation. Informality, operating outside formal frameworks and tax avoidance also pose a unique challenge for fiscal policy. State interventions in fiscal matters through technology and digitalization reflect not only economic tasks, but also broader social goals and political realities. In conclusion, fiscal policy remains a dynamic and necessary tool to promote sustainable economic development, both locally and globally.

KEYWORDS: fiscal policy, sustainable economy, informality.

HYRJE

Ashpërsia, kohëzgjatja dhe ndikimi global i krizës së vitit 1929 në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, e njohur si "Depresioni i Madh", i bëri njerëzit të vinin në dyshim ndërhyrjen minimale të qeverisë në çështjet ekonomike dhe idenë se tregjet mund të vetë-rregullohen. Kjo krizë e cila filloi si pasojë e rënies së tregut të aksioneve, nxiti politikbërësit së bashku me ekonomistët të rivlersonin doktrinat ekonomike si edhe të rimendonin qasjen e tyre ndaj menaxhimit dhe ndërhyrjes ekonomike. Madhësia e këtij kolapsi ekonomik, shënoi një zhvendosje drejt implikimit të masave të politikës fiskale zgjeruese për të nxitur kërkesën agregate, për të stimuluar aktivitetin ekonomik dhe për të zbutur efektet e rënies ekonomike. Përvoja e Depresionit të Madh përveçse vuri në dukje njohjen dhe rëndësinë e ndërhyrjes aktive të qeverisë për të stabilizuar dhe rritur ekonominë, hodhi dhe themelet për zhvillimin e kornizave moderne të politikës fiskale.

Edhe në ditët e sotme, politika fiskale është një nga politikat ekonomike më të rëndësishme, e cila shërben si një instrument potencial përmes së cilës qeveria ndikon në dinamikën dhe kompleksitetin e aktiviteteve ekonomike të një vendi brenda juridiksionit të saj. Ajo luan një rol kyç në formësimin e rrugës së rritjes ekonomike, duke ndikuar në rrugën e zhvillimit dhe prosperitetit të një kombi. Roli dhe rëndësia e kësaj politike në rritjen dhe zhvillimin e ekonomisë, është një fushë që ka nxitur studime të shumta, që synojnë ta hetojnë dhe analizojnë atë në dy aspekte kryesore, në atë teorik dhe empirik.

Politika fiskale konsiderohet si një manipulim që i bëhet taksave dhe shpenzimeve qeveritare nga qeveria për të arritur objektiva specifike ekonomike. Ndikimet e saj në rritjen ekonomike, varen nga strategjia dhe zhvillimi i instrumenteve të duhur fiskalë, të cilët mund të çojnë në një rritje ekonomike të vazhdueshme dhe të qëndrueshme.

Kujtojmë të kaluarën e shtetit tonë, ishte një shtet ku njihej dhe zbatohej koncepti i ekonomisë së centralizuar dhe përvetësimit të pronave, dhe më pas, me ndryshimin e sistemit pas vitit 1990, u gjend përballë një ekonomie të re e të lirë tregu ku individët dhe bizneset zotëronin të drejtën e pronës, prodhimi dhe shkëmbimi i mallrave përcaktohej kryesisht nga kërkesa dhe oferta. Këtu nis edhe sfida e ndërtimit të një politike dhe sistemi fiskal, në përputhje me ekonominë e re e të lirë të tregut, pra rindërtimi i një koncepti krejtësisht tjetër e të ri për Shqipërinë. Kjo sfidë e re, për një vend kaq të vogël sa Shqipëria, nuk ishte aspak e thjeshtë. Një pjesë e madhe e aktivitetit tregtar ushtrohej pa u regjistruar në organet tatimore, duke iu shmangur detyrimeve tatimore që duhet të paguheshin në arkën e shtetit. Por paralelisht qëndronin edhe ato aktivitete tregtare që ishin të regjistruara në organet tatimore, të cilat

punonin duke mos deklaruar të ardhurat reale që realizonin.

Si rrjedhojë e shmangies dhe mospagimit të detyrimeve nga individët për të maksimizuar të ardhurat e tyre, ekonomia shqiptare karakterizohej nga një mbizotërim i dukshëm i informaliteti, e cila stimulohej akoma dhe më shumë edhe nga kontributi i faktorëve të tjerë: mbikëqyrja e pamjaftueshme nga ana e organeve tatimore kundrejt aktiviteteve tregtare, niveli i korrupsionit në administratën tatimore si pasojë e mungesës së profesionalitetit dhe trajnimit të punonjësve. Por edhe ndryshimet e shpeshta në kuadrin ligjor kanë pasur një ndikim negativ, pasi në disa raste bizneset nuk kanë arritur të informohen dhe të veprojnë në kohë reale mbi ndryshimet që kanë pësuar ligjet ose prej shfuqizimit të tyre. Të gjithë këta faktorë kanë ndikuar negativisht duke rritur evazionin fiskal.

Me kalimin e viteve, në spektrin e madh të evazionit fiskal, mes sfidave të rrënjosura që nga gjeneza e ekonomisë së Shqipërisë, zhvillimi i teknologjisë shënoi një kthesë ku nëpërmjet implementimit të platformave digjitale ka nisur një rrugëtim për të përmirësuar procedurat tatimore, për të ulur shkallën e informalitetit, dhe për të nxitur rritjen e transparencës. Por, **si ka ndikuar digjitalizimi i sistemeve tatimore ne tkurrjen e evazionit fiskal?**

1.1 OBJEKTIVAT

- Analizimi i qëllimeve të politikës fiskale.
- Shqyrtimi i instrumentave manipulues të pozicionuar në duart e qeverisë për të vendosur një politikë fiskale.
- Ndikimi i digjitalizimit të sistemeve fiskale në miratimin dhe monitorimin e politikës fiskale.
- Zbulimi i ndikimit të politikës fiskale në nxitjen e rritjes ekonomike në Shqipëri.

1.2 METODOLOGJIA

Për të ndërtuar studimin tonë janë marrë në kondsideratë një sërë burimesh informacioni. Duke mbledhur të dhëna nga artikuj të ndryshëm është krijuar një panoramë e plotë rreth temave të përzgjedhura. Me krijimin e këtij bagazhi njohurish rreth temave të prekura, përveç citimeve të drejtpërdrejta, punimi është një ndërthurje e informacioneve ligjore të mbledhura nga faqet zyrtare të institucioneve dhe gjykimi ynë personal. Përpos kesaj, jemi munduar të përcjellim edhe një këndvështrim sasior duke përdorur të dhëna të ndyshmë për të ndërtuar një analizë statistikore (nëpërmjet një analizë regresioni të shumëfishtë linear) në menyrë që të zbulojmë si ka ndikuar politika fiskale në zhvillimin e Shqipërisë dhe të japim një përgjigje pyetjes:

A ka pasur ndikim politika fiskale e implementuar nga qeveria

shqiptare në nxitjen e rritjes ekonomike në Shqipëri?

1.3 RISHIKIM LITERATURE

Debatet në lidhje me aftësitë vetë-korigjuese të tregut dhe nivelit të ndërhyrjes qeveritare i kanë rrënjët e thella në histori. Dy ndarjet kryesore që ekzistonin në atë kohë ishte ekonomistët klasikë, të cilët mbronin nocionin e "laissez-faire", duke mbrojtur ndërhyrjen minimale të qeverisë në çështjet ekonomike dhe kejnsianistët, të cilët theksonin rëndësinë e ndërhyrjes së qeverisë, veçanërisht gjatë periudhave të rënies ekonomike. Kohëzgjatja, ashpërsia dhe ndikimi global i krizës së vitit 1929, tronditi besimin e njerëzve në natyrën vetë rregulluese të tregjeve si edhe e bëri më të dukshme domosdoshmërinë e ndërhyrjes aktive të qeverisë në çështjet ekonomike. Ndaj politika fiskale ka luajtur një rol mjaft të rëndësishëm për ekonomistët që nga "Depresioni i Madh". Kryesisht, në themelet e kësaj politike, qëndrojnë teoritë e ekonomistit britanik, John Maynard Keynes, idetë e të cilit dolën si përgjigje ndaj "Depresionit të Madh" në vitin 1936. Keynes mbrojti ndërhyrjen e qeverisë për të rregulluar prodhimin ekonomik dhe për të stabilizuar ciklin e biznesit, duke përshtatur politikat e taksave dhe shpenzimeve për të kompensuar mungesat e sektorit privat. Në artikullin e tyre, Jahan, Mahmud, and Papageorgiou (2014) theksuan rëndësinë e zbatimit të politikave fiskale dhe monetare proaktive për të stabilizuar ekonomitë dhe për të zbutur ndikimet negative të recesioneve dhe depresioneve.

Politika fiskale është një qasje strategjike e cila përdoret nga qeveritë e çdo vendi, për të ndikuar dhe rregulluar faktorët makroekonomikë në mënyrë që të përshpejtojnë ose ngadalësojnë rritjen ekonomike. Përdorimi i instrumenteve fiskale, përfshirë këtu taksat, shpenzimet qeveritare dhe borxhin publik, varet nga kushtet ekonomike mbizotëruese të vendit.

Pas '90, Shqipëria hyri në një periudhë vendimtare transformimi, me në qendër sfidën e ndërtimit të një shoqërie demokratike. Kjo epokë kërkonte që institucionet jo vetëm të mbronin interesat e vendit, por edhe të nxisnin rritjen e ekonomisë. Për një vend të vogël dhe të izoluar nga bota si Shqipëria, e cila iu nënshtrua fazës së tranzicionit, përballja me ekonominë e tregut ishte një sfidë më vete. Kjo si pasojë e mungesës së një teorie të përgjithshme tranzicioni dhe një manuali udhërrëfyes për reformat, të cilat përbënin problemin kryesor për aktorët socialë dhe ato politikë. Mbas marrëveshjes me Fondin Monetar Ndërkombëtar në vitin 1992, u bë e qartë identifikimi i reformave gjatë tranzicionit, ku pothuajse pa ndërprerje deri në vitin 2017, ky udhërrëfyes ishte baza e politikave për stabilizim, privatizim dhe liberalizim (Civici, 2019).

Për politikën fiskale dhe instrumenteve me anë të së cilës ajo vihet në

zbatim nga qeveria, vazhdimisht kryhen studime, analizime dhe raportime nga politikëbërësit, punonjësit e institucioneve zyrtare dhe ekspertët e fushës, për të parë efektet e tyre në zhvillimet ekonomike dhe pozicionin aktual të ekonomisë. Një ndër këto është punimi i Shijakut dhe Gjokutës (2013) që analizoi efektet e politikës fiskale në rritjen ekonomike të Shqipërisë sipas metodës GMM dhe doli në përfundimin që politikat tatimore të qeverisë luajnë një rol më parimor në nxitjen rritjes ekonomike në krahasim me shpenzimet qeveritare.

1. POLITIKA FISKALE

1.1 KONCEPTI I POLITIKËS FISKALE

Në thelb të politikës ekonomike të një vendi, qëndrojnë përballë njëra-tjetrës dy politika mjaft të rëndësishme, të njohura edhe si komponentët kryesorë të kësaj politike, që janë politika monetare dhe ajo fiskale. Këto dy komponentë thelbësore, duke ndërvepruar me njëra-tjetrën shërbejnë si leva për drejtimin dhe rregullimin e aktivitetit ekonomik.

Politika fiskale është përdorimi i shpenzimeve qeveritare dhe taksave për të ndikuar në ekonomi. Qeveritë zakonisht përdorin politikën fiskale për të promovuar një rritje të fortë dhe të qëndrueshme dhe për të reduktuar varfërinë (Horton, & El-Ganainy, 2019). Nevoja e të pasurit të një politikë fiskale nëpërmjet së cilës autoritetet qeveritare ndërhyjnë për të realizuar objektivat që lidhen ngushtësisht me stabilitetin ekonomik të një vendi, është universale dhe shtrihet kudo. Ajo është një nga mjetet themelore në repertorin ekonomik të qeverive, ku në varësi të kushteve në të cilën vendi ndodhet dhe duke ndryshuar nivelin dhe/ose llojin e taksave, masën dhe përbërjen e shpenzimeve, shkallën dhe formën e huamarrjes, mund të ndikojnë drejtpërdrejtë ose tërthorazi në ekonomi.

Politika fiskale dhe buxheti i shtetit pavarësisht se janë koncepte të ndryshme, janë të lidhura ngushtësisht me njëri-tjetrin në procesin e politikbërjes dhe vendimeve që do të ndërmerren për ekonominë. Një element që i lidh këto dy nocione është qeveria/shteti. Politika fiskale, ashtu si buxheti, hartohen nga qeveria. Për shembull, për të gjeneruar të ardhura publike në mënyrë që të financojë shpenzimet thelbësore publike, qeveria duhet të formulojë një politikë fiskale. Në këtë rast, politika fiskale përfshin përcaktimin e normave tatimore dhe detyrimeve të vendosura ndaj tatimpaguesve si një mjet për të siguruar të ardhurat e nevojshme për financimin e shpenzimeve.

Në Shqipëri, ashtu si në çdo vend tjetër, është e nevojshme zbatimi i një politike fiskale efektive që të nxisë ruajtjen e stabilitetit ekonomik, rritjen ekonomike si edhe menaxhimin e borxhit, si dhe mbajtjen e një niveli të qëndrueshëm të tij në raport me Produktin e Brendshëm Bruto. Kjo politikë

është e nevojshme që jo vetëm të hartohet dhe miratohet, por duhet të shqyrtohet, monitorohet vazhdimisht si edhe të rregullohet/përmirësohet me kujdes, për t'iu përgjigjur kushteve ekonomike që ndryshojnë dhe nevojave të popullsisë.

1.2 QËLLIMI DHE MISIONI I POLITIKËS FISKALE

Qëllimet e caktuara ekonomike dhe sociale, të cilat synohen të arrihen nëpëmjet politikës fiskale, pra të shpenzimeve qeveritare dhe politikës së taksave, ndahen në tre kategori:

I. Qëllimi shpërndarës, ka të bëjë me ndikimin e politikave buxhetore në shpërndarjen-rishpërndarjen e të ardhurave të shoqërisë.

II. Qëllimi alokativ, është e lidhur me alokimin e të hyrave publike, pra ka të bëjë me ndikimin e politikave buxhetore që qeveria zbaton për alokimin e burimeve të shoqërisë. Financohen shumë veprimtari të rëndësishme për funksionimin e një shoqërie, ku mund të përmendim: shëndetësinë, sigurinë publike, edukimin, mirqënien sociale.

III. Qëllimi stabilizues, arrihet duke zbatuar politikat tatimore dhe shpenzimet publike, në mënyrë që qeveria të ndikojë mbi inflacionin, rritjen ekonomike dhe papunësinë për të zbutur ciklet/luhatjet.

Llojet e politikës fiskale janë: politika fiskale zgjeruese, shtrënguese, aktive dhe automatike. Politika fiskale zgjeruese, është një politikë e cila ndihmon në përshpejtimin/rritjen e ekonomisë. Strategjia e kësaj politike është e lidhur me rritjen e shpenzimeve qeveritare dhe me uljen e taksave, për të stimuluar "terrenin" për rritjen ekonomike të një vendi. Rritja e shpenzimeve qeveritare mund të nxisë kërkesën për mallra-shërbime, rrjedhimisht kjo gjë sjell prodhim më të lartë, krijimin e vendeve të reja të punës dhe zgjerim ekonomik. Uljet e taksave, i japin mundësi konsumatorëve dhe bizneseve për të pasur më shumë para në duar. Nëse të ardhurat nuk përputhen me shpenzimet, atëherë kjo politikë mund të çojë në deficite buxhetore, e cila mund të sjellë edhe një rritje të borxhit publik. E kundërta e politikës fiskale zgjeruese, është politika fiskale shtrënguese, që ndryshe nga ajo zgjeruese ka një efekt tkurrës/ngushtues. Kjo politikë ka si qëllim të ngadalësojë ekonominë. Në rastin kur qeveria zgjedh të zbatojë këtë politikë, do të kemi ulje të shpenzimeve qeveritare dhe rritje të taksave. Zgjerimet ekonomike mund të jenë të rrezikshme për një ekonomi, ndaj qeveria zgjedh të zbatojë politikën shtrënguese për të ngadalësuar dhe menaxhuar rritjen, për të ruajtur qëndrueshmërinë fiskale si edhe për të mbajtur nën kontroll inflacionin. Efektet e kësaj politike mund të jenë sfiduese për konsumatorët dhe bizneset. Një rritje e taksave, sjell ulje të të ardhurave të disponueshme të konsumatorëve, ulje të shpenzimeve për mallra-shërbime, duke ndikuar

tek prodhimi i bizneseve dhe duke kontribuar në ngadalësimin e ekonomisë. Gjithashtu ky ngadalësim i ekonomisë, sjellë norma të larta papunësie pasi bizneset ulin prodhimin dhe shkurtojnë numrin e punonjësve. Kjo mund të çojë në humbjen e vendeve të punës, dhe rrjedhimisht në uljen e të ardhurave. Si pasojë e mbajtjes nën kontroll të inflacionit, mund të kemi edhe rritje të normave të interesit, gjë e cila sjell rritje të kostove të huamarrjes për konsumatorët. Kur njerëzit humbasin besimin, pra janë më pak optimistë për të ardhmen, sigurisht që do të priren të shkurtojnë shpenzimet. Politika fiskale automatike, i referohet stabilizuesve të integruar brenda sistemit fiskal, e cila i përgjigjet në mënyrë automatike, pa kërkuar veprim legjislativ, kushteve ekonomike.

Politika fiskale në Shqipëri, është e vështirë për t'u kategorizuar nëse është zgjeruese ose shtrënguese, pasi po të vërejmë kemi rritje të taksave por paralelisht edhe rritje të shpenzimeve qeveritare. Kjo "panoramë fiskale" e ndërlikuar, e bën të vështirë klasifikimin e saktë të politikës sonë në dy kategoritë e mësipërme.

1.3 INSTRUMENTET E POLITIKËS FISKALE

Shteti mund të ndikojë drejtpërdrejtë në ekonomi, nëpërmjet politikës fiskale që ai zgjedh të zbatojë. Instrumentet kryesore të kësaj politike janë: të ardhurat publike/fiskale, shpenzimet publike dhe borxhi publik.

a) **<u>Të ardhurat publike/qeveritare</u>** janë fonde thelbësore, të mbledhura nga qeveria, nëpërmjet burimeve të ndryshme, për të mbuluar dhe përballuar financimin e shpenzimeve dhe shërbimeve publike.

Burimet e të ardhurave publike:

- Taksat/Tatimet (burimi nga tatimet është burimi kryesor nga i cili gjenerohen të ardhura; këtu përfshihen taksat që individët ose bizneset kanë si detyrim t'i paguajnë qeverisë, për shembull taksat mbi të ardhurat)
- Të ardhurat jotatimore (në këtë grup përfshihen gjobat, tarifa për shërbime specifike, ku mund të përmendim licencat)
- Grantet dhe ndihmat (fonde të cilat vijnë nga organizata ndërkombëtare, shpesh janë ë destinuara për projekte specifike)

b) **<u>Shpenzimet publike/qeveritare</u>** janë shpenzime të cilat realizohen nga autoritetet qeveritare për të mirën e publikut. Këto shpenzime konsiderohen si vegla kryesore e shtetit për të arritur objektivat e paracaktuara. Shpenzimet publike që autoritetet qeveritare kryejnë, mund të jenë: në infrastrukturë, edukim, shëndetësi.

c) **<u>Borxhi publik</u>** konsiderohet si një instrument kritik, i cili lind kur një qeveri merr hua fonde për të financuar projekte ose për të mbuluar mungesat buxhetore. Nëpërmjet emetimit të instrumenteve të borxhit,

siç janë obligacionet, qeveritë arrijnë të sigurojnë kapital për të investuar në infrastrukturë, programe të ndryshme sociale ose për të menaxhuar rëniet ekonomike me të cilat përballet një vend. Ndërveprimi kompleks midis menaxhimit ekonomik, huamarrjes dhe ndjekjes së zhvillimit të qëndrueshëm, theksohet nga roli i borxhit publik në politikën fiskale.

1.4 EVAZIONI FISKAL DHE DIGJITALIZIMI I SISTEMIT TATIMORE NË SHQIPËRI

Sipas Drejtorisë së Përgjithshme të Tatimeve (2024a), evazioni fiskal "përfshin fshehjen apo shmangien me dashje të detyrimeve tatimore, nëpërmjet mosdorëzimit të dokumenteve ose mosdeklarimit të të dhënave (p.sh: shitjeve ose të ardhurave të realizuara), falsifikimin e dokumentacionit kontabël dhe tatimor, marrjen e dokumenteve të falsifikuara për të rritur fiktivisht shpenzimet e biznesit ose të TVSH-së së zbritshme duke çuar në përllogaritjen e pasaktë të shumës së tatimit ose taksës".

Evazioni fiskal është një nga hallkat më kryesore të Shqipërisë, një vend ku ekonomia informale llogaritet të jetë diku tek 1/3 e Prodhimit të Brendshëm Bruto (World Economics, 2024). Ky fenomen është ngushtësisht i lidhur me politikën fiskale për shkak se ndikon negativisht në krijimin e buxheteve vjetore dhe ul efikasitetin e politikës fiskale. Nëse një qeveri nuk mbledh dot të ardhura të mjaftueshme për të mbuluar shpenzimet që planifikon, është e detyruar t'i financojë me borxh ose t'i pezullojë. Në këto rrethana, përmirësimi i infrastruktrës, arsimit, shëndetësisë bëhet edhe më i veshtirë kur mungojnë fondet e nevojshme. Shqipëria gjithashtu ka aderuar në nisma që synojnë evidentimin dhe mosshmangien e tatimeve dhe praktikat jo të ndershme tatimore. Shqipëria ka nënshkruar 43 marrëveshje "Për shmangien e taksimit të dyfishtë dhe parandalimin e Evazionit Fiskal", të cilat janë në fuqi (Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve, 2024b).

Në 15 vitet e fundit, me synimin për të luftuar evazionin fiskal, qeveria i është kthyer botës digjitale dhe teknologjisë. Në vitin 2010, u implementuan kasat fiskale që sollën një ndyshim të madh dhe një efekt ndihmës për sa i përket llogaritjes së të ardhurave, lëshimit dhe kontrollit të kuponave tatimor. Pavarësisht këtyre përpjekjeve, informaliteti prapë mbetet një plagë e përhapur. Kjo e shtyu qeverinë në vitin 2021 të prezantoj faturat elektronike, ku fiskalizimi i këtyre kuponave tatimor bëhet në çast. Njësitë ekonomike, me bashkimin e disa teknologjive novatore (software dhe hardware) u pajisën me mundësinë për të prërë kupona tatimore që regjistrohen drejtpërdrejt në serverin qëndror të Drejtorisë së Përgjithshme të Tatimeve. Kjo risi ka mundësuar që shkëmbimi i informacionit dhe i kontrollit tatimor të bëhet më i shpetjë dhe më pak i lodhshëm (Muço, 2021). Në shifra, ndryshimi është

mëse i dukshëm. Rritja e të ardhurave tatimore nga tatimi mbi vlerën e shtuar (tabela nr. 4) ka qënë shumë me e madhe duke filluar nga viti 2021 (fillimi i procesit të fiskalizimit) në krahasim me vitet e mëparshme.

Por a janë realizuar objektivat e pritshme përmes iniciativave për të zbutur evazionin fiskal? Me avantazhet që kanë ardhur nga fiskalizimi kanë lindur edhe disa disavantazhe. Ekzistojnë dy probleme kryesore:

Problemi i parë është mundësia e funksionimit/monitorimit të dobët të sistemit. Duke qënë se sistemi është i centralizuar pasi të gjitha faturat dërgohen tek sistemi qendror i serverave (që mbahen nga Drejtoria e Përgjithshme të Tatimeve), ndonjë keqfunksionim krijon vonesa dhe dështimin e fiskalizimit. Kjo u vu re që në vitin e parë të projektit me portalin Self Care që shpeshherë vuante nga ngarkesa e tepërt, duke e patur të pamundur për të funksionuar siç duhej. Është jetike që sistemi të mbikqyret në menyrën më të mirë të mundshme që të shmangën këto lloj probleme (Muço, 2021).

Problemi i dytë është disi më i ndërlikuar. Ekziston një numër i konsiderueshëm i njësive ekonomike që ankohen për fiskalizimit për shkak se përballen më një sërë shqetësimesh gjatë procesit. Shqetësimet që kanë ngritur kanë të bejnë me disa faktor mbështetës që luajnë një rol kyç në funksionimin e sistemit. Ndër këto përfshihen internet i dobët në zona rurale, mungesa e pajisjeve informatike (p.sh: kompjutera) apo edhe mungësë diturie kur vjen puna tek përdorimi i këtyre pajisjeve (Muço, 2021).

2. TREGUESIT KRYESORË

2.1 TË ARDHURAT PUBLIKE/QEVERITARE

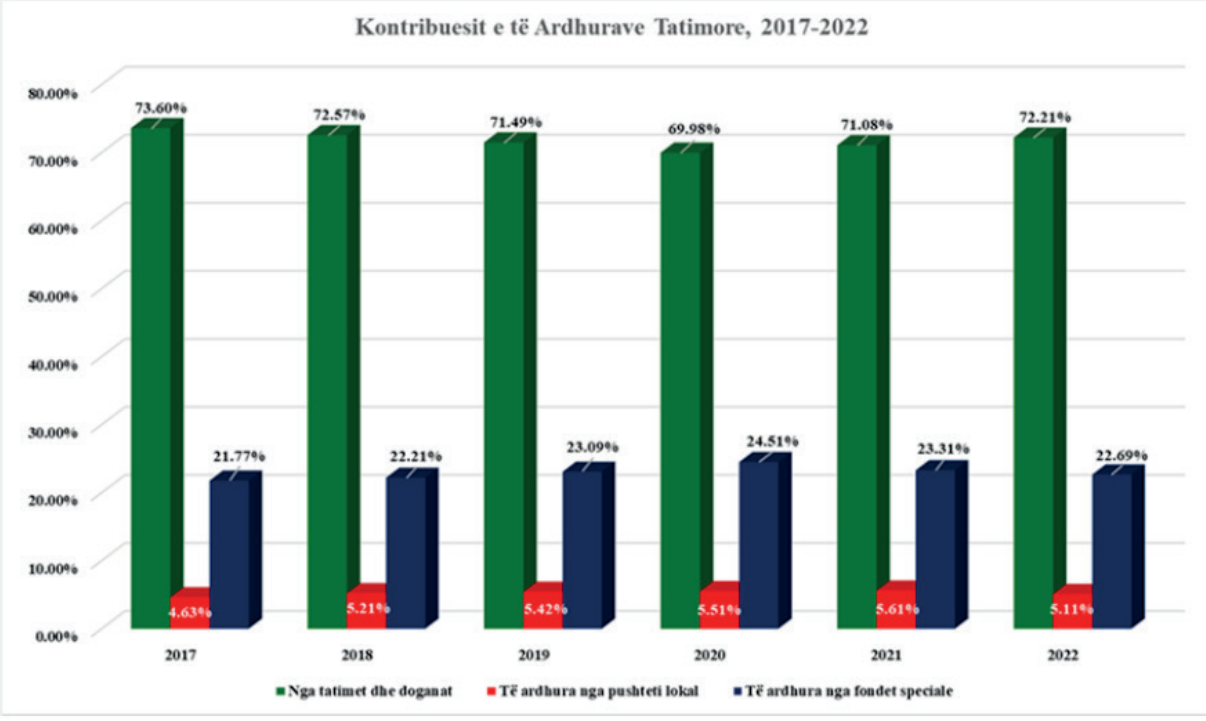
Një nga zërat kryesorë në buxhetin e shtetit është "Të ardhurat publike". Këto të ardhura përfaqësojnë zmadhimin e pasurisë së qeverisë qëndrore dhe vendore gjatë periudhës buxhetore. Ndryshe i referohemi edhe me termin të ardhura buxhetore, sepse i nënshtrohen procesit të planifikimit buxhetor dhe përfshihen në ligjin e buxhetit për çdo vit fiskal. Burimi kryesor që zë peshën më të madhe të totalit të të ardhurave publike janë të ardhurat tatimore. Të ardhurat tatimore gjenerohen nga taksat, tatimet dhe kontributet e sigurimeve shoqërore dhe shëndetësore (Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve, 2024c). Zëri i të ardhurave tatimore ndahet në tre nën zëra, të cilat janë:

- Të ardhurat tatimore nga *Tatimet dhe Doganat,*
- Të ardhurat tatimore nga *Pushteti Lokal,*
- Të ardhurat tatimore nga *Fondet Speciale*.

Duke iu referuruar të dhënave të publikuara nga Minstria e Financës (2023), bazuar në treguesit fiskal sipas buxhetit të konsoliduar, po t'i rendisim këto nën-zëra sipas peshës së hyrjeve që ato gjenerojnë do të ishte:

të ardhura tatimore nga tatimet dhe doganat, të ardhurat tatimore nga fondet speciale dhe në fund të ardhurat tatimore nga pushteti lokal. Duke marrë në konsideratë të dhënat nga viti 2017 deri në 2022 në statistikën fiskale, do të kemi rezultat në grafikun e mëposhtëm për peshën që këto nën-zëra zënë ndaj totalit të të ardhurave tatimore. Nga grafiku, është mëse e dukshme se të ardhurat nga tatimet dhe doganat janë kontribuesit kryesorë të të ardhurave tatimore. Megjithatë, kontributi i tij proporcional pëson luhatje të lehta, ku krahasimisht me vitet e tjera, në vitin 2020 është ulur në 69.98%, por në 2021 dhe 2022 vijon me një rritje. Pavarsisht luhatjeve, ai mbetet kontribuesi kryesor në të ardhurat tatimore, duke treguar rëndësinë e tij në strukturën fiskale të Shqipërisë. Mbizotërimi i të ardhurave tatimore nga tatimet dhe doganat nënvizon rëndësinë e aktivitetit tregtar dhe ekonomik për të kontribuar në burimet fiskale të Shqipërisë. Ndonëse kontribuojnë në një pjesë më të vogël krahasuar me të ardhurat nga tatimet-doganat dhe nga fondet speciale, kontributi proporcional i taksave të pushtetit vendor tregon

Tabela nr.1 Tre Kontribuesit Kryesor të të Ardhurave Tatimore, për Periudhën *2017-2022*

Burimi: Të dhënat janë marrë nga Ministria e Financave (2023) dhe përpunuar nga autorët.

Të ardhurat tatimore nga tatimet dhe doganat përfshijnë nën-zëra të tjerë, ku

secili prej tyre kontribuon në përqindje të ndryshme në të ardhurat tatimore të buxhetit. Po të shohim të dhënat e statistikës fiskale ndër vite është evidente se nxitësi kryesor i të ardhurave brenda kësaj kategorie është tatimi mbi vlerën e shtuar (TVSH). Duke marrë të dhënat për periudhën 2017-2022, TVSH përbën mesatarisht 47% të totalit të të ardhurave nga tatimet dhe doganat (tabela nr.2). Pas TVSH-së, një peshë të konsiderueshme zënë akcizat, të cilat përbëjnë 15% të këtyre të ardhurave. Taksat kombëtare dhe taksat e tjera kontribuojnë rreth 13%, duke reflektuar ndikimin e tyre të konsiderueshëm, por pak më të ulët në krahasim me akcizat. Tatimi mbi të ardhurat personale dhe tatimi mbi fitimin përfaqësojnë përkatësisht 12% dhe 11% të të ardhurave nga tatimet, duke treguar kontributet e tyre të konsiderueshme, por relativisht të barabarta. Në tabelën nr. 3, ku të dhënat e kontribuesve të të ardhurave nga tatimet dhe doganat janë të detajuara për secilin vit, evidentojmë se në vitin 2018 dhe 2019 kemi një rënie të kontributit proporcional ndaj të ardhurave nga TVSHja. Në vitin 2017, të ardhurat nga TVSH-ja përbënin 47.56% të totalit të të ardhurave tatimore nga tatimet dhe doganat. Në vitin 2018, pavarësisht rritjes së të ardhurave nga TVSH-ja, kontributi proporcional i saj u ul në 47.14%. Kjo do të thotë se ndërsa të ardhurat nga TVSH-ja u rritën në terma absolutë, nuk u rritën aq shumë në raport me totalin e të ardhurave tatimore nga tatimet dhe doganat (kemi rritje të zërave të tjerë). Ky tatim, bazuar në të dhënat financiare përbën një nga kontribuesit kryesor të të gjithë të ardhurave buxhetore. Kjo tregon varësinë e ekonomisë shqiptare në tatimin me bazë konsumi.

Tabela nr.2 Mesatarja e kontribuesve kryesor të "Të Ardhurave nga Tatimet dhe Doganat, 2017-2022

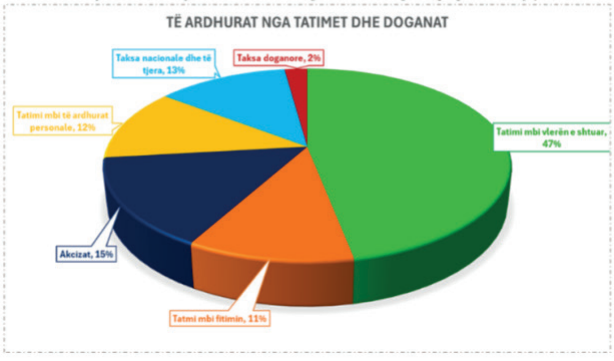

Tabela nr.3 "Të Ardhurat nga Tatimet dhe Doganat, 2017-2022 (*të detajuara*)

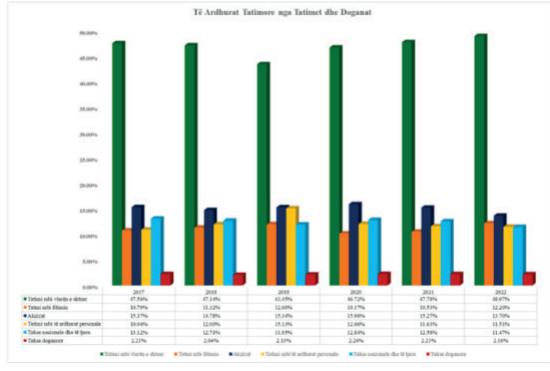

Tabela nr.4 Tatimi mbi Vlerën e Shtuar, 2017-2022 (*në milion lekë*)

Burimi: Të dhënat janë marrë nga Ministria e Financave (2023) dhe përpunuar nga autorët.

Akciza është një nga kontribuesit më kryesorë pas TVSH-së. Më 1 Tetor të viti 2012, legjislacioni për Akcizën pësoi ndryshime. Administrimi i saj u transferua nga Administrata Tatimore në Administratën Doganore. Ligji i ri u përafrua me legjislacionin e Bashkimit Europian mbi akcizat përsa i përket procedurave dhe strukturës së produkteve mbi të cilat vendoset akciza (Drejtoria e Përgjithshme e Doganave, 2024). Në vitin 2021, u vendos rritja e akcizës për produktet alkoolike, energjetike, hidrokarbureve, kafen në bazë të inflacionit të dy viteve të mbledhura bashkë, pra konkretisht duke mbledhur inflacionin 2022-2023. Në janar të vitit 2022 është aplikuar indeksimi automatik i tarifave të akcizës me normën zyrtare të inflacionit të shpallur nga INSTAT-i për dy vitet paraardhëse, me qëllim reflektimin e rritjes së indeksit të çmimeve të konsumit të mallrave mbi nivelin e akcizës së aplikuar, si dhe parandalimin e erozionit në akciza (CNA, 2024). Por për shkak se inflacioni ka rezultuar shumë i lartë këto dy vite, qeveria nëpërmjet paketës së re fiskale ka vendosur të caktojë një tavan për të mos lejuar rritje të çmimeve për këto produkte. Akciza për këto produkte është rritur me vetëm 1.5% (SCAN TV, 2023).

Tatimi mbi të ardhurat personale është një tjetër kategori e të ardhurave nga tatimet, e cila ka pësuar ndryshime herë pas here (Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve, 2024d). Në Shqipëri nga viti 2007 deri në vitin 2013, aplikohej taksa proporcionale e njohur ndryshe si taksa e sheshtë. Sipas këtij sistemi tatimor, tatimpaguesi pavarsisht nivelit të të ardhurave që gjeneronte paguante një përqindje të caktuar për të gjithë, 10%. Nga viti 2014 dhe deri sot, aplikohet një sistem i ri takse, taksimi progresiv. Logjika e këtij sistemi është që individët me të ardhura më të larta nga punësimi, të paguajnë një përqindje më të lartë të të ardhurave të tyre bazuar në fashat e pagave të vendosura nga qeveria. Në vitin 2019, për pagën mujore bruto deri në 30,000 lekë tatimi mbi pagën ishte 0%. Për pagën mujore mbi 30,000 lekë, për fashën 30,001-150,000 lekë tatimi ishte 13% dhe për pagën mbi 150,000 lekë individi do të tatohej me normën 23%. Në vitin 2022, u rrit kufiri i 20 pataksueshëm i pagës minimale nga 30,000 lekë në 40,000 lekë, po ashtu edhe kufiri mbi të cilin pagat taksohen me normën maksimale 23%, nga 150,000 lekë në 200,000 lekë (Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve, 2024d). Në vitin 2024 përveç ndryshimit të fashave të pagave, ka ndodhur një ndryshim ku fokusi është kthyer nga tatimi i profesioneve të lira të cilat më parë kanë pasur një tatim 0% dhe në 2024 është vendosur që do të tatohen nga 15% deri 23%, kjo gjithashtu një tematikë që ka shkaktuar debate duke marrë parasysh që tatimi mbi fitimin është 15% dhe mbi dividentin është 8% (Zito, 2024).

Kontribuesi kryesor në të ardhurat nga fondet speciale, janë sigurimet shoqërore. Po të kryejmë një mesatare bazuar në të dhënat për vitet 2017-2022 tek tabela nr. 6 për secilin zë, sigurimet shoqërore përbëjnë mesatarisht 85.54% të të ardhurave nga fondet speciale. Të ardhurat nga sigurimet shoqërore kryesisht kanë qenë të qëndrueshme dhe në rritje, përveçse në vitin 2020 ka pësuar një rënie në vlerën 752 milion lekë. Në vitin 2021 fillon sërish të rritet, ku konkretisht është rritur me një vlerë 11,385 milion lekë, pra nga vlera 83,515 milion lekë ka arritur në 94,900 milion lekë. Pas sigurimeve shoqërore, kontribuesi kryesor brenda kësaj kategorie është zëri "sigurimi shëndetësor". Sigurimet shëndetësore, kanë pasur një tendencë rritëse nga viti në vit. Në vitin 2020, ka pësuar një rënie në vlerën 106 milion lekë, pra konkretisht nga 13,129 milion lekë në vitin 2019, në vitin 2020, ka arritur në vlerën 13,023 milion lekë.

Tabela nr.5 Të Ardhurat Tatimore nga Fondet Speciale, *2017-2022*

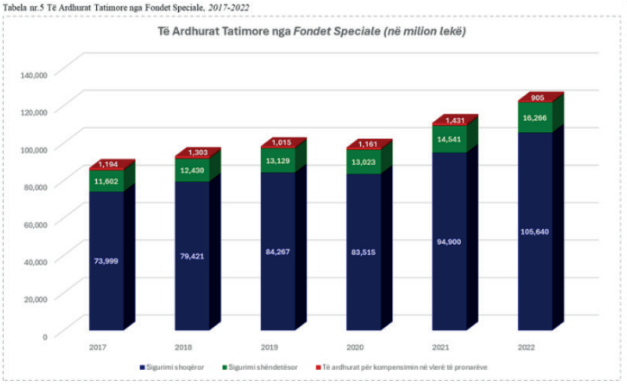
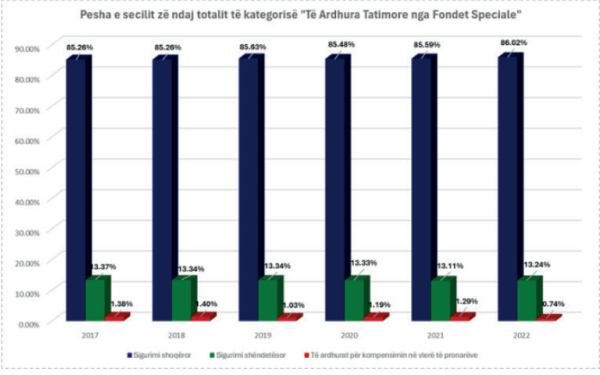

Tabela nr.6 Të Ardhurat Tatimore nga Fondet Speciale, *2017-2022 (pesha e secilit zë ndaj totalit të kategorisë së tyre)*

Burimi: Të dhënat janë marrë nga Ministria e Financave (2023) dhe përpunuar nga autorët.

2.2 SHPENZIMET PUBLIKE/QEVERITARE

Shpenzimet publike janë tërësia e të ardhurave publike që shpenzon (paguan) shteti dhe entet e tjera në varësi të tij, me qëllim që të sigurojë mallrat dhe shërbimet e nevojshme për plotësimin e nevojave mbarëshoqërore. Në kohët moderne shpenzimet publike njihen si vegla kryesore e shtetit për të arritur objektivat e paracaktuar, por në këtë term e hasim që në lashtësi në shoqëritë e organizuara si Greqia e lashtë apo Perandoria Romake të cilat dhe pse nuk ishin të zhvilluara si ne e shihnin parësore plotësimin e të mirës publike. Nga pikëpamja ligjore shpenzimet publike duhet të realizojnë disa parime që të quhen të tilla dhe të vendosen në planin e buxhetit të hartuar nga qeveria:

a) Kursimi dhe ekonomizimi

b) Rënditja e drejtë periodike e shpenzimeve publike
c) Plotësimi i nevojave sipas urgjencës se proporcionalitetit
d) Parimi i produktivitetit te shpenzimeve publike
e) Baza juridike për realizimin e shpenzimeve publike
f) Parimi i interesit te përgjithshëm
g) Shpenzimet publike duhet te jene te arsyeshme

Pas plotesimit të parimeve, shpenzimet publike vendosen përballë provës së efikasitetit. Fatkeqsisht, një nga problemet e Shqipërisë është pikërisht kjo. Ky problem shihet qartazi me skëmen e pensioneve e aplikuar nga qeveria që përbën rreth 25% e buxhtetit për shpenzimet vjetore.

Koha e daljes në pension për disa është një moment tepër i gëzueshëm, pasi pas disa dekadash pune të vazhdueshme më në fund është koha për të pushuar. Të ardhurat në këtë moshë nuk vijnë më nga puna direkte, por nga skema e pensioneve. Në Shqipëri, skema e pensioneve jo vetëm që i ka treguar problematikat në funksionimin e saj por është duke dhënë shenja të qarta që po i drejtohet dështimit. Analiza e skemave të ndryshme pensioniste dhe faktorëve që po e çojnë skemën aktuale në dështim janë një burim i mirë informacioni nga ku mund të nisemi për të parë eficencën e këtij shpenzimi qeveritar.

Shqipëria, si vend që përdor skemën pay-as-you-go (skema e pensionit me një shtyllë), bie lehtësisht pre e mangësive që sjell ky sistem. Në vendin tonë vihet re fenomeni i plakjes së popullsisë. "Sipas statistikave zyrtare, mosha mesatare sivjet (2020) është 37.2 vjeç, por pas 10 vjetësh parashikohet të rritet në 42.1 vjeç. Në vitin 1990 u kryen mbi 82 mijë lindje, por në vitin 2019 ishin mbi 28 mijë e 500 lindje - pra ndodhën vetëm afro 1/3 e lindjeve që ishin 3 dekada më parë, ose një rënie e lindjeve me 2/3 në 30 vjet" (Agolli, 2020). Nëse një vend nuk ka mjaftueshëm kontribues atëherë vuan edhe skema e pensioneve pasi nuk gjenerohen mjatueshëm fonde nga punonjësit aktualë. Kjo çon në pensione të pamjaftueshme të cilat nuk mund të mbështesin një jetesë normale sado minimale për pensionistët. Pavarësisht shkaqeve të plakjes së popullsisë në Shqipëri, efektet negative ekonomike janë tepër të prekshme sidomos për individët e moshës së tretë. "10% e personave 65+ janë akoma të përfshirë në punë. Edhe pse disa prej tyre mund të punojnë nga dëshira për të qenë aktivë, shumë të tjerë janë të detyruar të punojnë nga pamjaftueshmëria ose mungesa e pagesës së pensionit" (Brujin et al., 2015). Këto tregues janë mëse të qartë se Shqipëria ka nevojë për një rithemelim të legjislacionit të pensioneve, duke e ndryshuar atë ne nje skeme pensionesh prej 5 shtyllash ku qytetarët shqipëtarë mos ishin të detyruar të paguanin vetëm sigurime shoqërore në shtet por të kishin fondin e tyre privat i cili do ishte i trashegueshëm dhe individi do të përfitonte dhe nga interesat.

2.3 BORXHI PUBLIK

Borxhi publik është një nga elementët kryesorë të ekonomisë së një vendi dhe ka ndikim të madh në zhvillimin ekonomik. Në Shqipëri, situata e borxhit publik ka pasur zhvillime të ndryshme në vitet e fundit. Në përgjithësi, borxhi publik i Shqipërisë ka qenë në një trend rritës në vite, sidomos në periudhën pas vitit 2008, kur vendi përjetoi një rritje të borxhit për të mbajtur ekonominë nën kontroll pas krizës globale financiare. Për shumë vite borxhi publik ka qenë në një nivel relativisht të lartë krahasuar me Prodhimin e Brendshëm Bruto (PBB) duke arritur kulmin në vitin 2021 me 74.5%. Ndërkohë, ka pasur përpjekje për të menaxhuar nivelin e borxhit dhe për të zvogëluar varësinë nga huamarrja me sukses vitet e fundit rritja ekonomike ka vazhduar. Ky fenomen mund të shihet edhe gjatë viteve 2002-2007 ku borxhi publik ra 10.6%, ndërsa PBB për frymë u rrit me 35.6%.

Efekti i borxhit publik në zhvillimin ekonomik të Shqipërisë është një çështje komplekse. Nga njëra anë, huamarrja mund të përdoret për të financuar investime të rëndësishme publike, si infrastruktura, arsimi dhe shëndetësia, të cilat nënkuptojnë një rritje të afërt ekonomike në të ardhmen. Megjithatë, një nivel i lartë i borxhit mund të sjellë sfida të mëdha për ekonominë, duke përfshirë rritjen e interesave dhe pagesat e borxhit, si dhe uljen e besueshmërisë së investitorëve të jashtëm dhe brenda vendit. Kjo gjithashtu mund të kufizojë aftësinë e qeverisë për të kryer investime të reja dhe për të përballuar kriza të papritura.

3. REZULTATET E ANALIZËS SË REGRESIONIT TË SHUMËFISHTË LINEAR

Duke përdorur programin Microsoft Excel, ne krijuam një model regresioni të shumëfishtë linear (me interval besueshmërie 95%, nivel besimi $\alpha = 0.05$) për të zbuluar nësë dhe si ka ndikuar politika fiskale në nxitjen e zhvillimit

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \ldots + \beta_p x_{ip} + \epsilon$$ ku,

y_i = variabla e varur
x_i = variablat e pavarura
β_0 = pikëprerja me boshtin e variablës së varur (y_i)
β_p = koeficienti i pjerrësisë së variablave të pavarura (x_i)
ϵ = termi i gabimit
Analiza e regresionit përqëndrohet tek dy hipotezat e mëposhtme:

1. Hipoteza zero (H_0) thotë se nuk ekziston një korrelacion midis variablës së pavarur dhe variablës së varur, pra koeficienti është 0.

2. Hipoteza alternative (H_1) thotë se ekziston një korrelacion midis variablës se pavarur dhe variablës së varur, pra koeficienti nuk është 0.

Në kemi përfshirë tre variabla të pavarura kundrejt një të varur. Trë variablat e pavarura janë trë nga indikatoret më kryesor për sa i përket politikës fiskale. Më konkretisht, këto janë të ardhurat qeveritare, shpenzimet qeveritare dhe borxhi publik. Ndërsa për të matur zhvillimin ekonomik vendosëm të përdornim Prodhimin e Brendshëm Bruto (PBB) për frymë. Të dhënat janë marrë nga Minstria e Financave dhe Banka Botërore nëpërmjet Trading Economics (2024). Rezultatet janë si më poshtë:

Nga analiza, mund të dalim në disa përfundime për modelin e regresionit dhe të dhënat tona:

Së pari, rezultatet tregojnë që të dhenat përshtaten mirë me modelin e krijuar. Kjo mund të shihet nëpërmjet koeficientit të përshtatur të determinacionit (Adjusted R Square). Ky indikator përcakton proporcionin e variancës në variablin e varur që mund të shpjegohet nga ndryshimi në variablat e pavarura. Sa më e lartë të jetë vlera (0.98 në këtë rast, shumë e lartë), aq më shumë tregon që të dhenat përshtaten mire me modelin.

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics	
Multiple R	0.991381934
R Square	0.98283814
Adjusted R Square	0.980386446
Standard Error	421.9919216
Observations	25

ANOVA

	df	*SS*	*MS*	*F*	*Significance F*
Regression	3	214163379.2	71387793.06	400.8811927	1.09039E-18
Residual	21	3739620.82	178077.1819		
Total	24	217903000			

	Coefficients	*Standard Error*	*t Stat*	*P-value*	*Lower 95%*	*Upper 95%*	*Lower 95.0%*	*Upper 95.0%*
Intercept	2422.226024	927.7081808	2.610978402	0.016318639	492.9512472	4351.500801	492.9512472	4351.500801
Të ardhurat qeveritare (ALL)	1.51932E-08	4.33654E-09	3.503526182	0.002114686	6.17486E-09	2.42115E-08	6.17486E-09	2.42115E-08
Shpenzimet qeveritare (ALL)	5.05701E-09	4.25868E-09	1.187458923	0.248305113	-3.7994E-09	1.39134E-08	-3.7994E-09	1.39134E-08
Borxhi publik (%)	21.05227397	16.82590854	1.251182005	0.224627875	-13.93911837	56.04366632	-13.93911837	56.04366632

Së dyti, një statistikë domethënëse është rezultati i testit *F* (*Significance F*). Testi *F* tregon nëse një model më variabla të pavarura reflekton një përshtatje më të mirë me të dhënat sesa një model që nuk përdor variabla të pavarura.

Testi F përqëndrohet tek dy hipotezat e mëposhtme:

1. Hipoteza zero (H_0) thotë që modeli me variabla të pavarura dhe modeli pa variabla të pavarura i përshtaten të dhenave.

2. Hipoteza alternative (H_1) thotë që modeli me variabla të pavarura është më i përshtatshëm në krahasim me modelin pa variabla të pavarura.

Hipoteza bie poshtë kur vlera e testit është më e ulët se niveli i besimit (vlera *a*). Duke qënë se vlera për testin *F* është shumë më e ulët se vlera *a*

(*Significance F* = 1.09E-18 < *a* = 0.05), ne e refuzojmë hipotezën zero dhe mund të arrijmë në përfundimin që modeli jonë i regresionit me variabla të pavarura është më i përpiktë dhe se variablat e pavarura në modelin tonë e përmirësojnë cilësinë e modelit.

Së treti, rezultati që është edhe më i rëndësishmi i modelit është vlera *p* e variablave të pavarura. Vlera p llogaritet nën supozimin se hipoteza zero është e vërtetë. Vlerat më të ulëta p tregojnë prova më të mëdha kundër hipotezës zero. Nëse vlera *p* është më e ulët se vlera *a*, mund të refuzojmë hipotezën zero dhe të arrijmë në përfundimin që variabla është statistikisht e rëndësishme. Nga të tre variablat e pavarura, vetëm variabla e të ardhurave qeveritare mund të cilësohet si variabël që është statistikisht i rëndësishëm ($p = 0.002 < a = 0.05$). Shpenzimet qeveritare dhe borxhi publik nuk konsiderohen të tilla pasi vlera *p* e tyre është mbi 0.05. Pra, edhe pse të tre variablat e pavarura tregojnë një korrelacion pozitiv (koeficientet > 0) me variablën e varur, ne jemi të sigurt që korrelacioni pozitiv nuk është rastësor vetëm për sa i përket të ardhurave qeveritare.

4. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Nëpërmjet këtij studimi, synuam të analizojmë politikën fiskale në tërësi me motivin për të zbërthyer ndikimin që ka pasur në zhvillimin ekonomik të Shqipërisë. Politika fiskale përballet më një sërë problemesh në ekonominë shqiptarë, veçanërisht me informalitetin dhe evazionin fiskal. Kësisoj, qeveria është kthyer nga digjitalizimi për ta luftuar, me implementimin e kasave fiskale dhe procesin e fistakilizimit. Këto iniciativa kanë rezultuar të sukseshme në reduktimin e evazionit fiskal por prapë mbetet një fenomen i përhapur në shoqërine tonë. Duhen marrë hapa të mëtejshme për të reduktuar evazioni edhe më tepër. Këtu mund të përmendim fushata ndërgjegjësimi, ndjekja penale e evazorëve dhe përpjekje për të pastruar administratën tatimore nga korrupsioni.

Nga njëra anë, evazioni fiskal e ka dëmtuar ekonominë shqiptare duke e bërë më të veshtirë për qeverinë të kryej investime publike (zhvillim ekonomik afatshkurtër dhe afatgjatë), por nga ana tjetër e ka rritur ekonominë pasi ka mundësuar konsumatorët të shpenzojnë më shumë (zhvillim ekonomik afatshkurtër). Nga analiza jonë e regresionit të shumëfishtë linear, dolëm në përfundmin që te tre instrumentet manipulues kanë një korrelacion pozitiv me PBB për frymë (rritjen ekonomike) 25 vitet e fundit në Shqipëri. Por, duhet thënë se ne jemi të sigurt që vetëm korrelacioni pozitiv midis të ardhurave qeveritare dhe PPB për frymë nuk është rastësor (statistikisht i rëndësishëm).

Ndryshe nga të ardhurat qeveritare, nuk mund të dalim në këtë përfundim për shpenzimet qeveritare dhe borxhin publik. Dy arsyje që mund të

shpjegojnë këto rezultate janë prezenca e korrupsionit dhe burokracisë në zbatimin e projekteve/investimeve të qeverisë. Korrupsioni krijon ineficencë në alokimin e fondeve, gjë që rezulton në shpërdorimin e fondeve dhe shpenzimet e qeverisë të mos japin shtysën e duhur ekonomisë shqiptare. Nga ana tjetër, burokracia zvarrit projektet me vite të tëra, gje qe ul ndjeshëm impaktin ekonomik të projekteve pasi klima ekonomike mund të ketë ndryshuar me kohë dhe ato projekte nuk japin më efektin e duhur ashtu siç ishin menduar të bënin fillimisht.

Për sa i perkët të ardhurave qeveritare, pavarësisht faktit që normat tatimore janë rritur me kalimin e viteve, Shqipëria mbledh pak të ardhura tatimore si përqindje të PBB në krahasim me vende të tjëra europiane, përfshirë këtu fqinjët në Ballkanin Perëndimor. Vlen të theksohet që këtu luan një rol te rëndësishëm evazioni fiskal pasi me mospagimin e detyrimeve tatimore, konsumatorët kanë më shumë të ardhura në dispozicion për të shpenzuar përmes konsumit, gjë që ka nxitur rritjen ekonomike.

BIBLIOGRAFIA

Agolli, I. (2020, Gusht 19). *Shqipëri: Plakja e popullsisë dhe rënia e normave të lindshmërisë*. Voice of America. https://www.zeriamerikes.com/a/5549705.html

Civici, A. (2019, Shtator 11). *Tranzicioni I Vështirë i Shqipërisë, Nga Ekonomia e Centralizuar, Drejt Ekonomisë së Tregut. analiza e prof. Adrian Civicit*. bota.al. https://bota.al/tranzicioni-i-veshtire-i-shqiperise-nga-ekonomia-e-centralizuar-drejt-ekonomise-se-tregut-analiza-e-prof-adrian-civicit/

CNA. (2024, Janar 1). *Nga taksimi progresiv, gjobat e rritura, përjashtimet e TVSH në blegtori, rritja e akcizës për cigaret, ndryshimet fiskale që nisin nga sot*. https://www.cna.al/ekonomi/nga-taksimi-progresiv-gjobat-e-rritura-perjashtimet-e-tvsh

de Bruijn, B., Filipi, G., Nesturi, M., & Galanxhi, E. (2015, Nëntor). *Mplakja E Popullsisë Situata e të moshuarve në Shqipëri*. INSTAT. http://www.instat.gov.al/media/1734/mplakja_e_popullsis__situata_e_t__moshuarve_n__shqip_ri.pdf

Drejtoria e Përgjithshme e Doganave. (2024). *Akciza*. https://www.dogana.gov.al/c/171/198/258/legjislacioni-mbi-akcizen

Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve. (2024a). *Evazioni tatimor dhe pagesat ose arkëtimet me para në dorë*. https://www.tatime.gov.al/d/8/222/437/1053/evazioni-tatimor-dhe-pagesat-ose-arketimet-me-para-ne-dore

Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve. (2024b). *Marrëveshje Ndërkombëtare*. https://www.tatime.gov.al/c/6/125/marreveshje-nderkombetare

Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve. (2024c). *Tatimi mbi të ardhurat*. https://

www.tatime.gov.al/c/6/70/tatimi-mbi-te-ardhurat
Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve. (2024d). *Tatimi mbi të ardhurat personale*. https://www.tatime.gov.al/c/4/96/108/tatimi-mbi-te-ardhurat-personale
Horton, M., & El-Ganainy, A. (2019, Qershor 28). *Fiscal policy: Taking and giving away*. International Monetary Fund. https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Fiscal-Policy
Jahan, S., Mahmud, A. S., & Papageorgiou, C. (2014, Shtator). *What Is Keynesian Economics?*. International Monetary Fund. https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/basics.htm
Ministria e Financave. (2023). *Statistika Fiskale në vite 2022*. https://financa.gov.al/wp-content/uploads/2024/02/Statistika-fiskale-ne-vite-2022.xlsx
Muço, K. (2021, Shtator 29). *Problemet e Fiskalizimit në Shqipëri dhe Evazioni Fiskal*. Revista Monitor. https://www.monitor.al/problemet-e-fiskalizimit-ne-shqiperi-dhe-evazioni-fiskal/
SCAN TV, S. (2023, Tetor 30). *Si ndikojnë tek çmimet ndryshimet në akcizë? Propozimi i qeverisë/ Tavan 1.5% për indeksimin në 2024-ën*. https://scantv.al/si-ndikojne-tek-cmimet-ndryshimet-ne-akcize-propozimi-i-qeverise-tavan-1-5-per-indeksimin-ne-2024-en/
Shijaku, G., & Gjokuta, A. (2013, Maj 6). *Politika Fiskale dhe rritja ekonomike: Rasti I Shqipërisë*. Banka e Shqipërisë. https://www.bankofalbania.org/Botime/Botime_Kerkimore/Materialet_studimore/Politika_fiskale_dhe_rritja_ekonomike_Rasti_i_Shqiperise.html
Trading Economics. (2024a). *Albania fiscal expenditure*. https://tradingeconomics.com/albania/fiscal-expenditure
Trading Economics. (2024b). *Albania GDP per capita PPP*. https://tradingeconomics.com/albania/gdp-per-capita-ppp
Trading Economics. (2024c). *Albania government debt to GDP*. https://tradingeconomics.com/albania/government-debt-to-gdp
Trading Economics. (2024d). *Albania government revenues*. https://tradingeconomics.com/albania/government-revenues
World Economics. (2024). *Albania's informal economy size*. https://www.worldeconomics.com/Informal-Economy/Albania.aspx
Zito, E. (2024, Janar 22). *Shkresa për profesionet e lira: Tatim fitimi për 2024 do të parapaguhet në bazë të deklarimeve të të ardhurave e shpenzimeve për 2023*. Revista Monitor. https://www.monitor.al/shkresa-per-profesionet-e-lira-tatim-fitimi-per-2024-do-te-parapaguhet-ne-baze-te-deklarimeve-te-te-ardhurave-e-shpenzimeve-per-2023/

SHTOJCA

Burimi: Të dhënat janë marrë nga Banka Botërore dhe Ministria e Financave nëpërmjet Trading Economics (2024).

Viti	PBB për frymë ($)	Të ardhurat qeveritare (miliarda ALL)	Shpenzimet qeveritare (miliarda ALL)	Borxhi publik (%)
1999	5,470	108,000	166,000	56.8
2000	5,890	121,000	171,000	63.8
2001	6,440	146,000	186,000	60.3
2002	6,750	155,000	193,000	64.1
2003	7,150	167,000	201,000	60.2
2004	7,580	184,000	222,000	57.5
2005	8,040	204,000	232,000	58.2
2006	8,570	229,000	259,000	56.7
2007	9,150	252,000	286,000	53.5
2008	9,910	291,000	351,000	55.1
2009	10,300	300,000	380,000	59.7
2010	10,700	325,000	363,000	57.7
2011	11,100	330,000	376,000	59.4
2012	11,200	330,000	376,000	62.1
2013	11,400	327,000	394,000	65.5
2014	11,600	367,000	439,000	70.0
2015	11,900	379,000	437,000	72.7
2016	12,300	407,000	434,000	72.4
2017	12,800	430,000	461,000	70.1
2018	13,300	450,000	476,000	67.6
2019	13,700	460,000	492,000	65.7
2020	13,300	426,000	537,000	74.3
2021	14,600	511,000	596,000	74.5
2022	15,500	573,000	651,000	64.5
2023	15,800	643,000	675,000	59.3

SISTEMET E AUTOMATIZIMIT PËR PËRMIRËSIMIN E EFIKASITETIT, SIGURISË DHE KOMODITETIT

Angjelo Mehani
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
angjelo.mehani@umsh.edu.al

Anxhela Dusha
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
anxhela.dusha@umsh.edu.al

Bjorni Qato
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
bjorni.qato@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Evoluimi i shpejtë i teknologjisë dhe pajisjeve elektronike, dita-ditës sjellin ndryshime në mjedisin tonë të jetesës. Shumë funksionalitete teknologjike, të pamundura për tu konceptuar deri para pak vitesh, tashmë janë pjesë e përditshmërisë sonë. Sistemet e automatizimit mundësojnë një zgjidhje alternative për të reduktuar përdorimin e energjisë, maksimizuar sigurinë, për të minimizuar kostot dhe ofruar një rritje të komoditetit, efikasitetit, produktivitetit dhe precizionit në një gamë të gjerë të industrive dhe sektorëve. Çdo pajisje teknologjike, qoftë edhe ajo më e thjeshta, mund të implementohet në një sistem të automatizuar, me anë të së cilës mundësohet ndërveprimi dhe komunikimi.

Në këtë punim do të paraqitet një përmbledhje e sistemeve aktuale të automatizimit dhe do të mundësohet një analizë mbi parimin e funksionimit të llojeve të ndryshme të teknologjive si: ZigBee, Wi-Fi, Bluetooth, EnOcean dhe GSM dhe përdorimet e protokolleve të tjera komunikimi si KNX. Gjithashtu, do të paraqesim një pamje gjithëpërfshirëse mbi "Modelin e bazuar në AI" duke theksuar aftësitë e teknikave në fusha të ndryshme të aplikimit në botën reale, përfshirë biznesin, financat, shëndetësi, bujqësi, qytetet dhe shtëpitë e zgjuara, sigurinë kibernetike, etj. Në këtë studim, do të analizohen sfidat dhe mundësitë e përdorimit të sistemeve të automatizimit në të ardhmen. Përfundimisht, kërkimi do të ofrojë rekomandime për përdoruesit, zhvilluesit e teknologjisë dhe profesionistët për të përdorur dhe zhvilluar sisteme të automatizimit që ofrojnë një kombinim optimal të komoditetit dhe sigurisë.

FJALËT KYÇE: SmartHome, SmartCity, IoT, Inteligjenca Artificiale, KNX, ZigBee, Wi-Fi, Bluetooth, EnOcean, Moduli GSM, Mikrokontrollues, Sensor, Protokolle Komunikimi

ABSTRACT

The rapid evolution of technology and electronic devices, day by day, brings changes to our living environment. Many technological functionalities, impossible to conceive until a few years ago, are now part of our daily lives. Automation systems provide an alternative solution to reduce energy use, maximize safety, minimize costs and provide increased comfort, efficiency, productivity and precision in a wide range of industries and sectors. Any technological device, even the simplest, can be implemented in an automated system, through which interaction and communication are enabled.

In this paper, a summary of current automation systems will be presented and an analysis will be provided on the principle of operation of different types of technologies such as: ZigBee, Wi-Fi, Bluetooth, EnOcean and GSM and the uses of other communication protocols such as KNX. We will also present a comprehensive overview of the "AI-based Model" by highlighting the capabilities of the techniques in various real-world application areas, including business, finance, healthcare, agriculture, smart cities and homes, cybersecurity, etc. In this study, the challenges and opportunities of using automation systems in the future will be analyzed. Finally, the research will provide recommendations for users, technology developers, and professionals to use and develop automation systems that provide an optimal combination of convenience and security.

KEYWORDS: SmartHome, SmartCity, IoT, Artificial Intelligence, KNX, ZigBee, Wi-Fi, Bluetooth, EnOcean, GSM Module, Microcontroller, Sensor, Communication Protocols

Hyrje

Jeta jonë e përditshme po bëhet gjithnjë e më e automatizuar falë teknologjive dhe sistemeve të reja dixhitale. Këto teknologji po ndryshojnë mënyrën se si jetojmë dhe punojmë, duke na ofruar lehtësi dhe efikasitet të madh. Një sistem automatizimi përfshin pajisje dhe teknologji inteligjente të ndërlidhura që kontrollojnë aspekte të ndryshme të mjediseve tona.

Ky punim synon të ofrojë një përmbledhje të detajuar të gjendjes aktuale dhe drejtimeve të ardhshme në zhvillimin e sistemeve të automatizimit. Ne do të shqyrtojmë përfitimet e mundshme që këto sisteme mund të sjellin, duke përmirësuar efikasitetin operativ, reduktuar kostot dhe përmirësuar

cilësinë e jetës. Megjithatë, përhapja e pajisjeve inteligjente sjell edhe sfida, sidomos në aspektet e sigurisë dhe privatësisë.

Do të shqyrtojmë rolin e teknologjive të komunikimit të mundësuara nga Internet of Things (IoT) dhe aplikimet e tyre të mundshme në Smart City. IoT ka aftësinë të ndërlidhë miliona pajisje, duke krijuar një ekosistem ku të gjitha komponentët e një sistemi të automatizuar punojnë së bashku për të përmirësuar efikasitetin, sigurinë dhe komoditetin. Në qytetet inteligjente, këto sisteme mund të ndihmojnë në menaxhimin më të mirë të burimeve si energjia dhe uji, duke ulur ndikimin mjedisor dhe duke rritur qëndrueshmërinë.

Një aspekt tjetër i rëndësishëm është përdorimi i inteligjencës artificiale (IA) dhe machine learning (ML) në përparimin e sistemeve të automatizimit. Këto teknologji mund të analizojnë sasi të mëdha të dhënash në kohë reale, duke ofruar njohuri të vlefshme për përmirësimin e operacioneve dhe marrjen e vendimeve të informuara. Për shembull, në sektorin e sigurisë, sistemet e automatizimit të mbështetura nga IA mund të zbulojnë dhe të përgjigjen ndaj kërcënimeve më shpejt dhe më saktë se sistemet tradicionale.

Në përfundim, ky punim shqyrton se si sistemet e automatizimit, të mbështetura nga teknologjitë e reja dhe të avancuara, mund të transformojnë sektorë të ndryshëm, duke përfshirë banesat, bizneset dhe qytetet. Me avancimin e vazhdueshëm të teknologjisë, potenciali për përmirësime të mëtejshme është i pakufishëm, duke ofruar mundësi të reja për zhvillimin e sistemeve edhe më inteligjente dhe të integruara.

1.1. Qëllimi

Qëllimi i punimit është të ofrojë një shqyrtim të hollësishëm dhe analizë të mundesive që shoqërojnë përparimet në fushën e automatizimit dhe inteligjencës artificiale.

Përmes një përqendrimi në teknologjitë e automatizimit si ZigBee, Wi-Fi, Bluetooth, EnOcean dhe GSM, si dhe inteligjencën artificiale dhe modelin e bazuar në AI, algoritmet baze te AI si machine learning (ML), zhvillimin e nanoteknologjise dhe rolin e teknologjive të komunikimit të mundësuara nga Internet of Things (IoT). synojme të bëjmë një përfshirje të gjerë në përdorimin e këtyre teknologjive në mjedisin tonë të jetesës dhe punës.

Nëpërmjet identifikimit dhe analizës së aplikimeve të këtyre teknologjive në sektorë të ndryshëm si SmartCity (i cila është edhe një grup i madh i cili përmbledh edhe nëndegët e sistemeve të tjera të automatizimit), BAS (Building Automation System), EMS (Energy Management Systems) biznesi, shëndetësia, bujqësia dhe siguria kibernetike, synojmë të ofrojmë një pamje të qartë të përparimit të teknologjisë dhe impaktin e tyre në shoqëri.

1.2. Objektivat

Përkufizimi i teknologjive të automatizimit: Identifikimi dhe shpjegimi i teknologjive kryesore të automatizimit, duke përfshirë ZigBee, Wi-Fi, Bluetooth, EnOcean, dhe GSM, dhe analiza e aplikimeve të tyre në industri dhe sektorë të ndryshem. Do të shqyrtojmë rolin e teknologjive të komunikimit të mundësuara nga Internet of Things (IoT).
Analizim i inteligjencës artificiale dhe aplikimeve të saj: Hulumtimi i përdorimit të inteligjencës artificiale në fusha të ndryshme si biznesi, shëndetësia, bujqësia, dhe siguria kibernetike, duke identifikuar përparimet dhe sfidat.
Identifikimi i sfidave dhe mundësive të automatizimit në të ardhmen: Analiza e sfidave që shoqërojnë përdorimin e sistemeve të automatizimit dhe inteligjencës artificiale në të ardhmen, duke identifikuar mundësitë për përmirësime dhe zhvillime të mëtejshme.

2. Automatizimi si koncept

Automatizimi është shndërrimi i një procesi pune, një procedure ose pajisjeje në automatike dhe kryhet pa ndërhyrjen e njeriut. Një seri e ndërlikuar vendimesh dhe veprimesh merren, në pergjigjieve të programeve, algoritmeve dhe stimujve të jashtëm.
Automatizimi është një koncept i rëndësishëm në zhvillimin e teknologjisë dhe industrisë, dhe ka ndikuar thelbësisht në mënyrën se si operojnë kompanitë dhe organizatat në të gjithë botën. Në kohën e sotme, automatizimi është pjesë e shumë fushave, duke përfshirë prodhimin industrial, shërbimet financiare, teknologjinë e informacionit, dhe shumë të tjera. Në fakt, automatizimi është një nga temat kryesore të transformimit digital që po ndodh në shoqërinë tonë.

Figura 1. Automatizimi

3. Kategorizimi i sistemeve të automatizimit

Sistemet e automatizimit kryesisht ndërtesave mund të kategorizohen në tre lloje kryesore bazuar në metodat e tyre të komunikimit:

Sistemet me tel: Këto sisteme mbështeten në lidhjet me tela për të transmetuar të dhëna ndërmjet pajisjeve.

Sistemet me wireless: Sistemet e automatizimit me wireless përdorin sinjale radiofrekuence *(RF)* ose *Wi-Fi* për të lidhur pajisjet, duke ofruar fleksibilitet dhe lehtësi instalimi. Këto sisteme janë më të njohura për shkak të aftësisë së tyre për t'u integruar me pajisjet dhe rrjetet ekzistuese lehtësisht, megjithëse mund të jenë të ndjeshëm ndaj ndërhyrjeve ose degradimit të sinjalit.

Sistemet hibride: Kombinojnë më të mirën nga sistemet me tela dhe me wireless, sistemet hibride të automatizimit ofrojnë një ekuilibër midis besueshmërisë, sigurisë dhe lehtësisë së instalimit.

4. Smart City

Koncepti i qytetit inteligjent (Smart City) përfshin menaxhimin inteligjent të komponentëve të vlefshëm si transporti, shërbimet mjekësore, shërbimet komunale, banesat, bujqësia dhe ndërtesa mjedisore.

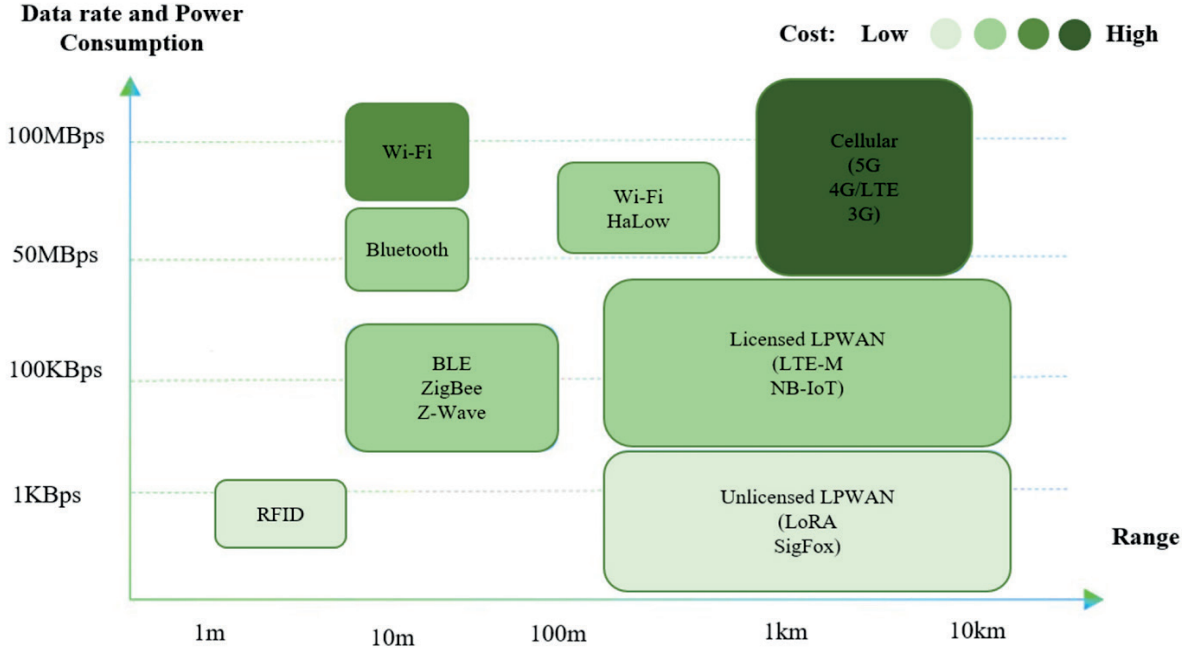

Figura 2. Krahasimi i normës së të dhënave , konsumit të energjisë, kostos dhe një gamë mbulimi të teknologjive të disponueshme të komunikimit.

Për më tepër, në qytetet inteligjente, nevojiten infrastruktura të ndryshme telekomunikacioni ose wireless për të ofruar shërbimet në mënyrë efektive dhe për të lidhur miliona pajisje me teknologji të shumta, të tilla si komunikimi

makinë me makinë (M2M), virtualizimi i rrjetit, rrjetet e sensorëve pa tel dhe portat. *Figura 1* ilustron shkallën e të dhënave, konsumin e energjisë, koston e themelimit dhe gamën e mbulimit të teknologjive të disponueshme të komunikimit.

5. INTERNET OF THINGS (IOT)

IoT luan një rol dinamik në objektet tona të përditshme, të cilat janë të pajisura me mikrokontrollues, module radio dhe protokolle të përshtatshme komunikimi. IoT mundëson që pajisjet IoT të komunikojnë dhe të bëhen thelbësore për qytetet inteligjente.

Shumë qeveri kombëtare dhe organizata përdorin konceptin IoT në zgjidhjet e Teknologjive të Informacionit dhe Komunikimit (TIK) për të menaxhuar idenë e një qyteti të zgjuar. Koncepti IoT synon të përdorë më mirë burimet e komunitetit, duke përmirësuar cilësinë e shërbimeve (QoS) me kosto të reduktuara operacionale dhe menaxhuese në qytetet inteligjente.

Teknologjitë e IoT janë thelbësore në zhvillimin e peizazhit të qyteteve inteligjente aktual.

Sipas *Statista Research* nga viti 2022, deri në vitin 2030, numri global i pajisjeve të aktivizuara me IoT parashikohet të kalojë 29 miliardë, gati trefishi i shifrës prej 9.7 miliardë në 2020. Shifrat e përmendura më parë tregojnë se IoT konsiderohet si një nga teknologjitë më të vlefshme në zhvillim, duke sjellë rrugë të reja për shërbime, mundësi dhe sfida në zbatimin e aplikacioneve dhe ofertave inteligjente.

6. PËRDORIMI I AI NË SISTEMET E AUTOMATIZIMIT

Inteligjenca Artificiale (AI) po revolucionon teknologjinë e përdorur në Smart City duke mundësuar analizën e menjëhershme të sasive të mëdha të të dhënave të marra nga burime të ndryshme, duke përfshirë sensorët, kamerat dhe pajisjet IoT. AI optimizon dhe transmeton sisteme dhe procese të ndryshme, duke përfshirë transportin, energjinë, sigurinë publike, kujdesin shëndetësor, arsimin dhe më shumë. Disa algoritme të përdorura zakonisht të inteligjencës artificiale (AI) ekzistojnë në smart cities. Disa nga më të rëndësishmet janë shpjeguar më poshtë .

6.1. ALGORITMET E AI NË SMART CITY

Algoritme të ndryshme të AI mund të përdoren në Smart city për të përmirësuar efikasitetin, qëndrueshmërinë dhe cilësinë e jetës. Disa nga algoritmet e përdorura kryesisht të AI janë diskutuar në seksionet vijuese.

6.1.1. MACHINE LEARNING (ML)

Përdorimi i algoritmit ML përfshin udhëzime matematikore që i mundeso kompjuterit të mësojnë nga të dhënat dhe të përmirësojnë performancën

në një detyrë të caktuar pa u programuar në mënyrë eksplicite. Algoritmet e ML përfshijnë mësimin e mbikëqyrur (supervised learning), mësimin e pambikëqyrur (unsupervised learning), mësimin përforcues (reinforcement learning) dhe mësimin e thellë (deep learning), secila me avantazhe dhe disavantazhe dhe mund të aplikohet në fusha të ndryshme, duke përfshirë njohjen e imazhit dhe të folurit, si dhe analitikën parashikuese. Algoritmet ML mund të përdoren për të ekzaminuar të dhënat dhe për të krijuar parashikime të bazuara në modele dhe tendenca që njerëzit mund të dallojnë. Këto algoritme mund të optimizojnë shpërndarjen e burimeve, të përmirësojnë planifikimin urban dhe të rrisin sigurinë publike, ndër të tjera. Këto algoritme mund të parashikojnë gjithashtu rrjedhën e trafikut, të analizojnë modelet e konsumit të energjisë dhe të parashikojnë pikat e nxehta të krimit.

6.1.2. DEEP LEARNING (DL)

DL i referohet një kategorie ML që përdor rrjete nervore artificiale për të adresuar probleme të ndërlikuara duke marrë njohuri nga të dhënat. Modelet DL kanë shtresa të shumta nyjesh të ndërlidhura që përpunojnë aspekte specifike të të dhënave hyrëse dhe i kalojnë ato në shtresën tjetër. Kjo u mundëson të fitojnë një kuptim hierarkik të të dhënave, duke zbuluar modele dhe karakteristika të ndërlikuara. Strukturat DL të përdorura gjerësisht përfshijnë rrjetet nervore konvolucionale (CNN - Convolutional Neural Networks), rrjetet e besimit të thellë (DBNs - Deep Belief Networks) dhe rrjetet nervore të përsëritura (RNNs - Recurrent Neural Networks). DL mund të aplikohet në sistemet e Smart City për të optimizuar rrjedhën e trafikut duke parashikuar modelet e trafikut duke përdorur analizën në kohë reale të kamerave të trafikut. Ai gjithashtu mund të parashikojë kërkesën për energji, të optimizojë mbledhjen e mbetjeve dhe të zvogëlojë mbetjet e landfillit duke përdorur të dhëna nga sensorë dhe kamera.

6.1.3. NATURAL LANGUAGE PROCESSING (NLP)

Nënfusha e AI, e njohur si NLP, fokusohet në përdorimin e gjuhës natyrore për të lehtësuar komunikimin dhe ndërveprimin midis njerëzve dhe kompjuterëve. Është një fushë e shkencës kompjuterike që synon t'u mundësojë kompjuterëve të kuptojnë dhe prodhojnë gjuhën njerëzore, si në të folur ashtu edhe në të shkruar. Algoritmet NLP janë zhvilluar në mënyrë specifike për të përpunuar dhe analizuar sasi të mëdha të të dhënave të gjuhës natyrore, duke përfshirë tekste, të folur dhe madje edhe emoji, me aftësinë për të kryer detyra të ndryshme si analiza e ndjenjave, përkthimi i gjuhës, njohja e të folurit dhe përmbledhja e tekstit. Përdoret për të fuqizuar chatbots dhe asistentët virtualë për të trajtuar shërbimin ndaj klientit, për të analizuar të dhënat e mediave sociale dhe burime të tjera të bazuara në tekst për të

identifikuar kërcënimet e mundshme të sigurisë, për të analizuar opinionin publik mbi iniciativat e ndryshme të planifikimit urban, për të ofruar mbështetje shumëgjuhëshe dhe për të analizuar të dhënat e medias për të identifikuar problemet e trafikut dhe për të ofruar përditësime në kohë reale për drejtuesit.

6.1.4. COMPUTER VISION (CV)

Në AI, algoritmet CV njohin modele dhe veçori në imazhe, video dhe të dhëna të tjera vizuale dhe ta përdorin atë informacion për të marrë vendime dhe parashikime. CV është një fushë thelbësore e kërkimit në AI dhe përdoret në një gamë të gjerë aplikimesh, duke përfshirë njohjen e fytyrës, zbulimin e objekteve, segmentimin e imazhit dhe automjetet autonome. Disa nga algoritmet CV më të përdorura përfshijnë rrjetet nervore konvolucionale (CNNs - Convolutional Neural Networks), të përdorura gjerësisht për njohjen e imazheve dhe videove, dhe algoritme të zbulimit të objekteve, të cilat mund të zbulojnë dhe identifikojnë objektet në imazhe dhe video.
Këto algoritme janë vetëm disa shembuj të përgjithshëm, por dhe një numër më i madh i algoritmeve të AI përdoren në sistemet e automatizimit në varësi të nevojave dhe qëllimeve specifike.

7. INTEGRIMI I AI ME IOT

Integrimi i AI me IoT në qytetet inteligjente është një trend në rritje që ndryshon mënyrën se si menaxhohen dhe zhvillohen qytetet. Ky integrim përfshin përdorimin e algoritmeve të AI për të analizuar të dhënat e gjera të sensorëve të IoT që gjenerojnë në smart cities. Ky integrim gjithashtu lehtëson avancimin e proceseve të zhvillimit, duke ofruar mundësi dhe veçori të reja, të gjitha duke reduktuar ndjeshëm ndërveprimin njerëzor. Sensorët IoT janë pajisje të ndodhura në pjesë të ndryshme të infrastrukturës së një qyteti, të tilla si ndërtesa, ura, rrugë dhe hapësira publike. Këta sensorë mbledhin dhe transmetojnë të dhëna për parametra të ndryshëm, si temperatura, lagështia, rrjedha e trafikut, konsumi i energjisë dhe cilësia e ajrit. Në përgjithësi, përdorimi i pajisjeve IoT gjeneron sasi të mëdha të dhënash. Këto të dhëna më pas përmirësojnë menaxhimin e qytetit dhe rrisin standardet e jetesës së banorëve. Sidoqoftë, vëllimi i madh i të dhënave të gjeneruara nga sensorët e IoT mund të jetë dërrmues për operatorët njerëzorë për t'u analizuar dhe interpretuar. AI luan një rol të rëndësishëm në këtë aspekt duke përdorur algoritmet e machine learning (ML) për të analizuar sasi të mëdha të dhënash dhe për të zbuluar modele dhe tendenca që mund të jenë sfiduese për njerëzit. Një fushë kyçe ku AI mund të përmirësojë IoT në qytetet inteligjente është statistka parashikuese. Duke analizuar të dhënat nga sensorët e IoT, algoritmet e AI mund të parashikojnë kur nevojitet mirëmbajtja për infrastrukturën e

qytetit, si ura dhe ndërtesa, përpara se të ndodhë një dështim. Kjo mund të ndihmojë në parandalimin e dështimeve të kushtueshme dhe të rrezikshme dhe të sigurojë që infrastruktura e qytetit të jetë gjithmonë në gjendje të mirë. AI ka mundësuar aplikacione të ndryshme si furnizimi inteligjent me ujë, menaxhimi i energjisë, menaxhimi i mbetjeve dhe zbutjen e trafikut, zhurmës dhe ndotjes së mjedisit.

Rreth 30% e aplikacioneve të smart cities tani po integrojnë ndjeshëm AI. Ky trend pritet të vazhdojë, me rritje.

Përhapja e automatizimit dhe AI po bëhet gjithnjë e më e pashmangshme, me kërkesën në rritje për zbatimin e tyre në zhvillimin e smart cities.

AI mund të përmirësojë sigurinë publike duke analizuar të dhënat nga kamerat e sigurisë, mikrofonat dhe sensorët e tjerë për të zbuluar dhe parandaluar krimin dhe kërcënimet e tjera të sigurisë. Ndërsa integrimi i AI me IoT në smart cities mund të revolucionarizojë zhvillimin dhe menaxhimin urban, ai gjithashtu ngre shqetësime për privatësinë, sigurinë e të dhënave dhe paragjykimet e mundshme në algoritmet e AI. Duhet të zbatohen korniza të forta etike dhe rregullatore për të siguruar që këto teknologji të përdoren me përgjegjësi dhe transparencë. *Figura 2* ilustron teknologjitë e komunikimit që janë aktualisht të disponueshme dhe mund të përdoren në aplikacione të ndryshme brenda një Smart City.

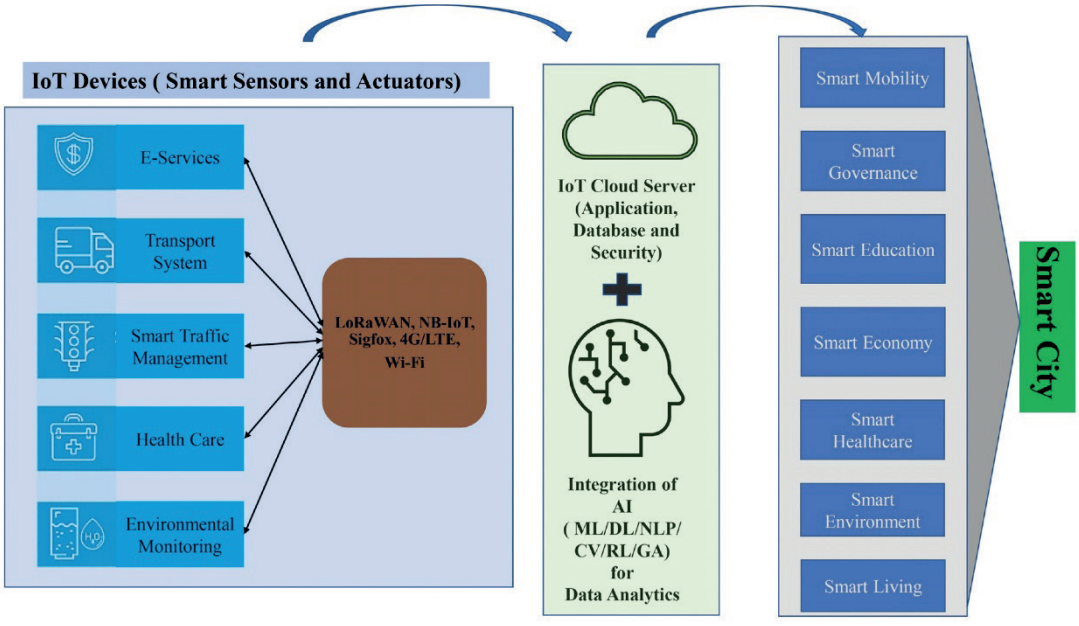

Figura 3. Teknologjitë e disponueshme të komunikimit në aplikacione të ndryshme për Smart City

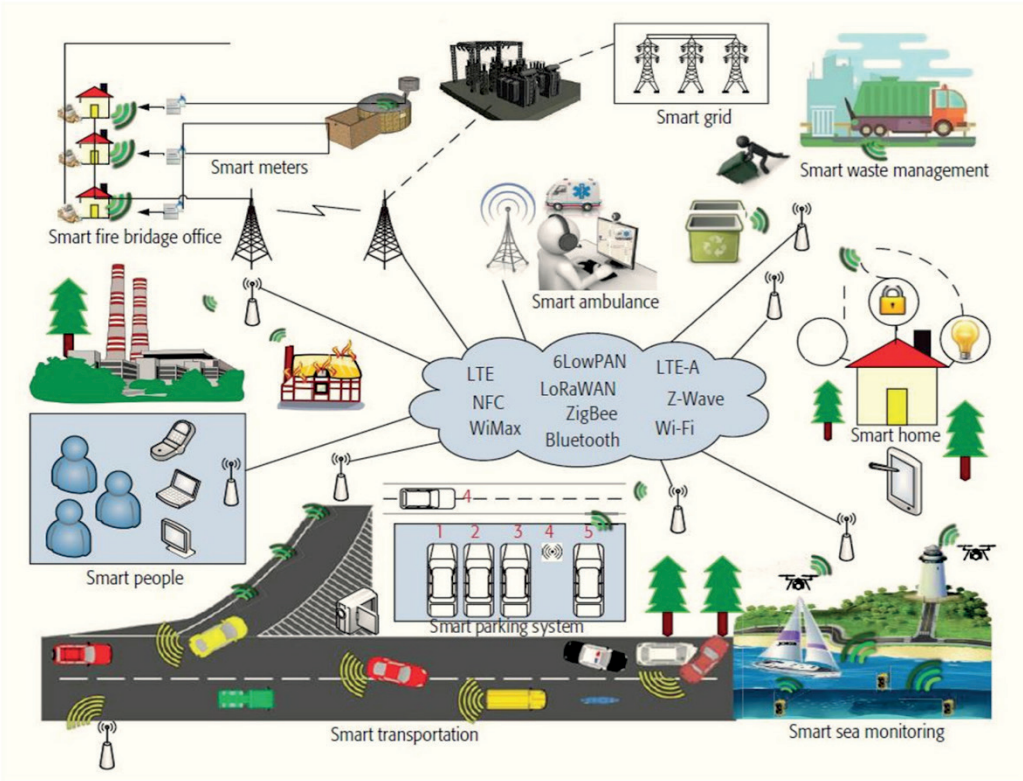

Figura 4. Një pasqyrë e metodologjisë për prezantimin e aplikacioneve në një Smart City përmes integrimit të IoT dhe AI.

8. ARKITEKTURA E SMART CITY TË AKTIVIZUAR ME IOT

Mjedisi i një qyteti të zgjuar karakterizohet nga teknologji të avancuara komunikimi dhe një infrastrukturë IoT, e cila kërkon teknologji specifike komunikimi dhe arkitekturë sistemesh për të mundësuar të gjitha aplikacionet dhe avantazhet e qyteteve inteligjente. Arkitektura e qyteteve inteligjente të aktivizuara me IoT zakonisht kërkon një infrastrukturë TIK që lehtëson shkëmbimin e informacionit midis aktorëve të ndryshëm brenda mjedisit urban, pavarësisht nga aplikacioni ose shërbimi specifik që përdoret. Komunikimi është thelbësor për të transmetuar të dhënat e krijuara nga sensorë të ndryshëm në aplikacione të ndryshme midis pajisjeve dhe zhytësve të informacionit në të dy drejtimet. Për të arritur këtë, përdoren tre modele komunikimi të përdorura zakonisht: (i) përdorimi i rrjeteve celulare celulare për komunikim, (ii) përdorimi i rrjeteve celulare të dedikuara për IoT për komunikim dhe (iii) përdorimi i rrjeteve me shumë nivele për komunikim.

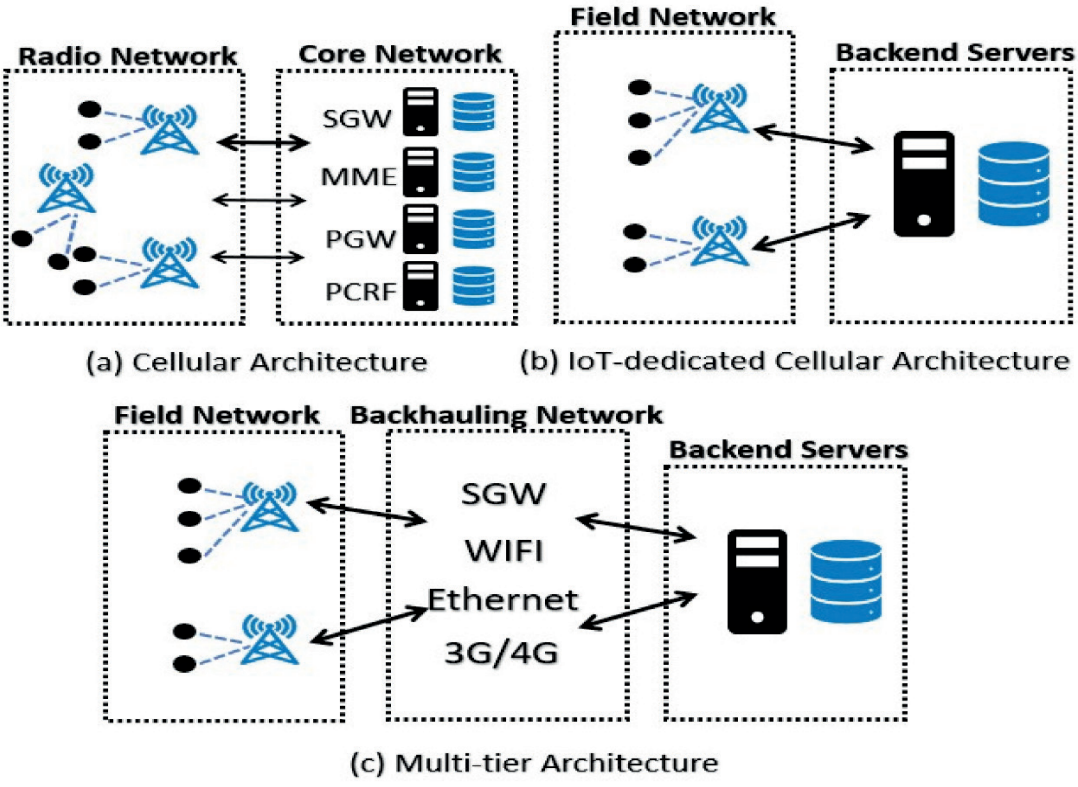

Figura 5. Arkitekturat për mbështetjen e komunikimeve M2M në smart cities

8.1. SENSORËT DHE AKTIVIZUESIT

Këto pajisje ndërveprojnë me botën fizike duke dërguar dhe marrë të dhëna, duke shfrytëzuar rrjetet pa tela. Ekziston një gamë e gjerë pajisjesh komerciale në dispozicion që mund të matin sasi të ndryshme fizike dhe variabla të jashtëm, p.sh., sensorë për matjen e lagështisë, temperaturës, monitorimit të mjedisit, monitorimit të lëndëve ushqyese të ujit, etj. Aktivizuesit përdoren për të kontrolluar objekte ose sisteme të tjera nëpërmjet ndërveprimit fizik ose kontrollit virtual. Ato zakonisht kategorizohen në kategori pneumatike, elektrike dhe hidraulike. Disa aplikacione dhe zgjidhje softuerike mund të përdoren për vendosjen e aplikacioneve të nivelit të ulët IoT.

8.2. RRJETËZIMI DHE KOMUNIKIMI

Në nivelin e Smart City, janë të disponueshme protokolle të ndryshme komunikimi për të lidhur pajisje dhe përbërës të ndryshëm të infrastrukturës. Këto protokolle kanë veçori dhe specifika shtesë që i bëjnë ato të përshtatshme për aplikacione specifike. Për shembull, disa protokolle si Wi-Fi, ZigBee dhe

Z-Wave janë ideale për distanca të shkurtra ku pajisjet dhe zonat e tyre të mbulimit janë të kufizuara, ndërsa protokolle të tjera si LoRaWAN, NB-IoT, Sigfox dhe Long-Term Evolution (LTE) janë më të përshtatshme për aplikime me rreze të gjatë. Secili prej këtyre protokolleve ka veçori unike që u mundësojnë atyre të mbështesin aplikacione të ndryshme. Për shembull, ZigBee përdoret zakonisht për aplikacione me fuqi të ulët me shpejtësi të ulët të dhënash, duke ofruar një rrjet të sigurt dhe jetëgjatësi më të gjatë të baterisë. Ai gjithashtu ofron topologji rrjeti të përshtatshme për aplikacione të ndryshme, të tilla si rrjetë, yll dhe pemë. Nga ana tjetër, LoRaWAN, Narrowband-Internet of Things (NB-IoT), Sigfox dhe LTE kërkojnë që pajisjet të lidhen përmes një porte qendrore për të mbledhur informacion dhe për të zhytur të dhënat. Prandaj, është thelbësore të zgjedhja e protokollit të duhur të komunikimit.

8.3. RRJETET CELULARE

Rrjetet celulare luajnë një rol të rëndësishëm në lehtësimin e shërbimeve të ndryshme. Këto rrjete janë krijuar kryesisht për të mundësuar komunikimin midis ndërveprimeve njeri me njeri dhe njeri me makinë, të tilla si telefonia, shërbimet e teksteve, shkarkimi i multimedias dhe transmetimi. Ekosistemi i pajisjeve përfshin gjithashtu sensoret që mbledhin të dhëna dhe kërkojnë aftësi të shkëmbimit të të dhënave me backend për të marrë reagime mbi të dhënat e monitoruara.

Rrjeti i aksesit në radio (RAN - Radio Access Network) operon në një rrjet të licencuar, ndërsa Rrjeti kryesor (CN - Core Network) përfshin entitete të ndryshme, si lëvizshmëria dhe regjistrimi i përdoruesve. Për shembull, CN-ja e sistemit LTE përbëhet nga disa komponentë, duke përfshirë Portën e Shërbimit (SGW), Entin e Menaxhimit të Lëvizshmërisë (MME), Portën e Rrjetit të të Dhënave të Paketave (PGW), Serverin e Pajtimtarit në shtëpi (HSS).

Interneti i Gjërave (IoT) ka futur një metodë të re komunikimi të njohur si " Machine-to-Machine" (M2M) ose Machine-Type Communications (MTC). Kjo metodë mbështetet në ndërveprim minimal ose aspak njerëzor, duke i mundësuar pajisjet të komunikojnë drejtpërdrejt me njëri-tjetrin dhe të shkëmbejnë informacion pa ndërhyrjen njerëzore.

Karakterizimi i komunikimeve M2M paraqitet në mënyrë të veçantë në lidhje me "trashëgiminë" e komunikimit njeri me njeriun, dhe njeriu i përdoruesit fundor shpesh zëvendësohet nga një numër më i konsiderueshëm pajisjesh, duke hyrë në rrjet në mënyrë periodike ose të parregullt. Megjithëse teknologjitë celulare 2G/3G (GSM, GPRS) përdoren për shumicën e komunikimeve M2M, RAN dhe CN e rrjeteve celulare celulare përballen me sfida për shkak të trafikut masiv të të dhënave M2M.

9. Përdorimi i rrjetit 5G dhe tendencat e ardhshme

Zbatimi i një rrjeti të bazuar në 5G IoT është një zgjidhje e mirë për menaxhimin e një rrjeti masiv. Ky rrjet, ka rritur shpejtësinë dhe gjerësinë e brezit ku shpejtësia e transferimit të të dhënave arrin deri në 20 Gbps. Rrjeti 5G mund të menaxhojë vëllimin e madh të të dhënave që gjenerojnë pajisjet IoT. Gjerësia e brezit të tij më të lartë mund të strehojë më shumë pajisje të lidhura, duke mundësuar aplikacione të ndryshme të reja për të përmirësuar jetën urbane në qytetet inteligjente.

Për më tepër, rrjetet 5G ofrojnë vonesë të ulët dhe besueshmëri të përmirësuar. Me vonesë deri në 1 ms, teknologjia 5G mundëson zhvillimin e më shumë aplikacioneve në kohë reale. Vonesa e reduktuar siguron vonesë minimale midis pajisjeve IoT, duke çuar në komunikim më të shpejtë dhe më efikas. Kjo veçori është thelbësore për zhvillimin e aplikacioneve të tilla si transporti me dron inteligjent, automjetet autonome, operacioni në distancë në kohë reale ose monitorimi i pacientit për kujdesin shëndetësor. Krahasuar me gjeneratat e mëparshme (2G, 3G ose 4G), rrjetet 5G konsiderohen më të besueshme, duke ofruar veçori të tilla si prerja e rrjetit dhe llogaritja e skajeve me shumë akses (MEC). Këto veçori sigurojnë lidhje të qëndrueshme dhe të pandërprerë për pajisjet IoT në zonat e mbipopulluara të një qyteti të zgjuar. Ndërsa zhvillimi i qyteteve inteligjente vazhdon, rrjetet 5G po përdoren gjithnjë e më shumë për shkak të aftësisë së tyre për të ofruar veçori të përmirësuara sigurie, të tilla si nisja e sigurt, prerja e rrjetit dhe elementi i sigurt, të cilat mund të ndihmojnë në parandalimin e sulmeve kibernetike dhe shkeljeve të të dhënave, duke siguruar siguria e pajisjeve IoT dhe të dhënat masive që ato gjenerojnë.

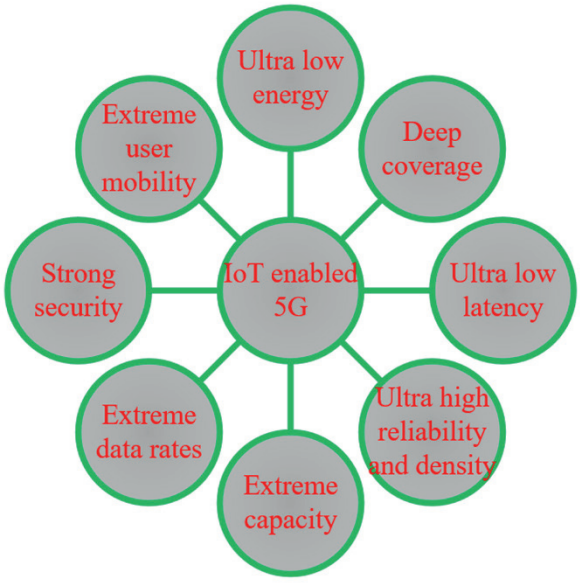

Figura 6. Karakteristikat e rrjeteve 5G të aktivizuara me IoT.

10. INTEGRIMI I 5G, PAJISJEVE IOT DHE ALGORITMEVE AI

Suksesi i një Smart City mbështetet shumë në aftësinë e tij për të integruar teknologjitë si komunikimi 5G, pajisjet IoT dhe algoritmet e AI në infrastrukturën e tij. Duke punuar së bashku, këto teknologji mund të krijojnë një output më efikas dhe të qëndrueshëm. Duke integruar algoritmet e AI me burimet e rinovueshme të energjisë, si energjia diellore dhe e erës, mund të optimizohet përdorimi i energjisë dhe të reduktohet emetimet e karbonit.

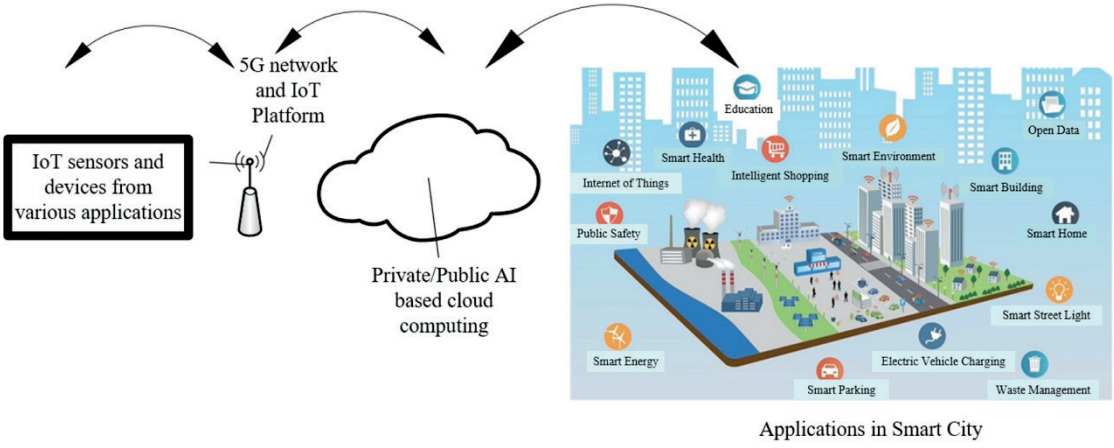

Figura 7. Ilustrimi i kombinimit të IoT, 5G dhe AI, në një Smart City

Duke përdorur këto teknologji, qytetet inteligjente mund të bëhen më efikase, produktive dhe ekologjikisht të qëndrueshme, duke rritur në fund cilësinë e jetës për qytetarët. Duke reduktuar mbipopullimin, duke përmirësuar cilësinë e ajrit dhe duke optimizuar përdorimin e burimeve, qytetet inteligjente mund të krijojnë një mjedis jetese më të mirë për të gjithë, duke i bërë ato një perspektivë emocionuese për të ardhmen e zhvillimit urban. *Figura 9* ilustron një Smart City i cili kombinon IoT, 5G dhe AI.

11. SISTEMET E AUTOMATIZIMIT TË NDËRTESAVE (BAS)

Nga ndriçimi dhe temperatura te siguria dhe argëtimi, sistemet e automatizimit të ndërtesave (BAS - Building Automation Systems) ju lejojnë të kontrolloni parametrat e ndërtesës me vetëm disa prekje në smartphone ose komandat zanore.

Sistemet e automatizimit të ndërtesave (BAS - Building Automation Systems) integrojnë dhe kontrollojnë aspekte të ndryshme të funksionimit të një ndërtese, duke përfshirë ngrohjen, ventilimin dhe ajrin e kondicionuar (HVAC - Heating, Ventilation and Air Conditioning), ndriçimin, sigurinë, sigurinë nga zjarri, dhe menaxhimin e energjisë. Këto sisteme përdorin sensorë, kontrollues dhe aktivizues

për të monitoruar dhe rregulluar mjedisin dhe funksionimin e ndërtesës. Duke automatizuar këto funksione, ato ndihmojnë në optimizimin e efikasitetit të energjisë, përmirësimin e komoditetit dhe reduktimin e kostove të mirëmbajtjes dhe funksionimit.

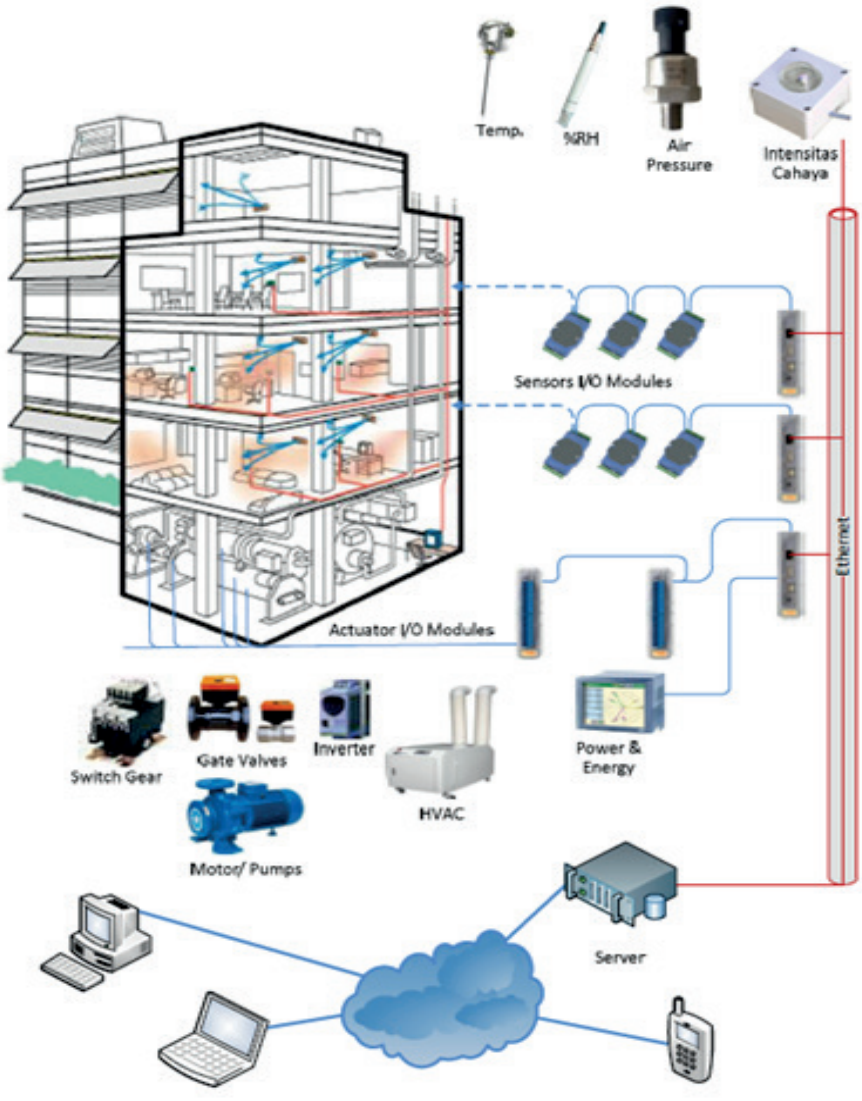

Figura 8. Sistemet e automatizimit të ndërtesave (BAS - Building Automation Systems)

11.1. SISTEMET HVAC

Në zemër të çdo ndërtese komerciale qëndron sistemi HVAC (Heating, Ventilation and Air Conditioning), i cili është përgjegjës për ruajtjen e një ambienti të brendshëm të rehatshëm dhe të shëndetshëm. Sistemet e automatizimit të ndërtesave HVAC luajnë një rol vendimtar për të siguruar që këto sisteme të funksionojnë me performancën maksimale duke minimizuar konsumin e energjisë.

Sistemet e automatizimit HVAC përbëhen nga disa komponentë kyç që punojnë së bashku për të monitoruar dhe kontrolluar ngrohjen, ftohjen dhe ventilimin e ndërtesës. Këta komponentë përfshijnë:

Sensorët: Temperatura, lagështia, presioni dhe sensorë të tjerë vendosen në mënyrë strategjike në të gjithë ndërtesën për të mbledhur të dhëna në kohë reale për kushtet e brendshme.

Kontrollorët: Sistemet e kontrollit dixhital të drejtpërdrejtë (DDC - Direct Digital Control), kontrollorët logjikë të programueshëm (PLC - Programmable Logic Controllers) dhe llojet e tjera të kontrolluesve përpunojnë të dhënat nga sensorët dhe marrin vendime bazuar në algoritme të programuara.

Aktivizuesit: Valvulat, damperët dhe aktivizuesit e tjerë rregullojnë fizikisht pajisjet HVAC në përgjigje të komandave nga kontrollorët.

Protokollet e komunikimit: BACnet, LonWorks, Modbus dhe protokollet e tjera të komunikimit mundësojnë që komponentët e ndryshëm të sistemit të automatizimit HVAC të komunikojnë me njëri-tjetrin dhe me sistemet e tjera të ndërtesave.

11.1.1 PËRFITIMET E AUTOMATIZIMIT HVAC

Përfitimet e automatizimit HVAC janë të shumta. Duke monitoruar dhe rregulluar vazhdimisht sistemin bazuar në kushtet aktuale të ndërtesës, automatizimi mund të reduktojë ndjeshëm konsumin dhe kostot e energjisë. Strategjitë e avancuara të kontrollit, të tilla si ciklet e ventilimit dhe ekonomizuesit të kontrolluar nga kërkesa, optimizojnë më tej efikasitetin duke ofruar sasinë e duhur të ajrit të kondicionuar ku dhe kur është e nevojshme.

Shembuj të Strategjive të kontrollit që përmendëm pak më lartë:

- **Ventilim i kontrolluar në bazë të kërkesës:** Një termostat inteligjent mund të kuptojë sa njerëz janë në një dhomë dhe të rregullojë kondicionimin në përputhje me të dhënat. Nëse ka më pak njerëz, do të qarkullojë më pak ajër të pastër për të kursyer energji. Nëse më shumë njerëz hyjnë në dhomë, do të qarkullojë më shumë ajër të pastër.
- **Ciklet e ekonomizuesit:** Një sistem inteligjent që mund të vendosë nëse do të përdoret ajër i jashtëm ose ajër i kondicionuar për të ftohur

një ndërtesë. Kur moti është i favorizuar jashtë, sistemi do të sjellë më tepër ajër nga jashtë për të ftohur ndërtesën në mënyrë natyrale, duke ulur përdorimin e ajrit të kondicionuar.

11.2. AUTOMATIZIMI I NDRIÇIMIT

Ndriçimi është një aspekt tjetër kritik që përfiton shumë nga automatizimi. Sistemet e kontrollit të ndriçimit përdorin një kombinim sensorësh, kontrolluesish dhe softuerësh për të rregulluar nivelet e ndriçimit bazuar në faktorë të tillë si intesiteti, koha e ditës dhe drita natyrale e disponueshme.
Ashtu si automatizimi HVAC, sistemet e kontrollit të ndriçimit ofrojnë kursime të konsiderueshme të energjisë dhe ulje të kostos. Sipas Departamentit Amerikan të Energjisë, kjo strategji e thjeshtë mund të zvogëlojë konsumin e energjisë së ndriçimit nga 10% deri në 90% në varësi të llojit të hapësirës.

11.3. SIGURIA DHE KONTROLLI I AKSESIT

Në botën e sotme, siguria është parësore. Sistemet e sigurisë dhe kontrollit të aksesit luajnë një rol jetik në menaxhimin e atyre që hyjnë dhe dalin nga një ndërtesë, si dhe në monitorimin dhe reagimin ndaj kërcënimeve të mundshme.
Lexuesit e kartave, skanerët biometrikë dhe llojet e tjera të pajisjeve të kontrollit të aksesit përdoren për të dhënë ose kufizuar aksesin në zona specifike bazuar në kredencialet e një individi. Këto sisteme mund të programohen për të lejuar nivele të ndryshme aksesi për përdorues të ndryshëm, siç janë punonjësit, vizitorët ose kontraktorët.

11.4. SIGURIA NGA ZJARRI DHE TË PAPRITURAT

Sistemet e sigurisë nga zjarri dhe jeta janë thelbësore për mbrojtje në raste emergjence. Këto sisteme zakonisht përfshijnë detektorë tymi, sensorë nxehtësie, spërkatës dhe pajisje të tjera që mund të zbulojnë dhe reagojnë ndaj zjarrit të mundshëm ose rreziqeve të tjera. Kur një sistem sigurie zbulon një incident, ai mund të shkaktojë automatikisht një sërë veprimesh për të minimizuar dëmtimet dhe për të rritur mbrojtjen.
Sistemet e sigurisë nga zjarri shpesh integrohen me sisteme të tjera, të tilla si HVAC dhe kontrolli i ashensorëve. Për shembull, sistemi HVAC mund të programohet që të mbyllë valvulat për të parandaluar përhapjen e tymit, ndërsa ashensorët mund të tërhiqen automatikisht në një nivel të sigurt.

11.5. PERSHTATSHEMRIA DHE KONFIGURIMI I PERSONALIZUAR I SISTEMEVE

Është e rëndësishme të theksohet se efektiviteti i këtyre sistemeve varet nga konfigurimi i duhur. Për shembull, kërkesat për një magazinë, do të jenë mjaft të ndryshme nga ato për një ndërtesë zyre. Në një magazinë, sensorët e lëvizjes mund të kenë nevojë të jenë më të ndjeshëm për të zbuluar aktivitetin

në hapësira të mëdha dhe të hapura, ndërsa në një zyrë, fokusi mund të jetë në rregullimin e mirë të sistemit për t'iu përgjigjur pranisë së banorëve individualë në dhoma më të vogla.

12. SISTEMI I MENAXHIMIT TË ENERGJISË (EMS)

Sistemet e automatizimit të ndërtesave (BAS - Building Automation Systems) dhe sistemet e menaxhimit të energjisë (EMS - Energy Management Systems) janë dy mjete thelbësore që ndihmojnë në adresimin e problemit të menaxhimt të energjisë. BAS dhe EMS integrohen në një sistem të kombinuar i cili, ofron një mjet të fuqishëm për monitorimin dhe kontrollin e konsumit të energjisë, por gjithashtu ato mund të zbatohen gjithashtu si zgjidhje të veçanta, të pavarura.

Sistemet e menaxhimit të energjisë (EMS) synojnë në mënyrë specifike konsumin dhe efikasitetin e energjisë. Ata monitorojnë, analizojnë dhe optimizojnë përdorimin e energjisë në sistemet dhe pajisjet e një ndërtese.

13. ZHVILLIMET GJATË DEKADAVE TË FUNDIT DHE E ARDHMJA E AUTOMATIZIMIT

Gjatë dekadave të fundit, disa risi i kanë dhënë vërtet automatizimit industrial rritje të reja Kontrolluesi logjik i programueshëm (PLC) – i zhvilluar nga Dick Morley – është projektuar për të zëvendësuar logjikën rele; ai gjeneroi rritje në aplikacione ku logjika e personalizuar ishte e vështirë për t'u zbatuar dhe ndryshuar. PLC ishte shumë më i besueshëm se kontaktet rele, dhe shumë më i lehtë për t'u programuar dhe riprogramuar. Rritja ishte e shpejtë në instalimet e testimit të automobilave, të cilat duhej të riprogramoheshin shpesh për modelet e reja të makinave.

Duke parë përpara, e ardhmja e automatizimit është e mbushur me mundësi emocionuese. Internet of Things (IoT) po mundëson një gjeneratë të re sensorësh dhe pajisjesh inteligjente që mund të mbledhin dhe transmetojnë të dhëna në kohë reale, duke ofruar mundësi edhe më të mëdha për rritjen e performancës.

Platformat e bazuara në Cloud po e bëjnë më të lehtë menaxhimin dhe analizimin e këtyre të dhënave, duke mundësuar gjithashtu monitorimin dhe kontrollin në distancë të sistemeve.

Automatizimi po perjeton rritje shpërthyese me zhvillimet e nanoteknologjse dhe sistemet e montimit në shkallë nano; Sensorë MEMS (sensorë të vegjël, me fuqi të ulët, me kosto të ulët) të cilët mund të matin gjithçka dhe çdo gjë; dhe rrjetin e zhvillimit te internetit, M-2-M, etj.

Sistemet në kohë reale do t'i lënë vendin sistemeve komplekse adaptive dhe shumë-përpunimit.

Kjo eshte e ardhmja e sistemeve te automatizimit qe ka nisur te aplikohet. E ardhmja i përket nanoteknologjisë.

14. APP TË REKOMANDUARA PËR PËRDORIM

Kur zgjidhni sistemin ideal të automatizimit të shtëpisë për nevojat tuaja, është thelbësore të merrni parasysh disa faktorë kyç që mund të ndikojnë në përvojën tuaj të përgjithshme.

Kriteret e mëposhtme do t'ju ndihmojnë të gjeni një sistem që jo vetëm plotëson pritjet tuaja, por gjithashtu ofron vlerën më të mirë për investimin tuaj:

Përputhshmëria: Sigurohuni që sistemi i automatizimit të shtëpisë që zgjidhni është i pajtueshëm me pajisjet dhe pajisjet tuaja ekzistuese, si dhe me çdo shtesë të ardhshme që mund të keni parasysh. Kjo do të lejojë integrimin pa probleme dhe do të parandalojë çdo problem që lidhet me papajtueshmërinë e pajisjes.

Lehtësia e përdorimit: Një sistem miqësor për përdoruesit është thelbësor për një përvojë të qetë të automatizimit në shtëpi. Kërkoni sisteme me ndërfaqe intuitive, procese të drejtpërdrejta të konfigurimit dhe udhëzime të qarta. Kjo do ta bëjë më të lehtë për ju dhe anëtarët e familjes suaj që të përshtateni me teknologjinë e re dhe të përfitoni sa më shumë prej saj.

Zgjerimi: Zgjedhni një sistem automatizimi në shtëpi që është lehtësisht i zgjerueshëm për të përmbushur nevojat tuaja në zhvillim. Kjo do të thotë të zgjidhni një sistem që mbështet një gamë të gjerë pajisjesh dhe ofron fleksibilitet për të shtuar, hequr ose përmirësuar komponentët ndërsa stili juaj i jetesës ndryshon.

Mbështetja e klientit: Mbështetja e besueshme e klientit është një faktor thelbësor për t'u marrë parasysh, pasi siguron që ju të keni akses në asistencë kur është e nevojshme. Kërkoni sisteme që ofrojnë mbështetje të shpejtë dhe efikase përmes kanaleve të ndryshme, si telefoni, emaili ose biseda e drejtpërdrejtë.

Çmimet: Më në fund, merrni parasysh koston e përgjithshme të sistemit të automatizimit të shtëpisë, duke përfshirë investimin fillestar, si dhe çdo tarifë ose shpenzime të vazhdueshme për përditësimet dhe mirëmbajtjen. Mbani në mend se opsioni më i shtrenjtë nuk është gjithmonë zgjidhja më e mirë, kështu që është e rëndësishme të balanconi buxhetin tuaj me veçoritë dhe përfitimet që kanë më shumë rëndësi për ju.

14.1. SMARTTHINGS

SmartThings konsiderohet gjerësisht si sistemi më i mirë i automatizimit të shtëpisë në përgjithësi, falë përputhshmërisë së tij të gjerë, navigimit miqësor ndaj përdoruesit dhe ndërfaqes intuitive të aplikacionit. Me mbështetjen për

mbi 5000 pajisje inteligjente, SmartThings u lejon përdoruesve të kontrollojnë aspekte të ndryshme të shtëpisë.

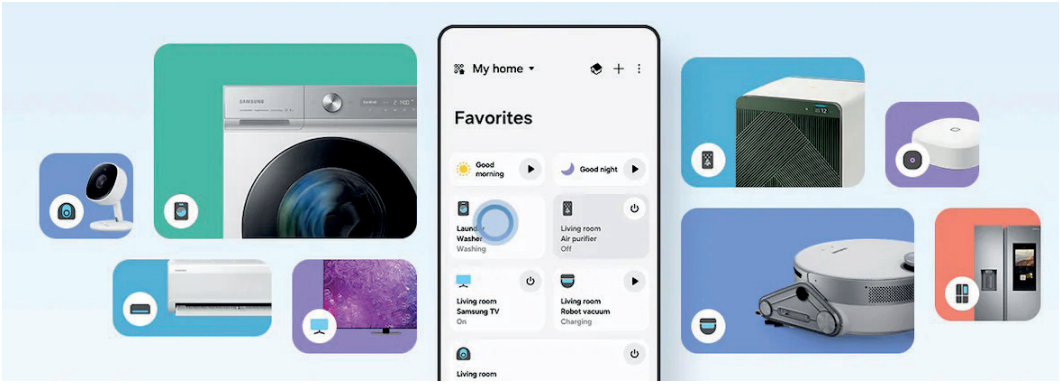

Figura 9. SmartThings app

Veçoritë
Aplikacion me nje ndërfaqe miqësore ofron navigim dhe kontroll të lehtë
Pajtueshmëria me një gamë të gjerë markash dhe pajisjesh (dhe me pajisjet inteligjente Samsung).
Akseson kontrollin e zërit me Google Assistant dhe Amazon Alexa (jo i pajtueshëm me Siri).

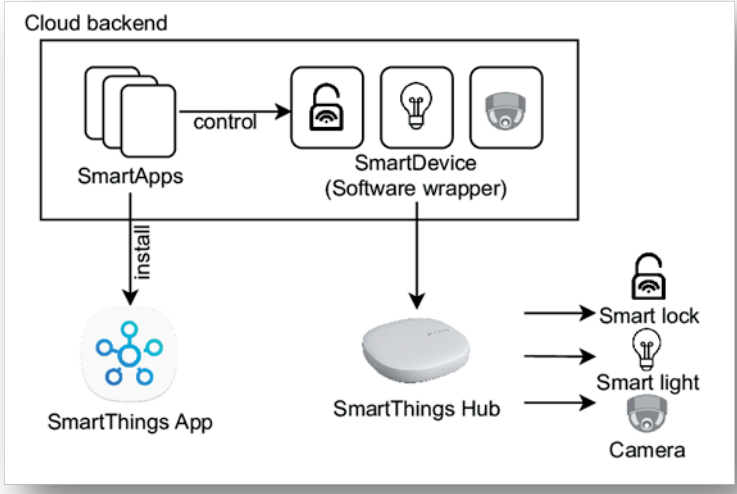

Figura 10. Ekosistemi i platformës S

14.2. GOOGLE HOME

Google Home është një tjetër app i njohur i automatizimit.

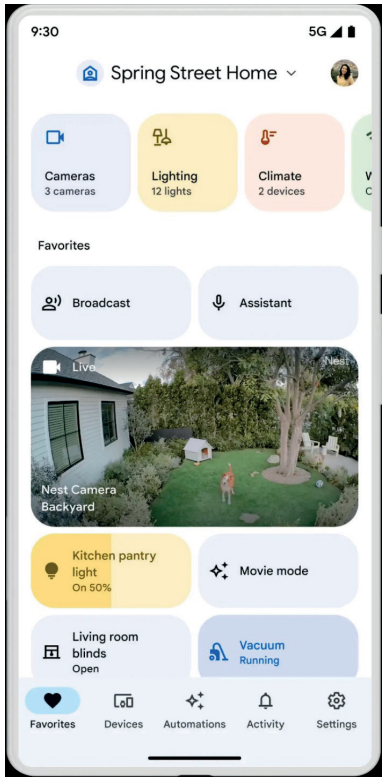

Figura 11. Google Home app

Veçoritë
Sistemi i fuqishëm i automatizimit të shtëpisë për përdoruesit në ekosistemin e Google
Ndërfaqe e shkëlqyer e përdoruesit me një aplikacion të lehtë për t'u naviguar dhe shumë intuitiv
Krijimi i thjeshtë i automatizimit përmes aplikacionit Google Home

Me lançimin e Matter, një standard i ri lidhjeje i mbështetur nga lojtarët kryesorë të teknologjisë, Google Home pritet të zgjerojë përputhshmërinë e tij dhe të bëhet edhe më i gjithanshëm.

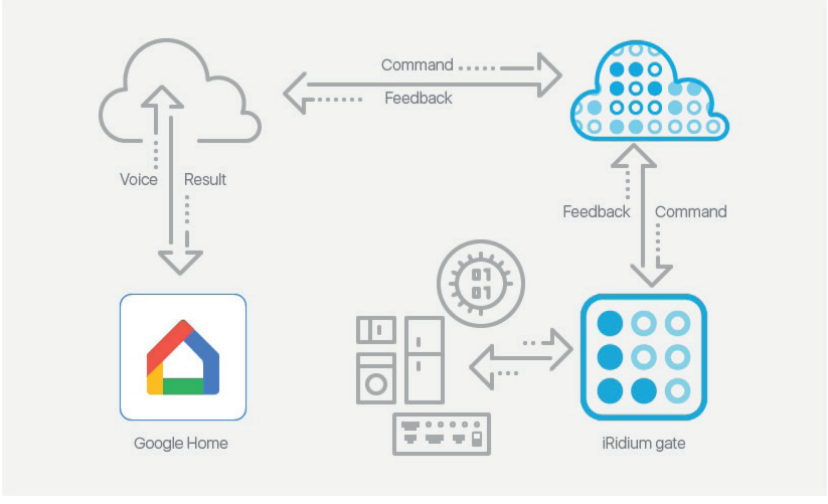

Figura 12. Google Home

14.3. WINK HUB 2

Wink Hub 2 është një sistem i gjithanshëm i automatizimit të shtëpisë që ofron opsione të lidhjes me wireless dhe me tela, duke e bërë atë një zgjedhje tërheqëse.

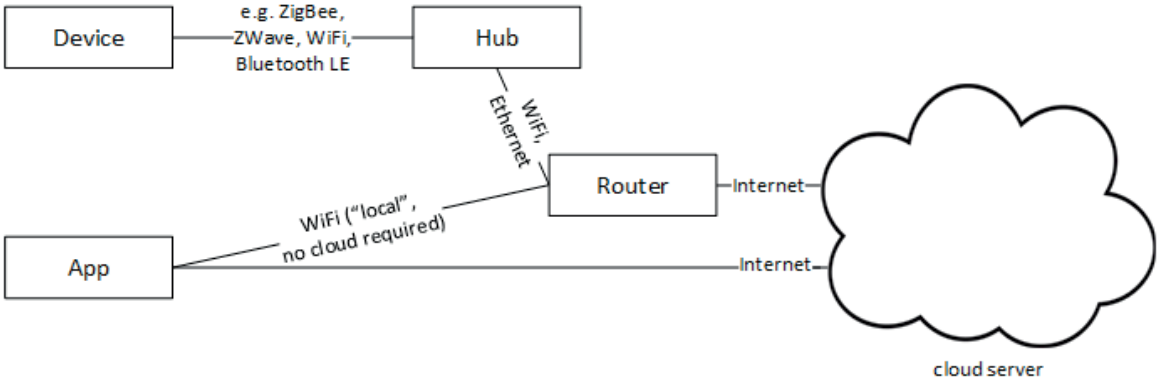

Figura 13. Ekosistemi Wink Hub

Veçoritë: Sistemi i gjithanshëm i automatizimit të shtëpisë me opsione të lidhjes me wireless dhe me tela

E përputhshme me pajisjet Android dhe iOS përmes aplikacionit Wink

Ndërfaqe vizuale për kontrollin e pajisjeve inteligjente, si dhe integrimin me asistentë zanorë të njohur Mbështetje e protokollit IFTTT për vendosjen e kushteve me pajisje të tjera inteligjente

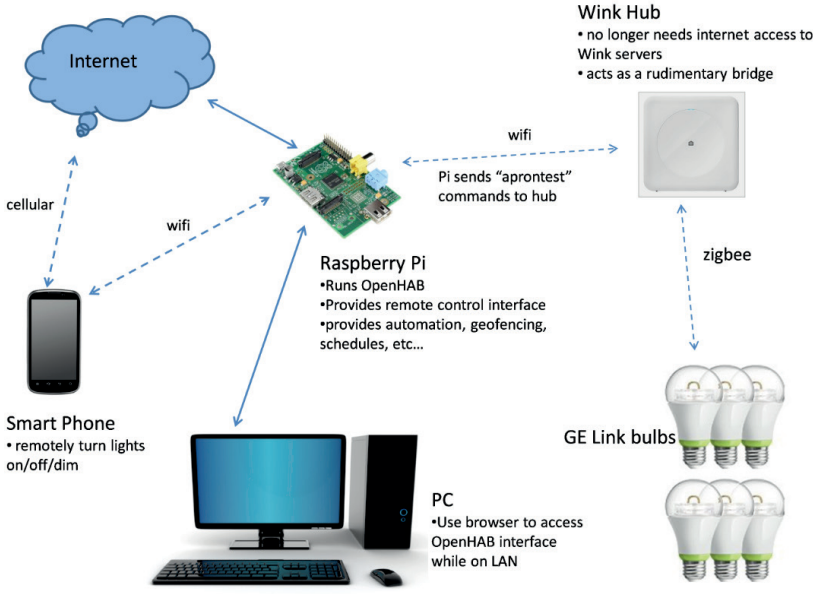

Figura 14. Përdorimi i OpenHAB për të kontrolluar Wink Hub

15. KONKLUZIONE

Në përgjithësi, ky punim synon të ofrojë një përmbledhje gjithëpërfshirëse të gjendjes aktuale dhe drejtimeve të ardhshme të zhvillimit të sistemeve te automatizimit, duke theksuar përfitimet e mundshme të kësaj fushe në zhvillimin gjithëpërfshirës.

Automatizimi është një koncept i rëndësishëm në zhvillimin e teknologjisë dhe industrisë, dhe ka ndikuar thelbësisht në mënyrën se si operojnë kompanitë dhe organizatat në të gjithë botën.

Teknologjitë e automatizuara marrin nivele të larta publiciteti ose promovimi kur ato kanë shpëtuar, ose parashikohet të shpëtojnë jetë: për shembull, nëpërmjet parandalimin e aksidenteve, ndërhyrjet mjekësore dhe farmaceutike ose humanitare.

Teknologjitë e komunikimit janë thelbësore për të siguruar lidhje të besueshme dhe të vazhdueshme në smart cities. Megjithatë, përhapja e pajisjeve inteligjente mund të paraqes vështirësi. Prandaj, ky punim eksploron potencialin e teknologjive të komunikimit të mundësuara nga Internet of Things (IoT) dhe aplikimet e tyre të mundshme në qytetet inteligjente.

Integrimi i AI dhe IoT në Smart Cities mund të lehtësojë avancimin e proceseve të zhvillimit, duke ofruar mundësi dhe veçori të reja duke reduktuar ndërveprimin njerëzor.

AI ka një pontencial të madh në analizimin e sasisë së madhe të të dhënave të prodhuara nga sensorët e IoT në qytetet inteligjente.

Suksesi i Smart City mbështetet shumë në aftësinë e tij për të integruar teknologjitë më të fundit si komunikimi 5G, pajisjet IoT dhe algoritmet e AI në infrastrukturën e tij. Duke integruar algoritmet e AI me burimet e rinovueshme të energjisë, si energjia diellore dhe e erës, qytetet mund të optimizojnë përdorimin e energjisë dhe të reduktojnë emetimet e karbonit, duke e bërë qytetin më të qëndrueshëm për mjedisin duke reduktuar kostot e energjisë për banorët dhe bizneset.

Integrimi i sistemeve të automatizimit të ndërtesave (BAS) ka transformuar mënyrën se si ndërtesat komerciale janë projektuar, ndërtuar dhe operuar, duke mundësuar nivele të paprecedentë të efikasitetit të energjisë, komoditetit të banorëve dhe efikasitetit operacional.

Automatizimi po perjeton rritje shpërthyese me zhvillimet e nanoteknologjse dhe sistemet e montimit në shkallë nano; Sensorë MEMS (sensorë të vegjël, me fuqi të ulët, me kosto të ulët) të cilët mund të matin gjithçka dhe çdo gjë; dhe rrjetin e zhvillimit te internetit, M-2-M, etj.

BIBLIOGRAFIA

Petrolo, R.; Loscri, V.; Mitton, N. Towards a smart city based on cloud

of things. In Proceedings of the 2014 ACM International Workshop on WIRELESS and Mobile Technologies for Smart Cities, Philadelphia, PA, USA, 11 August 2014; pp. 61–66. [**Google Scholar**]
Alawadhi, S.; Aldama-Nalda, A.; Chourabi, H.; Gil-Garcia, J.R.; Leung, S.; Mellouli, S.; Nam, T.; Pardo, T.A.; Scholl, H.J.; Walker, S. Building understanding of smart city initiatives. In Proceedings of the International Conference on Electronic Government, Kristiansand, Norway, 3–6 September 2012; pp. 40–53. [**Google Scholar**]
Nam, T.; Pardo, T.A. Conceptualizing smart city with dimensions of technology, people, and institutions. In Proceedings of the 12th Annual International Digital Government Research Conference: Digital Government Innovation in Challenging Times, College Park, MD, USA, 12–15 June 2011; pp. 282–291. [**Google Scholar**]
Albino, V.; Berardi, U.; Dangelico, R.M. Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *J. Urban Technol.* **2015**, *22*, 3–21. [**Google Scholar**] [**CrossRef**]
Singh, J.; Sajid, M.; Gupta, S.K.; Haidri, R.A. Artificial Intelligence and Blockchain Technologies for Smart City. *Intell. Green Technol. Sustain. Smart Cities* **2022**, 317–330. [**Google Scholar**] [**CrossRef**]
Malee, W.; Ruang-on, S.; Hussain, N.; Tina, F.W. Development of a smart watering system for controlling humidity inside mangosteen canopy in Nakhon Si Thammarat province, Southern Thailand. *Int. J. Smart Sens. Intell. Syst.* **2022**, *15*. [**Google Scholar**] [**CrossRef**]
5 Benefits of Using a Property Management Company to Manage Your Office Building (aquilacommercial.com)
How to Extend the Life of Your Commercial HVAC System (aquilacommercial.com)
The Future of Industrial Automation

SFIDAT E STUDENTIT NË EPOKËN DIGJITALE

Epir Kodra
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
epir.kodra@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Një nga sfidat më të mëdha aktualisht të studentit është se si duhet dhe mund të merret dija, duke kapërcyer metodat tradicionale të transmetimit të saj - monologu i lektorit në auditor. Sot studenti, përveç burimeve tradicionale të informacionit – pedagogu dhe teksti universitar, lehtësisht dhe brenda një kohe shumë të shkurtër mund të marrë njohuri nga një numur shumë i madh burimesh alternative. Përballimi i sfidës për harmonizimin e metodave tradicionale të të mësuarit me shfrytëzimin e burimeve alternative kërkon dy elementë:

Së pari, konsolidimi i njohurive të qëndrueshme të cilat fitohen jo thjesht përmes memorizimit të informacionit, por përmes angazhimit aktiv me informacion të ri, përmes arsyetimit analitik dhe kritik dhe përmes eksperimentimit.

Së dyti, përdorimi i avantazheve që ofrojnë teknologjitë e reja të informimit dhe të komunikimit. Teknologjitë e reja të informimit, të cilat janë të aksesueshme për cilindo dhe që dyfishohen thuajse në çdo dy vjet, kërkojnë kujdes në orientimin e saktë.

Të dy këta elementë bëjnë të domosdoshëm bashkëpunimin e ngushtë dhe komunikimin e afërt me pedagogun, në mënyrë që zhvillimi i shpejtë i teknologjisë së informacionit dhe të komunikimit të bëjë të mundur që universiteti të jetë më i pëlqyeshëm dhe më i dobishëm për studentin. E rëndësishme është që studenti i cili përgatitet për t'u diplomuar duhet të jetë i qartë çfarë duhet të arrijë dhe për cilin treg pune duhet të përgatitet.

FJALËT KYÇE: student, epoka digjitale, treg pune

ABSTRACT

One of the biggest challenges currently facing students is how to properly and effectively acquire knowledge, overcoming traditional methods of its transmission - the lecturer's monologue in the auditorium. Today, in addition to traditional sources of information - the lecturer and the university textbook, the student can easily and in a very short time obtain knowledge from a very large number of alternative sources. Meeting the challenge of harmonizing

traditional learning methods with the use of alternative sources requires two elements:

First, the consolidation of sustainable knowledge that is acquired not simply through memorization of information, but through active engagement with new information, through analytical and critical reasoning and through experimentation.

Second, the use of the advantages offered by new information and communication technologies. New information technologies, which are accessible to anyone and which double almost every two years, require care in the correct orientation.

Both of these elements make it necessary to have close cooperation and close communication with the lecturer, so that the rapid development of information and communication technology makes it possible for the university to be more pleasant and more useful for the student. It is important that the student who is preparing to graduate should be clear about what he should achieve and for which job market he should prepare.

KEYWORDS: student, digital age, job market

HYRJE

Në epokën që jetojmë, teknologjia e informacionit, mënyrat e përhapjes dhe marrjes së informacionit nuk ndryshojnë më me vite apo me muaj, por ndryshojnë me ditë.

Në këtë epokë transformimesh të shpejta dhe rrënjësore, në këtë epokë digjitale, në të cilën teknologjitë e reja paraprijnë, ashtu si pothuaj në të gjithë sektorët e jetës shoqërore edhe në procesin e edukimit, sinergjia midis teknologjisë dhe edukimit është domosdoshmëri.

Shrfytëzimi i metodave të mëparshme në procesin e arsimit, i metodave të vjetëruara, jo vetëm është humbje kohe, por edhe aspak efektiv.

Mësimi mund të arrihet në mënyra të ndryshme, ndërsa teknologjia mund të mbështesë në mënyrë efektive mësimdhënien dhe të mësuarit, por nuk mund të zëvendësojë mësuesin.

E rëndësishme është të kuptuarit se kompjuteri e teknologjia e informacioni nga njëra anë e mësuesi dhe libri nga ana tjetër, plotësojnë dy aspektet e objektivit të përgatitjes së brezit të ri në kohën që jetojmë.

KLASA DIGJITALE

Në ditët tona, funksionin tradicional të shkollës si një agjent për përhapjen e dijes, në një masë të madhe e kryen Interneti. Interneti është bërë pjesë integrale e jetës në shekullin e 21-të, një hapësirë në të cilën individi i sotëm

punon, luan, komunikon dhe mëson. Në një kuptim real të fjalës, mund të thuhet se kufiri që ndan jetën tonë fizike nga ajo digjitalepo bëhet i padukshëm (Lemke 2010: 243).

Teknologjitë e reja të informimit dhe të komunikimit i rivalizojnë dhe i sfidojnë gjithnjë e më shumë sistemin e arsimit të lartë dhe metodat e vjetëruara të mësimdhënies në shkolla dhe në universitete, madje edhe e kërcënojnë status quo-në e këtyre të fundit.

Në këtë epokë dixgjitale, termi "digjital" është konceptuar në mënyra të shumta. Digjital në përgjithësi i referohet sistemit që lidhet me përdorimin e teknologjisë kompjuterike. Oxford Advanced Learner's Dictionary e përcakton atë si përdorimin e një sistemi të dërgimit dhe marrjes së informacionit si një seri numrash në krahasim me analogët.

Sot, të qenit digjital po kthehet në një tendencë gjithëpërfshirëse në fusha të ndryshme dhe tashmë ka zënë hapësirën e saj në fushën e arsimit. Në fakt, klasat po shndërrohen shpejt në klasa digjitale. Klasa digjitale mund të kuptohet si klasa e zgjuar ku teknologjia kompjuterike është e integruar gjatë kursit të mësimdhënies dhe të nxënit. Me fjalë të tjera, klasa digjitale është procesi i mësimdhënies dhe të nxënit duke integruar aplikimet e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit.

Qëllimi i gjerë i futjes së klasës digjitale është përmirësimi i cilësisë së të nxënit dhe mësimdhënies. Është për të transformuar mësimin dhe mësimdhënien në harmoni me kërkesat në ndryshim të epokës së re të teknologjisë. Me fjalë të tjera, teknologjia në arsim është të përmirësojë cilësinë e arsimit në aspektin e efikasitetit dhe rezultatit optimal. Në këtë kuptim, klasa digjitale është një rrugë për të përmirësuar klasën për të qenë më produktive dhe konstruktive. Më e rëndësishmja, studentët në shekullin e njëzet e një duhet të mësohen me aftësi të ndryshme teknike. Argumentohet se aftësia digjitale formon një kusht themelor për të përparuar në jetë.

Bota digjitale po depërton gjithnjë e më shumë në fushën e arsimit dhe aftësive, duke përdorur gradualisht njohuri dhe aftësi të reja inovative. Ky depërtim shoqërohet me ndryshime në mënyrën dhe modelin e mësimit. Duke pasur parasysh rritjen e përdorimit të shpejtë të ndryshimeve të teknologjive digjitale, nevojiten aftësi të reja në procesin e mësimit dhe të punës. Përdorimi i këtyre teknologjitë ka kontribuar në transformimin e mësimit. Në të vërtetë, njerëzit tani duhet të vazhdojnë zhvillojnë dhe rifreskojnë aftësitë dhe njohuritë e tyre në mënyrë që të përballojnë risitë dhe zhvillimet e reja në dixhital botë. Vlerësohet se aftësitë teknologjike duhet të përditësohen çdo tre vjet. Kjo vlen edhe për procesin e mësimit në përgjithësi, ku vihet theksi jo aq shumë në njohjen e informacionit, por, përkundrazi, se si ta gjesh atë dhe aftësinë për të vlerësuar cilësinë dhe besueshmërinë e tij. Teknologjitë

digjitale kanë përshkuar më shumë se shkollën apo vendin e punës. Zotërimi i aftësive digjitale është shpesh i nevojshme për aktivitetet e përditshme, si p.sh rezervimi i takimit te mjeku, komunikimi me banken etj. Për disa, përdorimi i teknologjisë është i natyrshëm, por kjo nuk është domosdoshmërisht e lehtë dhe praktike për të gjithë. Si mund të sigurohet që çdo qytetar të zhvillojë aftësitë e nevojshme për të mbetur aktiv dhe i përfshirë në një shoqëri gjithnjë e më digjitale?

Në epokën digjitale roli i mësuesit, i edukatorit nuk është më ai roli i qartë klasik i së shkuarës: kush po edukon kë? Sot, të jesh edukator nuk kufizohet më me rolin tradicional të mësuesit, duke marrë përparësi termi edukim në raport me termin mësim. Në fushën e arsimit formal, është e rëndësishme dallimi ndërmjet përdorimit të teknologjisë për të mësuar, në vend të mësimdhënies se si të përdorin teknologjitë. Mësimi mund të arrihet në mënyra të ndryshme, ndërsa teknologjia mund të mbështesë në mënyrë efektive mësimdhënien dhe të mësuarit, por nuk mund të zëvendësojë mësuesin.

Brezi i studentëve të sotëm thuajse nuk e mban mend të ketë jetuar një kohë pa kompjuter. Për shkak të sasisë së madhe të informacionit që marrin në Internet dhe të ndërveprimit të tyre me të, studentët e sotëm mendojnë dhe e përpunojnë informacionin që marrin në një mënyrë krejtësisht të ndryshme nga ajo e brezit të rritur. Dallimi është shumë më i madh nga sa mund ta besojë shumica prej nesh që japim mësim në universitet. Dhe, për shkak se "eksperienca të ndryshme mund të krijojnë struktura të ndryshme të trurit", ka shumë të ngjarë që, "për shkak të mënyrës sesi ata janë rritur, truri i studentëve të sotëm të ketë ndryshuar fizikisht, duke qenë i ndryshëm nga i yni" (Prensky 2001: 1). Edhe nëse kjo nuk është literalisht e vërtetë, ne mund të themi me siguri se mënyra e tyre e të menduarit ndryshon shumë nga mënyra jonë e të menduarit.

Për të rinjtë e sotëm, përdorimi i internetit dhe rrjeteve sociale si burim i përditshëm informacioni është i vetëkuptueshëm. Për ta përdorur internetin në mënyrë sa më efikase nevojiten sidoqoftë disa aftësi dhe mekanizma reflektues për t'i përdorur burimet e mediave (online) në mënyrë kritike, dhe këto kompetenca përfshihen kryesisht te edukimi mbi median dhe informacionin (EMI). Studiuesit mendojnë se ekzistojnë lidhje të ngushta midis aftësive individuale të leximit të përmbajtjeve mediatike dhe aftësisë për t'u përfshirë në proceset e demokracisë si një qytetar aktiv dhe i informuar. Duke pasur parasysh ndryshimet në peizazhin e mediave digjitale që kanë bërë të mundur përhapjen në masë të lajmeve të rreme, disa ndryshime në konceptin tonë të EMI-t janë mëse të nevojshme: Tani kërkohet më shumë aftësi dhe kujdes në mënyrën e të lexuarit kritik të përmbajtjeve në internet. (Godole.J:2020)

Në politikat e shkollimit kjo do të ishte themelore për t'u dhënë mundësi të rinjve të ndjehen më të sigurt përballë burimeve të larmishme të lajmeve online, të mësojnë perspektiva të reja dhe t'i përdorin këto aftësi në shkollë, ose në bisedat me moshatarët e tyre, me mësuesit dhe familjen. Përfshirja e praktikave kritike të EMI-t gjatë leximit të teksteve do t'i lejonte nxënësit të sfidojnë materialin që lexojnë, mbështetur në aftësitë e tyre ekzistuese të të kuptuarit. Roli i EMI-t në mënyrë kritike duhet të shihet si një qasje gjithë-shkollore, ndërkurrikulare që inkurajon nxënësit të sfidojnë atë që lexojnë duke bërë pyetje kritike ose duke paraqitur këndvështrime të ndryshme. Në një kontekst më afër ekspozimit ndaj mediave sociale, EMI nënkupton të pajisurit e brezit të ri me mjetet dhe teknikat e duhura për të dalluar të vërtetën kundrejt retorikës manipulative, si dhe me njohuri për t'i ndihmuar ata të gjykojnë mbi bazë të informacionit dhe normave etike.

Sipas statistikave, mbi një triliard URL janë regjistruar deri më sot vetëm në indeksin e Google; video të ndryshme shihen në YouTube nga qindra-mijëra dhe miliona njerëz; në çdo 24 orë postohen në Internet mesatarisht 900 mijë blogje; mbi 100 milionë njerëz komunikojnë në Facebook çdo ditë, në 35 gjuhë të ndryshme, duke i kushtuar komunikimit përmes tij mbi 2.6 miliardë minuta në ditë. Në Shtetet e Bashkuara, 96 për qind e fëmijëve dhe e të rinjve në moshat 9-17 vjeç janë bërë pjesë e kulturës Ëeb 2.0 të rrjeteve sociale, duke përdorur blogun, Facebook-un, Tëitter-in, hartat GPS, ose lojra interaktive. Shkurt, bota e sotme dhe jetët tona janë digjitalizuar në një mënyrë të tillë që s'ka kthim prapa. (Tarifa.F 2017)

Teknologjitë e reja të informimit dhe të komunikimit i rivalizojnë dhe i sfidojnë gjithnjë e më shumë sistemin e arsimit të lartë dhe metodat e vjetëruara të mësimdhënies në shkolla dhe në universitete, madje edhe e kërcënojnë status quo-në e këtyre të fundit. Në kohën tonë, metodat e mësimdhënies për adoleshentët dhe të rinjtë nevojiten të transformohen duke marrë parasysh pikërisht mundësitë e të mësuarit informal që tashmë ekzistojnë thuajse për këdo.

Universitetet mund të jenë konservuesit dhe proklamuesit e ideve të mëdha, përfshirë edhe të vërtetat morale. Mbi të gjitha, ata kanë mundësinë që s'e ka asnjë institucion tjetër për t'i mësuar dhe orientuar studentët në kampuset e tyre.

Universitetet tona "prodhojnë" sot jo vetëm dije dhe njerëz të arsimuar, por edhe ata që nesër do të "prodhojnë" më shumë dije dhe të tjerë njerëz të arsimuar. Prandaj, thelbi i reformës së arsimit të lartë dhe sekreti i suksesit të saj qëndron jo vetëm në mënyrën sesi prodhohen dija dhe njerëzit e arsimuar por, sidomos, në mënyrën sesi "prodhohen" prodhuesit e dijes dhe të njerëzve të arsimuar, pra profesorati shqiptar (Tarifa 2013: 34). Këtu duhet

venë në dukje se rekrutimi dhe përgatitja e pedagogëve të rinj, pothuajse në të gjitha universitetet tona, ashtu si edhe arsimimi në nivel doktoral i tyre, kanë mbetur, përgjithësisht, njëlloj siç kanë qenë dekada më parë. Shumë herë, atyre u kërkohet të kryejnë detyra për të cilat ata nuk kanë marrë asnjë lloj trajnimi: t'i lidhin njohuritë që ata u transmetojnë studentëve me çështje që këta të fundit i ndeshin, ose do t'i ndeshin në botën reale, jashtë universitetit; të jenë ndërdisiplinorë etj. Nëse duam që mësuesit dhe pedagogët të kryejnë misionin e tyre në këtë epokë të re të informacionit dhe të dijes, kërkohet që ata vetë të shkollohen dhe të përgatiten ndryshe, sidomos të njohin mirë teknologjitë digjitale të informimit dhe të komunikimit, pa të cilat do ta kenë gjithnjë e më të vështirë, - dhe shumë shpejt të pamundur, - të ndërveprojnë me nxënësit dhe studentët e tyre. Të lindur në një botë digjitale, këta të fundit, siç shkruan Marc Prensky (2001), mund të konsiderohen "Digital natives", në dallim nga brezi i prindërve të tyre, të cilët janë "të ardhur", jo të lindur, në këtë botë digjitale dhe prandaj mund të quhen "Digital immigrants".

SFIDAT ME TË CILAT PËRBALLET STUDENTI NË EPOKËN DIGJITALE

Sfida më e madhe për arsimin e lartë (jo vetëm në Shqipëri, por kudo në botë), është fakti që brezi i sotëm i studentëve është shumë i ndryshëm nga brezat e mëparshëm. Studentët e sotëm nuk janë më ata për të cilët është dizenjuar dhe ndërtuar sistemi ynë i arsimit të lartë disa dekada më parë. Marc Prensky, ne nje artikull titulluar "Digital Natives, Digital Immigrants", ve ne dukjse se: Studentët e sotëm janë jo vetëm numerikisht më të shumtë sesa në të kaluarën, dhe ata nuk kanë ndryshuar vetëm zhargonin, mënyrën e veshjes apo stilin e flokëve, siç ka ndodhur edhe me brezat e mëparshëm. Ajo që ka ndodhur, në fakt, është një diskontinuitet i madh... një ndryshim kaq radikal, saqë tashmë kthimi prapa është bërë absolutisht i pamundur (Prensky 2001: 1).

Zhvillimi kaq i shpejtë i teknologjisë së informacionit dhe të komunikimit dhe fakti që studenti me të cilin komunikohet çdo ditë në auditor nuk është më studenti tradicional, por një "netizen", një krijesë njerëzore e kësaj epoke digjitale, nuk do të thotë se universitetet e kanë humbur rolin dhe rëndësinë e tyre në arsimimin dhe edukimin e brezit të ri. Në fund të fundit, nuk duhet harruar se, në pjesën më të madhe të tyre, vetë teknologjitë digjitale janë zbuluar në universite. Përveç sfidave që ato paraqesin dhe konkurencës që i bëjnë sistemit të arsimit të lartë, këto teknologji, nga njëra anë, përmbajnë "potencialin që universitetet të bëhen më të pëlqyeshme, më të dobishme për studentët dhe për shoqërinë, si edhe më të lira" dhe, nga ana tjetër, ato i zgjerojnë së tepërmi mundësitë e vetë universiteteve.

Përsa i përket metodologjisë, pedagogët e sotëm duhet të mësohen të komunikojnë me studentët në gjuhën e këtyre të fundit, pa hequr dorë nga ajo çfarë është e rëndësishme dhe nga përpjekja për t'u mësuar atyre sesi t'i zhvillojnë aftësitë që kanë. Përsa i përket përmbajtjes, ajo ka të bëjë, nga njëra anë, me ato njohuri bazë që u nevojiten studentëve të sotëm për të arsyetuar logjikisht dhe në mënyrë kritike në disiplinat bazë, ose në atë çfarë mund ta quajmë kurrikulum tradicional, i cili synon t'i njohë ata me trashëgiminë teorike në shkencat formuese dhe në fushën e tyre të studimit dhe, nga ana tjetër, me përmbajtjen e dijes së të ardhmes, e cila, në një masë të madhe, do të jetë digjitale dhe teknologjike.

Bota karakterizohet nga ndryshime të shumta dhe të shpejta, një pjesë e të cilave ka ardhur dhe nga zhvillimi i shpejtë i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit. Arsimi duhet t'u përshtatet ndryshimeve të vazhdueshme të teknologjisë, dhe t'i përdorë ato gjerësisht në procesin mësimor. Këtyre ndryshimeve arsimi duhet t'u përgjigjet, me ritme të shpejta, me zhvillime të brendshme sasiore e cilësore për të transmetuar njohuri e aftësi sistematike, koherente e të qëndrueshme te nxënësit, duke i reflektuar më pas këto në shoqëri për krijimin e një të ardhmeje më pozitive për të gjithë . 1 Në epokën e zhvillimit të teknologjisë së informimit dhe komunikimit, përdorimi i kësaj teknologjie gjatë procesit mësimor është bërë një domosdoshmëri për mësuesit. Ky zhvillim lidhet drejtpërsëdrejti me përditësimin e njohurive dhe të aftësive të reja në fushën e edukimit nga mësuesi. Teknologjia ka fuqinë dhe potencialin për të transformuar mjedisin profesional të mësimdhënies. Ajo ndikon mësimdhënien e suksesshme dhe u krijon mundësi mësuesve për të mësuar dhe bashkëpunuar me njëri-tjetrin, nëpërmjet shkëmbimit të ideve e përvojave dhe zgjidhjes së problemeve të përbashkëta pedagogjike.

Para shekullit të njëzetë, tre mjetet kryesore të mësimit ishin mësuesi, teksti dhe tabela e zezë. Librat, letrat, lapsat ishin mjetet themelore për të hyrë në komunikimin dhe shkëmbimin e informacionit. Shekulli i njëzetë, solli mbizoterimin e teknologjisë në arsim. Shumë individë do të argumentojnë se kjo është ende e vërtetë sot, por nuk mund të mohohet ndikimi në rritje i teknologjisë në arsim. Roli i mësuesit si burimi kryesor i informimit në klasë ka ndryshuar në të mësuarit organizativ, i cili çon nxënësit apo studentët për të kërkuar informacion të pavarur.Një tipar dallues i arsimit në të gjitha nivelet në vitet e fundit është përfshirja e teknologjisë në procesin e të mësuarit. përdorimi i teknologjive të reja përbën një nga ndryshimet më dramatike në arsim. Kombinimi i kompjuterave dhe i përparësive të tjera teknologjike, si: videove me karakter didaktik, hipertekste e programeve të tjera përbën një aspekt reformues në fushën e arsimit. (Ejupi 2021)

Teknologjitë digjitale dhe digjitalizimi tashmë kanë ndryshuar një pjesë

të konsiderueshme të mënyrës sonë të jetesës dhe punës dhe kërkohet përvetësimi në vazhdimësi i njohurive dhe aftësive të reja, rikualifikimi dhe përmirësimi i vetes. Kjo është arsyeja se pse koncepti evropian i "mësimit gjatë gjithë jetës" po bëhet gjithnjë e më i rëndësishëm.

Në shekullin e njëzetë kishte një bum në arsim, shumë njerëz donin të studionin. Sot del domosdoshmëri mësimi gjatë gjithë jetës. Dhe tashmë nuk ka rëndësi vetëm ajo që mësohet në shkollë, por edhe mënyra se si shfrytëzohen këto dije. Në të ardhmen, ata që do të mbeten prapa do të jenë ata që nuk mund të përshtaten me mjedisin digjital.

Vështrimet mbi ndikimin e faktorëve psikologjikë, socialë, kulturorë dhe mjedisorë mbi mënyrën se si mësojmë po dalin nga "shkenca e re e të mësuarit". Kjo qasje për të kuptuar arsimin argumenton se në botën tonë komplekse dhe me zhvillim të shpejtë sot, modelet akademike të bazuara në kërkime ndërdisiplinore janë të nevojshme për të krijuar ambiente efektive të mësimdhënies dhe të të nxënit. Për të qenë të sigurt, mësimi në internet ka vendin e tij, veçanërisht për studentët të cilët nuk mund të ndjekin ndryshe kolegjin, dhe duke marrë parasysh rreziqet shëndetësore këtë vit, është mënyra se si ne duhet të mësojmë derisa të ketë ose një kurë ose një vaksinë për COVID-19. Por të mësuarit në internet nuk është e ardhmja. Asnjëherë nuk ka qenë. Kurrë nuk do të jetë. Shumica e ekspertëve pohojnë se ndërveprimi i drejtpërdrejtë instruktor nxënës mbetet thelbësor në procesin e të mësuarit. Në të vërtetë, të mësuarit e drejtuar nga vetvetja nuk mund të zëvendësojë shkollat, megjithatë tiparet specifike të një klase tradi cionale të dhënë në internet do ta pasuronin shumë procesin e të mësuarit.

Dallimi i parë thelbësor është në menaxhimin e klasës. Në një klasë fizike, mësuesi është i lirë të lëvizë nxënësit përreth, duke i grupuar ata në mënyra të ndryshme dhe duke e vendosur klasën në një mënyrë që do t'i bëjë aktivitetet të zhvillohen normalisht. Shumica e orëve në inter net përdorin softuer konferencash i cili mund të bëjë të mundur grupet e ndërprerjes dhe rregullimet e ndryshme të nxënësve në klasë. Sidoqoftë, në realitet, mënyra më efektive për të kryer mësime në internet është shpesh që mësuesi ose prezantuesi të menaxhojë grupin në tërësi. Për shkak të kësaj, klasat në internet funksionojnë më mirë kur mbahen për një numër më të vogël njerëzish. Për kurset që nuk kanë ndërveprim me mësuesit, siç janë MOOC (Kurse Masive të Hapura Online), madhësia e klasës është praktikisht e paku fizuar (Frezzo,2020).

Jo të gjithë mësimet në internet janë njësoj. E rëndësishme të theksohet se bota e të mësu arit në internet është e gjerë - po aq e gjerë sa ajo e arsimit në klasë. Si e tillë, oferta e çdo 19 institucioni në internet është e ndryshme. Kur miratoni këtë qasje të re, do të dëshironi të siguroni që kurset tuaja të dallohen

nga mijëra të tjera në treg. Mundësia për tu lidhur me studentë të tjerë është gjithashtu e rëndësishme. Kjo vlen për shkollat në internet, si dhe kompanitë me faqe të shumta ku "studentët" nga e njëjta klasë mund të përhapen dhe të paaftë të përzihen personalisht. Të mësuarit në internet përfshin një farë izolimi, por nuk ka mungesë të platformave që do të lejojnë studentët tuaj të ndërveprojnë, gjë që është e shkëlqyeshme për grupet e studimit, projektet e grupeve dhe rrjetet, ndër të tjera. E qartë, të mësuarit në internet është drejtimi ku drejtohet arsimi - si në mjediset akademike ashtu edhe në botën e biznesit. Në vitet e fundit, studentë, punonjës dhe arsimtarë të panumërt janë bërë të vetëdijshëm për përfitimet e tij të shumta. (Kilens,2020).

Një tipar thelbësor i AI-së së fortë është aftësia për të mësuar në mënyrë të pavarur, e cila është e njohur për ne sot kryesisht në kontekstin e të mësuarit makinerik. Të mësuarit makinerik kërkon jo vetëm një sasi të mjaftueshme të dhënash dhe problemesh për t'u zgjidhur, por gjithashtu - dhe më e rëndësishmja - algoritme të specializuara që mund të njohin modelet përkatëse brenda të dhënave. Këto algoritme duhet të jenë dinamikë dhe të aftë për të mësuar - me fjalë të tjera, ata duhet të jenë në gjendje të përshtaten vazhdimisht me ndryshimin e kushteve. Përveç kësaj, AI duhet të ketë aftësinë për të aplikuar algorit met e sakta për problemin e dhënë. Këto, në një kuptim, janë pikërisht gjërat që truri i 21 njeriut mëson gjatë gjithë jetës sonë. Për ne, duhen 18 vjet për të arritur një nivel të pranueshëm të pjekurisë, të paktën siç përcaktohet me ligj. Vetëm duke bërë përdorimin e duhur të algoritmeve vetë-optimizues të aftë për të mësuar dhe bashkëvepruar, kompjuterët mund të bëjnë parashikime ose vendime pa u programuar në mënyrë të qartë për ta bërë këtë.

AI kërkon jo vetëm algoritme të fuqishëm, por edhe njohuri dhe përvojë - të grum bulluara si të dhëna - për të përcaktuar se cili është optimal për zgjidhjen e problemit të dhënë. Deri më tani, megjithatë, studiuesit nuk kanë arritur të zhvillojnë UA të fortë me aftësi të tilla vetë-optimizuese. Përparimet në fushën e të mësuarit makineror janë thel bësore për të bërë kalimin nga UA të dobët në të fortë. Shumica e shkencëtarëve pajtohen se kjo është e mundur; për mua personalisht, pyetja e vetme është se kur (Beckmann,2020).

Kurrikulat për studime të përparuara duhet të theksojnë thellësinë e të kuptuarit mbi mbulimin shterues të përmbajtjes. Ata duhet të përqendrohen në konceptet dhe parimet qendrore të organizimit dhe informacionin empirik. Shkollat që ofrojnë studime të përparuara duhet të ofrojnë mundësi të shpeshta për zhvillimin e vazhdueshëm profesional në mënyrë që mësuesit të përmirësojnë njohuritë e tyre si për përmbajtjen ashtu edhe për pedagogjinë. Programet kombëtare për studime të përparuara duhet të specifikojnë dhe monitorojnë qartë kualifikimet që priten nga mësuesit.

Në kuadër të sfidave dhe përshtatjes me epokën digjitale, del e nevojshme aftësimi i të rinjve me disa shkathtësi. Për të qenë të sukseshëm në studime dhe në një profesion të caktuar, duhen zhvilluar shkathtësi specifike që mundësojnë kryerjen e detyrve të caktuara. Megjithatë për të qenë vërtetë të sukseshëm në epokën digjitale, duhet të zhvillohen edhe shkathtësitë personale. Përmes shkathtësive si: imagjinata, mendimi kritik dhe kurioziteti, ne e ndryshojmë botën, dhe përshtatemi më lehtë me ndryshimet e shpejta në epokën digjitale.

Imagjinata është shkathtësia kryesore për epokën digjitale. Ajo është vlera jonë më e madhe, sepse është burim i kapacitetit që kemi për të qenë kurreshtarë e kreativë. Imagjinata na ndihmon për të qenë në hap me volumin dhe shpejtësinë e ndryshimeve teknologjike, përmes zhvillimit të fleksibilitetit dhe kreativitetit.

Mendimi kritik. Duke pasur parasysh sasinë e madhe të informacioneve që secili prej nesh e marrim çdo ditë, mendimi kritik është i domosdoshëm për të na ndihmuar që t'i filtrojmë këto të dhëna në mënyrë efektive. Mendimi kritik na ndihmon ta gjykojmë se cilat nga ato informata janë të dobishme, e cilat të panevojshme.

Kurioziteti. Është shumë e rëndësishme të mbesim kurioz ndaj mundësive të reja, edhe nëse më herët jemi përballur me rreziqe në karrierë dhe madje edhe me dështime. Nganjëherë dështimet na shtyejnë të mos provojmë gjëra të reja. Për këtë duhet të mbesim kuriozë ndaj gjërave e ideve të reja. Sepse, sa më shumë ide që t'i provojmë, aq më të mëdha janë gjasat që do të kemi sukses në realizimin e tyre.

Në një kohë kur rreth 3 miliardë njerëz në glob kanë akses në internet, pavarësisht se ka rajone të tilla ku ka probleme me furnizimin me energji elektrike apo nevoja të tjera bazike për jetën, bota reale dhe ajo virtuale janë më të ndërvarura se kurrë nga njera-tjetra. Një proces që jep efekte te secili nga ne duke ngritur çështje, përgjigjet për të cilat janë ende të mjegullta: çfarë ndodh me njerëzit në kushtet e ofertës maramendëse të teknologjisë së re, si ndryshon sjellja e tyre, sa ata arrijnë të përvertësojnë manualet e përdorimit, avantazhet dhe disavantazhet e infrastrukturës digjitale, raportet e individit me shoqërinë etj.

Një nga pasojat e transformimit digjital është cënimi i prirjes njerëzore për t'u fokusuar në një gjë. Në fluksin e madh të mesazheve në botën virtuale përqendrimi "thërmohet" në shumë ide që vijnë nga të gjitha anët. Një nga sfidat e mëdha mbetet nevoja që të filtrohet sa më shumë informacioni i ofruar.

Aktualisht në Shqipëri aksesi në internet ka arritur në rreth 65 % të popullsisë, një shifër kjo e përafërt me shumë vende të Europës Perëndimore.

Por krahas rritjes së shpejtë të aksesit, është shënuar edhe një rritje e problemeve që e shoqërojnë këtë proces.

Ndër problemet kryesore mund të veçojmë info-obezitetin dhe rrezikun e 'mbytjes' së audiencës në morinë e pafund të informacionit, mungesën e besueshmërisë dhe të vërtetësisë së informacioneve që qarkullojnë në internet, prirjen drejt lajmeve rozë dhe soft-porn, si dhe një numër në rritje të problemeve etike, siç janë: gjuha e urrejtjes, sulmet personale, cënimi i privatësisë, abuzimi me të dhënat personale, mosrespektimi i së drejtës së autorit. (Zguri 2016)

Teknologjia është bërë pjesë e pandashme e jetës njerëzore dhe ka depërtuar në sferën e arsimit. Teknologjia digjitale po riformëson kryesisht natyrën e të mësuarit në klasë. Mësimi digjital është një manifestim i qartë i kësaj tendence në zhvillim. Ka një kulturë akademike në rritje të mësimit digjital në ditët e sotme. Është gjithnjë e më e pakuptueshme që komuniteti më i madh akademik të shuajë etjen e tyre për njohuri pa teknologji kompjuterike. Përzierja e klasës tradicionale dhe klasës digjitale bëhet pothuajse e afërt. Por është gjithashtu po aq e rëndësishme për të kuptuar meritat dhe të metat e natyrshme të klasës digjitale. Përdorimi i teknologjisë kompjuterike mund të rrisë cilësinë e arsimit, por vetëm teknologjia nuk mund të jetë e mjaftueshme. Sfidat themelore qëndrojnë në rrënjosjen e përdorimit të duhur të përfitimeve të ofruara nga teknologjia digjitale.

Teknologjia është krijuar për të ofruar shërbim më të mirë për njerëzit. Teknologjia është produkt i përpjekjeve njerëzore dhe formon perceptimin njerëzor në shumë mënyra. Ndërsa njerëzit kërkojnë përparim të vazhdueshëm në fusha të ndryshme, ka përparim në inovacione dhe teknologji të reja. Teknologjitë e fundit janë integruar në jetën e njeriut. Pra, është pothuajse e pamundur të lihet shkollë dhe mësimi të paprekura nga teknologjia. Teknologjia tashmë ka bërë hyrje të madhe në sektorin e arsimit. Është arsyeja pse vala e teknologjisë digjitale po kapet me shpejtësi sot. Është një fakt i qartë se teknologjia kompjuterike po përmirëson mënyra të reja të të mësuarit dhe mësimdhënies.

Qëllimi i integrimit të teknologjisë digjitale në klasë është të zbusë cilësinë e arsimit. Fillimi i teknologjisë digjitale në klasë është për të rritur efikasitetin dhe rezultatin optimal. Teknologjia digjitale në klasë nuk ka të bëjë me zëvendësimin e rolit të mësuesve, por ka të bëjë me mbështetjen e rolit të mësuesit. Teknologjia digjitale në klasë nuk synon të pengojë procesin e të mësuarit të nxënësve, por të zgjerojë aktivitetet e tyre mësimore. Ajo që kërkohet është përdorimi i teknologjisë digjitale në klasë në mënyrat më produktive.

Teknologjia e re kërkon zotërimin e njohurive të mjaftueshme nga ana e

mësuesve dhe studentëve. Përdorimi joefikas i teknologjisë kompjuterike mund të rezultojë padyshim në një mjedis akademik të padëshiruar në një klasë digjitale. Objektet e papërshtatshme për klasën digjitale mund të pengojnë aktivitetet mësimore të mësuesve. Në të njëjtën kohë, përdorimi joefektiv i teknologjisë kompjuterike në mësimdhënie mund të prodhojë klasë joefektive. Thuhet se mangësitë e teknologjisë dhe pamundësia për të përdorur teknologjinë në klasë mund të shkaktojnë zhgënjim te mësuesit). Kjo mund të ulë performancën dhe vetëvlerësimin e mësuesve. Përveç kësaj, mësuesit e pakualifikuar mund të mbështeten shumë në mjetet digjitale në klasë. Ata mund të dështojnë të shpërndajnë njohuritë tek studentët siç duhet. Mësuesit e paaftë mund të jenë tepër të varur nga pajisjet digjitale vetëm për të menaxhuar klasën. Një praktikë e tillë mund të degradojë qëllimin e përdorimit të pajisjeve digjitale, që është përmirësimi i mësimdhënies në klasë.

Mjetet digjitale mund të jenë një bekim në maskim për mësuesit joefikas për të kamufluar pengesat e tyre. Ata që kanë më pak pasion për profesionin e mësuesit mund të keqpërdorin teknologjinë digjitale për të kaluar kohën e tyre në klasë. Me ardhjen e teknologjive më të fundit më të fundit, niveli i sofistikimit do të përshpejtohet gjithashtu. Si nxënësve ashtu edhe mësuesve do t'u kërkohet të investojnë kohë dhe energji të vlefshme për të zotëruar ato teknologjitë më të reja. Ndërprerjet e mundshme të shkaktuara nga defektet teknologjike në klasë mund të jenë shumë të gjera. Në rastet kur ndodhin defekte të shpeshta teknologjike, përvojat e përgjithshme do të ishin kaq dëshpëruese. Pjesa më e madhe e kohës së çmuar do të harxhohej në përpjekjen për të rregulluar problemet. Në këtë proces, mbajtja e një klase të shëndoshë do të bëhet kaq e vështirë. Për më tepër, mbështetja e plotë në teknologjinë në klasë mund të shkatërrojë marrëdhënien e shenjtë mes mësuesit dhe nxënësit. Varësia e tepërt nga teknologjia në klasë mund të kompromet ojë vlerën e etikës dhe etikës së mësimdhënies për studentët (Schreiber, 2014).

Por përdorimi i teknologjisë digjitale në klasë ka kufijtë e vet. Procesi i mësimdhënies dhe të nxënit përfshin prekjen njerëzore. Pavarësisht se sa e avancuar dhe e sofistikuar mund të bëhet një teknologji, ajo kurrë nuk mund të zëvendësojë prekjen njerëzore. Teknologjia digjitale nuk mund të zëvendësojë tërësisht pedagogjinë njerëzore në klasë. Teknologjia digjitale në vetvete nuk mund të sjellë ndikime të fuqishme në klasë. Ka disa fusha në të cilat metodat tradicionale të klasës janë më të përshtatshme dhe më produktive. Megjithatë, nuk duhet mohuar rëndësia e teknologjisë digjitale në klasë. Është po aq e rëndësishme të theksohet se klasa digjitale mund të prodhojë efekte të shumta negative.

Përpjekjet duhet të bëhen për të larguar me maturi efektet e këqija të klasës digjitale. Megjithatë, nëse depërtimi i teknologjisë digjitale në klasa do të jetë i frytshëm apo jo në planin afatgjatë, do të varet kryesisht nga sa me maturi është bërë teknologjia për të shërbyer në avancimin e horizonteve arsimore.

PËRFUNDIME

Përballimi i sfidës për harmonizimin e metodave tradicionale të të mësuarit me shfrytëzimin e burimeve alternative kërkon dy elementë:

Së pari, konsolidimi i njohurive të qëndrueshme të cilat fitohen jo thjesht përmes memorizimit të informacionit, por përmes angazhimit aktiv me informacion të ri, përmes arsyetimit analitik dhe kritik dhe përmes eksperimentimit.

Së dyti, përdorimi i avantazheve që ofrojnë teknologjitë e reja të informimit dhe të komunikimit. Teknologjitë e reja të informimit, të cilat janë të aksesueshme për cilindo dhe që dyfishohen thuajse në çdo dy vjet, kërkojnë kujdes në orientimin e saktë.

Të dy këta elementë bëjnë të domosdoshëm bashkëpunimin e ngushtë dhe komunikimin e afërt me pedagogun, në mënyrë që zhvillimi i shpejtë i teknologjisë së informacionit dhe të komunikimit të bëjë të mundur që universiteti të jetë më i pëlqyeshëm dhe më i dobishëm për studentin.

Teknologjia në arsim është të përmirësojë cilësinë e arsimit në aspektin e efikasitetit dhe rezultatit optimal. Në këtë kuptim, klasa digjitale është një rrugë për të përmirësuar klasën për të qenë më produktive dhe konstruktive. Më e rëndësishmja, studentët në shekullin e njëzet e një duhet të mësohen me aftësi të ndryshme teknike. Argumentohet se aftësia digjitale formon një kusht themelor për të përparuar në jetë.

Teknologjitë digjitale janë zbuluar në universite. Përveç sfidave që ato paraqesin dhe konkurencës që i bëjnë sistemit të arsimit të lartë, këto teknologji, nga njëra anë, përmbajnë "potencialin që universitetet të bëhen më të pëlqyeshme, më të dobishme për studentët dhe për shoqërinë, si edhe më të lira" dhe, nga ana tjetër, ato i zgjerojnë së tepërmi mundësitë e vetë universiteteve.

Sot del domosdoshmëri mësimi gjatë gjithë jetës. Dhe tashmë nuk ka rëndësi vetëm ajo që mësohet në shkollë, por edhe mënyra se si shfrytëzohen këto dije. Në të ardhmen, ata që do të mbeten prapa do të jenë ata që nuk mund të përshtaten me mjedisin digjital.

E rëndësishme është që studenti i cili përgatitet për t'u diplomuar duhet të jetë i qartë çfarë duhet të arrijë dhe për cilin treg pune duhet të përgatitet.

BIBLIOGRAFIA

Lemke, Cheryl. 2010. "Innovation through Technology", në James Bellanca& Ron Brandt (eds.), 21st Century Skills: Rethinking How Students Learn. Bloomington, IN: Solution Tree Press.

Prensky, Marc. 2001. "Digital Natives, Digital Immigrants Part 1", On the Horizon, Vol. 9, No. 5

Tarifa, Fatos. 2013. Arsim i lartë për një shoqëri të hapur. Tiranë: UET Press.

Frezzo, D. (2020). [Online] https://www.weforum.org/agenda/2017/05/science-of-learning/

Muka, A. (2016)

Kilens, M. (2020). digital marketing institute. [Online]https://digitalmarketinginstitute.com/blog/will-online-learning-replace-the classroom

Beckmann, K. (2020). [Online]https://www.merckgroup.com/en/the-future transformation/future-artificial-intelligence.html

Ejupi,B (2021) viewcontent.cgi (ubt-uni.net) Transformimi digjital dhe sfidat e së ardhmes – DW – 10/10/2016

Tarifa,F (2017). Sfidat e universitetit ne epokën digjitale %20(2).pdf

Godole,J (2020). Policy-paper-on-role-of-universities-in-MIL.pdf (institutemedia.org)

REALITETI I SHTUAR I NDËRTHURUR ME TURIZMIN KULTUROR

Mariela Meço
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
mariela.meco@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Realiteti i shtuar po bëhet një mjet inovativ dhe transformues në sektorin e turizmit kulturor, duke ofruar përvoja të pasuruara dhe imersive për vizitorët. Përdorimi i kësaj teknologjie mundëson përjetimin e aspekteve të ndryshme të trashëgimisë kulturore në mënyrë interaktive, duke lejuar turistët të zhyten në histori dhe kulturë pa ndërhyrje fizike në vendet e tyre autentike.

Kjo jo vetëm që rrit angazhimin dhe kënaqësinë e vizitorëve, por gjithashtu ofron mënyra të reja për të interpretuar dhe vlerësuar kulturën dhe historinë. Në një kontekst ku turizmi kulturor kërkon vazhdimisht inovacion për të tërhequr dhe edukuar vizitorët, realiteti i shtuar ofron një platformë të fuqishme për të rrëfyer histori, shfaqur artefakte dhe krijuar lidhje emocionale me vendet e trashëgimisë. Për më tepër, kjo teknologji ndihmon në ruajtjen e vendndodhjeve të ndjeshme kulturore dhe historike, duke reduktuar ndikimin e turizmit masiv, si dhe mundëson aksesin në eksperienca kulturore për ato grupe që mund të mos kenë mundësi të udhëtojnë fizikisht.

Përfundimisht, realiteti i shtuar në turizmin kulturor jo vetëm që pasuron përvojën e vizitorëve, por gjithashtu kontribuon në mbrojtjen dhe promovimin e diversitetit kulturor në një epokë digjitale.

FJALËT KYÇE: Realiteti i shtuar, turizmi kulturor, histori, trashëgimi kulturore

ABSTRACT

Augmented reality is becoming an innovative and transformative tool in the cultural tourism sector, offering enriched and immersive experiences for visitors. The use of this technology enables the experience of different aspects of cultural heritage in an interactive way, allowing tourists to immerse themselves in history and culture without physically interfering with their authentic places.

This not only increases visitor engagement and satisfaction, but also offers new ways to interpret and appreciate culture and history. In a context where

cultural tourism constantly requires innovation to attract and educate visitors, augmented reality offers a powerful platform to tell stories, display artifacts and create emotional connections with heritage sites. Furthermore, this technology helps to preserve sensitive cultural and historical sites, reducing the impact of mass tourism, and enables access to cultural experiences for those groups who may not be able to travel physically.

Ultimately, augmented reality in cultural tourism not only enriches the visitor experience, but also contributes to the protection and promotion of cultural diversity in a digital age.

KEYWORDS: Augmented reality, cultural tourism, history, cultural heritage

HYRJE

Në kohët e fundit, teknologjia e realitetit të shtuar (AR) ka hyrë me hapa të sigurtë në fushën e turizmit, duke ofruar një mjet revolucionar për zhvillimin dhe përmirësimin e turizmit kulturor. Ndërkohë që bota po ndryshon me ritme të shpejta, dhe udhëtarët kërkojnë përvoja më të thella dhe të personalizuara, AR po shndërrohet në një ndërmjetës kyç për të çuar përvojën e vizitorëve në një nivel tjetër, duke i lejuar ata të eksplorojnë dhe përjetojnë kulturën dhe historinë në mënyra të reja dhe emocionuese.

Përmes AR, vizitorët e muzeve, sitet historike dhe qytetet me pasuri kulturore mund të shohin rekonstruksione të historisë dhe kulturës së një vendi të caktuar, duke ofruar një dritare të re dhe të pasur në të kaluarën. Kjo teknologji lejon për një interaktivitet të thellë, ku artefaktet dhe monumentet historike mund të shihen në gjendjen e tyre origjinale, të paprekur nga koha. Në vend që të shohin vetëm mbetjet e asaj që dikur ishte, vizitorët marrin një përvojë edukative përmes një platforme që shfaq informacion të pasur dhe të detajuar, duke i bërë ata pjesëmarrës aktivë në një mënyrë më të thellë dhe të përfshirë në kulturën që po eksplorojnë.

AR ofron mundësi të pashembullta për të ripërkufizuar mënyrën se si ne ndërveprojmë me trashëgiminë kulturore. Duke shtuar shtresa dixhitale mbi botën reale, vizitorët mund të shohin dhe dëgjojnë histori të harruara, të cilat dalin në dritë përmes animacioneve, përshkrimeve audio dhe elementeve interaktive që transformojnë përvojën statike të muzeve dhe siteve arkeologjike në një udhëtim dinamik dhe të gjallë. Kjo teknologji jo vetëm që ndihmon në rritjen e angazhimit dhe interesit të publikut, por gjithashtu e bën të mundur që edukimi të bëhet një proces më i këndshëm dhe tërheqës.

Realiteti i shtuar ofron një mundësi të jashtëzakonshme për të tërhequr vizitorë të rinj, veçanërisht brezat më të rinj që janë më të prirur ndaj

teknologjive të reja. AR rrit angazhimin duke shtuar një element argëtues dhe interaktiv në vizitat kulturore, që ndihmon në rritjen e kërkesës dhe në tërheqjen e një audience më të gjerë. Ky angazhim i shtuar gjithashtu ndikon pozitivisht në ekonominë lokale, duke rritur shpenzimet e turistëve dhe duke stimuluar rritjen e bizneseve përreth zonave të vizituara.

Një nga përfitimet më të mëdha të përdorimit të AR në turizmin kulturor është aftësia e saj për të mbrojtur dhe ruajtur vendndodhjet historike. Duke ofruar vizita virtuale ose të pasuruara me AR, presioni fizik mbi sitet e ndjeshme kulturore mund të zvogëlohet. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për vendet që janë në rrezik nga erozioni ose dëmtimi nga fluksi i lartë i vizitorëve. Vizitorët mund të eksplorojnë thellësitë e një siti arkeologjik pa prekur asgjë, duke minimizuar kështu dëmet e mundshme dhe duke ruajtur trashëgiminë për gjeneratat e ardhshme.

Megjithatë, sfidat qëndrojnë si në zhvillimin teknologjik ashtu edhe në aplikimin praktik të AR. Për të maksimizuar potencialin, është esenciale integrimi i AR me teknologji të tjera si inteligjenca artificiale (IA) dhe të dhënat e mëdha. Kombinimi i këtyre teknologjive mund të personalizojë përvojën për çdo vizitor, duke ofruar rekomandime dhe përmbajtje të personalizuara që janë të lidhura me interesat dhe preferencat individuale. Kjo përzierje e teknologjive krijon mundësi të reja për të zhvilluar përvoja edhe më të avancuara dhe të përshtatura për çdo individ, duke ngritur standardet e turizmit kulturor në nivele të reja dhe të paimagjinueshme më parë.

INOVACIONI NË PËRVOJËN KULTURORE: ROLI I REALITETIT TË SHTUAR

Inovacioni në përvojën kulturore përmes realitetit të shtuar (AR) po ndryshon radikalisht mënyrën se si njerëzit përjetojnë artin, historinë dhe trashëgiminë kulturore. Me përdorimin e AR, institucionet kulturore dhe turistike janë në gjendje të ofrojnë përvoja më të thella dhe më angazhuese për vizitorët, duke i bërë ata pjesëmarrës aktivë në zbulimin dhe mësimin e kulturës.

AR e bën mësimin interaktiv, duke i lejuar vizitorët jo vetëm të shikojnë por edhe të ndërveprojnë me përmbajtje që përndryshe do të ishin statike ose të pakapshme. Në muzeume, për shembull, vizitorët mund të përdorin pajisje të AR për të shikuar rekonstruksione të skenave historike, të ndërveprojnë me artefakte që janë shumë të brishta për t'u prekur, ose të marrin ture të udhëhequra virtuale që ofrojnë informacion të thelluar mbi objektet e ekspozuara. Kjo ndihmon në rritjen e kuptimit dhe vlerësimit të artit dhe historisë, duke i bërë ato më të qasshme për njerëz të të gjitha moshave dhe sfondet kulturore.

AR ofron mundësi për të rivendosur dhe ruajtur virtuale të elementeve

kulturore dhe historike që mund të jenë dëmtuar ose zhdukur me kalimin e kohës. Teknologjia mund të përdoret për të krijuar kopje digitale të artefakteve dhe monumenteve, duke i bërë ato të qasshme për një audiencë më të gjerë pa i vënë ato në rrezik. Kjo është veçanërisht e dobishme në raste të sitit arkeologjikë që janë të prekshme nga faktorë të jashtëm si ndotja ose ndryshimet klimatike.

Në fushën e artit performues, AR mund të sjellë një dimension të ri, duke kombinuar performancën live me elemente vizuale të shtuara që rrisin përvojën shikuese. Kjo teknologji lejon krijuesit të artit të eksplorojnë format dhe përvoja të reja, duke i dhënë publikut mundësi të përjetojnë performanca në mënyra që ishin të pamundura më parë. Për shembull, një shfaqje teatrale mund të përfshijë vizualizime të AR që shtojnë kontekst historik ose kulturore, duke e bërë shfaqjen më imersive dhe edukative.

Megjithëse AR ofron shumë mundësi, ka edhe sfida të rëndësishme që duhen marrë në konsideratë, siç janë çështjet e privatësisë, sigurisë së të dhënave dhe qasjes në teknologji. Për më tepër, është thelbësore që përmbajtja e krijuar përmes AR të jetë e saktë dhe e respektueshme ndaj kontekstit kulturor që përfaqëson.

REALITETI I SHTUAR DHE NDIKIMI I TIJ NË TURIZMIN KULTUROR

Realiteti i shtuar (AR) po transformon sektorin e turizmit kulturor, duke ofruar përvoja të pasura dhe të personalizuara që rrisin angazhimin dhe tërheqin vizitorë nga e gjithë bota. Kjo inovacion teknologjik nuk vetëm që ndihmon në ruajtjen e vendndodhjeve historike, por gjithashtu ofron mundësi të reja për të mësuar dhe përjetoj kulturën në një mënyrë më të gjallë dhe imersive.

AR e bën turizmin më interaktiv, duke lejuar vizitorët të marrin pjesë në histori dhe kulturë në një mënyrë që është shumë më angazhuese se metodat tradicionale. Përdoruesit mund të shohin rekonstruksione të skenave historike, të ndërveprojnë me artefakte virtuale, dhe të mësojnë për historinë lokale nëpërmjet tregimeve dhe lojërave të integruara, të gjitha të ofruara nëpërmjet pajisjeve mobile ose syzeve të AR. Kjo ndihmon në rritjen e kuptimit dhe vlerësimit të kulturës, duke i bërë vizitat më tërheqëse dhe të mbajtura mend.

AR ofron një alternativë të çmuar për vizitat fizike në vendndodhjet që janë të ndjeshme ndaj dëmtimit nga trafiku i rëndë turistik. Përmes tureve virtuale, vizitorët mund të përjetojnë bukurinë dhe rëndësinë historike të këtyre vendndodhjeve pa i ekspozuar ato ndaj rrezikut të degradimit fizik. Kjo jo vetëm që mbrojt vendndodhjet, por edhe siguron që ato të qëndrojnë të aksesueshme për publikun global.

AR mund të shtojë qëndrueshmërinë e turizmit kulturor duke përmirësuar qasjen dhe duke reduktuar nevojën për udhëtime të shumta fizike. Vizitorët

nga e gjithë bota mund të përjetojnë vendndodhje të largëta kulturore dhe historike pa lënë komoditetin e shtëpisë së tyre, duke ndihmuar kështu në reduktimin e emetimeve të karbonit që lidhen me turizmin masiv.

AR gjithashtu ndihmon në hapjen e mundësive të reja ekonomike për komunitetet lokale. Përmes krijimit dhe menaxhimit të përmbajtjes së AR, bizneset lokale mund të ofrojnë produkte dhe shërbime të reja që tërheqin turistë. Kjo ndikon pozitivisht në ekonominë lokale duke krijuar vende të reja pune dhe duke rritur të ardhurat nga turizmi.

Megjithëse përfitimet janë të shumta, përdorimi i AR në turizmin kulturor sjell edhe sfida të caktuara, siç janë nevoja për infrastrukturë teknologjike të avancuar dhe trajnim për përdorimin e saj efektiv. Gjithashtu, është thelbësore që të zhvillohet përmbajtje e AR që është e saktë nga ana kulturore dhe historike, duke respektuar dhe ruajtur autenticitetin e vendndodhjeve që paraqiten. Ndërtimi i përmbajtjes që është jo vetëm informative dhe argëtuese, por edhe përgjegjëse ndaj trashëgimisë kulturore, është kyç për të siguruar që teknologjia të përdoret në mënyrë të qëndrueshme dhe etike.

Shtetet dhe organizatat ndërkombëtare mund të kenë nevojë të vendosin rregullore dhe standarde të reja për të menaxhuar përdorimin e AR në turizmin kulturor. Kjo përfshin rregulla rreth privatësisë së të dhënave, sigurisë së informacionit dhe përdorimit të imazheve historike dhe kulturore. Sigurimi që këto teknologji janë të përdorura në mënyrë të përgjegjshme mund të ndihmojë në parandalimin e abuzimeve dhe në mbrojtjen e interesave të komuniteteve vendase.

Për të maksimalizuar përfitimet e AR në turizmin kulturor, është jetike që të zhvillohet një program i gjerë edukimi dhe trajnimi për të gjithë përfshirësit - nga operatorët e turizmit te stafi i muzeve dhe vizitorët. Edukimi mund të ndihmojë në rritjen e ndërgjegjësimit rreth potencialit të teknologjisë së AR dhe në nxitjen e përdorimit të saj në mënyrë etike dhe efektive.

Investimet në infrastrukturën teknologjike janë esenciale për të mbështetur përdorimin e gjerë të AR. Kjo përfshin zhvillimin e aplikacioneve të qëndrueshme dhe të lehta për t'u përdorur, si dhe sigurimin e qasjes në internet të shpejtë dhe pajisjeve përkatëse. Në mënyrë ideale, teknologjia duhet të jetë e aksesueshme për një gamë të gjerë vizitorësh, pavarësisht nga aftësitë teknologjike ose kufizimet fizike.

AR ofron mundësi të reja për marketing dhe promovim në turizmin kulturor. Institucionet mund të përdorin AR për të krijuar fushata reklamuese që joshin vizitorët me përvoja të parashikuara të zhytjes kulturore. Për shembull, një aplikacion i AR mund të ofrojë një shikim paraprak të një ekspozite ose një vendndodhje historike, duke nxitur interesin dhe duke tërhequr vizitorë të rinj.

REALITETI I SHTUAR DHE KONTRIBUTI I TIJ NË RUAJTJEN E KULTURËS

Realiteti i shtuar (AR) po luan një rol të rëndësishëm në ruajtjen e kulturës, duke ofruar mënyra inovative dhe të qëndrueshme për të mbrojtur dhe promovuar trashëgiminë kulturore në mbarë botën. Në një epokë ku teknologjia po ndryshon mënyrën se si ne ndërveprojmë me botën, AR është në pararojë të këtyre ndryshimeve, duke ofruar zgjidhje të avancuara që ndikojnë thelbësisht në mënyrën se si trashëgimia kulturore perceptohet dhe ruhet për brezat e ardhshëm.

Një nga kontributet kryesore të AR është aftësia e tij për të rritur ndërgjegjësimin dhe edukimin mbi kulturën dhe historinë. AR mund të sjellë në jetë histori dhe tradita që ndryshe mund të mbeteshin të pakuptimta për publikun e gjerë. Përmes përvojave immersive dhe interaktive, vizitorët mësojnë mbi rëndësinë e ruajtjes së artefakteve dhe sitet kulturore, duke rritur vlerësimin dhe mbështetjen për iniciativat e ruajtjes. Kjo formë e edukimit është veçanërisht efektive për brezat e rinj, të cilët janë më të prirur të angazhohen me teknologjitë moderne dhe të kërkojnë përvoja të pasura dhe të personalizuara mësimore.

Përveç edukimit, AR ofron një alternativë për të eksploruar vendndodhje historike dhe arkeologjike pa i ekspozuar ato ndaj dëmtimeve fizike që mund të shkaktohen nga trafiku i madh i vizitorëve. Përdoruesit mund të përjetojnë një sit arkeologjik në detaje të mëdha, duke e shikuar atë nga perspektiva të ndryshme, pa pasur nevojë të shkelin në terrenin e ndjeshëm ose të prekin artefaktet e brishta. Kjo jo vetëm që mbron integritetin fizik të këtyre vendeve të çmuara, por gjithashtu lejon një përvojë më të qetë dhe të kontrolluar për vizitorët, duke shmangur mbipopullimin dhe dëmtimet e pakontrolluara.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm i përdorimit të AR është krijimi i rekonstruksioneve të sakta dhe të detajuara të artefakteve dhe strukturave që janë dëmtuar ose zhdukur. Kjo teknologji mund të përdoret për të rikthyer vizualisht elemente të rëndësishme të kulturës, duke ofruar një mjet të fuqishëm për studiuesit dhe historianët për të kuptuar më mirë kontekstin historik dhe kulturor të objekteve të ndryshme. Përmes rekonstruksioneve dixhitale, është e mundur të rivendosen përvoja të plota vizuale dhe edukative, duke u ofruar vizitorëve një pamje të asaj se si dukej një vend në kulmin e tij historik.

Përdorimi i AR mund të thyejë gjithashtu barrierat gjeografike dhe ekonomike duke bërë që trashëgimia kulturore të jetë më e aksesueshme për njerëz nga e gjithë bota. Individët që nuk kanë mundësi të udhëtojnë mund të përjetojnë kulturë dhe art të largët nga komoditeti i shtëpisë së tyre, duke rritur kështu qasje dhe interes në nivel global. Përmes aplikacioneve të AR,

mund të krijohen muze virtuale dhe ekspozita të cilat mund të vizitohen nga këdo me një pajisje të përshtatshme, duke bërë që thesaret kulturore të jenë të arritshme për një audiencë shumë më të gjerë se kurrë më parë.

Nëpërmjet përvojave të AR, publiku mund të eksplorojë dhe vlerësojë diversitetin kulturor në mënyra që ishin të pamundura më parë. Kjo ndihmon në promovimin e tolerancës dhe të kuptimit ndërmjet kulturave të ndryshme, duke kontribuar në një kuptim më të thellë të rëndësisë së ruajtjes së kulturës si një pjesë e trashëgimisë njerëzore. Përmes ndërveprimeve immersive, individët mund të përjetojnë mënyra jetese, festa dhe tradita nga pjesë të ndryshme të botës, duke krijuar një ndjenjë të përbashkët dhe një respekt më të madh për diversitetin kulturor.

Në përmbledhje, realiteti i shtuar po transformon mënyrën se si ne ruajmë dhe promovojmë trashëgiminë kulturore. Nga edukimi dhe ndërgjegjësimi deri te mbrojtja fizike dhe aksesibiliteti global, AR po luan një rol kyç në sigurinë që kultura dhe historia jonë të mbeten të gjalla dhe të qasshme për të gjithë. Përmes këtyre inovacioneve, ne jo vetëm që ruajmë të kaluarën tonë, por gjithashtu ndërtojmë ura të reja për të ardhmen, duke krijuar mundësi për të eksploruar dhe vlerësuar trashëgiminë kulturore në mënyra të reja dhe të pasura.

SFIDAT DHE PERSPEKTIVAT E ARDHSHME TË REALITETIT TË SHTUAR NË RUAJTJEN E KULTURËS

Përdorimi i realitetit të shtuar (AR) në ruajtjen dhe promovimin e kulturës sjell një sërë sfidash dhe mundësish që kërkojnë zgjidhje të menduara mirë dhe strategji afatgjata. Ndërsa AR ofron mundësi të jashtëzakonshme për të ripërcaktuar përvojën kulturore, ekzistojnë pengesa që duhet të adresohen për të maksimizuar efektivitetin dhe për të siguruar një impakt pozitiv dhe të qëndrueshëm në ruajtjen e trashëgimisë kulturore.

SFIDAT

1.Siguria dhe Privatësia e të Dhënave: Një nga sfidat më të mëdha në përdorimin e AR është mbledhja dhe përpunimi i sasive të mëdha të të dhënave. Teknologjia e AR kërkon grumbullimin e të dhënave personale të përdoruesve dhe informacionit të ndjeshëm kulturor. Këto të dhëna përfshijnë detaje të vendndodhjes, sjelljes dhe preferencave të përdoruesve. Sigurimi i këtyre të dhënave dhe mbrojtja e privatësisë së individëve janë sfida kryesore. Krijimi i politikave të forta për mbrojtjen e të dhënave dhe përdorimi i teknologjive të enkriptimit janë të domosdoshme për të parandaluar keqpërdorimin dhe qasjen e paautorizuar në informacionin personal dhe kulturor.

2.Qasja dhe Pabarazia Teknologjike: Ndërsa AR mund të bëjë trashëgiminë

kulturore më të qasshme, ekziston një hendek teknologjik midis komuniteteve të ndryshme. Për shembull, jo të gjitha rajonet kanë infrastrukturën e nevojshme për të mbështetur teknologjitë e avancuara si AR. Komunitetet rurale ose ato me burime të kufizuara mund të mbeten prapa në qasjen ndaj këtyre përvojave të reja kulturore. Për të adresuar këtë sfidë, është e nevojshme të zhvillohen strategji që sigurojnë përfshirjen e gjerë dhe ofrojnë zgjidhje të përballueshme dhe të arritshme për të gjitha segmentet e shoqërisë.

3.Autenticiteti dhe Interpretimi: Ruajtja e saktësisë kulturore dhe historike është thelbësore në përdorimin e AR për qëllime edukative dhe kulturore. Teknologjia ka potencialin të krijojë përvoja immersive, por ekziston rreziku që këto përvoja të modifikojnë ose distorcojnë fakte historike dhe kulturore. Kjo mund të çojë në një perceptim të gabuar të historisë dhe traditave kulturore. Prandaj, është thelbësore që përmbajtja e krijuar me AR të jetë e bazuar në kërkime të mirëfillta dhe të verifikuara. Bashkëpunimi me historianë, arkeologë dhe ekspertë të kulturës është i domosdoshëm për të siguruar që përvojat e AR të jenë të sakta dhe autentike.

4.Dependenca nga Teknologjia: Rritja e varësisë nga teknologjia e AR mund të krijojë një mungesë të përvojave autentike dhe të drejtpërdrejta. Ndërsa AR ofron një mënyrë të re për të eksploruar dhe përjetuar kulturën, është e rëndësishme që të ruhet një ekuilibër midis përdorimit të teknologjisë dhe ruajtjes së mënyrave tradicionale të përjetimit të kulturës. Përvoja direkte me artefaktet, vendet historike dhe traditat janë të pazëvendësueshme dhe luajnë një rol të rëndësishëm në ndërtimin e një lidhje personale dhe emocionale me trashëgiminë kulturore.

PERSPEKTIVAT E ARDHSHME

1. Përmirësimi i Teknologjisë: Vazhdimi i zhvillimit të teknologjisë së AR do të ofrojë mundësi më të mira për përvoja më të thella dhe më imersive. Kjo përfshin përmirësimin e pajisjeve, software-it dhe metodave të përdorimit të AR për qëllime edukative dhe kulturore.

2. Integrimi me Inteligjencën Artificiale (IA): Kombinimi i AR me IA mund të çojë në krijimin e përvojave të personalizuara që mund të mësojnë dhe të përshtaten me nevojat dhe preferencat e përdoruesve, duke ofruar një mënyrë më efektive dhe tërheqëse për të eksploruar dhe mësuar rreth kulturës.

3. Zgjerimi i Qasjes Globale: Përdorimi i AR si mjet për të thyer barrierat gjeografike do të vazhdojë të rritet, duke e bërë kulturën globalisht më të qasshme. Kjo mund të ndihmojë në promovimin e kuptimit ndërkulturor dhe në mbështetjen e turizmit kulturor.

4. Edukimi dhe Trajnimi i Avancuar: Rritja e investimeve në programe

edukative që përfshijnë AR mund të ndihmojë në rritjen e njohurive dhe aftësive të individëve për të përdorur këtë teknologji në mënyrë efektive. Kjo do të përfshijë trajnimin e profesionistëve të kulturës, edukatorëve, dhe publikut në përgjithësi, për të siguruar që AR të përdoret në mënyrë etike dhe përgjegjëse.

5. Partneritetet Ndërkombëtare dhe Bashkëpunimi: Zhvillimi i partneriteteve ndërmjet institucioneve kulturore, kompanive teknologjike, dhe organizatave ndërkombëtare mund të çojë në projekte më të koordinuara dhe të qëndrueshme që përdorin AR për ruajtjen e kulturës. Këto bashkëpunime mund të ndihmojnë në ndarjen e njohurive, burimeve dhe në zgjidhjen e sfidave të përbashkëta.

6. Rregullativa dhe Standardet Etike: Ndërsa përdorimi i AR bëhet më i zakonshëm, nevoja për rregullore dhe standarde që rregullojnë përdorimin e saj do të bëhet më e rëndësishme. Këto rregullore do të duhet të përdoret në mënyrë që respekton integritetin kulturor dhe historik. Përveç kësaj, standardet etike do të ndihmojnë në ruajtjen e dinjitetit të komuniteteve dhe kulturave që përfaqësohen përmes teknologjisë së AR, duke parandaluar keqpërdorimet dhe interpretimet e pasakta.

7. Përmirësimi i Qasjes Teknologjike në Zonat e Largëta: Për të arritur një ndikim global, është thelbësore që teknologjia e AR të bëhet më e qasshme në rajonet që aktualisht përballen me kufizime në infrastrukturën teknologjike. Kjo mund të kërkojë investime në zhvillimin e teknologjive më pak të kërkuara për burime, si dhe përpjekje për të përmirësuar lidhjen e internetit në zonat rurale dhe të izoluara.

8. Zhdukja e Digjitalizimit dhe Inovacioneve të Reja: Nëse AR do të vazhdojë të jetë një mjet i rëndësishëm në fushën e ruajtjes kulturore, është thelbësore që të zhvillohen vazhdimisht inovacione që mund të përmirësojnë cilësinë dhe efikasitetin e përvojave të AR. Kjo përfshin zhvillimin e teknologjive të reja që mund të trajtojnë çështje specifike të ruajtjes kulturore, siç janë modelimi i saktë i artefakteve dhe rekonstruksionet e vendeve historike.

9. Angazhimi i Komunitetit dhe Përfshirja e Tyre në Zhvillimin e AR: Është jetike që komunitetet lokale të jenë të përfshira në zhvillimin dhe implementimin e projekteve të AR që lidhen me kulturën dhe historinë e tyre. Kjo do të sigurojë që përdorimi i AR të jetë i drejtë dhe i qëndrueshëm, dhe se teknologjia po përdoret në mënyra që përforcojnë dhe pasurojnë trashëgiminë kulturore, jo që e zvogëlojnë ose e komercializojnë atë pa konsideratë.

10. Vëmendje ndaj Impaktit Ambiental dhe Social: Si me çdo teknologji, është thelbësore të merren në konsideratë ndikimet mjedisore dhe sociale të

zgjerimit të AR. Kjo përfshin konsiderimin e qëndrueshmërisë së prodhimit dhe përdorimit të pajisjeve të AR, si dhe impaktin social që mund të ketë teknologjia në jetët e njerëzve që e përdorin ose janë subjekt i përvojave të AR.

Përmes adresimit të këtyre sfidave dhe zhvillimit të perspektivave të ardhshme, realiteti i shtuar mund të vazhdojë të jetë një mjet vital për të mbrojtur dhe promovuar trashëgiminë kulturore në mënyrë që është e qëndrueshme, inkluzive dhe respektuese ndaj vlerave dhe historisë së njerëzimit.

PËRDORIMI I REALITETIT TË SHTUAR PËR EDUKIMIN DHE ANGAZHIMIN

Realiteti i Shtuar (AR) po revolucionarizon fushën e edukimit dhe angazhimit, veçanërisht në sektorët e turizmit dhe kulturës. Teknologjia AR ofron mundësi të pasura për të rritur mësimnxënien dhe përfshirjen e audiencave në përvoja edukative në mënyra që tradicionalisht nuk ishin të mundura. Ky përdorim i AR jo vetëm që pasuron përvojat edukative, por gjithashtu angazhon pjesëmarrësit në mënyrë aktive, duke i bërë ata pjesë të procesit të mësimit.

Transformimi i përvojave jistorike dhe kulturore: AR lejon vizitorët të shohin historinë dhe kulturën "të gjallë" përpara syve të tyre. Përmes rekonstruksioneve historike dhe simulimeve, përdoruesit mund të përjetojnë ngjarje historike, të eksplorojnë struktura të lashta siç kanë qenë dikur, ose të marrin pjesë në ritualet kulturore tradicionale në mënyrë virtuale. Kjo jo vetëm që i bën mësimet më të kuptueshme, por edhe më të mbajtura mend. Për shembull, një vizitor në një sit arkeologjik mund të përdorë një aplikacion AR për të parë se si ka dukur vendi në kulmin e tij, duke përjetuar skena të jetës së përditshme dhe ngjarjeve historike të rëndësishme.

Pasurimi i përvojave në muze dhe ekspozita: Në muze dhe ekspozita, AR mund të përdoret për të shtuar informacione të shtuara mbi artefaktet. Vizitorët mund të shikojnë objekte nga afër, të zmadhojnë detaje të vogla, ose të shohin objekte në gjendjen e tyre origjinale që tashmë janë dëmtuar nga koha. Kjo ndihmon në kuptimin më të thellë të kontekstit dhe rëndësisë së objekteve. Për shembull, një pikturë e dëmtuar nga koha mund të "restaurohet" virtualisht për të treguar se si ka dukur kur është krijuar, duke ofruar një përvojë vizuale të pasur dhe edukative.

Personalizimi i tureve dhe përvojave edukative: AR mund të ofrojë ture të personalizuara bazuar në interesat specifike të çdo vizitori. Përdoruesit mund të zgjedhin temat që i interesojnë më shumë dhe të marrin informacion të thelluar dhe të personalizuar nëpërmjet aplikacioneve të AR, duke përmirësuar kështu përvojën e tyre edukative dhe angazhuese. Për shembull,

një vizitor i interesuar për arkitekturën mund të ndjekë një tur të fokusuar vetëm në stilin dhe historinë arkitektonike të një siti të caktuar.

Gamifikimi dhe rritja e angazhimit: Përdorimi i elementeve të gamifikimit në AR mund të angazhojë vizitorët në mënyra që i bëjnë ata aktivë në mësim dhe eksplorim. Lojërat që kërkojnë zgjidhjen e enigmave historike ose kulturore, gjetjen e objekteve të fshehura, ose ndërtimin e strukturave historike virtualisht, mund të rrisin pjesëmarrjen dhe të shtojnë argëtimin në procesin e mësimit. Ky lloj ndërveprimi jo vetëm që bën përvojën më argëtuese, por gjithashtu nxit mësimin aktiv dhe krijimin e lidhjeve më të thella me materialin edukativ.

Personalizimi i lartë për një përvojë unike: AR mund të adaptohet për të përfshirë preferencat individuale, duke ofruar përvoja të ndryshme edukative bazuar në interesat dhe mënyrën e mësimit të përdoruesve. Kjo personalizim i lartë ndihmon në mbajtjen e interesit të përdoruesve dhe në optimizimin e përvojave të tyre mësimore. Për shembull, një student që mëson më mirë përmes përvojave vizuale mund të përdorë AR për të parë modele 3D të strukturave historike, ndërsa një tjetër që preferon të lexojë mund të ketë akses në përmbajtje të detajuar tekstuale të mbivendosur mbi objektet reale.

SFIDAT DHE ZGJIDHJET PËR ZGJERIMIN E PËRDORIMIT TË AR

Siguria dhe Privatësia e të Dhënave: Një nga sfidat më të mëdha në përdorimin e AR është mbledhja dhe përpunimi i sasive të mëdha të të dhënave. Teknologjia e AR kërkon grumbullimin e të dhënave personale të përdoruesve dhe informacionit të ndjeshëm kulturor. Këto të dhëna përfshijnë detaje të vendndodhjes, sjelljes dhe preferencave të përdoruesve. Sigurimi i këtyre të dhënave dhe mbrojtja e privatësisë së individëve janë sfida kryesore. Krijimi i politikave të forta për mbrojtjen e të dhënave dhe përdorimi i teknologjive të enkriptimit janë të domosdoshme për të parandaluar keqpërdorimin dhe qasjen e paautorizuar në informacionin personal dhe kulturor.

Qasja dhe pabarazia teknologjike: Ndërsa AR mund të bëjë trashëgiminë kulturore më të qasshme, ekziston një hendek teknologjik midis komuniteteve të ndryshme. Për shembull, jo të gjitha rajonet kanë infrastrukturën e nevojshme për të mbështetur teknologjitë e avancuara si AR. Komunitetet rurale ose ato me burime të kufizuara mund të mbeten prapa në qasjen ndaj këtyre përvojave të reja kulturore. Për të adresuar këtë sfidë, është e nevojshme të zhvillohen strategji që sigurojnë përfshirjen e gjerë dhe ofrojnë zgjidhje të përballueshme dhe të arritshme për të gjitha segmentet e shoqërisë.

Autenticiteti dhe Interpretimi: Ruajtja e saktësisë kulturore dhe historike është thelbësore në përdorimin e AR për qëllime edukative dhe kulturore. Teknologjia ka potencialin të krijojë përvoja immersive, por ekziston

rreziku që këto përvoja të modifikojnë ose distorcojnë fakte historike dhe kulturore. Kjo mund të çojë në një perceptim të gabuar të historisë dhe traditave kulturore. Prandaj, është thelbësore që përmbajtja e krijuar me AR të jetë e bazuar në kërkime të mirëfillta dhe të verifikuara. Bashkëpunimi me historianë, arkeologë dhe ekspertë të kulturës është i domosdoshëm për të siguruar që përvojat e AR të jenë të sakta dhe autentike.

Dependenca nga teknologjia: Rritja e varësisë nga teknologjia e AR mund të krijojë një mungesë të përvojave autentike dhe të drejtpërdrejta. Ndërsa AR ofron një mënyrë të re për të eksploruar dhe përjetuar kulturën, është e rëndësishme që të ruhet një ekuilibër midis përdorimit të teknologjisë dhe ruajtjes së mënyrave tradicionale të përjetimit të kulturës. Përvoja direkte me artefaktet, vendet historike dhe traditat janë të pazëvendësueshme dhe luajnë një rol të rëndësishëm në ndërtimin e një lidhje personale dhe emocionale me trashëgiminë kulturore.

HAPAT PËR TË MAKSIMIZUAR POTENCIALIN E AR NË EDUKIM DHE ANGAZHIM

Investimi në trajnim: Është thelbësore të investohet në trajnimin e edukatorëve dhe të personelit kulturor mbi përdorimin e AR, për të maksimizuar potencialin e saj edukativ dhe për të siguruar se teknologjia është e përdorur në mënyrën më efektive dhe etike. Trajnimi i duhur do t'i pajisë profesionistët me aftësitë e nevojshme për të integruar AR në programet edukative dhe për të krijuar përvoja të pasura dhe të angazhueshme për audiencat e tyre.

Përmirësimi i infrastrukturës teknologjike: Përmirësimi i infrastrukturës teknologjike dhe sigurimi i qasjes më të gjerë në internet janë jetike për të lejuar përdorimin e AR.

PËRFUNDIM

Përdorimi i realitetit të shtuar (AR) po revolucionarizon sektorë të ndryshëm, veçanërisht atë të turizmit kulturor dhe edukimit. AR ofron mundësi të pasura për të pasuruar përvojat e vizitorëve, duke u lejuar ata të zhyten në rekonstruksione historike dhe kulturore, të ndërveprojnë me artefakte në mënyra që ishin të pamundura më parë, dhe të marrin pjesë në ture edukative të personalizuara.

Në fushën e turizmit kulturor, AR kontribuon në rritjen e angazhimit dhe kërkesës, ofron alternativa për të vizituar vendndodhje të ndjeshme pa i shkaktuar dëme, dhe ndihmon në ruajtjen e trashëgimisë kulturore duke i bërë artefaktet dhe vendet historike më të qasshme për një audiencë globale.

Kjo teknologji gjithashtu stimulon ekonominë lokale dhe mund të ndikojë pozitivisht në zhvillimin e komuniteteve përmes shtimit të turizmit dhe krijimit të vendeve të reja të punës.

Në edukim, AR sjell një dimension të ri të mësimit interaktiv dhe imersiv. Kjo mundëson një mënyrë më efektive dhe angazhuese të mësimnxënies, duke bërë që informacioni të mbahet mend më lehtë dhe duke nxitur një pjesëmarrje më aktive nga studentët.

Megjithatë, sfidat mbeten, përfshirë sigurinë e të dhënave, qasjen teknologjike, autenticitetin e përmbajtjes, dhe dependencën nga teknologjia. Adresimi i këtyre sfidave kërkon investime në infrastrukturë, trajnim të mësuesve dhe personelit kulturor, si dhe zhvillimin e partneriteteve strategjike ndërmjet institucioneve arsimore, kompanive teknologjike, dhe organizatave kulturore.

Për të zgjeruar potencialin e AR, është e rëndësishme të vazhdohet me inovacionet teknologjike, të zhvillohen rregullore të reja që adresojnë përdorimin e etshëm të teknologjisë, dhe të sigurohet përfshirja e komuniteteve në zhvillimin dhe implementimin e projekteve të AR. Me një qasje të menduar mirë dhe të qëndrueshme, realiteti i shtuar mund të vazhdojë të jetë një forcë transformuese në edukimin dhe turizmin kulturor, duke kontribuar në një kuptim më të thellë dhe më të pasur të kulturës dhe historisë njerëzore.

BIBLIOGRAFIA:

Azuma, R. T. (1997). "A Survey of Augmented Reality". Presence: Teleoperators & Virtual Environments, 6(4), 355-385.

Billinghurst, M., Clark, A., & Lee, G. (2015). "A Survey of Augmented Reality". Foundations and Trends in Human–Computer Interaction, 8(2-3), 73-272.

Carmigniani, J., & Furht, B. (2011). "Augmented Reality: An Overview". Në B. Furht (Red.), Handbook of Augmented Reality (fq. 3-46). Springer New York.

Kipper, G., & Rampolla, J. (2012). Augmented Reality: An Emerging Technologies Guide to AR. Elsevier.

Yuen, S. C-Y., Yaoyuneyong, G., & Johnson, E. (2011). "Augmented Reality: An Overview and Five Directions for AR in Education". Journal of Educational Technology Development and Exchange, 4(1), 119-140.

Zhou, F., Duh, H. B-L., & Billinghurst, M. (2008). "Trends in Augmented Reality Tracking, Interaction and Display: A Review of Ten Years of ISMAR". Proceedings of the 7th IEEE/ACM International Symposium on Mixed and Augmented Reality

QEVERISJA DIGJITALE. LUNDRIMI NË KUFIRIN E TRANSFORMIMIT TEKNOLOGJIK

Marinela Shuka
Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë
marinela.shuka@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Ky studim eksploron peizazhin dinamik të qeverisjes digjitale, fokusuar në integrimin e teknologjive digjitale në proceset qeveritare, për të zhvilluar një qeverisje digjitale efektive dhe inovative. Duke përfshirë elemente kryesore si blockchain, qytetet inteligjente (smart cities), Interneti i Gjërave (IoT), dhe analiza e të dhënave të mëdha, kjo analizë synon të identifikojë sfidat dhe mundësitë për qeveritë në përdorimin e teknologjisë për të ofruar shërbime publike të përparuara dhe për të rritur pjesëmarrjen e qytetarëve.

Në një epokë ku teknologjia është pjesë e pandarë e jetës së përditshme, është kritike që qeveritë të ndjekin inovacionin dhe të përdorin teknologjinë për të përmbushur nevojat e tyre. Përdorimi i teknologjive si blockchain siguron një mënyrë të sigurt për të administruar dhe verifikuar transaksione dhe kontrata qeveritare, ndërsa qytetet inteligjente përdorin IoT për të menaxhuar burimet urbane në mënyrë më efikase. Përveç kësaj, analiza e të dhënave të mëdha mund të përdoret për të kuptuar më mirë nevojat e qytetarëve dhe për të zhvilluar politika bazuar në evidencë.

Për të arritur sukses në qeverisjen digjitale, është e nevojshme të adresohen sfidat si siguria kibernetike, infrastruktura teknologjike, transparenca, privatsia e të dhënave, dhe garantimi i përfshirjes së të gjithë qytetarëve. Duke fokusuar në zhvillimin e kulturës së inovacionit dhe në përdorimin e teknologjive të disponueshme në mënyrë të qëllimshme, qeveritë mund të transformojnë shërbimet dhe të përmbushin synimet e tyre për një qeverisje më transparente, efikase, dhe të përshtatshme për kohën digjitale.

FJALËT KYÇE: qeverisje digjitale, siguri kibernetike, pjesëmarrja e qytetarëve, TIK, shërbime publike

ABSTRACT

This study explores the dynamic landscape of digital governance, focusing on the integration of digital technologies into government processes to develop effective and innovative digital governance. Covering key elements such as

blockchain, smart cities, the Internet of Things (IoT), and big data analytics, this analysis aims to identify the challenges and opportunities for governments in using technology to deliver advanced public services and increase citizen participation.
In an era where technology is an integral part of everyday life, it is critical for governments to pursue innovation and use technology to meet their needs. The use of technologies such as blockchain provides a secure way to administer and verify government transactions and contracts, while smart cities use IoT to manage urban resources more efficiently. In addition, big data analytics can be used to better understand citizen needs and develop evidence-based policies.
To achieve success in digital governance, it is necessary to address challenges such as cybersecurity, technological infrastructure, transparency, data privacy, and ensuring the inclusion of all citizens. By focusing on developing a culture of innovation and using available technologies in a deliberate manner, governments can transform services and meet their goals for a more transparent, efficient, and digital-friendly government.

KEYWORDS: digital governance, cybersecurity, citizen participation, ICT, public services

HYRJE

Në ditët që jetojmë jemi të prekur nga ajo që quhet Teknologji. Bota ku jemi sot dita ditës po e zëvëndëson njeriun me procese robotike, dhe të njëjtën gjë po e hasim pikërisht në qeverisje. Sot bota është në drejtimin e asaj që quhet QEVERISJA DIGJITALE. Shfaqja e saj ripërcakton mënyrën se si qeveritë ndërveprojnë me qytetarët, administrojnë shërbimet dhe marrin vendime.

Gjithçka nis që nga ardhja e TIK në gjysmën e dytë të shekullit të XX. Fillimisht janë konceptuar si mjete për rritjen e efikasitetit administrativ, por solli një riimagjinim të strukturave qeverisëse në mbarë botën. Në qendër të etikës së qeverisjes digjitale është integrimi i vazhdueshëm i teknologjive në proceset qeveritare. Blockchain, Smart Cities, Interneti i Gjërave (IoT) dhe analitika e të dhënave të mëdha përbëjnë elementët themelorë. Nëpërmjet blockchain për transaksione të sigurta dhe transparente, IoT për vendimmarrje të drejtuar nga të dhënat dhe të dhënat e mëdha për analitikë parashikuese, qeveritë janë të gatshme të zhbllokojnë efikasitete dhe njohuri të paprecedenta.

Mbështetja në raste studimesh dhe praktikash nga e gjithë bota, sqaron aplikimet praktike të qeverisjes digjitale në kontekste të ndryshme. Nga një

program pionier si e-rezidenca në Estoni deri tek iniciativa e qytetit të zgjuar në Singapor, nënvizohet potenciali transformues i teknologjive digjitale në nxitjen e inovacionit të qeverisjes. Megjithatë, ka sfida të mëdha dhe tendenca emergjente, nisur me kërcënimet e sigurisë kibernetike tek ndarjet digjitale, qeveritë përballen me një mori kompleksitetesh në lundrimin në kufirin digjital.

Si përfundim, ky hulumtim vë ne dukje imperativin e përqafimit të qeverisjes digjitale si rregullator për qeverisje gjithëpërfshirëse, transparente dhe efektive. Duke nxitur dialogun ndërdisiplinor, duke nxitur partneritetet bashkëpunuese dhe duke nxitur një kulturë të inovacionit, qeveritë mund të shfrytëzojnë fuqinë transformuese të teknologjive digjitale për të çuar përpara progresin shoqëror dhe për të realizuar premtimin për një të ardhme më të barabartë dhe më elastike.

VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM I QEVERISJES DIGJITALE

Juridiksioni i shtetit, si dhe funksionet dhe lidhjet e tij brenda ekonomisë dhe shoqërisë, është **fusha e parë** e qeverisjes elektronike. Inkurajimi i kohezionit social dhe nxitja e rritjes dhe prosperitetit ekonomik janë dy qëllimet kryesore të politikës publike. Informacioni është një lloj i ri i pasurisë në ekonominë e bazuar në njohuri dhe teknologjia është një mjet i ri për të gjeneruar këtë pasuri. Prandaj, qeverisja elektronike ka të bëjë me mënyrën se si qeveria përdor programin dhe veprimet rregullatore, si dhe zhvillimin e një infrastrukture teknike kombëtare për të inkurajuar shfaqjen e bizneseve të reja dhe inovacionin në ekonominë e bazuar në dije (Brown, 2005).

Legjitimiteti i shtetit, ndërveprimet me njerëzit dhe zbatimi i ligjit janë **fusha e dytë** e qeverisjes elektronike, ku hynë qeverisja digjitale në lojë. Një grup shqetësimesh është vendimmarrja demokratike nëpërmjet përdorimit të teknologjisë elektronike, të tilla si votimi elektronik dhe forumet online për kontributin publik mbi politikat dhe veprimet e ndërmarra nga qeveria. Ndërveprimi i qytetarit me shtetin është një temë e lidhur ngushtë me qeverisjen digjitale. Qeverisja digjitale zhvillon platforma të reja për ofrimin e shërbimeve qeveritare me fokus në vetëshërbimin dhe fuqizimin e qytetarëve. Këto gjithashtu krijojnë një lidhje të drejtpërdrejtë midis qytetarëve dhe ofruesve të shërbimeve shtetërore në një masë më të madhe se në të kaluarën, duke vendosur presion mbi detyrat tradicionale të politikanëve si ndërmjetës midis qeverisë dhe të qeverisurve (Brown, 2005).

Fusha e tretë e fokusit është mënyra se si funksionojnë institucionet shtetërore, e cila ngre pyetje në lidhje me administratën publike elektronike. Ndikimi i TIK-ut në operacionet e qeverisë është një shqetësim i madh, me çështje që variojnë nga zhvillimi i një mjedisi të brendshëm të punës në

rrjet deri te nevoja për aftësi të reja në shërbimin civil dhe procedurat e reja administrative. Të gjithë aktorët shtetërorë, përfshirë pushtetin legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor, janë të ndikuar ndjeshëm nga TIK-të. TIK-të kanë një ndikim të rëndësishëm në lidhjet midis shtetit dhe banorëve dhe personelit të tij kur përdoren në lidhje me konceptet e menaxhimit të shërbimit ndaj klientit. Ndërvarësia midis sektorit publik dhe privat krijohet nga mbështetja e shtetit në sektorin privat për të krijuar teknologji të reja dhe për t'i menaxhuar shpesh ato në emër të tij, ndërsa konvergjenca midis niveleve të qeverisjes dhe midis sektorit publik dhe privat prodhohet nga fokusi tek qytetari (Brown, 2005).

Shteti në mjedisin global - ndërveprimet e tij me aktorë të tjerë shtetërorë, institucionet globale dhe aktorët globalë të biznesit dhe joqeveritar - **është fusha e katërt** e qeverisjes elektronike. Qeveritë kanë akses me banorët e tyre përkatës si dhe me njëra-tjetrën në mjedisin elektronik, në të gjitha nivelet administrative dhe pa marrë parasysh formalitetet e marrëdhënieve ndërshtetërore në mjedisin elektronik. Ata gjithashtu kanë akses te qytetarët e tyre përkatës, dhe aktorët joqeveritar mund të ndërveprojnë me qeveritë dhe njerëzit e interesuar në të gjithë botën. Themeli i sistemit ndërkombëtar vazhdon të jetë sovraniteti kombëtar, por mjedisi në të cilin ai funksionon dhe mjetet me të cilat ai shprehet kanë ndryshuar (Brown, 2005).

Zhvillimi digjital pa qeverisje është burokratik dhe joefektiv. Qeverisja u lejon organizatave të minimizojnë pasigurinë në zhvillim duke vendosur qartë përgjegjësinë dhe autoritetin vendimmarrës për të gjitha çështjet digjitale. Qeverisja digjitale është procesi i përgjithshëm administrativ i përfshirë në ofrimin e shërbimeve të hapura dhe efikase për publikun nëpërmjet teknologjisë digjitale (Franco, 2021). Kjo nuk do të thotë se njerëzit që nuk janë vendimmarrës nuk mund të japin kontribut ose të ofrojnë ide të reja dhe novatore. Puna e transformimit digjital të një qeverie është më shumë sesa thjesht vendosja e formularëve në internet. Ajo përfshin vlerësimin e nevojave dhe interesave të qytetarëve të tij dhe përshtatjen në përputhje me rrethanat. Qeverisja digjitale është një kornizë për krijimin e llogaridhënies, roleve, vendimmarrjes dhe autoritetit të menaxhimit të ndryshimit për praninë digjitale të një organizate. Të kesh një kornizë të mirë-projektuar të qeverisjes digjitale minimizon përpjekjet dhe koston dhe siguron pjekurinë e biznesit digjital. Ndërveprimet e lehtësuara nga shërbimet digjitale të qeverisë mund të zhvillohen brenda tre kategorive kryesore: ndërmjet ose brenda një agjencie qeveritare në një agjenci tjetër qeveritare, midis qeverisë dhe një qytetari, ose midis qeverisë dhe një biznesi (Unisys, 2021).

Pesë kategoritë e qeverisjes digjitale

Pesë kategoritë e qeverisjes elektronike/digjitale- siguria/privatësia, përdorshmëria, përmbajtja, shërbimet dhe angazhimi qytetar dhe social.

1. Siguria dhe privatësia- kanë të bëjnë, veçanërisht, me politikat e privatësisë dhe çështjet që lidhen me vërtetimin e adresuar nga faqja e internetit.
2. Përdorshmëria-lidhet me përdorimin e faqeve tradicionale të internetit, formularëve dhe mjeteve të kërkimit nga faqja e internetit për të lejuar lehtësinë e lundrimit nga përdoruesi drejt shërbimeve.
3. Përmbajtja- lidhet me aksesin e përgjithshëm në informacionin e kontaktit, aksesin në dokumente publike, aksesin e aftësisë së kufizuar, si dhe aksesin në informacione multimediale dhe të ndjeshme ndaj kohës.
4. Shërbimet- shqyrton shërbimet ndërvepruese, shërbimet që lejojnë përdoruesit të blejnë ose paguajnë për shërbime dhe aftësinë e përdoruesve për të aplikuar ose regjistruar për ngjarje ose shërbime komunale në internet.
5. Angazhimi qytetar dhe social- shqyrtojnë se si qeveritë vendore po angazhojnë qytetarët dhe po ofrojnë mekanizma për qytetarët që të marrin pjesë në vendimmarrjen e qeverisë në internet përmes sondazheve, mediave sociale, forumeve dhe mediumeve të tjera të pjesëmarrjes elektronike (Holzer & Manoharan , 2016).

Llojet e ndërveprimeve në qeverisjen digjitale

1. G2G (Government to Government): Ndërveprimi G2G i referohet shkëmbimit të informacionit dhe shërbimeve ndërmjet njësive qeveritare. Kjo mund të ndodhë si vertikalisht ashtu edhe horizontalisht, pra në nivele të ndryshme të të njëjtit organ dhe ndërmjet qeverive kombëtare, shtetërore dhe komunale.
2. G2C (Government to Citizen): Kontakti G2C i referohet komunikimit ndërmjet qeverisë dhe publikut të gjerë. Në këtë rast krijohet një ndërfaqe ndërmjet qeverisë dhe njerëzve, duke i lejuar njerëzit të kenë akses në një gamë të gjerë shërbimesh qeveritare. Publiku është i lirë të shprehë mendimet dhe ankesat e tij për veprimet e qeverisë në çdo kohë dhe nga çdo vend.
3. G2B (Government to Business): Në këtë skenar, qeverisja elektronike mundëson komunikim të qetë midis klasës së biznesit dhe qeverisë. Synimi është të reduktojë burokracinë, të kursejë para, kohë dhe të krijojë transparencë në botën e biznesit ndërsa punon me qeverinë.
4. G2E (Government to Employees): Si punëdhënësi më i madh në çdo vend, qeveria ndërvepron shpesh me fuqinë e saj punëtore, ashtu si

bëjnë kompanitë e tjera. TIK lehtëson komunikimin e shpejtë dhe efektiv midis qeverisë dhe punonjësve të saj, duke rritur gjithashtu lumturinë e punonjësve duke ofruar përfitime dhe avantazhe shtesë (Business Jargons, 2016).

Investimi në infrastrukturën e telekomunikacionit, ndarja e fondeve, sigurimi, monitorimi i vlerësimeve dhe lidhjes me internetin janë disa nga qasjet e shpejtësisë së aksesit në internet, ndërgjegjësimit të publikut për rëndësinë e tij dhe marrjes së ndihmës nga të gjitha agjencitë qeveritare, ndër të tjera. Qeverisja elektronike ka një rol të rëndësishëm në përmirësimin dhe mbështetjen e të gjitha detyrave të kryera nga departamentet dhe agjencitë qeveritare, pasi, nga njëra anë, e bën detyrën më të thjeshtë dhe, nga ana tjetër, përmirëson cilësinë e punës.

ELEMENTET KRYESORE TË QEVERISJES DIGJITALE BLOCKCHAIN

Teknologjia Blockchain është shfaqur si një mjet transformues me potencial për të revolucionarizuar iniciativat e qeverisë digjitale në mbarë botën. Në thelbin e tij, blockchain është një teknologji e decentralizuar, e shpërndarë, e cila mundëson transaksione të sigurta dhe transparente pa pasur nevojë për ndërmjetës (Nakamoto, 2008). Karakteristikat e tij të qenësishme të transparencës, pandryshueshmërisë dhe sigurisë kriptografike e bëjnë atë të përshtatshëm për aplikacione të ndryshme brenda sferës së qeverisjes digjitale.

Blockchain operon në një rrjet të decentralizuar nyjesh, ku secila mban një kopje të të gjithë librit. Transaksionet grupohen në blloqe dhe lidhen kriptografikisht në një zinxhir, duke siguruar pandryshueshmëri dhe transparencë (Swan, 2015). Duke shfrytëzuar blockchain në qeverisjen digjitale, qeveritë mund të rrisin transparencën dhe llogaridhënien duke ofruar një rekord të paprekshëm të transaksioneve dhe aktiviteteve. Kjo mund të ndihmojë në zbutjen e korrupsionit dhe mashtrimit duke nxitur një besim më të madh midis qytetarëve dhe institucioneve qeveritare.

Një nga aplikimet kryesore të blockchain në qeverisjen digjitale është në fushën e menaxhimit të identitetit digjital. Sistemet e identitetit të bazuara në Blockchain ofrojnë një mjet të sigurt dhe të decentralizuar për verifikimin dhe menaxhimin e kredencialeve të identitetit, duke reduktuar rrezikun e vjedhjes dhe mashtrimit të identitetit (Tapscott & Tapscott, 2016). Qytetarët mund të kenë kontroll më të madh mbi të dhënat e tyre personale, ndërkohë që agjencitë qeveritare mund të thjeshtojnë proceset e verifikimit të identitetit dhe të ulin barrën administrative. (Nakamoto, 2008).Blockchain gjithashtu premton në kujdesin shëndetësor, ku mund të ruajë dhe të ndajë në mënyrë

të sigurt të dhënat mjekësore, të lehtësojë gjurmueshmërinë e barnave dhe të përmirësojë menaxhimin e të dhënave të pacientit duke ruajtur privatësinë dhe sigurinë. (Tsung-Ting Kuo; Hyeon-Eui Kim; Lucila Ohno-Machado, 2017) Teknologjia Blockchain gjen aplikime edhe në arsim, siç dëshmohet nga raporti "Blockchain in Education" i Observatorit dhe Forumit të Blockchain të Bashkimit Evropian (2018). Raporti eksploron se si blockchain mund të përdoret për të verifikuar kredencialet akademike, për të krijuar të dhëna të paprekura të arritjeve arsimore dhe për të rritur efikasitetin e proceseve administrative në institucionet arsimore.

Teknologjia Blockchain premton gjithashtu përmirësimin e efikasitetit dhe integritetit të shërbimeve qeveritare. Kontratat inteligjente, të cilat janë kontrata vetë-ekzekutuese me kushtet e marrëveshjes të shkruara drejtpërdrejt në kod, mund të automatizojnë dhe thjeshtojnë procese të ndryshme qeveritare, të tilla si prokurimi, menaxhimi i kontratave dhe pajtueshmëria rregullatore (World Economic Forum, 2020). Kjo mund të çojë në kursime të kostos, reduktim të burokracisë dhe ofrim më të shpejtë të shërbimeve. Për më tepër, teknologjia blockchain mund të lehtësojë sisteme votimi të sigurta dhe transparente, duke u mundësuar qytetarëve që të marrin pjesë në zgjedhje dhe në proceset e vendimmarrjes nga distanca, duke siguruar integritetin dhe verifikueshmërinë e procesit të votimit (European Union Blockchain Observatory and Forum, 2018). Duke përdorur blockchain në sistemet e votimit, qeveritë mund të rrisin transparencën zgjedhore, të zvogëlojnë rrezikun e ndërhyrjeve ose mashtrimit dhe të rrisin besimin dhe pjesëmarrjen e votuesve.

IoT

Interneti i Gjërave (IoT) është shfaqur si një teknologji transformuese me potencialin për të revolucionarizuar iniciativat e qeverisë digjitale në mbarë botën. IoT i referohet rrjetit të pajisjeve të ndërlidhura të integruara me sensorë, softuer dhe teknologji të tjera që u mundësojnë atyre të mbledhin dhe shkëmbejnë të dhëna përmes internetit. Duke përdorur IoT në qeverisjen digjitale, qeveritë mund të rrisin lidhjen, të përmirësojnë efikasitetin dhe të ofrojnë shërbime në mënyrë më efektive. Teknologjia IoT mundëson mbledhjen e sasive të mëdha të të dhënave nga burime të ndryshme, duke përfshirë sensorët, telefonat inteligjentë dhe pajisjet e lidhura. Këto të dhëna mund të ofrojnë njohuri të vlefshme për nevojat e qytetarëve, kushtet mjedisore, performancën e infrastrukturës dhe më shumë. Duke shfrytëzuar të dhënat e IoT, qeveritë mund të marrin vendime më të informuara, të optimizojnë shpërndarjen e burimeve dhe të përmirësojnë ofrimin e shërbimeve (Atzori, Iera, & Morabito, 2010).

Një nga aplikimet kryesore të IoT në qeverisjen digjitale është në fushën e Smart Cities. Sensorët dhe pajisjet e aktivizuara me IoT mund të monitorojnë dhe menaxhojnë infrastrukturën urbane, duke përfshirë sistemet e transportit, shërbimet komunale dhe shërbimet publike. Për shembull, sistemet inteligjente të menaxhimit të trafikut mund të përdorin të dhëna në kohë reale nga sensorët e IoT për të optimizuar rrjedhën e trafikut, për të reduktuar mbipopullimin dhe për të përmirësuar sigurinë rrugore (Zanella, Bui, Castellani, Vangelista, & Zorzi, 1014). Në mënyrë të ngjashme, rrjetet inteligjente të energjisë mund të përdorin teknologjinë IoT për të monitoruar konsumin e energjisë, për të optimizuar shpërndarjen dhe për të integruar burimet e rinovueshme të energjisë në mënyrë më efikase.

IoT gjithashtu premton në rritjen e sigurisë publike dhe reagimin ndaj emergjencave. Sensorët e IoT mund të monitorojnë kushtet mjedisore, të zbulojnë rreziqe të tilla si zjarret ose përmbytjet dhe të ofrojnë paralajmërime të hershme për qytetarët dhe autoritetet. Reaguesit e urgjencës mund të përdorin pajisje të aktivizuara me IoT për të koordinuar përpjekjet e shpëtimit, për të lokalizuar individët në ankth dhe për t'i dhënë përparësi burimeve në mënyrë më efektive (Al-Fuqaha, Guizani, Mohammadi, Aledhari, & Ayyash, 2015). Për më tepër, teknologjia IoT mund të përmirësojë ofrimin e kujdesit shëndetësor dhe monitorimin e shëndetit publik. Pajisjet e veshshme dhe sensorët mjekësorë mund të mbledhin të dhëna shëndetësore në kohë reale nga pacientët, duke mundësuar monitorimin në distancë dhe zbulimin e hershëm të çështjeve shëndetësore. Sistemet e kujdesit shëndetësor të mundësuar nga IoT mund të përmirësojnë rezultatet e pacientëve, të reduktojnë ripranimet në spital dhe të ulin kostot e kujdesit shëndetësor (Kabashi, Shkurti, Leka, Sofiu, & Misini, 2021).

SMART CITIES

Qytetet inteligjente përfaqësojnë një ndryshim paradigme në qeverisjen digjitale, duke përdorur teknologjinë për të rritur efikasitetin, qëndrueshmërinë dhe cilësinë e jetës për banorët urbanë. Duke integruar teknologji të ndryshme digjitale dhe zgjidhje të drejtuara nga të dhënat, qytetet inteligjente synojnë të adresojnë sfidat urbane, të përmirësojnë ofrimin e shërbimeve dhe të nxisin inovacionin. Qytetet inteligjente përdorin një gamë të gjerë teknologjish, duke përfshirë sensorët e Internetit të Gjërave (IoT), analitikën e të dhënave, inteligjencën artificiale (AI) dhe llogaritjen cloud, për të mbledhur dhe analizuar të dhëna nga sisteme dhe shërbime të ndryshme urbane. Kjo qasje e drejtuar nga të dhënat u mundëson qyteteve të fitojnë njohuri mbi modelet e trafikut, konsumin e energjisë, menaxhimin e mbetjeve dhe sigurinë publike, ndër fusha të tjera (CARAGLIU, BO, &

NIJKAMP, 2009). Duke shfrytëzuar këto njohuri, qeveritë mund të marrin vendime të informuara, të optimizojnë shpërndarjen e burimeve dhe të përmirësojnë ofrimin e shërbimeve publike.

Një nga karakteristikat kryesore të qyteteve inteligjente është integrimi i sensorëve të IoT dhe pajisjeve të lidhura në infrastrukturën urbane. Sensorët IoT mund të monitorojnë dhe menaxhojnë sisteme të ndryshme urbane në kohë reale, duke përfshirë transportin, energjinë, ujin dhe menaxhimin e mbeturinave. Për shembull, sistemet inteligjente të menaxhimit të trafikut përdorin sensorë IoT për të monitoruar rrjedhën e trafikut, për të optimizuar kohën e sinjalit dhe për të reduktuar mbingarkesën (Albino, Berardi, & Dangelico, 2015). Në mënyrë të ngjashme, rrjetet inteligjente të energjisë përdorin teknologjinë IoT për të monitoruar konsumin e energjisë, për të balancuar ofertën dhe kërkesën dhe për të integruar në mënyrë më efektive burimet e rinovueshme të energjisë.

Një tjetër veçori kryesore e qyteteve inteligjente është përdorimi i analitikës së të dhënave dhe AI për të nxjerrë njohuri vepruese nga sasitë e mëdha të të dhënave të mbledhura nga sensorët IoT dhe burime të tjera. Duke analizuar të dhënat në kohë reale, qeveritë mund të zbulojnë modele, të identifikojnë tendencat dhe të parashikojnë ngjarjet e ardhshme. Për shembull, analitika parashikuese mund të ndihmojë qytetet të parashikojnë bllokimin e trafikut, të planifikojnë përmirësimet e infrastrukturës dhe të përmirësojnë reagimin ndaj emergjencave (CARAGLIU, BO, & NIJKAMP, 2009). Qytetet inteligjente fokusohen gjithashtu në rritjen e angazhimit dhe pjesëmarrjes së qytetarëve përmes platformave dhe aplikacioneve digjitale. Nismat me në qendër qytetarin, të tilla si aplikacionet celulare për raportimin e gropave ose pjesëmarrja në forume të komunitetit, fuqizojnë banorët të marrin një rol aktiv në formësimin e së ardhmes së qytetit të tyre (Komninos, 2009). Për më tepër, iniciativat e të dhënave të hapura i bëjnë të dhënat e qeverisë të aksesueshme për publikun, duke nxitur transparencën, llogaridhënien dhe inovacionin (Giffinger, Fertner, Kramar, Kalasek, Pichler-Milanović, & Meijers, 2007).

Teknologjitë në zhvillim si lidhja 5G, llogaritja e skajshme dhe blockchain mbajnë potencialin për të rritur lidhjen, efikasitetin dhe sigurinë e infrastrukturës së qytetit të zgjuar (Albino, Berardi, & Dangelico, 2015). Për më tepër, partneritetet midis qeverive, palëve të interesuara të industrisë dhe akademisë mund të nxisin bashkëpunimin dhe të përshpejtojnë zhvillimin dhe vendosjen e zgjidhjeve të qytetit të zgjuar (Giffinger, Fertner, Kramar, Kalasek, Pichler-Milanović, & Meijers, 2007).

BIG DATA

Të dhënat e mëdha janë shfaqur si një mjet i fuqishëm për qeverinë digjitale, duke ofruar mundësi të paprecedentë për të analizuar sasi të mëdha të dhënash për të informuar politikëbërjen, për të përmirësuar ofrimin e shërbimeve dhe për të përmirësuar angazhimin e qytetarëve.. Të dhënat e mëdha i referohen vëllimeve të mëdha të të dhënave të strukturuara dhe të pastrukturuara të krijuara nga burime të ndryshme, duke përfshirë të dhënat qeveritare, sensorët, mediat sociale dhe pajisjet celulare. Karakteristikat kryesore të të dhënave të mëdha, të referuara shpesh si 3V - vëllimi, shpejtësia dhe shumëllojshmëria, paraqesin sfida dhe mundësi unike për qeveritë (Laney, 2001).

Një nga aplikimet kryesore të të dhënave të mëdha në qeverisjen digjitale është vendimmarrja e drejtuar nga të dhënat. Duke analizuar grupe të mëdha të dhënash, qeveritë mund të fitojnë njohuri mbi tendencat komplekse sociale, ekonomike dhe mjedisore, duke mundësuar politikëbërjen e bazuar në dëshmi dhe shpërndarjen e burimeve (Manyika, et al., 2011). Për shembull, analizat e të dhënave të mëdha mund të ndihmojnë në identifikimin e tendencave në zhvillim në shëndetin publik, zbulimin e modeleve në shkallën e krimit dhe optimizimin e sistemeve të transportit. Analizat e të dhënave të mëdha gjithashtu luajnë një rol vendimtar në rritjen e ofrimit të shërbimeve dhe angazhimit të qytetarëve. Qeveritë mund të përdorin analizat e të dhënave për të personalizuar shërbimet, për të parashikuar nevojat e qytetarëve dhe për të ofruar ndërhyrje të synuara. Për shembull, analizat parashikuese mund të ndihmojnë në identifikimin e individëve në rrezik për programet e mirëqenies sociale, optimizimin e shërbimeve të kujdesit shëndetësor dhe përmirësimin e rezultateve arsimore (Davenport & Patil, 2021).

Për më tepër, analizat e të dhënave të mëdha u mundësojnë qeverive të përmirësojnë efikasitetin operacional dhe menaxhimin e burimeve. Duke analizuar të dhënat nga agjenci dhe departamente të ndryshme qeveritare, qeveritë mund të identifikojnë joefikasitetet, të thjeshtojnë proceset dhe të ulin kostot. Për shembull, analizat e të dhënave mund të optimizojnë menaxhimin e zinxhirit të furnizimit, të rrisin efikasitetin e energjisë dhe të përmirësojnë efektivitetin e shërbimeve publike (Manyika, et al., 2011).

SFIDAT DHE TENDENCAT AKTUALE

Përtej përfitimeve që marrim nga këto tekonologji ne hasim pasiguri apo dhe sfida. Ndër këto teknologji secila prejt tyre përballet me sfida të ndryshme pavarësisht potencialit transformues të tyre. Nëse do ti marrim ti shqyrtojmë të ndara do të vërehet që në disa raste sfidat në teknologji të ndryshme janë të njëjta .

Teknologjia blockchain në qeverisjen digjitale do të përballet me sfida si: shkallëzueshmëria, ndërveprueshmëria dhe pasiguria rregullatore. Shkallëzueshmeria është e rëndësishme pasi infrastruktura aktule e blockchain lufton për të trajtuar xhiron e transaksionit të kërkuar për adoptim të gjërë në sistemet qeveritare. Cështjet e ndërveprimit lindin nga përhapja e platformave të ndryshme të blockchain duke e bere të vështirë për sistemet komunikimin dhe shkëmbimin e të dhënave pa problem. Kornizat rregullatore ndryshojnë midis juridiksioneve duke paraqitur sfida për integrimin e blockchain në kornizat ekzistuese ligjore dhe rregullatore.

IoT në qeverisjen digjitale do të përballet me sfida si: siguria,privatësia dhe ndërveprueshmëria. Përhapja e tyre në paisje të lidhura rrit sipërfaqen e sulmit për kërcënime kibernertike duke i bërë këto sisteme të IoT të prekshme nga hakerat duke shkelur privatësin. Ndërveprueshmëria tek IoT, në paisje dhe platforma të ndryshme mund të përdorin protokolle dhe standarte të pronarit duke sjellë vështirësi në integrimin dhe menaxhimin efektiv të ekosistemeve të IoT.

Smart Cites përballen me sfida si: privatësia e të dhënave, siguria kibernetike dhe ndarja digjitale. Mbledhja dhe analiza e sasive të mëdha të të dhënave është një shqetësim në lidhje me privatësinë dhe sigurinë e të dhënave të paautorizuara. (Albino, Berardi, & Dangelico, 2015) Kërcënimet e sigurisë kibernetike paraqesin rreziqe për infrastrukturën dhe shërbimet e aktivizuara nga IoT duke kerkuar masa proaktive për të zbutur dobësitë dhe për tu mbrojtur kundër këtyre sulmeve (CARAGLIU, BO, & NIJKAMP, 2009). Ndarja digjitale do të sjellë sfidë pasi jo të gjithë qytetarët mund të kenë akses ose mund të përdorin teknologjinë në mënyreë efektive.

Big Data në qeverisjen digjitale do të paraqesë sfida si: privatesia, siguria dhe qeverisja e të dhënave. Mbledhja dhe analizat e vëllimeve të mëdha të të dhënave të ndjeshme ngre shqetësim për shkeljet e privatësisë dhe aksesin e paautorizuar. Siguria është një tjetër shqetësim kritik në analitikën e të dhënave të mëdha pasi grupet e mëdha të të dhënave shpesh janë në shënjestër nga kriminelët kibernetik për të vjedhur/hakuar informacione. Qeveritë duhet të zbatojnë masa të forta për mbrojtjen e të dhënave dhe t”u përmbahen rregulloreve strike të privatësisë për të mbrojtur të dhënat e qytetarëve (Laney, 2001).

Duke parë përpara qeveritë duhet të investojnë pasi e ardhmja e blockchain në qeverisjen digjitale duket premtuese, me përpjekje të vazhdueshme për të adresuar sfidat e shkallëzueshmërisë dhe ndërveprimit të saj. Teknologjitë e reja si sharding, zgjidhjet e shtresave dhe protokollet e ndërveprimit synojnë të rrisin shkallëzueshmërinë dhe ndërveprueshmërinë e rrjeteve blockchain (Swan, 2015). Për më tepër, qartësia rregullatore dhe bashkëpunimi ndërkombëtar janë thelbësore për nxitjen e adoptimit të teknologjisë

blockchain në iniciativat e qeverisë digjitale dhe zhbllokimin e potencialit të saj të plotë në sektorë të ndryshë. Gjithashtu qeveritë duhet të promovojnë standardet e ndërveprimit dhe të nxisin bashkëpunimin midis palëve të interesuara për të siguruar komunikim dhe shkëmbim të pandërprerë të të dhënave midis pajisjeve dhe sistemeve të IoT (Atzori, Iera, & Morabito, 2010). Duhet të zbatojnë masa të forta për mbrojtjen e të dhënave dhe rregullore të privatësisë për të mbrojtur të dhënat e qytetarëve dhe për të ndërtuar besimin në iniciativat e qytetit të zgjuar por dhe për të ndërtuar besimin në sistemet IoT (Ray, 2016) Të ndihmojnë dhe të marrin masat e sigurisë kibernetike për të mbrojtur kundër shkeljeve të të dhënave, sulmeve kibernetike dhe kërcënimeve të tjera të sigurisë (Davenport & Patil, 2021). Teknologjitë në zhvillim si mësimi i makinerive, inteligjenca artificiale dhe zinxhiri i bllokimit mbajnë potencialin për të përmirësuar aftësitë e analitikës së të dhënave të mëdha (Davenport & Patil, 2021). Për më tepër, bashkëpunimi ndërkombëtar dhe shkëmbimi i njohurive mund të përshpejtojnë zhvillimin dhe adoptimin e praktikave më të mira në qeverisjen dhe analitikën e të dhënave të mëdha (Manyika, et al., 2011).

STUDIM RASTESH DHE PRAKTIKAT MË TË MIRA

Rast 1: Sistemi i E-Qeverisjes së Estonisë

Për të përmirësuar rrjedhën e punës së qeverisë, si dhe mënyrën se si ajo ofron shërbimet publike, qeveria zbatoi një transformim digjital. Qeveria e Estonisë bëri dy zgjedhje kritike teknologjike që mbështetën këtë transformim digjital dhe u referuan si mundësues të ndërveprimit, përveç sigurimit të mbulimit të plotë për rrjetet digjitale të telefonisë celulare në rajon dhe sigurimit të një mjedisi të sigurt të shkëmbimit të të dhënave.Estonia është e njohur për sistemin e saj shumë të avancuar të qeverisjes digjitale, i cili ka transformuar ofrimin e shërbimeve publike dhe ka përmirësuar angazhimin e qytetarëve. Komponentët kryesorë të sistemit të qeverisjes elektronike të Estonisë përfshijnë identitetin digjital, votimin elektronik dhe një grup të plotë shërbimesh online.

Sistemi i qeverisjes elektronike të Estonisë është ndërtuar mbi një infrastrukturë digjitale të fuqishme që mundëson ndërveprime të sigurta, efikase dhe transparente midis qytetarëve, bizneseve dhe agjencive qeveritare. Sistemi i identitetit digjital të vendit, i njohur si e-Residency, u lejon individëve të aksesojnë shërbimet qeveritare dhe të kryejnë biznes në mënyrë të sigurtë në internet. Votimi elektronik është zbatuar me sukses, duke u mundësuar qytetarëve të votojnë nga distanca përmes një platforme të sigurt digjitale. (OECD iLibrary, 2019)

PRAKTIKAT MË TË MIRA:

Identiteti digjital: Sistemi i qeverisjes digjitale të Estonisë është i ankoruar në një infrastrukturë të sigurt të, e cila u siguron qytetarëve identifikues digjitalë unikë për të hyrë në shërbimet online. Zbatimi i një sistemi të fortë identiteti digjital është thelbësor për të mundësuar ndërveprime të sigurta dhe të personalizuara në qeverisjen digjitale. (Estonian Government, (n.d.)). U konsiderua si një mënyrë për të njohur individët në botën digjitale, duke qenë çelësi që lejon botën reale të përputhet me atë digjitale. Karta është lëshuar nga qeveria dhe është bërë një dokument i detyrueshëm. Miratimi u lehtësua edhe nga bankat estoneze, të cilat investuan shumë në e-Banking dhe po përdornin kartën e-ID si një mënyrë për të aksesuar shërbimet e tyre. Sistemi bazohet në çelësa kriptografikë, me një çelës personal, i cili përdoret si çelës primar në shumicën e bazave të të dhënave që përmbajnë informacion personal (OECD iLibrary, 2019).

Ndërveprueshmëria: Platformat e qeverisjes elektronike të Estonisë janë krijuar për të qenë të ndërveprueshme, duke lejuar integrimin dhe shkëmbimin e pandërprerë të të dhënave ndërmjet sistemeve dhe agjencive të ndryshme qeveritare. Ndërveprueshmëria mundëson ofrim efikas të shërbimeve dhe siguron një përvojë kohezive të përdoruesit për qytetarët. (Government of Estonia, (n.d.))

Rast 2: Transformimi i Qeverisë Digjitale të Zelandës së Re

Qeveria digjitale ka të bëjë me vendosjen e njerëzve në radhë të parë. Ne jemi duke u fokusuar në atë që njerëzit kanë nevojë nga qeveria në këto kohë që ndryshojnë me shpejtësi dhe si mund t'i plotësojmë nevojat e tyre duke përdorur teknologjitë në zhvillim, të dhënat dhe ndryshimet në kulturën, praktikat dhe proceset e qeverisë. (Digital.govt.nz, (n.d.))

Qeveria e Zelandës së Re ka nisur një iniciativë të gjerë të reformës së qeverisë digjitale që synon modernizimin e shërbimeve publike, rritjen e efikasitetit dhe inkurajimin e inovacionit. Transformimi u fokusua në përdorimin e teknologjive digjitale për të përmirësuar ofrimin e shërbimeve dhe përfshirjen e qytetarëve. Zhvillimi i platformave digjitale, portaleve në internet dhe aplikacioneve celulare ishte pjesë e nismës së transformimit të qeverisë digjitale të Zelandës së Re, e cila ofroi një shumëllojshmëri të gjerë shërbimesh qeveritare për qytetarët dhe bizneset. Zhvillimi i faqes së internetit digital.govt.nz, i cili vepron si një qendër qendrore për aksesin në informacionin dhe shërbimet e qeverisë në internet, ishte një nga nismat kryesore. (Digital.govt.nz, (n.d.))

Praktikat më të mira:

Metodologjia e shkathët: Për të lehtësuar prototipin e shpejtë, testimin dhe vendosjen e zgjidhjeve digjitale, transformimi digjital i qeverisë së

Zelandës së Re miratoi metodologji të shkathëta dhe qasje përsëritëse të zhvillimit. Në projektet e qeverisjes digjitale, metodologjitë e shkathëta nxisin fleksibilitetin, përshtatshmërinë dhe përmirësimin e vazhdueshëm.

Bashkëpunimi dhe Partneriteteti: Suksesi i transformimit digjital të qeverisë së Zelandës së Re varej nga bashkëpunimi dhe bashkëpunimi midis departamenteve qeveritare, përfaqësuesve të industrisë dhe sektorit privat. (New Zealand Government, (n.d.))

Aleancat e forta nxisin ndarjen e njohurive, shpikjen dhe bashkëkrijimin e zgjidhjeve digjitale. Partneriteti për Qeverisje të Hapur është një nismë ndërkombëtare ku vendet nënshkruese punojnë për të qenë më të hapur, të përgjegjshëm dhe më të përgjegjshëm ndaj qytetarëve. Përdorimi i teknologjive të reja është një pjesë e kësaj. (Digital.govt.nz, (n.d.))

Rast 3: Iniciativa "e-Government 2020" e Koresë së Jugut

Nisma "e-government 2020" në Korenë e Jugut është një iniciativë gjithëpërfshirëse e qeverisjes digjitale që synon rritjen e efektivitetit të qeverisë, transparencës dhe pjesëmarrjes së qytetarëve përmes përdorimit të teknologjisë. Nisma synon të përdorë teknologjitë më të avancuara si inteligjenca artificiale (ai), analitika e të dhënave të mëdha dhe blockchain për të përmirësuar shërbimet dhe operacionet e qeverisë. Zhvillimi i platformave digjitale të integruara, portaleve të shërbimeve online dhe aplikacioneve celulare për qytetarët dhe bizneset janë ndër komponentët kryesorë. (Cheong & Cho, 2024)

Udhërrëfyesi i Transformimit Digjital: Nisma "e-government 2020" në Korenë e Jugut bazohet në një udhërrëfyes konkret të transformimit digjital që përfshin qëllimet strategjike, pikat kryesore dhe treguesit kryesorë të performancës (KPIs) për arritjen e objektivave të qeverisjes digjitale. Një udhërrëfyes i mirëpërcaktuar ofron qartësi dhe drejtim për përpjekjet e transformimit digjital. (Korean Ministry of the Interior and Safety., 2020)

Ekosistemi i Inovacionit: Nisma promovon një ekosistem inovativ duke nxitur bashkëpunimin midis departamenteve qeveritare, sektorit privat, akademisë dhe shoqërisë civile. Fushatat e hapura të inovacionit, hakatonët dhe konkurset teknologjike promovojnë bashkëkrijimin e zgjidhjeve të reja dhe nxisin inovacionin në qeverisjen digjitale. (Elci, Kim, & Eyigun, 2019)

Rast 4: Agjencia Australiane e Transformimit Digjital (DTA)

Agjencia e transformimit digjital (DTA) e Australisë është përgjegjëse për iniciativat udhëheqëse të transformimit digjital në të gjithë qeverinë Australinë. DTA është përgjegjëse për ofrimin e iniciativave kryesore digjitale, duke përfshirë zhvillimin e standardeve të shërbimit digjital, zbatimin e portaleve të gjithë qeverisë dhe promovimin e parimeve të projektimit të

përqendruar te përdoruesit. Për të nxitur transformimin digjital dhe për të zgjeruar shërbimet qeveritare, departamenti punon në bashkëpunim të ngushtë me departamentet dhe agjencitë qeveritare. (Digital Transformation Agency (DTA), (n.d)

PRAKTIKAT MË TË MIRA:

Dizajni i përqendruar te përdoruesi: Për të krijuar shërbime digjitale të përqendruara te përdoruesit që janë funksionale dhe me kosto efektive, DTA promovon një filozofi dizajni të përqendruar te përdoruesi, duke u fokusuar në të kuptuarit e nevojave, preferencave dhe pikave "të dhimbjes" së përdoruesit. Për të siguruar që zgjidhjet digjitale plotësojnë nevojat e përdoruesve dhe japin vlerë, përdoruesit duhet të kryejnë kërkime të përdoruesve, testime të përdorshmërisë dhe sisteme reagimi. (Digital Transformation Agency (DTA), (n.d))

Ofrimi i shkathët: Për të lehtësuar përsëritjen e shpejtë, bashkëpunimin dhe fleksibilitetin në ofrimin e iniciativave digjitale, DTA përdor teknika të zhdërvjellta të shpërndarjes. Scrum dhe Kanban, për shembull, nxisin përmirësimin në rritje, përmirësimin e vazhdueshëm dhe përfshirjen e palëve të interesuara gjatë gjithë ciklit jetësor të projektit.

Qeveria tradicionalisht krijon shërbime në përgjigje të nevojave të politikave. Kjo do të thotë që nevojat e përdoruesve mbeten të pazbuluara derisa të lëshohet një shërbim. Dizajni dhe shpërndarja e shërbimit e ndryshon këtë duke filluar procesin duke pasur parasysh përdoruesin.

Faza e zbulimit - ekipi fiton një kuptim të thellë të nevojave të përdoruesit dhe zhvillon një hipotezë për të zgjidhur problemet

Faza alfa - ekipi ndërton prototipe për të testuar hipotezat e identifikuara në fazën e Zbulimit

Faza beta - ekipi ndërton dhe teston zgjidhjen që vërtetoi në fazën Alfa

Faza e drejtpërdrejtë - ekipi ruan dhe përmirëson vazhdimisht shërbimin. (Digital Transformation Agency (DTA), (n.d.))

QEVERISJA DIGJITALE NË SHQIPËRI

Shqipëria ka bërë progres në zbatimin e nismave të qeverisjes digjitale në vitet e fundit, megjithëse ka ende vend për përmirësim. Disa nga nismat kryesore të qeverisjes digjitale në Shqipëri janë:

Shërbimet digjitale: Qeveria shqiptare ka zhvilluar disa shërbime digjitale, duke përfshirë një portal online për regjistrimin e biznesit dhe një platformë për aksesin në të dhënat publike. Këto shërbime e bëjnë më të lehtë për qytetarët dhe bizneset aksesin në shërbimet dhe informacionin e qeverisë. Çdo person mund të marrë nëpërmjet internetit, shërbime elektronike të

ofruara nga institucionet publike në Shqipëri. Portali qeveritar e-Albania, është një zyrë me një ndalesë për shërbimet online të administratës publike; është një kanal online për ofrimin e shërbimeve publike 24 orë në 7 ditë të javës (e-Albania, 2018).

Nënshkrimi digjital: Nënshkrimi Elektronik janë të gjitha të dhënat në formë elektronike, të cilat u bashkëlidhen ose shoqërojnë logjikisht të dhëna të tjera elektronike, që shërbejnë si një mënyrë e vërtetimit të identitetit të nënshkruesit dhe vërtetësisë së dokumentit të nënshkruar. Në vitin 2019, Shqipëria prezantoi një sistem nënshkrimi digjital, i cili lejon qytetarët të nënshkruajnë dokumentet elektronike në mënyrë të sigurt dhe të ligjshme. Kjo ka ndihmuar në reduktimin e nevojës për sisteme të bazuara në letër dhe e ka bërë më të lehtë kryerjen e transaksioneve të biznesit në internet. (Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit, 2019)

Të dhëna të hapura: Shqipëria ka bërë gjithashtu progres në hapjen e të dhënave të qeverisë për publikun. Portali Open Data Albania ofron akses në një gamë të gjerë të dhënash qeveritare, duke përfshirë informacion mbi buxhetet, kontratat publike dhe demografinë (Open Data Albania, 2016).

Votimi elektronik: Shqipëria ka eksperimentuar me votën elektronike vitet e fundit, megjithëse progresi ka qenë i ngadaltë për shkak të shqetësimeve për sigurinë dhe transparencën. Në vitin 2021, qeveria shqiptare njoftoi planet për të futur e-votimin për zgjedhjet lokale në bashki të zgjedhura. Komisioni Qendror i Zgjedhjeve i Shqipërisë (KQZ) zgjodhi Smartmatic për të ofruar pajisje biometrike të vërtetimit të votuesve dhe makineri elektronike votimi, përfshirë hardwere, softwere dhe shërbime mbështetëse, për zgjedhjet parlamentare të vendit 2021 (Smartmatic, 2022).

Shkrim-leximi digjital: Një nga sfidat kryesore me të cilat përballet qeverisja digjitale në Shqipëri është mungesa e shkrim-leximit digjital tek popullata. Vetëm 21% e shqiptarëve kishin njohuri bazë digjitale dhe ishte përqindja më e ulët në të gjithë vëndet europiane. Qeveria ka ndërmarrë hapa për të adresuar këtë çështje duke ofruar programe trajnimi dhe seminare për të përmirësuar aftësitë digjitale (Albanian Daily News, 2021).

Në përgjithësi, qeverisja digjitale ka potencialin për të përmirësuar efikasitetin e qeverisë, transparencën dhe angazhimin e qytetarëve në Shqipëri. Megjithatë, ka nevojë për investime të vazhdueshme në infrastrukturë, arsimim digjital dhe masa sigurie për të garantuar suksesin e nismave të qeverisjes elektronike në vend.

KONKLUZIONE

Teknologjia nuk është vetëm një mjet por është bërë pjesë e rëndësishme për evoluimin tonë si shoqëri dhe individë. E ardhmja duket premtuese me

potencialin e jashtëzakonshëm për efektivitet që ajo ofron. Transparenca dhe angazhimi qytetar në administratën publike janë një vlerë e shtuar në demokracinë tonë. Bashkëpunimi mdërmjet qeverive, ekspertëve të teknologjisë dhe qytetarëve është thelbësor për hartimin dhe zbatimin e qeverisë digjitale. Inovacioni i vazhdueshëm është thelbësor për adresimin e sfidave në zhvillim .Është e vështirë të shfrytëzosh përfitimet e plota të qeverisjes digjitale në një epokë teknologjike gjithmonë në zhvillim.

Qeverisja digjjtale përfaqëson integrimin e teknologjisë së informacionit në proceset qeveritare për të përmirësuar ofrimin e shërbimeve, vendimmarrjen dhe angazhimin e qytetarëve. Ai përfshin një gamë të gjerë mjetesh dhe qasjesh që synojnë përmirësimin e efikasitetit, transparencës dhe reagimit të funksioneve qeveritare. Ndërsa shoqëritë përqafojnë gjithnjë e më shumë zgjidhjet digjitale, qeverisja digjitale bëhet një komponent thelbësor i administratës publike moderne. Qeverisja digjitale mund të kategorizohet gjerësisht në pesë fusha: Siguria dhe privatësia; Përdorshmëria; Përmbajtja; Shërbimet dhe Angazhimi qytetar dhe social. Çdo kategori fokusohet në aspekte të ndryshme të përdorimit të teknologjisë për të përmirësuar funksionet e qeverisë dhe ndërveprimet me qytetarët. Ndërveprimet në qeverisjen digjitale ndodhin midis qeverisë me qytetar (G2C), qeveri-biznes (G2B), qeveri-qeveri (G2G) dhe qeveri-me-punonjës (G2E). Këto ndërveprime lehtësojnë komunikimin, ofrimin e shërbimeve dhe shkëmbimin e informacionit, duke formuar shtyllën kurrizore të një sektori publik të mundësuar në mënyrë digjitale.

Blockchain ka përpjekje të vazhdueshme për të adresuar sfidat. Ai ka potencialin për të revolucionarizuar qeveinë digjitale duke rritur transparencën, besimin në shërbimet dhe proceset qeveritare dhe efikasitetin. Me anë të blockchain qeveritë përmirësojnë menaxhimin e identitetit, rrisin integritetin zgjedhor. IoT ka ofruar mundësi për automatizim, efikasitet në të gjithë Industritë. Nëpërmjet IoT qeveritë përmirësojnë rezultatet e qytetarëve. Smart Cities përfaqësojnë qasje transformuese ndaj qeverisë digjitale, duke përdorur teknologjinë për të adresuar sfidat urbane dhe për të përmirësuar cilësinë e jetës. Big Data ndihmon në vendimmarrje dhe politikbërje sepse vendimet do të jenë të bazuara në të dhëna më gjithëpërfshirëse, gjë që do të përmirësojë angazhimin qytetar.

Pavarësisht përfitimeve të shumta, qeverisja digjitale përballet me sfida të tilla si kërcënimet e sigurisë kibernetike, ndarja dixhitale, shqetësimet për privatësinë e të dhënave dhe nevoja për përmirësime të vazhdueshme teknologjike. Megjithatë, tendencat si inteligjenca artificiale, mësimi i makinerive dhe kompjuteri cloud ofrojnë zgjidhje premtuese për këto sfida, duke nxitur evolucionin e qeverisjes digjitale.

Ekzaminimi i zbatimeve të suksesshme të qeverisjes digjitale ofron njohuri të vlefshme. Sistemi i qeverisjes elektronike të Estonisë: Një pionier në qeverisjen digjitale, nismat e qeverisjes elektronike të Estonisë kanë vendosur standarde globale në efikasitetin dhe angazhimin e qytetarëve. Transformimi Digjital i Qeverisë së Zelandës së Re: Demonstron përdorim efektiv të strategjive digjitale për të përmirësuar ofrimin e shërbimeve publike dhe proceset administrative. Iniciativa "E-Government 2020" e Koresë së Jugut: Thekson qasjet inovative në përdorimin e teknologjisë për të përmirësuar transparencën e sektorit publik dhe shërbimet e qytetarëve. Agjencia Australiane e Transformimit Digjital (DTA): Shfaq zbatimin strategjik të zgjidhjeve digjitale për të përmirësuar operacionet e qeverisë dhe për të përmirësuar ofrimin e shërbimeve.

Rrugëtimi i Shqipërisë drejt qeverisjes digjitale pasqyron angazhimin e saj për modernizimin e administratës publike dhe përmirësimin e shërbimeve për qytetarët. Duke adoptuar mjete dhe strategji digjitale, Shqipëria synon të rrisë efikasitetin e qeverisë, transparencën dhe pjesëmarrjen e qytetarëve, duke adresuar sfidat dhe mundësitë unike brenda kontekstit të saj.

Qeverisja digjitale qëndron në ballë të transformimit të administratës publike, duke ofruar mundësi të pashembullta për të përmirësuar funksionet e qeverisë, shërbimet e qytetarëve dhe mirëqenien e përgjithshme shoqërore. Duke përdorur teknologji të tilla si blockchain, IoT, Smart Citites dhe Big Data, qeveritë në mbarë botën mund të kapërcejnë barrierat tradicionale dhe të nxisin një kornizë qeverisjeje më gjithëpërfshirëse, efikase dhe më të përgjegjshme. Ndërsa sfidat vazhdojnë, evoluimi i vazhdueshëm i mjeteve digjitale dhe praktikave më të mira hap rrugën për një të ardhme ku qeverisja digjitale bëhet normë, duke përfituar njësoj qytetarët dhe qeveritë.

Thënë këto, ka hapsirë për rregullime. Një qeverisje digjitale që "çalon" nga probleme me sigurinë kibernetike, privatësinë, ndarjen digjitale, duket në horizont. Që qeverisja të përmbushë potencialin e saj duhet të adresojë sfidat dhe të nxisë bashkëpunimin me të katërt mekanizmat apo mënyrat e saj të bashkëpunimit.[41]

BIBLIOGRAFI

Business Jargons. (2016). *E-Governance*. Retrieved from https://businessjargons.com/e-governance.html

Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit, K. i. (2019). STRATEGJIA NDËRSEKTORIALE. *Raport Monitorimi*. AGJENCIA KOMBËTARE E SHOQËRISË SË INFORMACIONIT, KËSHILLI I MINISTRAVE.

Albanian Daily News. (2021, August 18). *Digital literacy indicator in*

41 G2G/ G2C/ G2B/ G2E

Albania lowest in Europe. Retrieved from Albanian Daily News: https://albaniandailynews.com/news/digital-literacy-indicator-in-albania-lowest-in-europe#:~:text=Eurostat%20comparative%20statistics%20for%20all,lowest%20percentage%20among%20European%20countries

Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart Cities: Definitions, Dimensions,Performance, and Initiatives. *Journal of Urban Technology*, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4873812/mod_resource/content/1/Leit%2001%20-%20ALBINO%2C%20BERARDI%2C%20DANGELICO%20%282015%29%20Smart%20Cities%20Definitions%20Dimensions%20Performance%20and%20Initiatives.pdf.

Al-Fuqaha, Guizani, M., Mohammadi, M., Aledhari, M., & Ayyash, M. (2015). Internet of Things: A Survey on Enabling Technologies, Protocols, and Applications. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 2347-2376.

Atzori, L., Iera, A., & Morabito, G. (2010). The Internet of Things: a survey. https://www.researchgate.net/publication/222571757_The_Internet_of_Things_A_Survey.

Brown, D. (2005). Electronic government and public administration. *International*.

CARAGLIU, A., BO, C. D., & NIJKAMP, P. (2009). Smart cities in Europe. *3rd Central European Conference in Regional Science – CERS*.

Cheong, I., & Cho, J. (2024). Chapter 6: Digital Government in the Republic of Korea: Evaluation and Challenges. *Empowering Online Public Service in Asia:The Digital Frontier*.

Corradini & Re. (2016). The European Digital Agenda and the Impact of ICT on.

Davenport, T. H., & Patil, D. (2021). Data scientist: The sexiest job of the 21st century. *HARVARD BUSINESS REVIEW*, pp. https://hbr.org/2012/10/data-scientist-the-sexiest-job-of-the-21st-century.

Digital Transformation Agency (DTA). ((n.d)). About the DTA. https://www.dta.gov.au/search?keys=About+the+DTA.

Digital Transformation Agency (DTA). ((n.d.)). *Agile Delivery*. Retrieved from Digital Transformation Agency (DTA): https://www.dta.gov.au/help-and-advice/digital-experience-toolkit/service-design-and-delivery-process/alpha-stage-testing-hypotheses

Digital.govt.nz. ((n.d.)). *Digital government*. Retrieved from Digital.govt.nz: https://www.digital.govt.nz/digital-government/

e-Albania. (2018). Retrieved from e-Albania: https://e-albania.al/Pages/eAlbania.aspx

Elci, S., Kim, J., & Eyigun, O. (2019). International Experience of Support for Innovation and Smart Specialisation: The Case of Korea. *Smart*

Specialisation Hub, https://www.researchgate.net/publication/331980801_International_Experience_of_Support_for_Innovation_and_Smart_Specialisation_The_Case_of_Korea.
Estonian Government. ((n.d.)). *E-residency*. Retrieved from Estonian Government: https://e-resident.gov.ee/
European Union Blockchain Observatory and Forum. (2018). *Blockchain in Education.* Retrieved from Europian Union: https://www.eublockchainforum.eu/reports/blockchain-education
Franco, V. R. (2021). *Three steps towards a digital governance framewor*. Retrieved from Concentrix: https://catalyst.concentrix.com/blog/2021/09/digital-governance-framework/
Gartner. (2022, July 18). *What Is Digital Government?* Retrieved from Gartner: https://www.gartner.com/en/topics/digital-government
Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanović, N., & Meijers, E. (2007). *Smart cities – Ranking of European medium-sized cities.* https://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf: Centre of Regional Science, Vienna UT.
Government of Estonia. ((n.d.)). *E-Estonia*. Retrieved from Government of Estonia: https://e-estonia.com/
Holzer & Manoharan . (2016). *Digital Governance in Municipalities Worldwide (2015-16)*. CreateSpace.
ITU, FAO, UNIDO, UN Women. (2022, April 29). *Albania Digital Development Country Profile*. Retrieved from United Nations in Albania: https://albania.un.org/en/180290-digital-development-country-profile-albania
Kabashi, F., Shkurti, L., Leka, H., Sofiu, V., & Misini, N. (2021). Internet of Things in Healthcare: A Review. *UBT International Conference.* UBT International Conference.
Komninos, N. (2009). Intelligent cities: towards interactive and global innovation environments. *nnovation and Regional Development*, https://www.researchgate.net/publication/238341559_Intelligent_cities_Towards_interactive_and_global_innovation_environments.
Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës, Partnerët Shqipëri për Ndryshim dhe Zhvillim. (2018). *SHQIPËRIA-Udhëzues mbi Transparencën dhe Pjesëmarrjen Qytetare.*
Korean Ministry of the Interior and Safety. (2020). e-Government 2020. https://www.mois.go.kr/eng/bbs/type001/commonSelectBoardArticle.do?bbsId=BBSMSTR_000000000019&nttId=78605.
Kraeme, K. L. (1977). Local Government, Information Systems, and Technology Transfer: Evaluating Some Common Assertions about Computer

Application Transfer. *Public Administration Review*, 368-382.
Lachana, Alexopoulos, Loukis, Charalabidis. (2018). Identifying the different generations of Egovernment: an analysis framework. *The 12th Mediterranean Conference on Information Systems (MCIS)* (pp. 1-13). Corfu: ICSD.
Lachana, Charalabidis & Keramidis. (2022). On the Structure of the Digital Governance Domain. In A. a. Scientific Foundations of Digital Governance and Transformation Concepts, *Scientific Foundations of Digital Governance and Transformation, Concepts, Approaches and Challenges* (pp. 73-99). Springer.
Laney, D. (2001). 3D data management: controlling data volume, velocity, and variety. *META Group, Tech. Rep*, pp. https://studylib.net/doc/8647594/3d-data-management--controlling-data-volume--velocity--an...
Manyika, J., Chui, M., Brown, B., Bughin, J., Dobbs, R., Roxburgh, C., et al. (2011). *Big data: The next frontier for innovation, competition, and productivity.* Retrieved from https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/big-data-the-next-frontier-for-innovation
Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System.* Retrieved from https://bitcoin.org/bitcoin.pdf
New Zealand Government. ((n.d.)). *NZ Government Digital Strategy and Action Plan*. Retrieved from New Zealand Government: https://www.digital.govt.nz/our-work/nz-digital-government/nz-government-digital-strategy-and-action-plan/
OECD iLibrary. (2019). *Chapter 13. Case Study 8: Estonia e-government and the creation of a comprehensive data infrastructure for public services and agriculture policies implementation*. Retrieved from OECD iLibrary.
Open Data Albania. (2016). *Open Data Albania*. Retrieved from Open Procurement Albania: https://openprocurement.al/sq/index/list
Ray, P. P. (2016). A survey of IoT cloud platforms. *Future Computing and Informatics Journal:*, https://digitalcommons.aaru.edu.jo/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=fcij.
Smartmatic. (2022). *Improved election integrity through advanced election technology.* Smartmatic.
Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a new economy.* O'Reilly Media, Inc.
Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). *Blockchain revolution: How the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world.* Penguin.
Tsung-Ting Kuo; Hyeon-Eui Kim; Lucila Ohno-Machado. (2017). Blockchain distributed ledger technologies for biomedical and health care applications. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 1211–1220.
Unisys. (2021, September 23). *Digital Government Services*. Retrieved from UNISYS: https://www.unisys.com/glossary/digital-government-services/

United Nations. (2022). *Department of Economic and Social AffairsPublic Institutions, DIGITAL GOVERNMENT,*. Retrieved from United Nations.
World Economic Forum. (2020). *Inclusive Deployment of Blockchain for Supply Chains: Part 1 - Foundations.* Retrieved from World Economic Forum: https://www.weforum.org/reports/inclusive-deployment-of-blockchain-for-supply-chains-part-1-foundations
Zanella, A., Bui, N., Castellani, A., Vangelista, L., & Zorzi, M. (1014). Internet of Things for Smart Cities. *IEEE*, 22-32.

SFIDAT E DETOKSIFIKIMIT DIXHITAL NË MJEDISIN AKADEMIK: SI MUND TË BALANCOJNË STUDENTËT NEVOJËN PËR MJETE DIXHITALE NË ARSIM ME RËNDËSINË E SHKËPUTJES DHE SHMANGIES SË MBINGARKESËS DIXHITALE?

Megi Hida
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
email: megi.hida@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Në ditët e sotme, telefonat inteligjentë janë të kudondodhur. Njerëzit kalojnë shumë orë në ditë në telefonat inteligjentë ose pajisje të tjera dixhitale. Ndryshe nga pajisjet e tjera elektronike, telefonat mundësojnë funksione të tilla pothuajse në çdo kohë dhe kudo, me pasoja të shumta për jetën tonë të përditshme. Shfletimi i faqeve të rrjeteve sociale ose mesazheve të çastit mund të dëmtojë mirëqenien dhe lidhet me fenomene klinike si depresioni. Përhapja e platformave të rrjeteve sociale ka rezultuar në një rritje të frekuencës së përdorimit tek të rinjtë. Ndërhyrjet dixhitale të detoksifikimit janë sugjeruar si një zgjidhje për të reduktuar ndikimet negative të përdorimit të smartfonëve në rezultate si mirëqenia ose marrëdhëniet shoqërore. Mbajtja e kontaktit me smartfonët e tyre gjatë leksioneve pengon përvojën e të mësuarit të studentëve. Objektivi kryesor i këtij studimi është të vlerësojë se si detoksifikimi dixhital ndikon në mësimin e studentëve brenda institucioneve të arsimit të lartë. Hulumtimi gjithashtu hulumton në përhapjen e detoksifikimit dixhital midis studentëve të universitetit, duke hedhur dritë mbi të kuptuarit e tyre për detoksifikimin e mediave sociale dhe pasojat e mundshme të shëndetit mendor.

FJALËT KYÇE: detoksifikimi digjital, akademia, studentet

ABSTRACT

Smartphones are ubiquitous these days. People spend many hours a day on their smartphones or other digital devices. Unlike other electronic devices, phones enable such functions almost anytime and anywhere, with numerous consequences for our daily lives. Browsing social networking sites or instant messaging can be detrimental to well-being and is linked to clinical phenomena such as depression. The proliferation of social networking platforms has resulted in an increase in the frequency of use among young people. Digital

detoxification interventions have been suggested as a solution to reduce the negative impacts of smartphone use on outcomes such as well-being or social relationships. Keeping in touch with their smartphones during lectures hinders students' learning experience. The main objective of this study is to assess how digital detoxification affects students' learning within higher education institutions. The research also explores the prevalence of digital detox among university students, shedding light on their understanding of social media detox and its potential mental health consequences.

Keywords: digital detox, academia, students

HYRJE

Teknologjia dhe mjetet e reja dixhitale mund të përmirësojnë mësimin e studentëve. Por mund të jetë edhe e kundërta. Shpërthimi i teknologjisë dhe mediave dixhitale mund t'i ndihmojë studentët të kuptojnë se si këto teknologji ndikojnë në sjelljen e konsumatorit dhe se si tregtarët i përdorin ato. Detox dixhital është një term i përdorur gjerësisht për një situatë ku një person "bën një hap prapa" nga të gjitha pajisjet elektronike dhe dixhitale (p.sh., telefonat inteligjentë, tabletët, kompjuterët).

Qëllimi është të lehtësoni stresin, ankthin dhe depresionin që shpesh vijnë nga ekspozimi i tepërt ndaj botës dixhitale dhe të përqendroheni në marrëdhëniet dhe lidhjet reale me ngjarjet e botës reale. Një nga mënyrat më të mira për tu detoksifikuar nga na dixhitale është të futeni në një mjedis të gjelbër. Sidoqoftë, një periudhë e detoksifikimit dixhital mund t'ju ndihmojë të kuptoni më mirë rëndësinë e teknologjisë në jetën e sotme dhe të mësoni se si të menaxhoni rolin e saj në shoqëri. Është një shtesë e dobishme për jetën tonë të përditshme. Të rinjtë, në veçanti, kanë nevojë për një kuptim të thellë se si teknologjia mund t'i ndihmojë ata në arsim dhe fusha të tjera të jetës. Megjithatë, duhet të jeni të kujdesshëm që të mos angazhoheni me teknologjinë dhe të mos tiu iki koha juaj.

Për të arritur këtë qëllim, mësuesit apo edukuesit, mund të luajnë një rol të rëndësishëm për t'i ndihmuar studentët të zhvillojnë vetëdijen përmes seancave të detoksifikimit dixhital. Këto tre këshilla do t'ju ndihmojnë: Një detoksifikim dixhital i mundëson një personi të relaksohet. Prandaj, është e rëndësishme të ndihmohen studentët dhe fëmijët të zgjedhin qëllime të suksesshme dhe të shmangin rrezikun e zhgënjimit nëse detyra është e pasuksesshme. Është një ide e mirë të filloni duke vendosur kufij të vegjël çdo ditë. Për shembull, studentët mund të ftohen të eliminojnë ngadalë praninë e pajisjeve të tyre teknologjike nga disa pjesë të ditës së tyre.

Ky lloj "detoksimi gradual" ndihmon në eliminimin e varësive dixhitale

në mënyrë graduale. Nxënësit ndihen më të kontrolluar dhe mund të përqendrohen në të menduarit për dobinë e pajisjeve të tyre dhe mënyrën se si ndërveprojnë me to, në vend që të përqendrohen në ndjesinë e keqe të ndjenjës së "boshllëkut" për shkak të simptomave të krijuara të tërheqjes nga një ndërprerje totale.

Pandemia e Covid-19 i dha shkas e- Learning dhe EdTech si kurrë më parë. Arsimi nuk mund të shoqërohet më brenda katër mureve. Duke eksploruar zgjidhjet teknologjike dhe duke i dhënë përparësi arsimit, institucione dhe individë të ndryshëm kanë investuar kohë dhe përpjekje për t'u dhënë studentëve përvojat më të mira të të mësuarit elektronik. Por në epokën e mësimit elektronik, eliminimi i rrëmujës dixhitale është bërë thelbësor pasi studentët kalojnë më shumë kohë në ekrane gjatë gjithë ditës për të mësuar ose për argëtim.

Hulumtimet nga Guilford Journals sugjerojnë se kufizimi i përdorimit të mediave sociale në 30 minuta në ditë mund të përmirësojë shëndetin mendor dhe mirëqenien. Të tjerë thanë se duhet të kufizoni kohën para ekranit në të paktën tre javë për të parë ndryshime të dukshme. Përdorimi i vazhdueshëm i teknologjisë mund të shkaktojë stres mendor dhe fizik për studentët dhe mësuesit. Përdorimi i një smartphone ose tableti për periudha të gjata mund të jetë i lodhshëm dhe i dëmshëm. Shpesh, prindërit nuk dinë si t'i inkurajojnë fëmijët e tyre që të kalojnë më pak kohë duke përdorur pajisje dixhitale, sepse këto pajisje nuk arrijnë të plotësojnë nevojat e fëmijëve të tyre kur ata kanë më shumë nevojë për to.

Mund të nevojiten disa punë dhe strategji për t'i ndihmuar studentët të çlirohen nga mediat dixhitale. Përdorimi i tepërt i teknologjisë – qoftë koha e shpenzuar në telefona inteligjentë, media sociale apo ekrane të tjera dixhitale – mund të çojë në pasoja të papritura dhe të krijojë efektet e saj. Rritja e internetit dhe pajisjeve dixhitale ka ndryshuar disi jetën e njerëzve. Megjithatë, përdorimi i tepërt i kësaj teknologjie mund të çojë në lodhje fizike dhe mendore, duke ndikuar jo vetëm në shëndetin e dikujt, por edhe në cilësinë e marrëdhënieve të nxënësve dhe prindërve. Për ta parandaluar këtë, prindërit nuk duhet të shfaqin të njëjtën sjellje. Ndonjëherë, prindërit mund të mos jenë të vetëdijshëm për përmbajtjen e papërshtatshme dhe ngacmimet në internet ndaj të cilave po ekspozohen fëmijët e tyre. Ndërsa është e rëndësishme të përfshihen programet dixhitale të detoksifikimit në jetën e përditshme të nxënësve, prindërit duhet të jenë gjithashtu të vetëdijshëm për problemet që lindin nga përdorimi i tepërt i pajisjeve dixhitale. Një detoks dixhital nuk është gjë tjetër veçse kufizimi i përdorimit të pajisjeve elektronike për një periudhë të caktuar. Ka shumë sfida/udhëzues argëtues detoksifikues të krijuar nga autorë të ndryshëm që mund të jenë të dobishëm për studentët.

Kjo përfshin marrjen e pushimeve të rregullta, kalimin e kohës jashtë dhe postimin e orarit të shkollës. Prindërit mund t'i ndihmojnë në përmirësimin e repartet e tyre duke krijouar një orar që balancon kohën para ekranit dhe kohën në natyrë. Marrja e një detoksifikimi dixhital, ose të paktën përqafimi i praktikave të reja teknologjike, mund të jetë një zhvillim i shëndetshëm. Duhet të kujtojmë se thyerja e zakoneve dixhitale mund të jetë sfiduese sepse ne bëjmë gjëra kundër zakoneve tona. Disa hapa të ndërgjegjshëm që studentët mund të ndjekin përfshijnë pushimet e shkurtra nga ekranet. Oftalmologët rekomandojnë gjithashtu respektimin e rregullit 20:20:20. Kjo do të thotë për cdo 20 minuta që kaloni në ekran, ne duhet të shikojmë ose të fokusohemi në një objekt 20 metra larg për 20 sekonda.

Një hap tjetër që mund të bëni është të kaloni kohë jashtë pasi të mësoni në internet. Aktiviteti fizik ka gjithmonë më shumë kuptim dhe është një mënyrë e shkëlqyer për të shpërqendruar veten nga mendimet e tjera. Përkujtues automatikë që i ndihmojnë njerëzit të ndalojnë së kontrolluari telefonat e tyre. Prindërit mund të parandalojnë që fëmijët e tyre të zgjohen dhe të shikojnë telefonat e tyre pas gjumit.

Këshillimi dhe mësimi i studentëve se si të rregullojnë emocionet e tyre (FOMO – Frika nga humbja) mund të jetë gjithashtu shumë efektive. Rezulton se koha larg pajisjeve elektronike mund të përfitojë gjithashtu trurin tonë.

ROLI I PAJISJEVE DIXHITALE NË ARSIMIN E LARTË MODERN

Që nga shekulli i 20-të, me zhvillimin dhe popullarizimin e kompjuterëve dhe internetit, marrëdhënia midis pajisjeve dixhitale dhe studentëve që marrin arsim të lartë është bërë gjithnjë e më e ngushtë (Händel et al., 2022). Pajisjet dixhitale shfaqen në procesin e mësimdhënies si mjete mësimore dhe marrin pjesë gjerësisht në jetën e përditshme të studentëve (Haleem et al., 2022). Si mjete mësimi, pajisjet dixhitale mund t'i ndihmojnë studentët të përmirësojnë angazhimin dhe efikasitetin e të mësuarit përmes aplikimit të arsyeshëm, të stimulojnë vëmendjen e studentëve dhe të bëhen një mjet i fuqishëm për të rritur iniciativën e të nxënit të studentëve (Tripathi et al., 2023). Efektiviteti i të mësuarit me ndihmën e pajisjeve dixhitale mund të reflektohet përfundimisht në përmirësimin e testeve ditore të studentëve dhe pikëve të performancës (Haleem et al., 2022; Hover & Wise, 2022). Në një situatë ideale, pajisjet dixhitale mund të bëhen gjithashtu asistentë në jetën e përditshme të studentëve dhe të ruajnë shëndetin. Për shembull, mediat sociale mund ta bëjnë komunikimin midis shokëve të klasës dhe midis shokëve të klasës dhe mësuesve më në kohë, menjëherë dhe pa probleme, duke përmirësuar efikasitetin e komunikimit dhe duke kursyer kohë (Maqableh &

Alia, 2021).Oztosun et al. (2023) vuri në dukje se pajisjet dixhitale lehtësojnë në mënyrë efektive problemet psikologjike të studentëve gjatë periudhave të veçanta, siç ishte COVID-19.

Përpara COVID-19, qëndrimet e njerëzve ndaj mjeteve të mësimit elektronik treguan një prirje negative (Zawacki-Richter, 2021). Përhapja e pandemisë ka promovuar popullaritetin e mjeteve të të mësuarit elektronik dhe shumë universitete kanë zgjedhur të japin mësim në internet dhe të përdorin mediat sociale për të komunikuar për të shmangur infeksionin e kryqëzuar midis studentëve dhe fakultetit (Selvaraj et al., 2021; Williamson, 2021).

Disa studiues kanë një qëndrim pozitiv ndaj këtij fenomeni, duke besuar se pandemia ka promovuar inovacionin dixhital në arsimin e lartë dhe do të ndikojë pozitivisht në qëndrimet e njerëzve (Williamson, 2021; Zawacki-Richter, 2021). Megjithatë, gjithçka ka dy anë. Disa studiues janë të shqetësuar për këtë fenomen. Ata besojnë se shumë faktorë nuk janë të favorshëm për të mësuarit e studentëve në një mjedis mësimor që mbështetet shumë në pajisjet elektronike. Për shembull, edukimi në internet duke përdorur pajisje dixhitale redukton ndërveprimin midis mësuesve dhe studentëve dhe ndërveprimi i vërtetë është vendimtar për efektivitetin e të mësuarit (Selvaraj et al., 2021).

Ekzistojnë një shumëllojshmëri pajisjesh dixhitale në mjedisin e arsimit të lartë dhe funksionet e tyre të ndryshme i bëjnë ato të luajnë role të ndryshme në procesin arsimor (Al Rawashdeh et al., 2021). Për shembull, ekrani bullet ofron mundësi për të rritur ndërveprimin në klasë (Yang et al., 2021) dhe teknologjia e realitetit virtual mund të riprodhojë më gjallërisht përmbajtjen e materialit mësimor dhe të sigurojë skena të eksperimentit shkencor virtual (Williams, 2022). Me zhvillimin e pajisjeve elektronike portative dhe pasurimin e aplikacioneve të smartfonëve, telefonat inteligjentë luajnë një rol vendimtar që nuk mund të injorohet në mjedisin arsimor modern. Ndërsa ndikon dhe ndryshon metodat e edukimit, ai gjithashtu ndikon në mësimin, jetën dhe shëndetin fizik dhe mendor të studentëve (Webster & Paquette, 2023).

NDIKIMI I TELEFONAVE INTELIGJENTË NË MËSIMIN E STUDENTËVE TË ARSIMIT TË LARTË

Ndërsa bota vazhdon të zhvillohet drejt inteligjencës dhe dixhitalizimit, telefonat inteligjentë janë bërë një nga mjetet thelbësore të të mësuarit për të rinjtë bashkëkohorë (Webster & Paquette, 2023). Një sondazh që në vitin 2015 tregoi se pothuajse të gjithë studentët e kolegjit kanë telefona celularë dhe i mbajnë ato në çdo kohë, madje edhe në klasë (Ugur & Koc, 2015). Telefonat celularë janë të popullarizuar në universitete sepse telefonat

inteligjentë po bëhen më të lëvizshëm dhe inteligjentë, por edhe sepse janë të ndikuar nga politikat arsimore dhe universitetet të cilat shpresojnë të përdorin telefonat inteligjentë për t'u ofruar studentëve një mjedis të personalizuar dhe efikas të të mësuarit (Zdravkova, 2023). Prandaj, përdorimi i telefonave inteligjentë për të ndryshuar metodat e të mësuarit të studentëve, efikasitetin e të mësuarit dhe efektet e të mësuarit nuk është vetëm një shqetësim për shumë studentë dhe mësues, por gjithashtu tërheq vëmendjen e studiuesve në arsim. Për të eksploruar ndikimin e telefonave inteligjentë te studentët në mjedisin e arsimit të lartë, studiuesit kanë studiuar efektet e dobishme dhe negative të telefonave inteligjentë në mësimin e studentëve.

Funksionet ndërvepruese të telefonave inteligjentë, funksionet e personalizuara dhe transportueshmëria u ofrojnë studentëve më shumë mundësi mësimi dhe përmirësojnë iniciativën e tyre në të mësuar.

Së pari, telefonat inteligjentë u ofrojnë studentëve dhe mësuesve më shumë mundësi mësimi interaktive. Për shembull, njohuritë mund të diskutohen dhe ndahen midis studentëve ose midis studentëve dhe mësuesve përmes mediave sociale, të cilat mund të përmirësojnë angazhimin e studentëve dhe performancën e të mësuarit (Alismaiel et al., 2022). Personalizimi i aplikacioneve është një nga arsyet kritike që telefonat inteligjentë të luajnë një rol thelbësor në mjediset e të mësuarit. Kjo veçori lejon telefonat inteligjentë të përmirësojnë aftësitë e të mësuarit të studentëve pa kufizime strikte, duke e bërë atë një mjet të fuqishëm mësimor (Firmansyah et al., 2020). Procedurat e personalizuara të të mësuarit i ndihmojnë studentët të zhvillojnë pavarësinë e të mësuarit dhe të përmirësojnë entuziazmin e tyre për të mësuar (Kacetl & Klímová, 2019). Transportueshmëria e tij është gjithashtu një faktor i rëndësishëm që nxit mësimin e studentëve. Telefonat inteligjentë portativ thyejnë kufizimet në vendet e mësimdhënies në skenën e arsimit origjinal, duke u lejuar studentëve më shumë liri në zgjedhjen e kohës dhe vendit të tyre të mësimit (Lin et al., 2022; Rekha Asmara, 2020).

Krahasuar me efektet pozitive të telefonave inteligjentë, efektet e tyre negative kanë tërhequr më shumë vëmendjen e studiuesve. Studiuesit kanë analizuar fenomenin dhe arsyet pse telefonat inteligjentë nuk janë të favorshëm për të mësuar nga këndvështrime të shumëfishta, të tilla si shpërqendrimi i vëmendjes, mbingarkesa e informacionit dhe të qenit të dëmshëm për menaxhimin e kohës. Shpërqëndrimi i vëmendjes jo vetëm që do të reduktojë efikasitetin e të nxënit të studentëve, por gjithashtu do të shkaktojë pasoja serioze duke ndikuar në saktësinë e sjelljeve praktike të studentëve (Mahsud et al., 2021; Troll et al., 2021). Duke marrë si shembull studentët e infermierisë, shpërqendrimi i shkaktuar nga telefonat inteligjentë do të shkaktojë gabime të rënda në pozicionet e tyre të praktikës, të cilat,

nga ana tjetër, do të kërcënojnë sigurinë e pacientit (Zarandona et al., 2019). Telefonat inteligjentë mund t'u ofrojnë studentëve burime të gjalla mësimore, por ato gjithashtu sjellin ndikime specifike negative për studentët. Sasia e informacionit në telefonat inteligjentë tejkalon shumë aftësitë e përpunimit të informacionit të studentëve, gjë që rrit presionin teknologjik që ata ndjejnë dhe në fund dëmton performancën akademike (Yao & Wang, 2023).

Mbështetja e studentëve në telefonat inteligjentë do të çojë në formimin e sjelljeve të varësisë dhe ata do të përdorin në mënyrë të tepruar telefonat celularë për aktivitete argëtuese që nuk kanë lidhje me studimin, duke marrë përfundimisht kohën e studimit (Lei et al., 2020; Mahsud et al., 2021). Disa studime kanë konfirmuar gjithashtu se sjellja e varur është një nga arsyet thelbësore pse studentët nuk mund të përqendrohen kur studiojnë (Mahsud et al., 2021). Kjo sjellje e varësisë ndaj substancave do të kërcënojë gjithashtu shëndetin fizik dhe mendor të studentëve dhe do të ndikojë indirekt në rezultatet e të nxënit të studentëve (Mustafaoglu et al., 2021).

NDIKIMI I TELEFONAVE INTELIGJENTË NË SHËNDETIN DHE JETËN E STUDENTËVE TË ARSIMIT TË LARTË

Shëndeti i mirë dhe zakonet e jetesës janë faktorë të rëndësishëm që ndikojnë në efikasitetin dhe efektivitetin e të nxënit të studentëve (Tadese et al., 2022). Për të rinjtë, telefonat inteligjentë nuk janë vetëm mjetet e tyre të të mësuarit, por gjithashtu luajnë rolin e jetës dhe kanë ndikuar thellësisht në zakonet e tyre të jetesës dhe madje edhe në shëndetin e tyre fizik dhe mendor (Csibi et al., 2021; Wacks & Weinstein, 2021). Prandaj, gjatë analizimit të ndikimit të drejtpërdrejtë të telefonave inteligjentë në mësimin e studentëve, duhet të merret parasysh edhe efekti indirekt i ndikimit në shëndetin dhe zakonet e jetesës së studentëve.

Telefonat inteligjentë janë thelbësorë për përmirësimin e efikasitetit të jetës (Csibi et al., 2021; Lei et al., 2020). Së pari, mund të shkurtojë burimet e konsumuara nga aktivitetet e përditshme. Për shembull, krahasuar me daljen për pazar, njerëzit mund të kursejnë më shumë kohë dhe para duke bërë blerje në internet përmes telefonave inteligjentë (Allah Pitchay et al., 2022; Meher Neger & Burhan Uddin, 2020). Përveç kësaj, telefonat inteligjentë u ofrojnë studentëve një mënyrë më të përshtatshme për të ruajtur lidhjet sociale. Studentët mund të komunikojnë me familjen ose miqtë përmes mediave sociale për të forcuar lidhjet emocionale pa kufizime në kohë dhe vendndodhje (David & Roberts, 2021). Përveç ndihmës së studentëve në jetën e përditshme, telefonat inteligjentë mund të jenë gjithashtu një ndihmës në përmirësimin dhe ruajtjen e shëndetit nëse përdoren siç duhet. Disa telefona inteligjentë mund të ofrojnë funksione të zbulimit të shëndetit,

të cilat mund t'i ndihmojnë studentët të kuptojnë dhe menaxhojnë më mirë gjendjen e tyre shëndetësore duke gjurmuar dhe regjistruar të dhënat e tyre shëndetësore (Kajitani et al., 2020).

Megjithatë, për studiuesit në fushën e arsimit, ndikimi negativ i telefonave inteligjentë është më shqetësues sesa efekti pozitiv. Me zhvillimin e telefonave inteligjentë, funksionet e tij të pasura tërheqin të rinjtë që të kalojnë shumë kohë duke përdorur telefonat celularë çdo ditë (Maurya et al., 2022). Megjithëse telefonat inteligjentë mund t'i ndihmojnë të rinjtë të përmirësojnë cilësinë e jetës së tyre nëse përdoren me mençuri, fakti është se të rinjtë shpesh nuk mund ta kontrollojnë mirë sjelljen e tyre të përdorimit kur përdorin telefonat inteligjentë. Disa sondazhe tregojnë se krahasuar me njerëzit e grupmoshave të tjera, të rinjtë kanë më shumë gjasa të përjetojnë përdorim të tepruar kur përdorin telefonat inteligjentë, gjë që është një simptomë e varësisë nga substancat (Csibi et al., 2021). Varësia nga substancat do të shkaktojë shumë efekte negative në shëndetin mendor të individëve të varur, siç është një korrelacion pozitiv midis varësisë nga telefoni celular dhe incidencës së depresionit (Lei et al., 2020). Përveç ndikimit në shëndetin mendor, përdorimi i tepërt i smartfonëve mund të ndikojë negativisht edhe në shëndetin fizik. Për shembull, shikimi i gjatë në ekranin e celularit do të zvogëlojë funksionin vizual të studentëve, cilësinë e gjumit dhe do të shkaktojë dhimbje muskuloskeletore (Maurya et al., 2022; Mustafaoglu et al., 2021; Wang et al., 2020; Wang et al. al., 2019).

KONCEPTI DHE METODAT E DETOKSIFIKIMIT DIXHITAL

Ndërsa pajisjet dixhitale bëhen gjithnjë e më të njohura, varësia e njerëzve nga produktet elektronike është bërë gjithnjë e më e theksuar (Desai & Vidyapee, 2019). Megjithëse pajisjet dixhitale mund të sjellin shumë efekte të dukshme të dobishme në studimet, jetën dhe punën e njerëzve, ndikimi negativ në jetën e njerëzve po bëhet gjithnjë e më i dukshëm (Abi-Jaoude et al., 2020; Alotaibi et al., 2022; Bucci et al. ., 2019; Maurya et al., 2022). Disa studiues kanë zbuluar se ndonjëherë ndikimet negative të pajisjeve dixhitale janë shumë më të mëdha se përfitimet që ato sjellin për njerëzit, veçanërisht kur njerëzit keqpërdorin produktet elektronike (Abi-Jaoude et al., 2020; Csibi et al., 2021). Prandaj, megjithëse zhvillimi i shoqërisë dhe përmirësimi i kushteve të jetesës kanë bërë që njerëzit t'i kushtojnë më shumë vëmendje cilësisë së jetës dhe shëndetit (Zhang & Ma, 2020), ndikimi negativ i shkaktuar nga efektet anësore të pajisjeve dixhitale do të shkaktojë pengesa të konsiderueshme për përmirësimi i cilësisë së jetës dhe shëndetit (Alotaibi et al., 2022).

Dukuritë e mësipërme kanë bërë që njerëzit të kuptojnë gradualisht

rëndësinë e përdorimit racional të pajisjeve dixhitale dhe frenimit të sjelljeve të varësisë së produkteve elektronike (Csibi et al., 2021), gjë që çoi në lindjen e konceptit të detoksifikimit dixhital. Detoksifikimi dixhital është "kur një person nuk përdor pajisje dixhitale si telefonat inteligjentë ose kompjutera, veçanërisht për të reduktuar stresin dhe për t'u çlodhur" (Oxford Dictionaries, 2023). Vlen të përmendet se ky përkufizim është disi i ndryshëm nga përkufizimi i dhënë nga Fjalorët e Oksfordit të regjistruar në literaturën e mëparshme (Radtke et al., 2022). Përkufizimi i fundit korrigjon qëllimin e detoksifikimit dixhital. Përkufizimi origjinal thekson se detoksifikimi dixhital synon të reduktojë stresin ose të mbajë aktivitetet sociale në jetën reale (Radtke et al., 2022). Përkufizimi i ri heq qëllimin e mbajtjes së aktiviteteve sociale dhe e zëvendëson me fjalën relaks, gjë që e bën qëllimin më të fokusuar në përmirësimin e statusit personal.

Telefonat inteligjentë janë një nga pajisjet elektronike më të njohura dhe një nga më të varurit. Sipas anketës nga Alotaibi et al. (2022), njerëzit që zotërojnë telefona inteligjentë do të kalojnë mesatarisht 6-8 orë në ditë duke përdorur telefonat inteligjentë. Socializimi dhe argëtimi janë qëllimet kryesore të përdorimit të telefonave inteligjentë midis të anketuarve dhe më shumë se gjysma e tyre kanë sjellje të varësisë dixhitale (Alotaibi et al., 2022). Theksimi i këtij fenomeni të sjelljes së varësisë nga smartphone ka kontribuar në pasurimin e kërkimeve dixhitale të lidhura me detoksifikimin. Studiuesit kanë eksploruar metodat e detoksifikimit për përdoruesit e smartfonëve dhe kanë krahasuar dhe analizuar efektet dhe dallimet e praktikave të ndryshme (Schmuck, 2020; Wang et al., 2019).

Përmirësimi i varësisë së njerëzve nga telefonat inteligjentë mund të trajtohet nga këndvështrime të shumta. Së pari, sjelljet individuale të varësisë mund të ndryshohen drejtpërdrejt përmes mbështetjes psikologjike dhe të sjelljes. Hulumtimet e mëparshme kanë konfirmuar se ndihma ndërpersonale, si mbështetja ndërpersonale, udhëzimi i sjelljes dhe menaxhimi i stresit, janë mënyra efektive për detoksifikimin dixhital (Wang et al., 2019).

Së dyti, kontakti midis individit dhe pajisjes inteligjente mund të ndërpritet ose kontrollohet. Turizmi pa prizë është një nga metodat më të njohura të këtij lloji, në të cilën individët reduktojnë ose nuk përdorin pajisjet dixhitale duke ndërvepruar me botën reale gjatë udhëtimit (Egger et al., 2020). Ndërrimi i pajisjeve të telefonisë celulare që kanë më pak gjasa të çojnë në varësi ose kryerja e detoksifikimit dixhital përmes softuerit ose objekteve ndihmëse janë gjithashtu masa të realizueshme. Për shembull, disa softuer mund të nxisin ose të bllokojnë me forcë telefonin kur arrihet koha e paracaktuar e përdorimit, duke i lejuar përdoruesit të reduktojnë kohën e përdorimit në mënyrë pasive (Nguyen, 2022).

EFEKTIVITETI DHE QËNDRUESHMËRIA E DETOKSIFIKIMIT DIXHITAL NDIKIMI NË STUDENTËT E KOLEGJIT

Ndikimi negativ i pajisjeve dixhitale, veçanërisht telefonave inteligjentë, tek studentët që marrin arsim të lartë, ka marrë një vëmendje të gjerë nga shoqëria. Si një mjet efektiv për të reduktuar këtë ndikim negativ, detoksifikimi dixhital ka filluar të promovohet në mjediset e arsimit të lartë, duke shkaktuar më pas një seri kërkimesh të lidhura. Studiuesit diskutojnë nevojën për detoksifikimin dixhital të studentëve. Megjithëse një sërë dëshmish tregojnë se produktet elektronike kanë funksionin e përmirësimit të efikasitetit të të mësuarit (Alismaiel et al., 2022; Kacetl & Klímová, 2019), rezulton se pajisjet dixhitale, veçanërisht telefonat inteligjentë, kanë një ndikim më negativ në të nxënit e studentëve sesa efekt pozitiv (Troll et al., 2021; Ugur & Koc, 2015; Wood & Muñoz, 2021). Përdorimi i tepërt i telefonave inteligjentë është i dëmshëm për mësimin e studentëve dhe madje mund të dëmtojë shëndetin e tyre (Mahsud et al., 2021; Maurya et al., 2022; Troll et al., 2021). Prandaj, është thelbësore të kryhet detoksifikimi dixhital për studentët në mjediset e arsimit të lartë. Si një grup i ri, studentët duhet të marrin masat e detoksifikimit dixhital menjëherë.

Para së gjithash, kjo ndodh sepse studentët janë grupi më i prirur ndaj përdorimit të tepruar të telefonave inteligjentë (Csibi et al., 2021). Së dyti, ndërsa njerëzit plaken, trupat dhe mendjet e tyre reagojnë më fort ndaj detoksifikimit dixhital dhe ata do të përjetojnë emocione më të forta negative dhe simptoma të ndryshme të tërheqjes fizike (Csibi et al., 2021; Wood & Muñoz, 2021). E fundit, por jo më pak e rëndësishme, detoksifikimi i arsyeshëm dixhital mund të përmirësojë gjendjen negative fizike dhe mendore të shkaktuar nga sjelljet e varësisë në shumë aspekte. Për shembull, sigurimi i studentëve me varësinë nga smartphone me mbështetje ndërpersonale, udhëzime të sjelljes dhe menaxhim të stresit mund të ndihmojë në përmirësimin e zakoneve të tyre të këqija të gjumit të shkaktuara nga përdorimi i tepërt i telefonave inteligjentë (Wang et al., 2019). Shkurtimisht, megjithëse detoksifikimi dixhital do të shkaktojë që studentët të kenë reagime të tërheqjes në afat të shkurtër, ai përgjithësisht është i dobishëm për studentët në një kohë të gjatë.

Megjithatë, duke qenë se pajisjet dixhitale kanë depërtuar në mjedisin e arsimit të lartë, nuk është e lehtë të detoksohen në mënyrë dixhitale duke i ndaluar studentët t'i përdorin ato drejtpërdrejt (Wood & Muñoz, 2021). Prandaj, detoksifikimi dixhital për studentët mund të zbatohet në dy mënyra: ndihmë ndërpersonale dhe ndihmë softuerike. Universitetet mund të ofrojnë një sërë aktivitetesh për të ofruar mbështetje ndërpersonale për studentët që kanë nevojë për detoksifikimin dixhital, të tilla si ofrimi i aktiviteteve

sportive, udhëzimi i sjelljes ose kryerja e terapisë së asistencës psikologjike (Wang et al., 2019). Softueri dixhital i detoksifikimit është një metodë gjysmë pasive e vetë-menaxhimit. Së pari, kërkon që studentët të marrin në mënyrë aktive softuerin përkatës dhe të mundësojnë lejet që softueri të funksionojë. Softueri i detoksifikimit mund të lehtësojë në mënyrë efektive marrëdhënien negative midis përdorimit të pajisjeve elektronike dhe mirëqenies së studentëve (Schmuck, 2020). Pavarësisht se cila metodë përdoret, ajo kërkon bashkëpunimin aktiv të vetë studentëve.

Megjithëse aktivitetet e detoksifikimit elektronik kanë filluar në disa zona, diapazoni kohor është i kufizuar dhe kryhet vetëm gjatë natës (Green et al., 2022). Zhvillimi i aktiviteteve të detoksifikimit elektronik në shkallë më të gjerë dhe më efektive kërkon mbështetje nga të gjitha aspektet. Prandaj, rritja e vëmendjes që i kushtohet nga studentët dhe mësuesit ndaj varësisë dixhitale është ende e nevojshme për të kryer në mënyrë efektive aktivitetet e detoksifikimit dixhital në mjediset e arsimit të lartë.

IMPLIKIMET

Implikimet teorike

Ky studim eksploron dhe analizon zhvillimin dhe ndryshimet në rolin e pajisjeve dixhitale në mjediset e arsimit të lartë në kontekstin e zhvillimit të shpejtë teknologjik dhe thekson rëndësinë e detoksifikimit dixhital. Ai thekson se nëse përdoren siç duhet, pajisjet dixhitale mund të bëhen një mjet për studentët për të përmirësuar efikasitetin dhe efektivitetin në të mësuar (Maqableh & Alia, 2021). Kjo u siguron studiuesve në arsim një perspektivë kërkimore më gjithëpërfshirëse dhe drejtim referimi. Ky studim gjithashtu thekson se megjithëse pajisjet dixhitale mund të ndikojnë pozitivisht në mësimin dhe jetën e studentëve të arsimit të lartë, ndikimi i tyre negativ nuk mund të injorohet (Arokiyaraj et al., 2021), veçanërisht në përqendrimin e studentëve. Ndikimi negativ i forcës është veçanërisht i denjë për vëmendje të vazhdueshme nga studiuesit.

Përveç kësaj, ky studim ka vlerë teorike në fushën e psikologjisë, veçanërisht në temën e varësisë dixhitale. Ky studim vë në dukje se kërkimet lidhur me detoksifikimin dixhital dhe varësinë dixhitale nuk duhet të kufizohen në grupin e përgjithshëm, por duhet të përqendrohen më shumë në temat që lidhen me varësinë dixhitale dhe detoksifikimin dixhital midis njerëzve me prejardhje të ngjashme (Csibi et al., 2021) sepse mjedisi dhe karakteristikat individuale janë faktorë të rëndësishëm që ndikojnë në shfaqjen e sjelljeve të varësisë dixhitale. Njerëzit me karakteristika të ngjashme unike në të njëjtin mjedis do të kenë performancë më të qëndrueshme në sjelljet e varësisë dixhitale. Për shembull, ky studim thekson mjedisin e arsimit të lartë si një

zonë fikse. Grupet në këtë mjedis janë të ngjashme për sa i përket mjedisit arsimor dhe karakteristikave të moshës, në mënyrë që rezultatet e studimit të jenë më të sakta.

Së fundi, ky studim ka gjithashtu implikime specifike për ndërthurjen e arsimit dhe psikologjisë, sepse thekson ndikimet e shumta të telefonave inteligjentë në gjendjet psikologjike të studentëve dhe efektet e të mësuarit në mjediset e arsimit të lartë.

Kjo frymëzon kërkimet e ardhshme për çështje të ndërlidhura, të tilla si strategjitë e të mësuarit të bazuara në pajisje dixhitale në kontekstet e arsimit të lartë.

Implikimet praktike

Ky studim ofron opinione praktike referimi për ata që janë të përfshirë në mjedisin e arsimit të lartë nga tre këndvështrime. Para së gjithash, nga këndvështrimi i politikëbërësve arsimor, ata jo vetëm që duhet t'i kushtojnë vëmendje ndikimeve negative të mjediseve arsimore dixhitale, por gjithashtu duhet të konsiderojnë formulimin e masave dhe strategjive të arsyeshme të detoksifikimit dixhital. Kompozimi i arsyeshëm i paraqitjes dhe fushave të aplikimit të pajisjeve dixhitale në mjedisin arsimor është një nga hapat thelbësorë për detoksifikimin efektiv dixhital (Wang et al., 2019). Ky studim analizon statusin aktual të aplikimit të pajisjeve dixhitale, veçanërisht smartfonëve, në mjediset e arsimit të lartë nga këndvështrime të shumta dhe shërben si referencë për vendimmarrësit arsimorë për të formuluar plane të arsyeshme.

Së dyti, nën drejtimin e politikave arsimore, administratorët e universiteteve duhet të zbatojnë politika të personalizuara arsimore në lidhje me pajisjet dixhitale bazuar në kushtet specifike të universitetit dhe dallimet midis disiplinave të ndryshme dhe grupeve studentore. Kjo mund të përmirësojë në mënyrë efektive efektet e të nxënit të studentëve duke reduktuar barrën mbi mësuesit e klasës (Garad et al., 2021; Maatuk et al., 2021).

Menaxhimi i mjedisit jetësor në universitete është gjithashtu një çështje në të cilën duhet të fokusohen administratorët e universiteteve. Ndryshe nga llojet e tjera të arsimit, studentët e kolegjit do të kalojnë më shumë kohë në kampus. Prandaj, përveç integrimit të pajisjeve dixhitale në mjedisin mësimor, administratorët duhet të rregullojnë në mënyrë racionale pajisjet dixhitale në ambientet e banimit universitar. Kjo mund të përmirësojë cilësinë e jetës dhe efikasitetin e studentëve dhe në mënyrë indirekte të përfitojë të nxënit e studentëve.

E fundit, por jo më pak e rëndësishme, ky studim ofron gjithashtu këshilla të shëndosha për detoksifikimin dixhital për studentët, të cilët luajnë rolin

më vendimtar në mjediset arsimore. Njohuritë e të mësuarit janë një nga detyrat kryesore që duhet të kryejnë në kolegj. Përballë pajisjeve dixhitale me funksione të pasura, përdorimi i arsyeshëm i studentëve do të sjellë një sërë përfitimesh për aftësinë e tyre të të mësuarit dhe efektin e të mësuarit. Pajisjet dixhitale janë integruar shumë në jetën e tyre të përditshme dhe janë një mjet jetik për të përmirësuar komoditetin e jetës së tyre (Haleem et al., 2022). Edhe pse studentët mund të njohin ndikimin e varësisë dixhitale mbi veten e tyre, atyre u mungojnë ndërgjegjësimi dhe metodat për t'i ndihmuar ata të kontrollojnë dhe përmirësojnë këtë sjellje të varësisë. Ky studim ndihmon në rritjen e ndërgjegjësimit të studentëve për sjelljet e tyre të varësisë dixhitale dhe tregon mënyra të shumta për të zbatuar detoksifikimin dixhital.

Përfundimi

Detoksikimi dixhital duket premtues për të mundësuar një shkëputje të ndërgjegjshme dhe të përkohshme nga bota dixhitale. Në të vërtetë, hulumtimet kanë treguar se masa të ndryshme dixhitale të detoksifikimit ndihmojnë në reduktimin e stresit, forcimin e lidhjeve sociale dhe arratisjen nga ngutja e përditshme. Sidomos vitet e fundit, numri i publikimeve shkencore mbi detoksifikimin dixhital është rritur në mënyrë të vazhdueshme.

Ne arrijmë në përfundimin se kërkimi mbi detoksifikimin dixhital është ende në një fazë relativisht të sapolindur. Megjithatë, ne presim një numër në rritje të publikimeve të mëtejshme mbi këtë temë shumë të rëndësishme kërkimore në vitet e ardhshme. Prandaj, do të jetë shpërblyese të shohim se çfarë njohurish do të zbulojnë kërkimet e ardhshme mbi detoksifikimin dixhital.

BIBLIOGRAFIA

Abi-Jaoude, E., Naylor, K. T., & Pignatiello, A. (2020). Smartphones, social media use and youth mental health. Canadian Medical Association Journal, 192(6), E136– E141.

Al Rawashdeh, A. Z., Mohammed, E. Y., Al Arab, A. R., Alara, M., Al-Rawashdeh, B., & Al-Rawashdeh, B. (2021). Advantages and Disadvantages of Using e-Learning in University Education: Analysing Students' Perspectives. Electronic Journal of e-Learning, 19(3), 107–117.

Alismaiel, O. A., Cifuentes-Faura, J., & Al-Rahmi, W. M. (2022). Online Learning, Mobile Learning, and Social Media Technologies: An Empirical Study on Constructivism Theory during the COVID-19 Pandemic. Sustainability (Basel), 14(18), 11134.

Allah Pitchay, A., Ganesan, Y., Zulkifli, N. S., & Khaliq, A. (2022). Determinants of customers' intention to use online food delivery application through

smartphone in Malaysia. British Food Journal, 124(3), 732–753.
Alotaibi, M., Fox, M., Coman, R., Ratan, Z., & Hosseinzadeh, H. (2022). Smartphone Addiction Prevalence and Its Association on Academic Performance, Physical Health, and Mental Well-Being among University Students in Umm Al-Qura University (UQU), Saudi Arabia. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(6), 3710.
Arokiyaraj, S., Radhin, V., Ka, N., Benson, N., & Mathew, A. J. (2021). Effect of pandemic based online education on teaching and learning system. International Journal of Educational Development, 85, 102444.
Asmara, R. (2020). Teaching English in a virtual classroom using WhatsApp during COVID-19 pandemic. Language and Education Journal, 5(1), 16–27.
Bucci, S., Schwannauer, M., & Berry, N. (2019). The digital revolution and its impact on mental health care. Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice, 92(2), 277–297.
Csibi, S., Griffiths, M. D., Demetrovics, Z., & Szabo, A. (2021). Analysis of Problematic Smartphone Use Across Different Age Groups within the 'Components Model of Addiction'. International Journal of Mental Health and Addiction, 19(3), 616–631.
David, M. E., & Roberts, J. A. (2021). Smartphone Use during the COVID-19 Pandemic: Social Versus Physical Distancing. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(3), 1034.
Desai, V., & Vidyapee, B. (2019). Digital Marketing: A Review. International Journal of Trend in Scientific Research and Development, Special Issue(Special Issue-FIIIIPM2019), 196–200.
Dictionaries, O. (2023, September 16). Definition of digital detox noun from the Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford Press. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/digital-detox
Egger, I., Lei, S. I., & Wassler, P. (2020). Digital free tourism – An exploratory study of tourist motivations. Tourism Management, 79, 104098. doi:10.1016/j.Tourman.2020.
Firmansyah, R. O., Hamdani, R. A., & Kuswardhana, D. (2020). The use of smartphone on learning activities: Systematic review. IOP Conference Series. Materials Science and Engineering, 850(1), 012006.
Garad, A., Al-Ansi, A. M., & Qamari, I. N. (2021). THE ROLE OF E-LEARNING INFRASTRUCTURE AND COGNITIVE COMPETENCE IN DISTANCE LEARNING EFFECTIVENESS DURING THE COVID-19 PANDEMIC. Cakrawala Pendidikan: Jurnal Ilmiah Pendidikan, 40(1), 81–91.
Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., & Suman, R. (2022). Understanding the role of digital technologies in education: A review. Sustainable Operations and Computers, 3, 275–285.

Händel, M., Stephan, M., Gläser-Zikuda, M., Kopp, B., Bedenlier, S., & Ziegler, A. (2022). Digital readiness and its effects on higher education students' socio-emotional perceptions in the context of the COVID-19 pandemic. Journal of Research on Technology in Education, 54(2), 267–280.
Hover, A., & Wise, T. (2022). Exploring ways to create 21st century digital learning experiences. Education 3-13, 50(1), 40–53.
Kacetl, J., & Klímová, B. (2019). Use of Smartphone Applications in English Language Learning—A Challenge for Foreign Language Education. Education Sciences, 9(3), 179.
Kajitani, K., Higashijima, I., Kaneko, K., Matsushita, T., Fukumori, H., & Kim, D. (2020). Short-term effect of a smartphone application on the mental health of university students: A pilot study using a user-centered design self-monitoring application for mental health. PLoS One, 15(9), e0239592.
Lei, L. Y.-C., Ismail, M. A.-A., Mohammad, J. A.-M., & Yusoff, M. S. B. (2020). The relationship of smartphone addiction with psychological distress and neuroticism among university medical students. BMC Psychology, 8(1), 97.
Lin, H., Wan, S., Gan, W., Chen, J., & Chao, H.-C. (2022). Metaverse in Education: Vision, Opportunities, and Challenges. 2022 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), (pp. 2857–2866).
Maatuk, A. M., Elberkawi, E. K., Aljawarneh, S., Rashaideh, H., & Alharbi, H. (2021). The COVID-19 pandemic and E-learning: Challenges and opportunities from the perspective of students and instructors. Journal of Computing in Higher Education, 34(1), 21–38.
Mahsud, M., Khalaf, A. J. M., Mahsud, Z., Afzal, A., & Afzal, F. (2021). Addiction to smartphones leading to distraction in the classrooms: Effect of different cultures. Journal of Statistics and Management Systems, 24(4), 741–754.
Maqableh, M., & Alia, M. (2021). Evaluation online learning of undergraduate students under lockdown amidst COVID-19 Pandemic: The online learning experience and students' satisfaction. Children and Youth Services Review, 128, 106160.
Maurya, C., Muhammad, T., Maurya, P., & Dhillon, P. (2022). The association of smartphone screen time with sleep problems among adolescents and young adults: Cross-sectional findings from India. BMC Public Health, 22(1), 1686.
Mustafaoglu, R., Yasaci, Z., Zirek, E., Griffiths, M. D., & Ozdincler, A. R. (2021). The relationship between smartphone addiction and musculoskeletal pain prevalence among young population: A cross-sectional study. The Korean Journal of Pain, 34(1), 72–81.
Neger, M., & Uddin, B. (2020). Factors Affecting Consumers' Internet Shopping Behavior During the COVID-19 Pandemic: Evidence From Bangladesh. The China Business Review, 19(3). Advance online publication.

Nguyen, V. T. (2022). The perceptions of social media users of digital detox apps considering personality traits. Education and Information Technologies, 27(7), 9293–9316.
Radtke, T., Apel, T., Schenkel, K., Keller, J., & Von Lindern, E. (2022). Digital detox: An effective solution in the smartphone era? A systematic literature review. Mobile Media & Communication, 10(2), 190–215.
Schmuck, D. (2020). Does Digital Detox Work? Exploring the Role of Digital Detox Applications for Problematic Smartphone Use and Well-Being of Young Adults Using Multigroup Analysis. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 23(8), 526–532.
Selvaraj, A., Radhin, V., Ka, N., Benson, N., & Mathew, A. J. (2021). Effect of pandemic based online education on teaching and learning system. International Journal of Educational Development, 85, 102444.
Tadese, M., Yeshaneh, A., & Mulu, G. B. (2022). Determinants of good academic performance among university students in Ethiopia: A cross-sectional study. BMC Medical Education, 22(1), 395.
Troll, E. S., Friese, M., & Loschelder, D. D. (2021). How students' self-control and smartphone-use explain their academic performance. Computers in Human Behavior, 117, 106624.
Ugur, N. G., & Koc, T. (2015). Time for Digital Detox: Misuse of Mobile Technology and Phubbing. Procedia: Social and Behavioral Sciences, 195, 1022–1031.
Wacks, Y., & Weinstein, A. M. (2021). Excessive Smartphone Use Is Associated With Health Problems in Adolescents and Young Adults. Frontiers in Psychiatry, 12, 669042.
Wang, J., Li, M., Zhu, D., & Cao, Y. (2020). Smartphone Overuse and Visual Impairment in Children and Young Adults: Systematic Review and Meta-Analysis. Journal of Medical Internet Research, 22(12), e21923.
Wang, P. Y., Chen, K. L., Yang, S. Y., & Lin, P. H. (2019). Relationship of sleep quality, smartphone dependence, and health-related behaviours in female junior college students. PLoS One, 14(4), e0214769.
Webster, T. E., & Paquette, J. (2023). "My other hand": The central role of smartphones and SNSs in Korean students' lives and studies. Computers in Human Behavior, 138, 107447.
Williams, M. (2022). Virtual reality in ophthalmology education: Simulating pupil examination. Eye (London, England), 36(11), 2084–2085.
Williamson, B. (2021). Making markets through digital platforms: Pearson, edubusiness, and the (e)valuation of higher education. Critical Studies in Education, 62(1), 50–66.
Wood, N. T., & Muñoz, C. (2021). UNPLUGGED: DIGITAL DETOX

ENHANCES STUDENT LEARNING. Marketing Education Review, 31(1), 14–25.
Yang, R., Zhou, C., Huang, M., Wen, H., & Liang, H.-N. (2021). Design of an Interactive Classroom with Bullet Screen Function in University Teaching. 2021 9th International Conference on Information and Education Technology (ICIET), (pp. 47–51).
Yao, N., & Wang, Q. (2023). Technostress from Smartphone Use and Its Impact on University Students' Sleep Quality and Academic Performance. The Asia-Pacific Education Researcher, 32(3), 317–326.
Zarandona, J., Cariñanos-Ayala, S., Cristóbal-Domínguez, E., Martín-Bezos, J., Yoldi-Mitxelena, A., & Hoyos Cillero, I. (2019). With a smartphone in one's pocket: A descriptive cross-sectional study on smartphone use, distraction and restriction policies in nursing students. Nurse Education Today, 82, 67–73.
Zawacki-Richter, O. (2021). The current state and impact of COVID-19 on digital higher education in Germany. Human Behavior and Emerging Technologies, 3(1), 218–226.
Zdravkova, K. (2023). Personalised Education for Sustainable Development. Sustainability (Basel), 15(8), 6901.
Zhang, Y., & Ma, Z. F. (2020). Impact of the COVID-19 Pandemic on Mental Health and Quality of Life among Local Residents in Liaoning Province, China: A Cross-Sectional Study. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(7), 2381.

KOMUNIKIMI DHE RËNDËSIA E TIJ

Erjona Perdeda
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
erjona.perdeda@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Komunikimi është thelbi i funksionimit të shoqërisë sonë, duke u përdorur si një mjet për të shprehur idetë, ndjenjat dhe informacionin në mënyrë të kuptueshme dhe të interpretohet nga të tjerët, eshte nje proces I perbashket qe formon identitetin tone dhe formimin e perceptimit per boten. Nepermjet tij , cdo gje , nga objektet deri tek individet shpreh sinjale dhe shenja qe na ndihmojne te kuptojme kontrkstin dhe te lidhemi me njeri tjetrin .Ndërthurja e drejtpërdrejtë e komunikimit në te gjitha fushat e jetes ka lindur si nje domosdoshmeri dhe është një faktor kyç për formimin e politikave, vendim'marrjes ekonomise e gjithshka qe sillet rreth njerezimit qe ne fillesat e tij .. Kemi disa forma te menyres se komunikimit, dhe ne shume raste ato kane qene vendimemarrese dhe ndryshuese e raste te tilla jane edhe Revolutonet qe jane shpesh shfaqje e një komunikimi masiv dhe të drejtpërdrejtë me masën, me fuqi aq te madhe sa kane sjellë ndryshime thelbësore në strukturën dhe rendet shoqërore dhe politike..Rrenjet e komunikimit njerëzor shtrihen thellë në historinë tonë dhe kanë ndikuar në mënyra të ndryshme nga epoka në epokë ku ne njihemi qe ne vitin 330 para lindjes se Krishtit , me "Retoriken e komunikimit" nga Aristoteli. Ndryshimet në komunikim gjithashtu reflektojnë transformimet sociale dhe teknologjike në shoqëri duke krijuar nje mjedis te ri per komunikim e bashkeveprim social .Me hyrjen në erën e dixhitalizmit, komunikimi është përballur me një tjetër transformim të thellë. Teknologjitë e reja kanë sjellë mënyra të reja për të komunikuar, duke e bërë atë më të lehtë dhe më të shpejtë, por edhe duke sjellë sfida të reja, si humbja e kontaktit njerëzor dhe përshpejtimi i informacionit pa reflektim të mjaftueshëm. Komunikimi është një aspekt themelor i shoqërisë sonë, i cili ndikon në të gjitha sferat e jetës, duke përfshirë politikën, gjeopolitikën,ekonomine , artin, e gjithshka qe lidhet rreth njerezimit dhe zhvillimit, duke perfshire transformimet shoqërore dhe teknologjike.E ndersa koha kalon , është e rëndësishme të kuptojmë dhe të adaptohemi ndaj ndryshimeve në mënyrën se si ne komunikojmë dhe si ky proces formon dhe ndryshon botën tone.

FJALË KYÇE: komunikim, internet, teknologjia.

ABSTRACT

Communication is the core of the functioning of our society, being used as a means to express ideas, feelings and information in a way that is understandable and interpreted by others, it is a shared process that shapes our identity and the formation of our perception of the world. Through it, everything, from objects to individuals, expresses signals and signs that help us understand the context and connect with each other. The direct interaction of communication in all areas of life has emerged as a necessity and is a key factor in the formation of policies, economic decision-making and everything that revolves around humanity since its beginnings. We have several forms of communication methods, and in many cases they have been decisive and transformative, and such cases are also Revolutions that are often manifestations of massive and direct communication with the masses, with such great power that they have brought about fundamental changes in the structure and social and political orders. The roots of human communication extend deep into our history and have influenced in different ways from era to era where we are known since 330 BC, with the "Rhetoric of Communication" by Aristotle. Changes in communication also reflect social and technological transformations in society, creating a new environment for communication and social interaction. With the entry into the era of digitalization, communication has faced another profound transformation. New technologies have brought new ways to communicate, making it easier and faster, but also bringing new challenges, such as the loss of human contact and the acceleration of information without sufficient reflection. Communication is a fundamental aspect of our society, which affects all spheres of life, including politics, geopolitics, economics, art, and everything related to humanity and development, including social and technological transformations. As time goes by, it is important to understand and adapt to changes in the way we communicate and how this process shapes and changes our world.

KEYWORDS: communication, internet, technology.

HYRJE

ÇFARË ËSHTË KOMUNIKIMI?

Komunikim është proçesi i përcimit të mesazheve nga një person në një tjetër. Është pra një mënyrë organizimi i jetës për ta bërë më të lehtë dhe për t'i dhënë kuptim gjithçkaje. Komunikimi është i shumëllojshëm, do të veçoja tre më kryesoret: komunikimi intrapersonal (komunikimi me vetveten),

komunikimi interpersonal (shkëmbimi i ideve midis dy personave) dhe së treti komunikimi i massmedias

(komunikimi nga një person drejtuar një numri të madh personash). Kur flasim për komunikim nuk mund ta kufizojmë atë vetëm me fjalën pasi ne komunikojmë edhe me gjeste, veprime, simbole etj. Gjithashtu komunikimi është i ndryshëm në kontekste të ndryshme, kjo do të thotë që komunikimi që kam unë me familjen time është i ndryshëm me komunikimin që kam me shoqërinë time apo me njerëz të panjohur. Pra komunikimi është i ndryshëm në sfera të ndryshme të jetës sonë. Komunikimi ka gjuhë të ndryshme dhe shpeshherë bëhet objekt i keqkuptimeve mes njerëzve. Megjithatë komunikimi është aftësia, e cila e dallon shoqërinë njerëzore nga krijesat e tjera, pasi ky faktor ka bërë që shoqëria të zhvillohet në këtë stad që është sot. Komunikimi është një formë e ndarë në shumë degë, ku në të cilat unë si çdo person tjetër i njoh ose thënë më mirë i praktikojmë. Por ky komunikim nuk do të ishte nëse nuk do të ekzistonte shoqëria njerëzore, nëse nuk do të ishte tjetri. Pra mendoj se komunikimi ka lindur nga nevoja e shoqërisë për t'u mërrë vesh me njëri –tjetrin dhe për ta organizuar jetën që e rrethon. Komunikimi ka ardhur duke u sofistikuar si rezultat i zhvillimit njerëzor dhe në ditët e sotme komunikimi është fusha kryesorë në të cilën mbështeten të gjitha fushat e tjera, pasi me anë të komunikimit ne studiojmë gjithçka rreth botës.Komunikimi nis në familje por zhvillohet gjatë edukimit shkollor, me anë të saj ne përmisojm komunikimin me të gjithë, me mësuesit, me shoqërinë, me të panjohurit etj. Pas studimevë është përplasja me jetën, karriera, ndërtimi i familjës së re, shëndeti, puna e të gjitha vështirësitë e rastësishme janë sfidat që cdo njëri do ti duhet të përballet. Kështu që përvoja e jetës është mësuesja më i mirë e komunikimit.

KOMUNIKIMI NË KOHËN E DIXHITALIZIMIT

Në epokën moderne, komunikimi ka pësuar një transformim rrënjësor për shkak të përparimeve teknologjike dhe dixhitalizimit. Nga shkëmbimi i fjalëve me zë deri te përdorimi i platformave dixhitale për të komunikuar në kohë reale me njerëz në anët më të largëta të globit, natyra e komunikimit është zgjeruar dhe thelluar në mënyra të paparashikueshme. Teknologjitë dixhitale, si interneti, rrjetet sociale dhe aplikacionet e mesazheve, kanë krijuar mundësi të reja për ndërveprim, por edhe sfida dhe rreziqe që kërkojnë zgjidhje të kujdesshme dhe të menduara. Në këtë ese do të eksplorojmë rëndësinë e komunikimit dixhital, përparësitë që ofron, sfidat që shtron, dhe ndikimin e tij në jetën e studentëve dhe shoqërisë në tërësi.

EVOLUCIONI I KOMUNIKIMIT DIXHITAL

Komunikimi ka kaluar nëpër disa faza evoluimi për të arritur në formën e tij aktuale dixhitale. Fillimisht, komunikimi ishte një proces i thjeshtë verbal dhe jo-verbal mes njerëzve. Me shpikjen e shkrimit, njerëzit mundën të shkëmbenin ide dhe informacion në distanca dhe kohë më të mëdha. Megjithatë, transformimi më i madh ndodhi me shpikjen e telegrafit dhe telefonit, që për herë të parë bënë të mundur komunikimin e menjëhershëm në distanca të mëdha. Ndërkohë, zhvillimi i internetit në fund të shekullit të 20-të dhe përhapja masive e tij në fillim të shekullit të 21-të revolucionarizuan plotësisht mënyrën se si njerëzit ndërveprojnë.

PËRPARËSITË E KOMUNIKIMIT DIXHITAL

Komunikimi dixhital ofron një sërë përparësish të cilat kanë ndryshuar mënyrën e jetës sonë. Së pari, ai ka rritur shpejtësinë dhe efektivitetin e ndërveprimeve. Përmes e-mailit, mesazheve të çastit dhe platformave të rrjeteve sociale, ne mund të lidhemi me njerëz në kohë reale, pavarësisht se ku ndodhen. Kjo ka sjellë një rritje të produktivitetit dhe efikasitetit në biznes dhe edukim. Për shembull, studentët mund të ndajnë dhe diskutojnë materiale mësimore në platforma online, ndërsa profesionistët mund të bashkëpunojnë në projekte globale pa pasur nevojë për të udhëtuar.

Një tjetër përparësi është qasja e gjerë në informacion dhe burime. Interneti ka bërë të mundur qasjen në një sasi të madhe të dhënash dhe njohurish, të cilat më parë ishin të pamundura. Për studentët, kjo do të thotë se ata mund të kërkojnë dhe të mësojnë për një gamë të gjerë temash nga komoditeti i shtëpisë së tyre. Përveç kësaj, platformat e mësimit online kanë revolucionarizuar edukimin, duke ofruar kurse dhe certifikime nga universitetet dhe institucionet prestigjioze të cilat mund të ndiqen në distancë.

SFIDAT DHE RREZIQET E KOMUNIKIMIT DIXHITAL

Megjithatë, komunikimi dixhital nuk është pa sfida dhe rreziqe. Një nga shqetësimet kryesore është çështja e privatësisë dhe sigurisë. Ndërsa shkëmbejmë më shumë informacion online, rritet rreziku i vjedhjes së të dhënave dhe sulmeve kibernetike. Studentët dhe profesionistët duhet të jenë të vetëdijshëm për praktikat më të mira të sigurisë në internet dhe të marrin masa për të mbrojtur informacionin e tyre personal dhe profesional.

Një tjetër sfidë është ndikimi i komunikimit dixhital në shëndetin mendor dhe social. Përdorimi i tepruar i rrjeteve sociale dhe aplikacioneve të mesazheve mund të çojë në varësi dixhitale, izolim social dhe një rritje të stresit dhe ankthit. Studimet kanë treguar se ndërveprimi nëpërmjet ekraneve nuk mund të zëvendësojë plotësisht ndërveprimin fizik dhe emocional që ndodh

në komunikimin ballë për ballë. Studentët duhet të mësojnë të balancojnë përdorimin e teknologjisë me aktivitete të tjera që promovojnë shëndetin mendor dhe mirëqenien sociale.

NDIKIMI NË JETËN E STUDENTËVE

Për studentët, komunikimi dixhital ka një ndikim të madh, duke ofruar mundësi të reja për mësim dhe bashkëpunim, por gjithashtu duke sjellë sfida të reja. Teknologjitë e reja kanë bërë të mundur që studentët të ndjekin mësimet nga çdo vend dhe të bashkëpunojnë me bashkëmoshatarë nga e gjithë bota. Platforma si Google Classroom, Zoom dhe Microsoft Teams kanë bërë të mundur vazhdimin e arsimit edhe gjatë pandemisë së COVID-19, duke e bërë edukimin më të arritshëm dhe fleksibël.

Nga ana tjetër, studentët përballen me sfida të tilla si ngarkesa e tepërt e informacionit dhe presioni për të qenë vazhdimisht të lidhur dhe të disponueshëm. Këto mund të ndikojnë negativisht në shëndetin e tyre mendor dhe produktivitetin. Për të përballuar këto sfida, është e rëndësishme që studentët të zhvillojnë aftësi për menaxhimin e kohës dhe të jenë të vetëdijshëm për kufijtë e tyre dixhitalë.

Ne epokën e dixhitalizimit komunikimi ka sjellë një ndryshim të madh në mënyrën se si njerëzit ndërveprojnë, mësojnë dhe punojnë. Ndërsa ofron përparësi të mëdha, si shpejtësia dhe qasja e gjerë në informacion, ai gjithashtu sjell sfida dhe rreziqe që kërkojnë një qasje të kujdesshme dhe të informuar. Për studentët, të kuptuarit dhe menaxhimi i këtyre aspekteve të komunikimit dixhital është thelbësor për suksesin e tyre akademik dhe personal. Në një botë gjithnjë e më shumë të dixhitalizuar, aftësitë për të naviguar me sukses në peizazhin e komunikimit dixhital do të jenë vendimtare për çdo individ që dëshiron të ketë një ndikim pozitiv dhe të qëndrueshëm në shoqëri.

Komunikimi nderkulturor eshte procesi i shkembimit te mesazheve dhe vlerave midis individeve ose grupeve qe vijne nga kultura te ndryshme. Ky lloj komunikimi eshte i rendesishem per te kuptuar dhe respektuar diversitetin kulturor, si dhe per te ulur barriera dhe konflikte qe mund te shkaktohen nga mungesa e kuptimit dhe respektimit te ndryshmeve kulturore. Nepermjet komunikimit nderkulturor, njerezit mund te mesojne nga njera-tjetra, te ndajne perspektivat dhe te krijojne bashkepunim te frytshem ne mjedisin e punes, ne arsim, dhe ne shoqeri ne pergjithesi.

SI NDIKON KOMUNIKIMI NDERKULTUROR NE RRJETET SEOCIALE?

Rrjetet sociale jane nje pjese e rendesishme e jeteve tona moderne, duke ofruar platforma per komunikim, ndarje informacioni, dhe lidhje me njerez te tjere nga e gjithe bota. Komunikimi ne kete ambient shpesh shtrihet neper

kufij kulturore dhe gjuhesore, duke e bere komunikimin nderkulturor nje element kyces ne funksionimin e tyre. Ketu do te shqyrtoje se si ndikon komunikimi nderkulturor ne rrjetet sociale, duke fokusuar ne diversitetin kulturor dhe bashkepunimin ne ambientin virtual.

DIVERSITETI KULTUROR NË RRJETET SOCIALE

Rrjetet sociale ofrojne nje hapesire virtuale ku njerezit vijne nga kultura te ndryshme dhe ndajne perspektivat e tyre unike. Kjo diversitet kulturor sjell me vete nje varietet te gjereshem te ideve, besimeve, dhe praktikave qe reflektojne kontekstin kulturor te perdoruesve. Komunikimi nderkulturor ne rrjetet sociale sjell paraqitjen dhe shprehjen e kultures se ndryshme, duke kontribuar ne ngritjen e ndjeshmerise per diversitetin dhe respektin per te.

MBESHTETJA DHE BASHKEPUNIMI NDERKULTUROR

Nje aspekt i rendesishem i komunikimit nderkulturor ne rrjetet sociale eshte bashkepunimi dhe mbeshtetja midis individeve dhe grupeve te ndryshme kulturore. Nepermjet dialogut dhe shkembimit te informacionit, njerezit krijojne lidhje te reja dhe ndihmojne njeri-tjetrin te kuptojne perspektivat e tyre kulturore. Ky bashkepunim ndihmon ne zhvillimin e tolerance dhe solidaritetit mes kulturave, duke kontribuar ne ndertimin e nje mjedisi me hapesire per te gjithe.

Komunikimi nderkulturor ne rrjetet sociale ka nje impakt te madh ne rritjen e ndjeshmerise dhe ndërgjegjes sociale. Permes dialogut dhe shkembimit te ideve, perdoruesit e rrjeteve sociale mesojne per realitetet dhe sfidat e ndryshme qe ballafaqohen komunitetet kulturore ne bote. Kjo ndërgjegje sociale nxit reflektimin dhe veprimin e individëve në mënyra që promovojnë diversitetin dhe drejtësine shoqërore.

Ne nje epoke ku rrjetet sociale jane nje pjese integrale e jeteve tona, komunikimi nderkulturor luan nje rol thelbesor ne ndertimin e mjedisit virtual te hapur dhe respektues ndaj diversitetit. Duke promovuar dialogun, bashkepunimin, dhe ndërgjegjen sociale, ky lloj komunikimi kontribon në krijimin e nje mjedisi te perbashket virtual qe reflekton dhe vlereson kulturen dhe identitetin e çdo individi. Permes kesaj ndikimi pozitiv, rrjetet sociale mund te jene nje force e perbashket per ndryshimin shoqeror dhe kulturore ne nivel global.

SI INFLUENCON MEDIA MODERNE NE KOMUNIKIMIN NDERKULTUROR DHE SI TRAJTOHET DIVERSITETI KULTUROR NE MEDIA ?

Mediat moderne jane nje pjese integrale e jeteve tona, duke ofruar informacion, dhe ndikim kulturor ne nivel global. Ne, do te shqyrtojme se

si media moderne influencon komunikimin nderkulturor dhe si trajtohet diversiteti kulturor ne media dhe per këtë qëllim, do të analizojmë mënyrat në të cilat media moderne ndikon në perceptimin dhe shprehjen e diversitetit kulturor, si dhe sfidat dhe mundësitë për komunikim të suksesshëm ndërkulturor në mjedisin mediak.

NDIKIMI I MEDIAVE MODERNE NË KOMUNIKIMIN NDERKULTUROR

Mediat moderne, si televizioni, gazetat, radiot, dhe interneti, jane platforma te cilat ofrojne nje hapesire te gjere per shkembimin e informacionit dhe ideve midis kulturave te ndryshme. Kjo influence eshte e dukshme ne menyren se si mediave moderne trajtojne ngjarjet dhe temat kulturore, duke reflektuar dhe ndikuar ne perceptimet dhe kuptimet e audiencave te tyre.

SFIDAT DHE MUNDËSITË PËR KOMUNIKIM EFEKTIV NDERKULTUROR NË MEDIA

Edhe pse mediat moderne ofrojne nje hapesire per komunikim te gjereshem ato gjithashtu ballafaqohen me sfida te shumta. Nje sfide kryesore eshte trajtimi i objektiv i diversitetit kulturor dhe shmangia e stereotipeve dhe klisheve kulturore te cilat mund te krijojne perceptime te padrejta dhe te paplotesuara per kulturat e ndryshme. Megjithate, nepermjet kujdesit dhe ndjeshmerise se shtuar, mediat moderne kane mundesi te shprehin dhe te promovojne diversitetin kulturor ne menyre pozitive dhe te frytshme.

PRAKTIKAT E MIRA DHE INOVATIVE PËR TRAJTIMIN E DIVERSITETIT KULTUROR NË MEDIA

Per te promovuar nje komunikim nderkulturor efektiv ne media moderne, praktikat e mira dhe inovative jane te domosdoshme. Kjo mund te perfshije inkurajimin e diversitetit ne stafin dhe ne produktet e mediave, si dhe integrimin e perspektivave te ndryshme kulturore ne procesin e prodhimit dhe transmetimit te lajmeve dhe informacionit. Një përparësi e rëndësishme është edhe përdorimi i teknologjisë për të shprehur dhe për të promovuar diversitetin kulturor në mënyra inovative dhe të mbresëlënëse.

Media moderne ka një ndikim të madh në komunikimin nderkulturor dhe në perceptimin e diversitetit kulturor. Përmes përdorimit të praktikave të mira dhe inovative, mediat moderne kanë mundësinë të ndikojnë pozitivisht në promovimin e dialogut dhe bashkëpunimit ndërkulturor, duke kontribuar në ndërtimin e një shoqërie të diversifikuar dhe të përmbajtshme. Megjithatë, është e rëndësishme që mediat të trajtojnë këtë temë me kujdes dhe ndërgjegjshmëri për të shmangur stereotipet dhe për të promovuar përfaqësimin e drejtë dhe të plotë të kulturave të ndryshme.

SI FORMA E KOMUNIKIMIT NDERKULTUROR NDIKON NE FORMIMIN E IDENTITETIT DHE SIM UND TE SHMANGEN DHE ZVOGELOHEN SERIOTIPET?

Komunikimi nderkulturor ka nje impakt te rendesishem ne formimin e identitetit kulturor te individëve dhe grupesh. Kjo forme e komunikimit ofron nje hapesire per te shkembyer ide, besime, dhe vlera midis kulturave te ndryshme, duke kontribuar ne zhvillimin e nje ndërgjegjes kulturore te pasur dhe te gjere. Në anën tjetër, komunikimi nderkulturor gjithashtu mund te kontribuoje ne zvogelimin e stereotipeve dhe përforcimin e respektit ndaj diversitetit kulturor.

Komunikimi nderkulturor ndikon ne formimin e identitetit kulturor duke lejuar individeve te njihen me traditat, historine, dhe vlerat e kulturave te tjera. Nëpermjet dialogut dhe shkembimit te informacionit, njerezit mesojne per perceptimet dhe praktikat e tjera kulturore, duke pasur mundesi te identifikohen dhe te lidhen me aspekte te reja te identitetit kulturor. Kjo mund te forcoje ndjenjen e identitetit te ndryshem dhe te pasuroje perspektiven e individëve mbi botën dhe veten e tyre.

Per sa i perket zvogelimin e stereotipeve, komunikimi nderkulturor ka nje rol kyces ne shkaterrimin e perceptimeve te padrejta dhe te paverteta per kulturat e ndryshme. Duke i dhene hapesire zërit te ndryshme dhe duke promovuar dialogun dhe bashkepunimin, komunikimi nderkulturor mund te ndihmoje ne shkembimin e informacionit dhe perceptimeve te sakte rreth kulturave te ndryshme. Kjo ne rradhe te pare kërkon ndërgjegjësim dhe respekt ndaj diversitetit kulturor, duke i kushtuar vëmendje kontekstit dhe kompleksitetit te çdo kulture. Në kete menyre, stereotipet mund te zvogelohen dhe te zevendësohen me kuptim dhe ndjeshmeri ndaj ndryshimeve kulturore.

Përveç kësaj, edukimi dhe informacioni i rregullt rreth kulturave te ndryshme gjithashtu mund te ndihmoje ne shkaterrimin e stereotipeve dhe nxitjen e tolerances dhe respektit ndaj diversitetit kulturor. Duke promovuar dialogun e hapur dhe ndërgjegjesimin e ndjeshëm rreth çështjeve kulturore, mund te krijojme nje mjedis ku stereotipet dhe paragjykimet zvogëlohen dhe respektohet diversiteti.

SI INFLUENCON KOMUNIKIMI NDERKULTUROR NE KULTUREN ORGANIZATIVE DHE SI MUND TE KRIJOJME MJEDIS PUNE TE DIVERSIFIKUR DHE TE RESPEKTUESHEM?

Komunikimi është një proces që përmban thelbin e shprehjes së informacionit, idetë dhe ndjenjat në mënyrë që të kuptohen dhe të interpretohen nga të tjerët. Në nivelin shkencor, studimi i komunikimit ka një rëndësi të jashtëzakonshme për të kuptuar mekanizmat dhe proceset

komplekse të këtij fenomeni. Përmes hulumtimeve shkencore, është arritur të identifikohen dhe të analizohen faktorët që ndikojnë në përcjelljen dhe kuptimin e mesazheve në kontekst social, kulturor dhe emocional.Fjalët, gjuha trupore, dhe shprehjet e fytyrës janë vetëm disa nga elementët që formojnë komunikimin. Një aspekt i rëndësishëm i hulumtimeve është kuptimi i mënyrës se si këto elementë ndikojnë në interpretimin dhe kuptimin e mesazheve nga audienca. Nëpërmjet analizës së tyre, është e mundur të kuptohet si konteksti social dhe kulturor formon perceptimin dhe kuptimin e mesazheve në mënyrë të ndryshme.Por komunikimi nuk është vetëm një fushë e studimit shkencor, por gjithashtu është një mjet i fuqishëm për të promovuar bashkëpunimin dhe të ndërtojmë lidhje të forta në shoqëri. Përdorimi i komunikimit efektiv mund të ndikojë në rritjen e ndërgjegjësimit në nivel shoqëror, duke krijuar mundësi për ndryshime pozitive dhe për të ndikuar në përhapjen e dijes dhe inovacionit.Për shembull, në sferën e arsimit dhe shkencës, komunikimi efektiv mund të lehtësojë shkëmbimin e ideve dhe të kontribuojë në zhvillimin e një mjedisi më të hapur për diskutime dhe hulumtime të thella. Ndërkohë, në botën e biznesit, komunikimi i suksesshëm mund të çojë në një bashkëpunim më të mirë mes ekipit dhe të rrisë efikasitetin në realizimin e qëllimeve të përbashkëta.Prandaj, komunikimi shërben si një thes i pasur për të arritur qëllimet individuale dhe shoqërore, duke u nxitur një kulturë e dialogut, mirëkuptimit dhe bashkëpunimit nëpër shoqëri dhe institucione të ndryshme. Në këtë mënyrë, ai bëhet një forcë e madhe për të promovuar zhvillimin dhe përparimin e njerëzimit në tërësi.

SIM UND TE INTEGROJME ELEMENTET E KOMUNIKIMIT NE PROCESIN ARSIMOR DHE SI MUND TE PROMOVOJME KUPTIMIN DHE RESPEKTIN PER DIVERSITETIN KULTUROR NE AMBIENTER ARSIMORE ?

Integrimi i elementeve të komunikimit nderkulturor në procesin arsimor është i rëndësishëm për të promovuar kuptimin dhe respektin për diversitetin kulturor në ambientet arsimore. Disa mënyra për ta bërë këtë janë:

1. Programet dhe kurrikulat e studimit: Përfshirja e temave të komunikimit nderkulturor në programet e studimit dhe kurrikulat e shkollave dhe universiteteve është një mënyrë e rëndësishme për të promovuar kuptimin dhe respektin për diversitetin kulturor. Për shembull, leksionet rreth studimeve ndërkulturore, historisë dhe kulturës së vendeve të ndryshme, si dhe trajnimi i studentëve për të komunikuar dhe bashkëvepruar me njëritjetrin në mënyra të respektshme dhe të ndërgjegjshme.

2. Aktivitete shkollore dhe projekte grupore: Organizimi i aktiviteteve shkollore dhe projekteve grupore që inkurajojnë bashkëpunimin dhe

ndërgjegjësimin rreth diversitetit kulturor është gjithashtu një mënyrë e mirë për të integruar elementet e komunikimit nderkulturor në ambientet arsimore. Për shembull, debatet e hapura rreth çështjeve kulturore, prezantimet e studentëve për kulturat e tyre të vendlindjes, ose projektet që inkurajojnë bashkëpunimin ndërkulturor për zgjidhjen e problemeve të përbashkëta.

3. Trajnim i pedagogëve dhe personelit shkollor: Trajnimi i pedagogëve dhe personelit shkollor në fushën e komunikimit nderkulturor dhe menaxhimit të diversitetit kulturor është gjithashtu shumë i rëndësishëm. Kjo përfshin sensibilizimin për ndërlikimet dhe sfidat e të jetuarit dhe punësuarit në mjedise të diversifikuara kulturore, si dhe zhvillimin e aftësive për të menaxhuar konfliktet dhe për të ndërtuar një klimë të kulturës së respektit dhe tolerancës në shkolla.

4. Bashkëpunimi me komunitetet lokale dhe organizatat shoqërore: Ngritja e lidhjeve të ngushta me komunitetet lokale dhe organizatat shoqërore që përfaqësojnë diversitetin kulturor është gjithashtu një mënyrë e rëndësishme për të promovuar kuptimin dhe respektin për diversitetin në ambientet arsimore. Kjo përfshin organizimin e vizitave në organizata komunitare, pjesëmarrjen në evenimente kulturore të organizuara nga komuniteti, dhe angazhimin e studentëve në projekte dhe aktivitete të përbashkëta me komunitetin lokal.

Duke integruar këto praktika në procesin arsimor, shkollat dhe universitetet mund të luajnë një rol kyç në promovimin e kuptimit dhe respektit për diversitetin kulturor në shoqëri..

ZHVILLIMET NE TEKNOLOGJI DHE ETIKA

Zhvillimet në teknologji kanë sjellë sfida të mëdha etike. Për shembull, çështjet e privatësisë në internet, inteligjenca artificiale dhe automatizimi i punës kanë nxitur debatet mbi përdorimin e teknologjisë në mënyrë që të respektojë vlerat dhe të drejtat njerëzore. Është e rëndësishme që shoqëria të ndërtojë standarde dhe udhëzime të qarta etike për të kufizuar abuzimin dhe për të siguruar që teknologjia të përdoret për të përfituar shoqërinë në mënyrë të drejtë dhe të qëndrueshme.

DOMOSDOSHMERIA E KOMUNIKIMIT ETIK

Në nivel global, komunikimi vazhdon të jetë një nevojë themelore e domosdoshme, përtej asaj të ekzistencës njerëzore individuale. Kuptimi i komunikimit si një nevojë të domosdoshme në nivel global vjen nga ndikimi i tij në të gjitha aspektet e shoqërisë globale, duke përfshirë politikën, ekonominë, kulturën, shkencën, teknologjinë, dhe marrëdhëniet ndërkombëtare. Disa aspekte të rëndësishme që tregojnë pse komunikimi

me etike është një nevojë të domosdoshme në nivel global janë

Diplomacia dhe marrëdhëniet ndërkombëtare: Komunikimi është thelbësor për marrëdhëniet ndërkombëtare dhe diplomacinë, duke mundësuar dialogun dhe bashkëpunimin mes shteteve për zgjidhjen e çështjeve të rëndësishme globale, duke përfshirë paqen, sigurinë, dhe zhvillimin

Tregtia dhe ekonomia: Komunikimi është një element kritik në tregtinë globale dhe ekonominë, duke mundësuar shkëmbimin e informacionit, negociatat komerciale, dhe lidhjen e kompanive dhe tregjeve të ndryshme në nivel global.Informacioni dhe teknologjia: Në botën e sotme të globalizuar, komunikimi është baza për transferimin e informacionit dhe teknologjisë, duke mundësuar inovacionin dhe zhvillimin e teknologjisë në nivel global. Kulturat dhe diversiteti: Komunikimi është thelbësor për të promovuar kulturën dhe diversitetin në nivel global, duke mundësuar shkëmbimin e ideve, artit, kulturës dhe vlerave nëpër kufijtë kulturorë

Zhvillimi i shoqërisë civile: Komunikimi është një mjet i rëndësishëm për të promovuar drejtësinë sociale, të drejtat e njeriut, dhe pjesëmarrjen e qytetarëve në zhvillimin e shoqërisë civile në nivel global.Për këto arsye, komunikimi është një nevojë të domosdoshme në nivel global, pasi ai është thelbësor për të përparuar në sfidat e kohës së sotme dhe për të ndërtuar një shoqëri globale më të drejtë, të lidhur dhe të përparuar.

Komunikimi dhe politika janë dy sfera të lidhura ngushtë që kanë luajtur një rol të rëndësishëm në zhvillimin dhe ndryshimin e historisë ndër shekuj. Nëpërmjet komunikimit etik politikanët kanë arritur të shpallin vizionet e tyre, të mbrojnë pikëpamjet e tyre, dhe të bindin masat për të ndjekur rrugën e tyre.Në shekujt e kaluar, komunikimi në politikë ka qenë i lidhur ngushtë me fjalët e frymëzuara, të mbrojtura, dhe të bindshme të liderëve. Prezantimet e guvernatorëve, fjalimet e mbajtura në parlamente, dhe letërsia politike janë disa nga mënyrat në të cilat komunikimi ka formuar politikën dhe ka ndikuar në masat.Në shekullin e 21-të, zhvillimi i teknologjisë dhe përhapja e rrjeteve sociale kanë ndryshuar panoramën e komunikimit politik. Tani, politikanët përdorin mediat sociale për të lidhur me votuesit, për të shpërndarë mesazhe dhe për të mobilizuar bazën e tyre të mbështetësve. Gjithashtu, mediat tradicionale, si televizioni dhe gazetat, vazhdojnë të kenë ndikim të rëndësishëm në opinionin publik dhe në perceptimin e politikanëve.Megjithatë, një nga sfidat kryesore të komunikimit në politikë është qëllimi për të ruajtur integritetin dhe për të mbrojtur transparencën në një kohë kur dezinformimi dhe propaganda mund të jenë të pranishme. Kjo lëvizje e përparuar teknologjike ka sjellë sfida të reja për të ruajtur integritetin dhe për të promovuar një komunikim të ndërgjegjshëm dhe të rrejshëm

në arenën politike.Në përfundim, komunikimi dhe politika kanë qenë të lidhura ngushtë gjatë historisë dhe vazhdojnë të kenë një impakt të madh në shoqërinë tonë.

POR KOMUNIKIMI KA KALUAR NËPËR DISA SFIDA ;

1. Barriera gjuhësore: Kur njerëzit nga kulturat dhe vendet e ndryshme vinin në kontakt, barriera gjuhësore ishte një sfidë kryesore për të kuptuar njëri-tjetrin.

2. Komunikimi në largësi: Pa teknologjinë moderne të komunikimit, duke përfshirë internetin dhe telekomunikacionin, komunikimi në largësi ishte shumë më i vështirë dhe i ngadalshëm.

3. Përhapja e informacionit: Pa shtypin dhe teknologjitë e tjera të printimit, përhapja e informacionit ishte shumë më e vështirë dhe shpesh herë varësia nga njerëzit për të drejtuar dhe interpretoj informacionin ishte e lartë.

4. Komunikimi me kulturat e huaja: Në një kohë kur udhëtimet ishin më të kufizuara dhe kontakti me kulturat e huaja ishte më i rrallë, kuptimi dhe komunikimi me kulturat e ndryshme ishin sfida të mëdha.

5. Interpretimi i shenjave dhe simboleve ku ne disa kultura, simbolet dhe shenjat mund të kenë kuptime të ndryshme, duke sjellë vështirësi në komunikim dhe kuptimin e tyre. Komunikimi është një proces thelbësor që përdoret për të shprehur mendime, ndjenja, dhe informacion nëpërmjet fjalëve, sjelljes, dhe shenjave të tjera. Në një nivel themelor, komunikimi mund të përfshijë transmetimin e mesazheve nga një person në tjetrin në një mënyrë që të kuptohet dhe të interpretohet. Megjithatë, komunikimi është një proces shumë më i gjerë dhe kompleks. Ai përfshin edhe kontekstin social, kulturor, dhe emocional në të cilën ndodh. Njerëzit komunikojnë jo vetëm me fjalë, por edhe me gjuhë trupore, kontakt vizual, dhe shprehje fytyre. Kuptimi i komunikimit përfshin edhe aftësinë për të dëgjuar me kujdes, për të kuptuar pikëpamjet e të tjerëve, dhe për të reaguar në mënyrë të përshtatshme. Në fund të fundit, komunikimi efektiv përfshin aftësinë për të krijuar lidhje të forta dhe të qëndrueshme me të tjerët duke krijuar një ndjenjë të ndërtimit të besimit dhe të bashkëpunimit

NDIKIMI I KOMUNIKIMIT EFEKTIV NË RRITJEN E PERFORMANCËS SË LIDERËVE DHE EKIPITINTRODUKSION

Komunikimi është një pjesë themelore e rolit të liderëve në çdo kontekst organizativ. Në këtë ese, do të shqyrtojmë lidhjen e ngushtë midis lidershipit dhe komunikimit, duke analizuar se si komunikimi efektiv ndikon në aftësitë e liderëve për të udhëhequr, motivuar dhe frymëzuar ekipin e tyre drejt suksesit të përbashkët.Roli i Komunikimit në Lidership: Komunikimi

është thelbësor për një lidership të suksesshëm për shkak të rolit të tij në përcjelljen e qëllimeve, ndërgjegjësimin e ekipit, dhe krijimin e një kulture të bashkëpunimit dhe transparencës. Liderët duhet të jenë të aftë për të komunikuar vizionin, strategjinë dhe objektivat e tyre në një mënyrë që të motivojnë ekipin dhe të ndërtojnë besim në drejtimin e tyre.Ndikimi i Komunikimit Efektiv në Performancën e Liderëve: Komunikimi efektiv ndihmon në përmirësimin e performancës së liderëve në disa mënyra. Për shembull, një komunikim i qartë dhe i rregullt mund të rrisë përkushtimin e ekipit dhe të krijojë një kulturë të hapur për diskutime dhe përmirësime. Gjithashtu, duke u përqendruar në dëgjimin aktiv të anëtarëve të ekipit dhe në përdorimin e feedback-it, liderët mund të identifikojnë dhe të adresojnë shqetësimet e tyre më mirë dhe të përpiqen për përmirësime të vazhdueshme. Roli i Lidershipit në Komunikim Efektiv: Në të njëjtën kohë, liderët kanë një rol të rëndësishëm në përcaktimin e kulturës së komunikimit në organizatë. Ata duhet të jenë modele të mira të komunikimit dhe të promovojnë një mjedis ku të gjithë anëtarët e ekipit janë të lirë të ndajnë mendimet, idetë dhe shqetësimet e tyre. Duke u përqendruar në ndërgjegjësimin e ndërgjegjësive të tyre komunikuese dhe në forcimin e aftësive të tyre për të ndërtuar lidhje të fuqishme me ekipin, liderët mund të ndikojnë në një komunikim më të hapur dhe më të suksesshëm.Përfundimi: Në përfundim, lidhja mes lidershipit dhe komunikimit është thelbësore për suksesin e organizatave dhe ekipit. Komunikimi efektiv promovon përkushtimin e ekipit, motivimin dhe bashkëpunimin, ndërsa liderët që komunikojnë me qartësi dhe që janë të gatshëm të dëgjojnë dhe të marrin parasysh mendimet e të tjerëve janë më të aftë për të udhëhequr me sukses dhe për të arritur qëllimet e tyre. Prandaj, zhvillimi i aftësive komunikuese të liderëve dhe promovimi i një kulture të komunikimit të hapur dhe të ndërgjegjshëm janë kritike për arritjen e suksesit të përbashkët në organizata dhe ekip.

Komunikimi është një aspekt i shoqërisë njerëzore që nder shekuj eshte njohur si domosdoshmeri, qe ne fillesat e njerezimit . Komunikimi është një aspekt themelor i jetës njerëzore që ka qenë i njohur dhe i dokumentuar qysh në kohët e lashta. Nëpërmjet shkrimeve , filozofisë, arteve, dhe shkencës, komunikimi ka qenë konsideruar si një art për të kuptuar dhe për të komunikuar me botën dhe me njëri-tjetrin. Në shumë kulturra dhe periudha historike, është pasqyruar si një aspekt thelbësor i zhvillimit shoqëror dhe individëve. Nga koha e lashtë e Tabela e Argjendtë e Pyllit të Ugarit është një artefakt arkeologjik që u zbulua në vendin e vjetër të Ugarit, ne kohen e Aristotelit dhe vepres së tij "Arti i Retorikës" 330 vjet para Krishtit ku komunikimi njihej si retorike , Pavaresia e Amerikes e deri te era e dixhitalizimit,jane te gjitha menyra komunikimi te kohes por edhe qe ti tezistojne asaj e te komunikojne

me brezat qe vijne. Ai ka shënuar një rrugë të gjatë e të pasur me zhvillime e shume sfida

Në përfundim, studimi i komunikimit është një rrugë e rëndësishme për të kuptuar më mirë ndikimin dhe rëndësinë e komunikimit në shoqëri. Etika në komunikim është e

e rëndësishme në një shoqëri per me teper ne nje shoqeri te dixhitalizuar, ku informacioni dhe komunikimi ndodhin kryesisht nëpërmjet platformave online dhe rrjeteve sociale. Në këtë kontekst, është e rëndësishme të respektohet privatësia dhe të mbahet një nivel i lartë i respektit dhe mirësjelljes nëpërmjet komunikimit elektronik. Kjo përfshin përmbajtjen e postimeve në media sociale, respektimin e drejtave të autorit dhe ndarjen e informacionit në mënyrë të drejtë dhe transparente. Në një shoqëri të dixhitalizuar, etika në komunikim ndihmon në parandalimin e shpërndarjes së dezinformacionit, luftën kundër urrejtjes së online dhe promovimin e dialogut të hapur dhe të ndërgjegjshëm. Prandaj, respektimi i etikës në komunikim është kritik për të siguruar një ambient të shëndetshëm dhe të mbrojtur në shoqërinë dixhitlizuar të sotme.i. Nëpërmjet analizës së historisë, teorisë dhe praktikave të komunikimit, kemi shqyrtuar rolit e tij të ndryshëm në ndërtimin e marrëdhënieve, përcjelljen e informacionit dhe formimin e opinionit publik. Në të gjitha nivelet e shoqërisë, komunikimi është një nevojë themelore dhe një mjet i fuqishëm për të ndryshuar sjelljen, për të krijuar lidhje të forts ndërmjet individëve dhe për të formuar opinionin publik. Nga komunikimi në familje dhe marrëdhëniet personale, deri te komunikimi në politikë dhe në nivele globale, ne shohim se si komunikimi është një proces i përhershëm dhe i ndryshueshëm që formon shoqërinë tonë dhe qëndron në baza të forta të kulturës dhe identitetit tonë.Për të përmbledhur, komunikimi është një nevojë themelore për shoqërinë njerëzore dhe një mjet i fuqishëm për të ndikuar në ndryshimet shoqërore, politike dhe kulturore. Studimi i komunikimit na ndihmon të kuptojmë më mirë proceset dhe dinamikat e përfshira në ndërtimin e marrëdhënieve dhe në formimin e opinionit publik, duke na mundësuar të krijojmë një shoqëri më të ndërgjegjshme dhe të përfshirë. Prandaj, përmes vazhdimësisë së studimit dhe promovimit të një komunikimi të shëndetshëm dhe efektiv, mund të përparojmë drejt një shoqërie më të drejtë dhe të lidhur.

BIBLIOGRAFIA

"Komunikimi Ndërkulturor: Teoria dhe Praktika" nga Nevi Luman, ku trajtohet komunikimi ndërkulturor në kontekstin global, duke përfshirë edhe Shqipërinë.

"Shqiptarët - Profili i një Populli" nga Antonia Young, që përfshinë analiza

të thella të kulturës dhe komunikimit në shoqërinë shqiptare.

"Kultura dhe Komunikimi Ndërkulturor: Në Kërkim të Përputhjes" nga Mirela Ajdini, ku autori analizon ndërveprimin midis kulturave në kontekstin shqiptar.

"Komunikimi Ndërkulturor në Kontekstin Shqiptar" nga Arlinda Çaushi, një artikull që shqyrton sfidat dhe mundësitë në komunikimin ndërkulturor në Shqipëri.

"Gjuha dhe Kultura Shqiptare: Një Hulumtim për Komunikimin Ndërkulturor" nga Besnik Kërpaci, një studim që analizon lidhjen midis gjuhës dhe kulturës në kontekstin shqiptar.

TRANSFORMIMI I ARSIMIT ME TEKNOLOGJI

Xhuljano Shebeku
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
xhuljano.shebeku@umsh.edu.al

ABSTRAKT

Në peizazhin me zhvillim të shpejtë të arsimit, studentët e gjejnë veten përballë epokës dixhitale, ku teknologjia ka revolucionarizuar mënyrën se si ata mësojnë, ndërveprojnë dhe angazhohen me botën përreth tyre. Përfitimet kryesore të teknologjisë në arsim është aftësia e saj për të përmirësuar rezultatet e të nxënit. Platformat interaktive në internet, aplikacionet arsimore dhe burimet dixhitale u ofrojnë studentëve akses në një mori informacionesh dhe mjetesh që kujdesen për stile të ndryshme të të mësuarit.Teknologjia e ka bërë arsimin më të aksesueshëm. Kurset online dhe klasat virtuale thyejnë barrierat gjeografike, duke i lejuar studentët të mësojnë nga kudo në botë. Ky fleksibilitet jo vetëm që strehon orare dhe ritme të ndryshme mësimi, por promovon të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe zhvillimin e aftësive përtej mjediseve tadicionale të klasës. Pavarësisht avantazheve të shumta të teknologjisë në arsim, ka edhe sfida me të cilat përballen studentët në epokën dixhitale.Me ndarja dixhitale mbetet një shqetësim i rëndësishëm, pasi jo të gjithë studentët kanë akses të barabartë në teknologji dhe internet me shpejtësi të lartë. Kjo pabarazi mund të përkeqësojë pabarazitë ekzistuese në arsim, duke kufizuar mundësitë për ata që u mungojnë burimet e nevojshme për t'u angazhuar plotësisht në mësimin online. Ndërsa teknologjia ofron zgjidhje inovative dhe rrit përvojën arsimore, është thelbësore të mos anashkalohet vlera e ndërveprimeve ballë për ballë, aktiviteteve praktike dhe aftësive të të menduarit kritik që nxit edukimi tradicional. Duke shfrytëzuar fuqinë e teknologjisë, duke trajtuar ndarjet dixhitale dhe duke promovuar një qasje të ekuilibruar ndaj të mësuarit.

FJALË KYÇE: teknologji, arsim, platformat interactive, aplikacionet arsimore, ndarja dixhitale, edukim tradicional, qasje e ekuilibruar

ABSTRACT

In the rapidly evolving landscape of education, students find themselves facing the digital age, where technology has revolutionized the way they learn, interact, and engage with the world around them. The primary benefit

of technology in education is its ability to improve learning outcomes. Interactive online platforms, educational applications, and digital resources provide students with access to a wealth of information and tools that cater to diverse learning styles. Technology has made education more accessible. Online courses and virtual classrooms break down geographical barriers, allowing students to learn from anywhere in the world. This flexibility not only accommodates different learning schedules and paces, but also promotes lifelong learning and skill development beyond traditional classroom settings. Despite the many advantages of technology in education, there are also challenges that students face in the digital age. The digital divide remains a significant concern, as not all students have equal access to technology and high-speed internet. This disparity can exacerbate existing educational inequalities, limiting opportunities for those who lack the resources to fully engage in online learning. While technology offers innovative solutions and enhances the educational experience, it is essential not to overlook the value of face-to-face interactions, hands-on activities, and critical thinking skills that traditional education fosters. By harnessing the power of technology, addressing digital divides, and promoting a balanced approach to learning.

KEYWORDS: technology, education, interactive platforms, educational applications, digital divide, traditional education, balanced approach

HYRJE

Ndërsa lundrojmë përmes shekullit 21, teknologjia në klasë po bëhet gjithnjë e më tepër mbizotëruese. Tabletat po zëvendësojnë tekstet tona, dhe ne mund të hulumtojmë për çdo gjë që ne duam të bëjmë në 'smartfonët' tanë. Mediat sociale janë bërë të zakonshme dhe mënyra se si e përdorim teknologjinë ka transformuar plotësisht mënyrën se si jetojmë. Edukatorët, gjithashtu, kanë parë të mirat e teknologjisë në klasë. Sipas disa statistikave, rreth 75 përqind e edukatorëve mendojnë se teknologjia ka një ndikim pozitiv në procesin e arsimit. Edukatorët gjithashtu e njohin rëndësinë e zhvillimit të këtyre aftësive teknologjike në studentë në mënyrë që ata të jenë të përgatiturqë të hyjnë në punë sapo të përfundojnë shkollimin e tyre. Ndikimi që teknologjia ka pasur në shkollat e sotme ka qenë mjaft domethënës. Ky adoptim i përhapur i teknologjisë ka ndryshuar plotësisht se si mësuesit mësojnë dhe nxënësit mësojnë. Mësuesit po mësojnë si të edukojnë me teknologjitë e reja (tableta, iPad, Smart Boards, kamera digjitale, kompjutera, etj.), ndërsa studentët po përdorin teknologji të përparuara për të formësuar mënyrën e të nxënit. Duke përqafuar dhe duke integruar teknologjinë në klasë, ne po i edukojmë studentët tanë për një jetë më të suksesshme jashtë

shkollës. Më poshtë paraqiten disa anë pozitive të përdorimit të teknologjisë në shkollë.

Teknologjia në klasë bën procesin e të mësuarit më zbavitës

Studentët preferojnë teknologjinë, sepse besojnë se kjo e bën të mësuarit më interesante dhe argëtuese. Ata veçanërisht pëlqejnë laptopë dhe tableta. Subjektet që studentët i konsiderojnë sfiduese ose të mërzitshme mund të bëhen më interesante me mësime virtuale, nëpërmjet një videoje, ose kur përdoret një tabletë.

Teknologjia Përgatit Studentët për të Ardhmen

9 nga 10 studentë tregojnë se përdorimi i teknologjisë në klasë do të ndihmonte në përgatitjen e tyre për të ardhmen dixhitale. Këto aftësi të shekullit 21 janë thelbësore për të qenë të suksesshëm në këtë ditë dhe në këtë moshë. Arsimi nuk është vetëm për të mësuar përmendsh faktet dhe fjalët e fjalorit, është për zgjidhjen e problemeve komplekse dhe për të bashkëpunuar me të tjerët në fuqinë punëtore. ADEL në klasë i përgatit nxënësit për të ardhmen e tyre dhe i edukon ato për këtë ekonomi dixhitale në rritje.

Përmirësimi i përqindjes së edukimit

Perceptimet e studentëve në studim besojnë se teknologjia i ndihmon ata të memorizojnë më mirë informacionin. Sipas një studimi, tetëmbëdhjetë nxënës të klasës së dytë u sfiduan për të përfunduar një projekt Power Point rreth një kafshe. Gjashtëmbëdhjetë nga 18 studentët që përodrën laptopa dhe tableta mbajtën mend më shumë fakte rreth kafshës pas përfundimit të prezantimit. Këto rezultate tregojnë se teknologjia me të vërtetë i ndihmon nxënësit të kujtojnë atë që mësojnë.

Teknologjia Ndihmon Nxënësit të Mësojnë në Paqen e Tyre

Teknologjia e sotme u mundëson nxënësve të mësojnë me ritmin e tyre. Për shembull, pothuajse të gjitha aplikacionet lejojnë udhëzime të individualizuara. Nxënësit mund të mësojnë sipas aftësive dhe nevojave të tyre. Kjo formë e mësimdhënies është gjithashtu e mrekullueshme për mësuesin sepse i jep atij kohë të punojë individualisht me nxënësit që mund të luftojnë.

INTEGRIMI NË MËSIM I TEKNOOGJISË

Integrimi i teknologjisë në arsim, përmes mjeteve të tilla si tabelat e bardha interaktive, aplikacionet arsimore dhe burimet online, rrit përvojat e të mësuarit të studentëve, nxit aftësitë e të menduarit kritik dhe përgatit studentët për botën dixhitale. Tabelat e bardha interaktive kanë revolucionarizuar mësimin në klasë duke ofruar një platformë vizuale dhe ndërvepruese për mësuesit që të paraqesin informacionin në një mënyrë dinamike. Sipas një studimi nga

Universiteti i Huddersfield, tabelat e bardha interaktive rrisin angazhimin dhe bashkëpunimin e studentëve, duke çuar në përmirësimin e performancës akademike. Nxënësit mund të ndërveprojnë me përmbajtjen, të manipulojnë imazhet dhe të marrin pjesë në simulime virtuale, duke e bërë mësimin më interaktiv dhe më të këndshëm. Përhapja e aplikacioneve arsimore u ka ofruar studentëve përvoja të personalizuara të të mësuarit të përshtatura për nevojat e tyre individuale dhe stilet e të mësuarit. Aplikacione si Khan Academy, Quizlet dhe Duolingo ofrojnë mësime interaktive, kuize dhe lojëra që përforcojnë konceptet e klasës dhe promovojnë mësimin e vetëdrejtuar. Hulumtimet e publikuara në Journal of Educational Psychology sugjerojnë se studentët që përdorin aplikacione arsimore tregojnë nivele më të larta të motivimit dhe arritjeve akademike në krahasim me metodat tradicionale të mësimdhënies. Interneti ofron një depo të gjerë burimesh arsimore që plotësojnë mësimet në klasë dhe u ofrojnë studentëve akses në një mori informacionesh. Platformat si Google Classroom, TED-Ed dhe Coursera ofrojnë kurse online, video dhe leksione që kujdesen për preferencat dhe aftësitë e ndryshme të të mësuarit. Një raport nga Shoqata Kombëtare e Arsimit thekson se burimet në internet promovojnë aftësitë e të mësuarit me ritëm, bashkëpunimin dhe të menduarit kritik midis studentëve. Integrimi i teknologjisë në arsim ka një ndikim të thellë në rezultatet e të nxënit të studentëve. Hulumtimi i kryer nga Shoqëria Ndërkombëtare për Teknologjinë në Arsim tregon se integrimi i teknologjisë përmirëson angazhimin e studentëve, ruajtjen e informacionit dhe aftësitë për zgjidhjen e problemeve. Studentët që angazhohen me teknologjinë në klasë demonstrojnë nivele më të larta kreativiteti, bashkëpunimi dhe shkrim-leximi dixhital, duke i përgatitur ata për sukses në fuqinë punëtore të shekullit të 21-të.

Integrimi i teknologjisë në arsim ka revolucionarizuar praktikat e mësimdhënies dhe të të nxënit, duke u ofruar studentëve mjete dhe burime inovative për të përmirësuar përvojat e tyre akademike. Tabelat e bardha interaktive, aplikacionet arsimore dhe burimet në internet ofrojnë mundësi unike për studentët që të përfshihen me përmbajtjen, të bashkëpunojnë me bashkëmoshatarët dhe të zhvillojnë aftësi të të menduarit kritik. Duke përqafuar teknologjinë në arsim, edukatorët mund të krijojnë mjedise mësimore dinamike dhe ndërvepruese që i përgatisin studentët për sukses në një botë gjithnjë e më dixhitale. Gjithashtu të përdorurit e teknologjisë është një domosdoshmëri edhe për zhvillim profesional të vet mësuesit. Sot qarkullojnë një serë teknikash dhe metodash mësimëdhënie të cilat mund të aplikohen shumë mirë dhe lehtë në orë të ndryshme mësimore. Në këtë mënyrë një mësues i aftë në përdorim e teknologjisë mund të njihet në kohë reale me to. Një avanzh tjetër janë edhe rrjetet e diskutimit që mund të

krijohen në rrjete të ndryshme sociale apo edhe "blogje" të ndryshme online ku mësuesit mund të shkëmbejnë eksperienca, njohuri dhe raste të ndryshme specifike të cilat shfaqin interes dhe shërbejnë për t'u marrë si modele në të ardhmen.

INTELIGJENCA ARTIFICIALE NË ARSIM

Inteligjenca Artificiale është shfaqur si një forcë transformuese në fusha të ndryshme, përfshirë arsimin. Integrimi i AI në mjediset arsimore ka potencialin për të revolucionarizuar metodat tradicionale të të mësuarit, për të përmirësuar përvojat e personalizuara të të mësuarit dhe për të përmirësuar detyrat administrative. Kjo ese synon të shqyrtojë në mënyrë kritike ndikimin e AI në arsim, duke eksploruar përfitimet dhe sfidat e saj të mundshme duke ofruar një kuptim gjithëpërfshirës të implikimeve të saj për të ardhmen e të mësuarit dhe mësimdhënies. Teknologjitë e AI, të tilla si algoritmet e mësimit të makinerive dhe përpunimi i gjuhës natyrore, kanë aftësinë për të analizuar sasi të mëdha të të dhënave arsimore, duke u mundësuar kështu mësuesve të fitojnë njohuri të vlefshme për modelet, preferencat dhe performancën e të mësuarit të studentëve. Duke shfrytëzuar mjetet e fuqizuara nga AI, edukatorët mund të krijojnë shtigje të personalizuara të të mësuarit të përshtatura për nevojat individuale të studentëve, duke nxitur kështu një përvojë mësimore më të tërheqëse dhe efektive. Për më tepër, AI mund të lehtësojë platformat adaptive të të mësuarit që rregullojnë në mënyrë dinamike përmbajtjen dhe ritmin bazuar në zotërimin e aftësive specifike të studentëve, duke promovuar rezultate të përmirësuara të të nxënit dhe sukses akademik. Për më tepër, AI ka potencialin të automatizojë detyrat administrative, të tilla si vlerësimi, planifikimi dhe shpërndarja e burimeve, duke i lejuar arsimtarët të ndajnë më shumë kohë për udhëzime dhe mentorim të personalizuar. Ky automatizim mund të çojë në rritjen e efikasitetit brenda institucioneve arsimore, duke rritur përfundimisht cilësinë e përgjithshme të mjedisit mësimor. Për më tepër, platformat arsimore të drejtuara nga AI mund të ofrojnë akses në burime mësimore me cilësi të lartë dhe mbështetje për studentët në zona të largëta ose të pashërbyera, duke kapërcyer hendekun arsimor dhe duke promovuar gjithëpërfshirjen. Pavarësisht këtyre përparimeve premtuese, integrimi i AI në arsim ngre gjithashtu konsiderata të rëndësishme etike dhe praktike. Një nga shqetësimet kryesore lidhet me privatësinë dhe sigurinë e të dhënave, pasi përdorimi i AI përfshin mbledhjen dhe analizën e sasive të mëdha të të dhënave të studentëve. Është e domosdoshme që institucionet arsimore të krijojnë protokolle të fuqishme për mbrojtjen e të dhënave dhe të sigurojnë transparencë në lidhje me përdorimin e të dhënave të studentëve për të zbutur rreziqet e mundshme të privatësisë. Për më tepër, mbështetja në AI

në proceset e vendimmarrjes arsimore ngre pyetje në lidhje me paragjykimin algoritmik dhe drejtësinë. Sistemet e AI janë të ndjeshme ndaj paragjykimeve të trashëguara të pranishme në të dhënat mbi të cilat ata janë trajnuar, duke çuar potencialisht në pabarazi në mundësitë dhe rezultatet arsimore. Prandaj, është thelbësore që mësuesit dhe zhvilluesit të vlerësojnë në mënyrë kritike dhe të zbusin paragjykimet në algoritmet e AI për të siguruar përvoja arsimore të barabarta dhe gjithëpërfshirëse për të gjithë studentët. Integrimi i AI në arsim ka një potencial të jashtëzakonshëm për të revolucionarizuar praktikat e të mësuarit dhe mësimdhënies, duke ofruar përvoja të personalizuara të të mësuarit, efikasitet të zgjeruar dhe akses të zgjeruar në burimet arsimore. Megjithatë, është thelbësore të adresohen sfidat etike dhe praktike që lidhen me zbatimin e AI për të siguruar që përfitimet e saj të realizohen në mënyrë të barabartë. Duke nxitur një kuptim kritik të implikimeve të AI për arsimin dhe duke adresuar në mënyrë proaktive sfidat e tij, edukatorët mund të shfrytëzojnë potencialin e tij transformues për të krijuar një mjedis mësimor më përfshirës, më tërheqës dhe efektiv për të gjithë studentët.

SFIDAT PRAKTIKE PËR INTEGRIMIN E INTELIGJENCA ARTIFICIALE NË ARSIM

Përveç konsideratave etike, ka sfida praktike që lidhen me integrimin e AI në arsim. Një pengesë e rëndësishme është ndarja dixhitale, e cila i referohet hendekut midis atyre që kanë akses në teknologji dhe atyre që nuk kanë. Nëse mjetet arsimore të fuqizuara nga AI nuk zbatohen në mënyrë të barabartë, ato mund të përkeqësojnë pabarazitë ekzistuese në aksesin në arsim cilësor. Për më tepër, ka nevojë që edukatorët të zhvillojnë aftësitë dhe njohuritë e nevojshme për të përdorur në mënyrë efektive AI në klasë. Trajnimi i mësuesve për të integruar mjetet e AI në praktikat e tyre pedagogjike dhe për t'u përshtatur me përparimet e reja teknologjike është thelbësor për zbatimin e suksesshëm. Pa mbështetjen e duhur dhe zhvillimin profesional, edukatorët mund të luftojnë për të shfrytëzuar AI në potencialin e saj të plotë, duke kufizuar ndikimin e saj në mësimin e studentëve.

Qasje Proaktive

Për të adresuar këto sfida, edukatorët dhe politikëbërësit duhet të marrin masa proaktive për të siguruar që integrimi i AI në arsim të jetë etik, i barabartë dhe efektiv. Kjo perfshin:

Udhëzimet dhe Mbikëqyrja Etike: Zhvillimi i udhëzimeve të qarta etike për përdorimin e IA në arsim dhe krijimi i mekanizmave mbikëqyrës për të monitoruar zbatimin e tij.

Qasje e barabartë: Sigurimi që burimet arsimore të fuqizuara nga AI janë të aksesueshme për të gjithë studentët, pavarësisht nga prejardhja e tyre socio-

ekonomike ose vendndodhja gjeografike.

Trajnimi i mësuesve: Ofrimi i mundësive të trajnimit gjithëpërfshirës dhe zhvillimit profesional për edukatorët për të rritur shkrim-leximin dhe aftësitë e tyre dixhitale në përdorimin e mjeteve të AI për mësimdhënie dhe mësim.

Transparenca dhe Llogaridhënia: Promovimi i transparencës në përdorimin e AI në arsim, duke përfshirë mënyrën se si mblidhen, analizohen dhe përdoren të dhënat e studentëve, si dhe mbajtja e palëve të interesuara përgjegjëse për gabimet etike.

NDIKIMI I TEKNOLOGJISË NË ARSIM GJATË NJË PANDEMIE

Pandemia e COVID-19 ka ndryshuar në mënyrë drastike peizazhin e arsimit në mbarë botën, duke i detyruar shkollat dhe universitetet që të përshtaten me shpejtësi me mësimin në distancë për të siguruar vazhdimësi në ndjekjet akademike. Ky ndryshim ka nënvizuar rolin kritik që luan teknologjia në arsimin modern, duke demonstruar kapacitetin e saj për të lehtësuar mësimin në kohë krize. Përfitimet e teknologjisë në arsim gjatë pandemisë:

- Vazhdimësia e të mësuarit: Teknologjia u mundësoi institucioneve arsimore të kalojnë pa probleme në platformat online, duke siguruar që studentët të mund të vazhdojnë studimet e tyre pavarësisht masave të distancimit fizik.
- Rritja e aksesit: Mësimi në internet e ka bërë arsimin më të aksesueshëm për studentët në zona të largëta, ata me aftësi të kufizuara dhe individët që mund të kenë kufizime të tjera që i pengojnë ata të ndjekin klasat tradicionale.
- Mësimi adaptiv: Teknologjia arsimore lejon përvoja të personalizuara të të mësuarit përmes platformave adaptive që plotësojnë nevojat individuale të studentëve, duke promovuar kuptimin dhe ruajtjen më të mirë të informacionit.

Sfidat e teknologjisë në arsim gjatë pandemisë

- Akses i pabarabartë: Jo të gjithë studentët kanë akses të barabartë në teknologji dhe internet, duke krijuar një ndarje dixhitale që mund të përkeqësojë pabarazitë ekzistuese arsimore.
- Lodhja dixhitale: Koha e zgjatur e ekranit dhe mbështetja në teknologji për të mësuar mund të çojë në lodhje dixhitale dhe ulje të angazhimit midis studentëve.
- Mungesa e ndërveprimit social: Mësimi online mund të pengojë ndërveprimin social dhe mundësitë e të mësuarit bashkëpunues, duke ndikuar në zhvillimin social dhe emocional të nxënësve.

Implikimet për të ardhmen e të mësuarit:

Modelet hibride të mësimit: Pandemia ka nxjerrë në pah potencialin e modeleve hibride të të mësuarit që kombinojnë mësimin online dhe tradicional, duke ofruar fleksibilitet dhe përvoja të personalizuara të të mësuarit për studentët.

Theksi mbi shkrim-leximin dixhital: Ndërsa teknologjia integrohet gjithnjë e më shumë në arsim, ka një nevojë në rritje për të theksuar aftësitë e shkrim-leximit dixhital për të siguruar që studentët të jenë të pajisur për të lundruar në mënyrë efektive në botën dixhitale.

Ri-imagjinimi i vlerësimit: Teknologjia ka hapur mundësi të reja për metoda novatore vlerësimi, si kuize, simulime dhe portofol online, që mund të ofrojnë një vlerësim më të plotë të të nxënit të studentëve.

Pandemia COVID-19 ka përshpejtuar integrimin e teknologjisë në arsim, duke nxjerrë në pah përfitimet dhe sfidat e saj. Ndërsa teknologjia ka qenë e rëndësishme në sigurimin e vazhdimësisë së të mësuarit gjatë një krize, ajo gjithashtu ka nxjerrë në dritë çështjet e aksesit, angazhimit dhe ndërveprimit social. Duke ecur përpara, është thelbësore të shfrytëzohet potenciali i teknologjisë duke adresuar këto sfida për të krijuar një sistem arsimor më gjithëpërfshirës dhe efektiv për të ardhmen. Një nga përfitimet kryesore të përdorimit të teknologjisë në arsim është sigurimi i vazhdimësisë së të mësuarit gjatë krizave. Pandemia COVID-19 ka treguar se teknologjia mund të jetë një mjet i fuqishëm për të siguruar që mësimi të vazhdojë, edhe në raste emergjente. Përdorimi i platformave të mësimit në internet, video-leksioneve dhe komunikimit në distancë ka lejuar shkollat dhe universitetet të ofrojnë mësimin në mënyrë virtuale, duke shmangur ndërprerjet e mësimit. Kjo ka ndihmuar nxënësit të mbajnë ritmin e tyre të mësimit dhe të mos humbasin kohë të çmuar në kohë krizash.

Proceset tradicionale të të mësuarit

Ndërsa pamë vetëm se si integrimi i teknologjisë në klasë ka përfitimet e veta, është e rëndësishme të theksohet se proceset tradicionale të të mësuarit janë po aq thelbësore. Ndërsa përfitimet e teknologjisë në arsim janë të pamohueshme, është thelbësore të mos anashkalohet rëndësia e proceseve tradicionale të të mësuarit. Metodat tradicionale të mësimdhënies, të tilla si udhëzimi i drejtpërdrejtë, të mësuarit në bashkëpunim dhe aktivitetet praktike, i kanë qëndruar provës së kohës për një arsye.Proceset tradicionale të të mësuarit nxisin të kuptuarit e thellë, të menduarit kritik dhe aftësitë analitike tek studentët. Ndërveprimet ballë për ballë mes mësuesve dhe nxënësve krijojnë një mjedis mësimor mbështetës dhe tërheqës, duke

promovuar dialog kuptimplotë dhe rritje intelektuale. Për më tepër, metodat tradicionale theksojnë zhvillimin e aftësive të buta si komunikimi, puna në grup dhe empatia, të cilat janë thelbësore për suksesin në vendin e punës dhe në shoqëri. Proceset tradicionale të të mësuarit gjithashtu kontribuojnë në ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe transferimin e njohurive nga një brez në tjetrin. Ndërsa teknologjia mundëson akses në një mori informacioni, metodat tradicionale ndihmojnë në rrënjosjen e ndjenjës së identitetit, përkatësisë dhe vazhdimësisë tek studentët. Proceset tradicionale të të mësuarit luajnë një rol të rëndësishëm në ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe transferimin e njohurive nga një brez në tjetrin. Ndërsa teknologjia ofron akses në një mori informacioni, metodat tradicionale ndihmojnë në themelimin e ndjenjës së identitetit, përkatësisë dhe vazhdimësisë mes studentëve. Në epokën e sotme dixhitale, ku informacioni është vetëm një klikim larg, vlera e metodave tradicionale të të mësuarit nuk duhet të nënvlerësohet. Këto metoda, të rrënjosura thellë në praktikat dhe zakonet kulturore, shërbejnë si një urë lidhëse midis së shkuarës dhe së tashmes, duke siguruar që njohuritë dhe traditat e vlefshme të përcillen nëpër breza.

Një nga avantazhet kryesore të proceseve tradicionale të të mësuarit është aftësia e tyre për të rrënjosur një ndjenjë të identitetit kulturor te nxënësit. Duke u angazhuar në praktika të vjetra si tregimi, vallëzimi popullor ose zanatet tradicionale, studentët janë në gjendje të lidhen me rrënjët e tyre kulturore dhe të zhvillojnë një ndjenjë të fortë përkatësie. Kjo lidhje me trashëgiminë e tyre jo vetëm që nxit krenarinë dhe respektin për identitetin e tyre kulturor, por gjithashtu i ndihmon ata të lundrojnë në kompleksitetin e botës moderne duke u qëndruar besnikë rrënjëve të tyre. Për më tepër, metodat tradicionale të të mësuarit nxisin transferimin e aftësive dhe njohurive praktike që mund të mos jenë lehtësisht të arritshme përmes mjeteve moderne teknologjike. Për shembull, programet e praktikës në zanatet tradicionale i lejojnë studentët të mësojnë drejtpërdrejt nga artizanët mjeshtër, duke fituar përvojë praktike dhe njohuri të thelluara që nuk mund të përsëriten lehtësisht në një format dixhital. Këto aftësi, të përcjella brez pas brezi, kontribuojnë në ruajtjen e zanateve tradicionale dhe sigurojnë vazhdimësinë e tyre në një botë që ndryshon me shpejtësi. Ndërsa teknologjia padyshim ofron përfitime të shumta për sa i përket aksesit në informacion dhe mjeteve të të mësuarit ndërveprues, është thelbësore të arrihet një ekuilibër midis qasjeve moderne dhe tradicionale të të mësuarit. Duke integruar teknologjinë në metodat tradicionale të mësimdhënies, edukatorët mund të përmirësojnë përvojën e të mësuarit, duke e bërë atë më tërheqëse dhe ndërvepruese për studentët. Simulimet e realitetit virtual, arkivat në internet të objekteve kulturore dhe burimet multimediale ndërvepruese mund të plotësojnë praktikat

tradicionale, duke pasuruar përvojën arsimore dhe duke u kujdesur për stilet e ndryshme të të mësuarit të studentëve. Ndërsa teknologjia padyshim ofron përfitime të shumta për sa i përket aksesit në informacion dhe mjeteve të të mësuarit ndërveprues, është thelbësore të arrihet një ekuilibër midis qasjeve moderne dhe tradicionale të të mësuarit. Duke integruar teknologjinë në metodat tradicionale të mësimdhënies, edukatorët mund të përmirësojnë përvojën e të mësuarit, duke e bërë atë më tërheqëse dhe ndërvepruese për studentët. Simulimet e realitetit virtual, arkivat në internet të objekteve kulturore dhe burimet multimediale ndërvepruese mund të plotësojnë praktikat tradicionale, duke pasuruar përvojën arsimore dhe duke u kujdesur për stilet e ndryshme të të mësuarit të studentëve.

Ruajtja e trashëgimisë kulturore mbështetet në një përzierje harmonike të metodave tradicionale të të mësuarit dhe teknologjisë moderne. Ndërsa teknologjia ofron mundësi të reja për të mësuar dhe inovacion, praktikat tradicionale mbeten një shtyllë thelbësore në nxitjen e identitetit kulturor, transmetimin e njohurive dhe promovimin e lidhjes ndër breza. Duke përqafuar pikat e forta të të dyja qasjeve, edukatorët mund të krijojnë një mjedis të pasur dhe dinamik të të mësuarit që nderon të kaluarën ndërsa përgatit studentët për të ardhmen.

ANËT NEGATIVE TË TEKNOLOGJISË

Jo çdoherë teknologjia ka vetëm anët pozitive. Pothuajse çdo ditë shohim fëmijë që shumicën e kohës e shfrytëzojnë pran kompjuterëve apo në telefona. Disa nga anët negative jane:

Zhvillim i vonuar – Përdorimi teknologjisë kufizon lëvizjen, e cila mund të rezultojë në zhvillimin e vonuar. Një në tre fëmijë që përdorin teknologjinë konsiderohen me vonesë zhvillimore, duke ndikuar negativisht në të mësuarit dhe arritje akademike. Teknologjia jep efektin e pasivitetit, përgjumjes dhe dembelizmit, ndryshe nga lëvizja e cila rrit vëmendjen dhe aftësinë e të mësuarit. Përdorimi i teknologjisë nën moshën 12 vjeç është e dëmshme për zhvillimin e fëmijëve dhe të të mësuarit.

Dëmtimi gjuhësor – Shpeshherë fëmijët shqiptarë që përdorin teknologjinë dëgjojnë video-animatore në gjuhën angleze. Ka një pjesë të fëmijëve që i zhvillojmë të dyja gjuhët në mënyrë simultane dhe këtu jemi në rregull. Fëmijët që zhvillojnë dy gjuhë njëkohësisht kanë më tepër avantazhe se një fëmijë që përdor vetëm një gjuhë, por në këtë artikull do të merremi çrregullimin e dygjuhësisë. Duke qenë se ata jetojnë në një mjedis ku flitet shqip, kjo i bën ata të rrezikuar ndaj çrregullimit të bilingualizmit. Pra, fëmijëve që janë të ekspozuar në dy ose më shumë gjuhë mund t'u ndodhë konfuzioni bilingual ose multilingual dhe, për pasojë, këta fëmijë kanë

vështirësi në zhvillimin gjuhësor në secilën gjuhë. Edhe në gjuhën shqipe ata hasin vështirësi, sepse duke qëndruar për një kohë të gjatë me teknologjinë, ata dëgjojnë në gjuhë të huaj e për rrjedhojë ajo nuk është më një e gjuhë e huaj për fëmijën, por ajo kthehet në një gjuhë familjare. Është një gjuhë e dytë, por kryesore për fëmijën. Sa më tepër të konsumojë kohë me gjuhën e huaj, aq më të mëdha janë gjasat që ai të zhvillojë atë gjuhë, e nga ana tjetër të ketë vështirësi në zhvillimin e gjuhës shqipe. Por, mund të mos zhvillojë asnjërën e për rrjedhojë ai mund të mbyllet në vetvete prej pamundësisë së komunikimit, prej faktit se është mësuar të rrijë vetëm me teknologjinë që i është dhënë prej familjarëve të vet.

Çrregullimi i gjumit – Sipas një studimi amerikan, një telefon në dhomën e gjumit mund të sjellë ndjeshëm më pak gjumë dhe më shumë lodhje. Fëmija duhet të fle shumë dhe të ketë trurin e tij të pushuar për aktivitetet e ditës tjetër.

Obeziteti epidemik – Përdorimi i telefonave lidhet me rritjen e obezitetit. Fëmijët të cilët i kanë të lejuara aparatet në dhomat e tyre kanë 30% rritje në rastet e obezitetit. 30% e fëmijëve me obezitet do të zhvillojnë diabetin, dhe individët obezë janë në rrezik të lartë për goditje të hershme në tru, sulm në zemër, pra shkurtimin e jetëgjatësisë. Kryesisht, për shkak të obezitetit, fëmijët e shekullit XXI mund të jenë brezi i parë, shumë prej të cilëve nuk do të jetojnë më gjatë se prindërit e tyre.

Sëmundje mendore – Përdorimi i tepruar i teknologjisë njihet si faktor shkaku në rritje të depresionit të fëmijëve, ankthit, çrregullimeve shtesë, deficitit të vëmendjes, autizëmit, çrregullimit bipolar, psikozës dhe sjelljeve problematike të fëmijëve.

Agresioni – Përmbajtja e dhunshme e mediave mund të shkaktojë agresion të rritur të fëmijëve. Fëmijët e vegjël janë të ekspozuar gjithnjë e në rritje nga rastet e dhunës fizike dhe seksuale në median e sotme. Një nga fuqitë më të mëdha në botë, si SHBA, e ka kategorizuar dhunën në media si një rrezik për shëndetin publik për shkak të ndikimit në agresionin e fëmijëve.

Sensibilizimi i fëmijëve ndaj dhunës – Përmes telefonave të mençur, fëmijët janë të ekspozuar ndaj dhunës në lojëra dhe përmes ngacmimit në internet në faqet e bisedave. Kjo sensibilizon fëmijët dhe i shtyn ata të pranojnë se sjellja e dhunshme është thjesht një mënyrë normale për të zgjidhur problemet.

Varësia – Edhe prindërit varen gjithnjë e më shumë drejt teknologjisë, ata shkëputen nga fëmijët e tyre duke i shfrytëzuar shpeshherë telefonat si një mjet "qetësimi" për ta e në këtë mënyrë pa menduar më larg iu shkaktojnë dëme

në shëndetin e tyre. Kështu në mungesë të lidhjes prindërore, pa iu kushtuar kohë të mjaftueshme fëmijëve të tyre, këta fëmijë fillojnë e shkëputen nga marrëdhënja me prindërit e tyre dhe krijojnë varësi te pajisjet teknologjike.

Paqëndrueshmëria – Mënyrat në të cilat fëmijët janë rritur dhe edukuar me teknologjinë nuk janë më të qëndrueshme. Fëmijët janë e ardhmja jonë, por nuk ka të ardhme për fëmijët që mbipërdorin teknologjinë. Një qasje e bazuar në ekip është shumë e nevojshme dhe urgjente për të zvogëluar përdorimin e teknologjisë nga fëmijët. Ekspozimi i tepërt i fëmijëve ndaj teknologjisë mund të sjell si efekt negativ stopimin e të folurit apo dhe stopimin e zhvillimit gjuhësor. Siç tregon Dr. Gentjana Sinaj, logopede, rastin i një vajze 3-vjeçare e cila konsumonte mbi 4-orë në ditë përpara kompjuterit dhe si rrjedhoj kishte sjell tek ajo bllokim të të folurit. Vajza e vogël nuk frekuentonte çerdhen dhe shoku i saj ishte kompjuteri. Vajza merrte informacion prej kompjuterit, por nuk kishte bashkëbisedim ndërmjet tyre, nuk kishte fjalë mes tyre. Ajo dëgjonte, shikonte, por në gjuhë të huaj. Ishte mbyllur në vetvete. Me prindërit ajo kishte gjetur mbështetje në komunikimin jo verbal (të folurën pa fjalë) dhe për rrjedhojë i gjithë fjalori i saj ish kufizuar vetëm në 4 fjalë. Pas vetëm një konsulte logopedike vajza e vogël filloi t'i komunikonte mamit të vetë, dëshirat e veta, verbalisht. Ajo nuk u rikthye më, sepse nuk ishte e nevojshme. Nisi të fliste, por deri atëherë ishte bllokuar. Nuk bëmë asnjë gjë të madhe, thjeshtë diskutuam sesi duhej të veprohej. Duhej kanalizuar vetëm në një gjuhë, sepse kishte konfuzion multilingual. Ajo dinte të shprehej në shqip, por ngatërrohej me gjuhën portugeze dhe angleze, kishte vështirësi në përcaktimin ose familjarizimin me një gjuhë të caktuar. Por ia doli, kishte mundur të kuptonte në tre gjuhë, por ndihej konfuze në cilën gjuhë duhej të shprehej. Ndaj ajo që konkludojmë është: më shumë marrëdhënie interaktive me njerëz të tjerë dhe integrim social i hershëm, më pak teknologji, sepse mbyll fëmijën në vetvete dhe mund të sjell konfuzion multilingual e për rrjedhojë fëmija mund të has vështirësi në arritje akademike dhe ndërtimin e marrëdhënieve me të tjerët.

Valët e telefonave dhe të internetit – Megjithatë, efektet negative janë edhe më të mëdha tek fëmijët. Specialistët e Zyrës për Mbrojtjen nga Rrezatimet, theksojnë se fëmijët mund të jenë më të rrezikuar nga ekspozimi ndaj energjisë së valëve elektromagnetike. Kjo, sepse energjia e emetuar nga celularët, mund të ndikojë në një zonë më të madhe të trurit tek fëmijët, ndryshe nga sa ndodh tek truri i më të rriturve.

Pra ndërkohë që teknologjia ka potencialin për të përmirësuar përvojat e të mësuarit dhe për të përmirësuar rezultatet arsimore, është thelbësore të pranohen dhe trajtohen aspektet negative që mund të sjellë. Çështjet e shpërqendrimit, pabarazisë dhe mungesës së ndërveprimit personal paraqesin sfida të rëndësishme që duhet të konsiderohen me kujdes në integrimin e teknologjisë në arsim. Duke i njohur këto të meta dhe duke zbatuar masa për t'i zbutur ato, edukatorët dhe politikëbërësit mund të përpiqen të krijojnë një mjedis arsimor të balancuar dhe gjithëpërfshirës që shfrytëzon përfitimet e teknologjisë duke minimizuar ndikimin e saj negativ në të nxënit dhe zhvillimin e studentëve.

Ndërsa teknologjia vazhdon të evoluojë, potenciali i saj për të përmirësuar përvojat e të mësuarit dhe për të përmirësuar rezultatet arsimore po bëhet gjithnjë e më i dukshëm. Megjithatë, është thelbësore të pranohen dhe trajtohen aspektet e mundshme negative që mund të shfaqen. Çështje të tilla si shpërqendrimi, pabarazia dhe mungesa e ndërveprimit personal paraqesin sfida të rëndësishme që duhet të konsiderohen me kujdes në integrimin e teknologjisë në arsim. Duke i njohur këto gracka dhe duke zbatuar masa për t'i zbutur ato, edukatorët dhe politikëbërësit mund të përpiqen të krijojnë një mjedis arsimor të balancuar dhe gjithëpërfshirës që shfrytëzon përfitimet e teknologjisë duke minimizuar ndikimin e saj negativ në mësimin dhe zhvillimin e studentëve.

Teknologjia ka revolucionarizuar mënyrën se si ne mësojmë dhe mësojmë, duke ofruar një mori mjetesh dhe burimesh për të përmirësuar përvojën arsimore. Nga platformat interaktive të të mësuarit dhe klasat virtuale deri te algoritmet e personalizuara të të mësuarit dhe aplikacionet edukative, teknologjia ka potencialin për të angazhuar studentët në mënyra të reja dhe emocionuese, duke u kujdesur për një sërë stilesh dhe preferencash të të mësuarit. Për më tepër, teknologjia mundëson qasje në një mori informacioni dhe njohurish, duke thyer barrierat për të mësuarit dhe duke hapur mundësi të reja për studentët për të eksploruar dhe zgjeruar horizontet e tyre.

Pavarësisht përfitimeve të shumta, përdorimi i gjerë i teknologjisë në arsim ngre gjithashtu disa shqetësime. Një nga sfidat kryesore është çështja e shpërqendrimit, pasi lidhja dhe aksesi i vazhdueshëm në argëtim në pajisjet dixhitale mund të largojë vëmendjen e studentëve nga studimet e tyre. Për më tepër, ndarja dixhitale përkeqëson pabarazitë në aksesin në teknologji dhe aftësitë e shkrim- leximit dixhital, duke zgjeruar më tej hendekun midis

studentëve të pafavorizuar dhe të privilegjuar. Për më tepër, mungesa e ndërveprimit personal në mjediset e të mësuarit në internet mund të pengojë zhvillimin social dhe aftësitë ndërpersonale, të cilat janë thelbësore për rritjen dhe suksesin holistik në botën reale.

Për të adresuar këto sfida dhe për të shfrytëzuar potencialin e plotë të teknologjisë në arsim, është thelbësore të arrihet një ekuilibër midis shfrytëzimit të përfitimeve të saj dhe zbutjes së të metave të saj. Edukatorët mund të zbatojnë strategji për të minimizuar shpërqëndrimet, të tilla si vendosja e udhëzimeve të qarta për përdorimin e teknologjisë në klasë dhe promovimi i aftësive të shkrim-leximit dixhital për t'i ndihmuar studentët të lundrojnë në mënyrë efektive në burimet online. Për më tepër, duhet të bëhen përpjekje për të kapërcyer ndarjen dixhitale duke ofruar qasje të barabartë në teknologji dhe trajnim për të gjithë studentët, pavarësisht nga prejardhja e tyre socio-ekonomike.

Ndërkohë që teknologjia premton shumë për përmirësimin e arsimit, është thelbësore t'i qasemi integrimit të tij me mendim dhe në mënyrë kritike. Duke pranuar dhe adresuar sfidat e shpërqendrimit, pabarazisë dhe mungesës së ndërveprimit personal, edukatorët dhe politikëbërësit mund të krijojnë një mjedis arsimor më të ekuilibruar dhe gjithëpërfshirës që maksimizon përfitimet e teknologjisë duke minimizuar ndikimin e saj negativ. Nëpërmjet planifikimit strategjik dhe zbatimit efektiv, ne mund të sigurojmë që teknologjia të shërbejë si një mjet i fuqishëm për të mësuarit dhe rritjen, duke fuqizuar studentët të lulëzojnë në epokën dixhitale.

KONKLUZIONI

Si përfundim, integrimi i teknologjisë në arsim ka një potencial të jashtëzakonshëm për të revolucionarizuar përvojat e të mësuarit dhe për të fuqizuar studentët që të lulëzojnë në një epokë dixhitale. Megjithatë, për të realizuar këto përfitime në mënyrë të barabartë, është e domosdoshme të adresohen ndarjet dixhitale, të përdoret teknologjia në mënyrë efektive dhe të ruhet një qasje e balancuar që vlerëson si inovacionin teknologjik ashtu edhe praktikat tradicionale pedagogjike. Duke përqafuar këto parime, institucionet arsimore mund të krijojnë një mjedis mësimor më gjithëpërfshirës, më tërheqës dhe efektiv për të gjithë studentët. Një nga sfidat kryesore në integrimin e teknologjisë në arsim është tejkalimi i ndarjes dixhitale. Pabarazitë në aksesin në teknologji dhe aftësitë dixhitale mund të

krijojnë pabarazi në rezultatet arsimore. Për të siguruar që të gjithë nxënësit të kenë mundësi të barabarta për të përfituar nga teknologjia, shkollat duhet të punojnë për të siguruar akses në pajisje dhe lidhje të besueshme interneti për çdo nxënës. Përveç kësaj, trajnimi i shkrim-leximit dixhital duhet të përfshihet në kurrikulë për të fuqizuar studentët me aftësitë që u nevojiten për të lundruar në mënyrë efektive në botën dixhitale. Thjesht aksesi në teknologji nuk mjafton; është thelbësore të përdoret në mënyrë efektive për të përmirësuar përvojat e të nxënit. Teknologjia mund të jetë një mjet i fuqishëm për mësimin e personalizuar, bashkëpunimin dhe kreativitetin. Edukatorët duhet të trajnohen për të integruar teknologjinë në praktikat e tyre të mësimdhënies në mënyra kuptimplota që mbështesin objektivat e të nxënit të studentëve. Qoftë përmes burimeve interaktive në internet, aplikacioneve arsimore ose simulimeve të realitetit virtual, teknologjia duhet të përdoret për të angazhuar studentët, për të thelluar të kuptuarit e tyre të koncepteve komplekse dhe për të nxitur aftësitë e të menduarit kritik. Ndërsa teknologjia ofron mundësi emocionuese për transformimin e arsimit, është thelbësore të ruhet një qasje e ekuilibruar që vlerëson si inovacionin ashtu edhe praktikat tradicionale pedagogjike. Ndërsa mjetet dixhitale mund të përmirësojnë përvojat e të mësuarit, ato nuk duhet të zëvendësojnë aspekte thelbësore të edukimit si ndërveprimet ballë për ballë, aktivitetet praktike dhe ushtrimet e të menduarit kritik. Duke kombinuar më të mirën e të dy botëve, edukatorët mund të krijojnë një mjedis dinamik të të mësuarit që shfrytëzon përfitimet e teknologjisë duke ruajtur elementin njerëzor të mësimdhënies dhe të nxënit. Duke përqafuar parimet e barazisë dixhitale, përdorimit efektiv të teknologjisë dhe inovacionit të balancuar, institucionet arsimore mund të krijojnë një mjedis mësimi më gjithëpërfshirës që plotëson nevojat e ndryshme të të gjithë studentëve. Një qasje holistike ndaj integrimit të teknologjisë siguron që çdo student të ketë mundësinë të lulëzojë akademikisht, pavarësisht nga prejardhja ose rrethanat e tyre. Duke nxitur një kulturë të inovacionit, bashkëpunimit dhe përmirësimit të vazhdueshëm, shkollat mund t'i fuqizojnë studentët të kenë sukses në epokën dixhitale dhe më gjerë.

Integrimi i teknologjisë në arsim ka fuqinë të revolucionarizojë përvojat e të mësuarit dhe të fuqizojë studentët të shkëlqejnë në epokën dixhitale. Duke adresuar ndarjet dixhitale, duke përdorur teknologjinë në mënyrë efektive dhe duke mbajtur një qasje të balancuar, institucionet arsimore mund të krijojnë

një mjedis mësimi më gjithëpërfshirës, më tërheqës dhe efektiv për të gjithë studentët. Nëpërmjet zbatimit të menduar dhe mbështetjes së vazhdueshme, teknologjia mund të transformojë vërtet arsimin dhe t'i përgatisë studentët për sukses në shekullin 21 dhe më gjerë.

BIBILOGRAFIA

https://adel.al/science/
https://www.dukagjini.com/anet-pozitive-dhe-negative-te-teknologjise-tek-femijet/
https://prezi.com/c6mwcfmruhj4/anet-negative-te-perdorimit-te-teknologjise/
https://gazetaenigma.com/ndikimi-i-teknologjise-ne-zhvillimin-e-femijeve/
https://www.slideshare.net/SamireKaravidaj/teknologjia-dhe-prparsit-e-krijuara-n-msimdhnie-nga-msimi-klasik-tek-ai-modern
https://www.portalishkollor.al/argetim/roli-i-teknologjise-se-informacionit-ne-mesimedhenie
https://www.unite.ai/sq/p%C3%ABrdorimi-i-inteligjenc%C3%ABs-artificiale-n %C3%AB-arsimin-e-lart%C3%AB/
https://skillsforjobs.al/sq/arsimi-dhe-inteligjenca-artificiale/